

Gromon András
A NÁZÁRETI JÉZUS NYOMÁBAN

G r o m o n A n d r á s

A NÁZÁRETI JÉZUS NYOMÁBAN

Részletek fényében a lényeg

ELPÍDIA KIADÓ
DUNAKESZI, 2023

A borítón Horváth Endre grafikája látható.

Tördelés: Szitár Zsolt
Nyomás: IMI Print Kft., Nyíregyháza
Felelős vezető: Nagy Imréné

ISBN 978-963-89881-3-3

Móra Magda

Fehér katáng

A kék katángok erdejében
fehéren állt, s magában,
különcként élt a tarka réten
sok társa víg sorában.

A többi kék restellte is, hogy
korcs családtag áll közöttük,
bár közös volt a dajka-rét is,
s egy ég fénylett fölöttük.

A méhek, lepkék nem keresték,
mert nem nyílt dús virága,
megnevették a szomszéd füvek,
mert nem volt barátja, társa.

De én egy reggel rátaláltam,
és megbűvölten néztem,
majd gyorsan két kezembe zártam,
s egész szívvel becéztem.

Mert csupa kék közt nem kis próba
fehérnek megmaradni,
és árvaságunk súlyát hordva
a sorsunk elfogadni.

És napról-napra hittél élni,
s nem hullani a porba,
de gazdag reményekkel nézni
a távol csillagokba.

*Hálával ajánlom mindazoknak,
akiktől valami fontosat tanultam,
különösen Jézus megértését illetően.*

Bevezetés

Egy 1985-ös tanulmány rövidített változata és egy bizonytalan időpontban keletkezett írás kivételével 2020 novembere és 2022 májusa között született írásokat tartalmaz ez a kötet. Márk-, Lukács- és Máté-kommentáromhoz képest (<http://www.bokorportal.hu/gromon/index.html>) ebben a kötetben sincs sok újdonság: lényegében ismét az ottani tartalmakból készítettem tematikus összefoglalásokat azzal a szándékkal, hogy könnyebben áttekinthető-befogadható formában kerüljenek az olvasó elé. (Noha az egyes írásokban olykor külön is utaltam rá, de már itt szeretném tájékoztatni az Olvasót arról, hogy az olyan rövidítések, mint például „Mk-komm. 639” vagy egyszerűen „Mk 639”, a szóban forgó kommentár megfelelő lábjegyzetére utalnak.)

A könyv címében a „Názáreti Jézus” arra utal, amit a szent-írástudomány „a történeti Jézus” kifejezéssel fogalmaz meg (szembeállítva őt „a hit Krisztusával”), a „nyomában” pedig kettős tartalmat hordoz: részben „a történeti Jézus” *tényleges* tanítására és életpéldájára irányuló keresést, részben a megismert tanítás és életpélda követésére irányuló törekvést akarja kifejezni.

Az első fejezetben átfogóan igyekeztem bemutatni elvi jelentőségű témákat, például „Jézus gyermeki teológiáját” vagy „Jézus hazafiságát”, a rövid második fejezetben egyes kiemelt evangéliumi szövegeket vizsgáltam meg alaposabban; a harmadikban Jézus, illetve a tanítványok bizonyos személyes megnyilvánulásait elemeztem, a negyedik fejezet pedig az előző kötetemhez hasonlóan nyelvészeti jellegű elemzéseket tartalmaz, de ezek természetesen most is arra irányulnak, hogy minél hitelesebben ismerhessük meg Jézust és az ő üzenetét. (Két kivételt leszámítva, az egyes fejezeteken belül a keletkezés sorrendjében követik egymást az írások.) A kötet lezárása „objektív/szubjektív” vallomásom arról, hogy „ki nekem Jézus”.

Kritikát vagy bármilyen észrevételt szívesen fogadok elektronikus postacímemen: gromonandras@gmail.com.

Pilisvörösvár, 2022 októberében

G. A.

Átfogó témák

Jézus Isten-képei

Első látásra talán azt hihetné az olvasó, hogy a címben elírás történt, és inkább Jézus „istenképéről” kellene beszélni, amelynek persze több eleme is van, de az „istenkép” fogalma ezeket mind tartalmazza. Ezek a tartalmak természetesen itt is megjelennek majd, de csak a „második lépésben”, vagyis az „első lépés”, az adott kép kibontásaként, konkretizálásaként; e tanulmány elsődleges célja ugyanis azt bemutatni, hogy *milyen képeket alkalmazott* Jézus Istenre. Az evangéliumokat ismerő ember számára nyilván ismerősek ezek a képek, így *együtt* látni őket talán mégis érdekes lehet.

Atya/Apa

A Jézus által leggyakrabban alkalmazott és legismertebb kép az „atya/apa”. Lépten-nyomon előfordul az evangéliumokban, ezért megelégedhetünk két-három rövid utalással: Ő az, aki „fölkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek”, aki „jó dolgokat ad azoknak, akik kérik tőle”, aki „táplálja az ég madarait, és öltözteti a mezők virágait” (Mt 5,45; 7,11; 6,26-30), és így tovább. Ennek az apa-képnek a teljes tartalmát egyszerűen össze lehet foglalni: Jézus szerint Istent a *feltételek és korlátok nélküli*, egyetemes szeretet jellemzi.

Ez az apa-kép „sűrűsödik össze” Jézus hallatlanul eredeti Isten-megszólításában, az „*Abba*” szóban (amely így kifejezetten csak Mk 14,36-ban jelenik meg, de ezt kell feltételeznünk mássutt is, ahol Jézus megszólítja Istent). Az „*Abba*” Jézus leghitelesebb ránk maradt szavának számít, és magába sűríti az ő egész „teológiáját” és istenkapcsolatát. Az „*Atya, Atyám*” fordítás nem tükrözi ennek pontos tartalmát, pontosabb lenne az „*édes-apa/édesapám*”, „*kedves apa/kedves apám*” kifejezés, de ez sem az igazi; az „*abba*” ugyanis a családi nyelv kifejezése volt: az éppen csak beszélni tanuló gyerekek *szólították* így apjukat;

azok, akik még csak egy-két szótagot tudnak kimondani; az „apa” héberül-arámul „ab”, az anya pedig „im”, s ebből lesz a beszélni kezdő gyerekek ajkán „ab-ba” és „im-ma”, magyarul: „pa-pa”, „ma-ma”. Jézus tehát úgy beszél Istennel, mint egy egészen kicsi gyerek az apjával-anyjával; ami nem azt jelenti, hogy gügyögve, hanem hogy *olyan egyszerűen, olyan bensőségesen, olyan belső biztonsággal* – és követőit is erre biztatja. Ezért jobb lenne az „Abba” szót így fordítani: „Apácskám! Kedves Édesapám!”

Anya

Jóllehet az „Abba” megszólítás Isten legfontosabb tulajdonságát árulja el, *szó szerint* azt, hogy Isten olyan hozzánk, emberekhez, mint egy igazi *édesapa* a kicsi gyerekéhez, ennek az *értelme* azonban az, hogy Isten olyan hozzánk, emberekhez, mint egy igazi *édesanya* a kicsi gyerekéhez; az Atya legfontosabb tulajdonsága ugyanis az, hogy anyai.

Ezt a tényt rejti magában Jézusnak ez a felszólítása: „Váljatok olyan irgalmassá, mint amilyen irgalmas a ti Atyátok” (Lk 6,36)! Noha az „irgalmasság” a „megkönyörülés, kegy[elm]et gyakorlás” képzetét kelti bennünk, de ez az *oiktirmón* szó mögött álló arám *rahamim*nek csak az egyik jelentése; a másik jelentése: „anyai”, minthogy a *rehem* = „anyaméh, anyaöl” szóból származik. A helyesebb fordítás tehát ez lenne: „Váljatok olyan anyai, amilyen anyai a ti Atyátok!” Ez nemcsak a Jézus által kedvelt paradox és sokkoló beszédmódnak felel meg (vö. „a teve átmegy a tű fokán”, „a szúnyogot megszűrjük, a tevét lenyelik”, „malomkövet kötnének a nyakába”), hanem annak a szemléletmódnak is, ahogyan Jézus sok más hely tanúsága szerint is látta Istent: Ő még hajszálinkat is számon tartja, mint kisbabájának kibújó fogait egy fiatal anya (Mt 10,30). Ez az anyaiság világít rá az irgalmasság jézusi jelentésére: egy (igazi) anya mindig *csak* szeretni akarja gyermekét, ellenszolgáltatás nélkül, a hiábavalóság kockázatával is, függetlenül gyermeke barátságos vagy ellenséges viselkedésétől (magatartása tehát minden tekintetben felülmúlja az igazságosság elvét és gyakorlatát).

Jézus felfogása szerint tehát a Mennyei Atya úgy viszonyul minden emberhez, ahogyan a földi anyák a *saját* gyerekeikhez. Ez az Istenre alkalmazott kép alkotja Jézus világszemléletének és tanításának magvát, abszolút középpontját, amiből minden más következik. Ez nem csupán Isten „erkölcsi milyenségének” meghatározása szempontjából kiemelkedő, ha nem éppen egyedülálló jelentőségű a vallástörténetben, hanem azért is, mert *egyben és egységben* látja Istenben a férfiu és a női, az apai és az anyai mivoltot – ahogyan ez gyönyörűen megjelenik „a tékozló fiú” apjáról megrajzolt képben (Lk 15,11-32), amelyből most csak a szóban forgó *nőies-anyai vonásokat* emelem ki:

a) Folyton *visszavárja* elcsavargott gyermekét. Folyton résen van, lesi a kaput, kinéz az utcára. Különbözik hogyan is vehetné észre már „messziről”, hogy a fiú hazafelé közeledik? Amikor meglátja, *eléje fut, öleli-csókolja*. Egy férfi így nem viselkedik, legalábbis az ókori Keleten nem: ő „úr”, aki nem rohan a fia után, s ha az visszajön, akkor is csak megfelelő feltételekkel fogadja vissza. – b) *Öröme minden mértéket meghaladóan túláradó*. Ezt fejezi ki már a rohanás, az ölelés, a csókok is, azután az ünnepi ruha elővétele és a fiú beöltöztetése, a hízott borjú levágása, a lakoma, a zene, a tánc. – c) *Egyszerűen túllép az igazságosságán* (vö. Mt 20,9!). A „tékozló fiú” hazatérésekor elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, nincs egyezkedés, mi illeti meg a hazatért tékozlót, és mi nem, és végképp nincs szó büntetésről. (Mellesleg: mindez fölösleges is lenne, hiszen a fiú hazatért, bánja is, amit tett, mi mást kellene csinálni, mint örülni, hogy otthon van, hogy „föltámadt”).

Itt érdemes röviden utalni arra is, hogy Jézus Istenre alkalmazott példázataiban milyen következetesen jelenik meg a *nőiség*: Az éjszaka közepén felzörgetett barát mellett ott van az igazságszolgáltatást követelő özvegyasszony (Lk 11,5-8 – 18,2-5), az egy juhát elvesztett pásztor mellett az egy drachmáját elvesztett háziasszony (Lk 15,4-7 – 15,8-10), a virrasztó okos szolga mellett az öt okos szűz (Mt 24,45-46 – Mt 25,1-4), vagy ami még megdöbbentőbb: a férfimunkát, a vetést jelképező mustármag mellett ott van a női munkát, a kenyérsütést jelképező kovász (Lk 13,19 – 13,21), és ami már egyenesen elképesztő, a héberben-arámban hímnemű madarak mellett ott vannak a

nyelvtani szempontból nőnemű növények (hollók – liliumok: Lk 12,24 – 12,27)!

Vőlegény

Minden szentírásolvasó számára jól ismert Jézusnak a farizeusokhoz intézett kérdése, amelyet válaszként adott arra, hogy számon kérték tőle tanítványai nem-böjtölését: „*Vajon böjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény vele van a lakodalmas teremben?*” (Mk 2,19).

A farizeusok, és egyáltalán, Jézus minden hallgatója számára világos volt, hogy a vőlegény személye Jahvéra, azaz *Istenre* utal, ugyanis az Ószövetségből közismert volt számukra a „*Jahve mint Izrael népének vőlegénye*” kép (Iz 54,5; 61,10-11; 62,4-5; Jer 2,2; Ez 16. f.; Oz 2,18). A menyasszony ebben az elképzelésben a választott nép, a lakodalom pedig a végső üdvösséget jelképezi, amit természetesen a távoli jövőben vártak, de sok farizeus úgy vélte, hogy az önkéntes böjtöléssel siettetni lehet az eljövételét. Jézus viszont azt élte át alámerítkezésekor, hogy nem kell tovább várakozni, Isten jelen van, mégpedig nem leszámolásra kész Bíróként (ahogyan Keresztelő János prédikált róla), hanem szerető Édesapaként, avagy az itteni képet használva, népének szerető Vőlegényeként („*Itt a kedvező idő...*”: Mk 1,9-11.14-15). Ha pedig a vőlegény jelen van a lakodalmas teremben, akkor ez örömmel tölti el a násznépet, s az képtelen lesz böjtölni.

A későbbiekben már nem értették Jézus választát, s ennek az értetlenségnek, illetve kivégzésének hatására kiegészítették, és ezzel *átértelmezték* azt (Mk 2,19b-20. v.): Itt már nem *Isten* a vőlegény, hanem *Jézus*, s az ő erőszakos elragadása miatt (vö. Iz 53,8!) szomorkodva böjtölnek a keresztyének, visszaesve a jézusiatlan böjtölés gyakorlatába.

Az Erős

Sokak számára kedvelt részlet ez a Márk 3. fejezetében olvasható szakasz: (23) Akkor magához hívta őket, és példázatokban ezeket mondta nekik: „Hogyan képes a Sátán kiűzni a Sátánt? (24) Ha egy ország meghasonlik önmagával, az az ország nem maradhat fenn, (25) és ha egy család meghasonlik

önmagával, az a család nem maradhat fenn. (26) Ha pedig a Sátán önmaga ellen támad, és meghasonlik, nem képes megmaradni, hanem vége van! (27) *Senki sem képes azonban arra, hogy bemenjen az Erős házába, és elrabolja eszközeit, hacsak előbb meg nem kötözi az Erőset; akkor aztán kirabolhatja a házát.*”

Ámde a 23-26. versben megfogalmazott, kissé „sápadt” és közhelyszerű „védekezés” nem jellemző Jézusra; feltehetően valamelyik szerkesztő betoldása. A 27. vers – helyesen értve – hiteles jézusi mondanivalót fogalmaz meg, de nem az írástudóknak a 22. versben megfogalmazott vádjára („Belzebúb van benne, és a démonok fejedelmének segítségével üzi ki a démonokat”) és nem a 23-26. vers témájára vonatkozóan, eredetileg tehát nem tartozott bele a mostani összefüggésbe; az írástudói kritikára adott tényleges jézusi választ majd a 28-29. vers tartalmazza.

„Az Erősön” Márk – akit Máté és Lukács meg a teológusok mindmáig követnek – valóban a Sátánt érti, akit a még erősebb ördögűző, Jézus megkötöz és kifoszt, és ezzel érvel az írástudók vádjá (22. v.) ellen. Valószínűtlen azonban, hogy Jézus „az Erősként” ábrázolja a Sátánt, olyan házigazdaként, aki *jogos tulajdonaként* birtokolja az embereket, önmagát pedig rablóhoz hasonlítsa, aki elveszi mások tulajdonát, és így mutatja meg saját erejét. Nagyon is megfelel viszont ez az elképzelés a *kora keresztény apokaliptika* gondolatvilágának, amelyben a menyeyei Krisztus és angyalai erőszakkal harcolnak a Sátán ellen, s a végén megkötözik őt (vö. Jel 12,7-9; 20,2).

Miről is van hát ténylegesen szó? Az Ószövetségben *Isten* egyik jelzője vagy neve „az Erős”, „az Erő”, „a mi Erősségünk” (héber *ÉL, ÉLI*; vö. pl. Zsolt 31,3; 62,8; 89,9!; Péld 18,10; Szof 3,17!; Hab 3,19! és főleg Iz 9,6; az apokrif Péter-evangélium – 5,17 – kifejezetten így értelmezi az „Éli” megszólítást: *hé dü-namisz mu* = „az én erőm”). Maga Jézus a végsőkig az ERŐS védelmében tudta magát (vö. Mk 14,62: „...látni fogjátok az emberfiát az Erő jobbán ülni”, ld. Mk 918. láb.); ez adta neki a bátorságot ahhoz, hogy szembeszálljon a hatalmasokkal. Ezt a *Istenre* vonatkozó képet alkalmazza itt Jézus, és így akarja átadni tanítványainak is a maga biztonságát és félelemmentesség-

gét: „Ti Istenéi vagytok, ahogy a ház berendezése a házigazdáé. Ahhoz, hogy üldözőitek erőszakkal elragadjanak titeket Istentől, erősebbeknek kellene lenniük nála, az ERŐSNél, s előbb meg kellene kötözniük őt – ez pedig képtelenség. Ne féljete hát!” (Vö. Mk 10,29; Lk 12,4.)

Király

Jézus korában még természetes volt a királyságok létezése, érthető hát, ha Jézus olykor a király képét is alkalmazta Istenre, még ha csak közvetve is, vagyis Isten országáról szóló példabeszédek főszereplőjeként. Azon sincs mit csodálkoznunk, hogy az itt megjelenő királyok egészen mások, mint a földi uralkodók. A Jézus által bemutatott „Király-Istennek” (főképpen) három rendkívüli tulajdonságát vehetjük észre:

„Nagy vendéglátó” – *„A Mennyek országával úgy vagyunk, mint azzal, amikor egy király lakodalmat rendezett a fiának. Kiküldte szolgálait, hogy hívják el a meghívottakat a lakodalomba... Azok a szolgák ki is mentek az utakra, és összegyűjtöttek mindenkit, akit találtak, rosszakat és jókat egyaránt, úgyhogy a lakodalmas terem megtelt vendégekkel”* (Mt 22,2-10).

Ez a király-kép olyan Istenre utal, aki pazar módon, válogatás nélkül *mindenkit* meg akar ajándékozni jóságával, mindenkit hív „országába”, a „nagy lakomára”, önfeledt ünneplésre. (Más kérdés, hogy akik nem tudnak-akarnak mit kezdeni ezzel a nagyvonalú könnyedséggel, akik úgy vélik, van fontosabb és hasznosabb dolguk is, mint hogy „ünnepeljenek” [azaz „Isten országára irányuljon a törekvésük”], azok kimaradnak a „lakomából”.)

„Nagy megbocsátó” – *„Úgy áll a dolog a Mennyek országával, mint azzal a királlyal, aki számadást akart tartani szolgálival. Amikor megkezdte az elszámoltatást, odavittek hozzá egyet, aki tízezer talentummal volt adósa. Mivel nem volt miből megfizetnie ... a szolga a földre vetette magát, leborult előtte, és így szólt: »Légy türelmes hozzám, és mindent megfizetek neked!« Az úr szíve megesett ezen a szolgán, elbocsátotta, és adósságát is elengedte...”* (Mt 18,23-33).

Egy talentum 6000 dénárral volt egyenlő (1 dénár = egy munkás egy napi bére). Tízezer talentum szinte lehetetlenül nagy összeg, a határtalan eladósodás jelképe: tízezerszer hatezer

munkanapi bér. (Az egész előáziai térségben tízezer volt a legnagyobb szám, s a talentum a legnagyobb pénzegység, amellyel számoltak.) Nagy Heródes éves bevétele 900 talentum volt, Galilea Péreával együtt 200 talentum adóbevételt jelentett Kr. e. 4-ben. Méltán állíthatjuk tehát, hogy ez a példabeszéd egészen különleges módon hangsúlyozza Isten végtelen jóságát és irgalmasságát (ahogyan még másik három is: Mk 12,1-6; Mt 20,1-15; Lk 15,11-32).

„Nagy azonosuló” – „*Akkor így szól majd a király a jobbján állókhoz: »Gyertek ide!... Mert éhes voltam, és ennem adtatok, szomjas voltam, és megittattatok, idegen voltam, és befogadtatok, mezítelen voltam, és felruháztatok, beteg voltam, és meglátogattatok, börtönben voltam, és eljöttetek hozzám.« Akkor így felelnek majd neki az igazak: »Uram, mikor láttunk éhesnek, és tápláltunk téged, vagy szomjasnak, és itattunk meg? Mikor láttunk idegennek, és fogadtunk be, vagy mezítelennek, és ruháztunk fel? Mikor láttunk betegnek vagy börtönben, és mentünk el hozzád?» És a király ezt feleli majd nekik: »Ámen, mondom nektek, valahányszor ezt tettétek egynek a legkisebb testvéreim közül, nekem tettétek.«” (Mt 25,34-40).*

Ennek a példabeszédnek kettős üzenete van Istennel kapcsolatosan: a) Isten a legkisebbekkel, a társadalom legalján állókkal, a legrászorultabbakkal azonosul (vö. Mt 18,10). b) Bármilyen jót teszünk a rászorulóknak (vagy mulasztunk el megtenni), azt magának Istennek tesszük (vagy mulasztjuk el).

(Kétségtelen, hogy a „király-példabeszédekben” a történet azzal a fejeződik be, hogy a király, aki a történet első felében jóságos, a történet végén gyilkol vagy pokolra küld: Mt 18,34; Mt 22,13-14; Mt 25,41-45. Csakhogy ezek a mondatok az evangélista nem hiteles betoldásai, amint erre rámutattam Máté-kommentárom vonatkozó lábjegyzeteiben: 724-727, 876-877, 1051; vö. még Lk 919. láb.)

Hitelező

Ahogy különös királyról volt szó az imént, úgy különös az a hitelező is, akinek a képét Jézus Istenre alkalmazza:

„Úgy van ez, mint amikor egy ember külföldre készült, magához hívta szolgálait, és átadta nekik vagyonát. Az egyiknek öt talentumot adott, a másiknak kettőt, a harmadiknak egyet,

mindegyiknek képességeihez mérten, aztán elutazott külföldre... Hosszú idő múlva aztán megjött azoknak a szolgálknak az ura, és elszámoltatta őket... Odament aztán az is, aki az egy talentumot kapta, és azt mondta: »Uram, úgy ismertelek meg, hogy kemény ember vagy, ott is aratsz, ahol nem vetettél, és onnan is gyűjtesz, ahová nem osztogattál, ezért félelmemben elmentem, és elrejtettem a talentumodat a földben. Nézd, megvan neked, ami a tiéd!« Ura azonban így felelt neki: »Rossz és aggályoskodó szolga! Úgy tudtad, hogy ott is aratok, ahol nem vetettem, és onnan is gyűjtök, ahová nem osztogattam? Oda kellett volna adnod a pénzemet a pénzváltóknak, így megérkezésemkor kamatostul kaptam volna vissza azt, ami az enyém!« (Mt 25,14-27).

Joggal vetődik fel bennünk a kérdés: Nem járt-e el teljesen korrekt módon a harmadik szolga? Az úr ugyanis nem adott útmutatást arra nézve, mit kezdjen a rábízott pénzzel, márpedig más pénzével a saját szakállunkra gazdálkodni igen kockázatos dolog. Ezért ez a szolga a lehető legnagyobb biztonságba helyezi urának pénzét, így jó lelkiismerettel várhatja az elszámoltatást. És akkor éri a meglepetés, urának váratlan válasza; bár az utolsó fillérig pontosan elszámolt, azt kell hallania: „Te rossz és aggályoskodó szolga...!”

Csakhogy éppen itt, a harmadik szolga alakjában és viselkedésében, illetve az úr reakciójában áll az igazságosság iránti érzékünket provokáló, az igazságosságot megcsúfoló mozzanat, és ebből fakad a példabeszéd Jézus istenképének egyik legfőbb vonását bemutató mondanivalója: Isten nem előírások korrekt/szolgai teljesítését várja el az embertől, hanem azt bátran túlteljesítő magatartást, konkrétan: az igazságosságot meghaladó szeretetet kíván meg az embertől, és ennek érdekében persze fantáziát és kezdeményezőkézséget, kockáztatni is tudó, merész elkötelezettséget is – ahogyan ezt remekül szemlélteti az egyenlően kiosztott dénárokról szóló, szintén szélsőségesen provokatív példabeszéd is (Mt 20,1-15 – Mt 788. láb., 2. bek.).

Azt pedig, hogy Isten „megalapozottan” várja el ezt a magatartást az embertől, mert *ő maga* is ezt gyakorolja, tökéletesen szemlélteti Jézus Simon farizeusnak elmondott „tanmeséje” egy másik hitelezőről:

„Egy hitelezőnek két adósa volt. Az egyik ötszáz dénárral tartozott, a másik ötvennel. Mivel nem volt miből megadniuk, mindkettőnek odaajándékozta...” (Lk 7,41-42).

Nagyon valószínűtlen, hogy egy hitelező csak úgy odaajándékozta adósainak azok tartozását, főleg ekkora összegeket. De hát nem is valamely emberi hitelezőről van itt szó, hanem a hitelező képében Istenről, akiről itt is kiderül, hogy olyan Isten ő, aki lépten-nyomon szétrobbantja az emberi valószínűség-számítás kereteit, ez esetben konkrétan azáltal, hogy előzetes emberi teljesítmények nélkül is *határtalanul megbocsátó* (ld. föntebb a tízezer talentum elengedését).

Szőlősgazda

Jézus három példabeszédben is a szőlősgazda képében jeleníti meg Istent. Ezek közül az egyikben a gazda voltaképpen mellékszereplő, ez tehát nem tesz hozzá lényeges vonást a Jézus által Istenre alkalmazott képhez, ezért éppen csak felidézem, kommentár nélkül:

„Egy embernek volt két fia. Odament az elsőhöz, és ezt mondta: »Fiam, menj, dolgozz ma a szőlőben!« Az így felelt: »Igen, uram!« De nem ment el. Aztán odament a másikhoz, és ugyanazt mondta neki. Az így felelt: »Nem akarok.« Később azonban megbánta, és elment. A kettő közül melyik teljesítette az apa akaratát?...” (Mt 21,28-31)

A másik kettő viszont beletartozik abba a négy példabeszédbe, amely különleges módon hangsúlyozza Isten végtelen jóságát és irgalmasságát (a további kettő: Mt 18,23-33; Lk 15,11-32).

Ez a végtelen isteni jóság és irgalmasság végtelen *türelemként, megbocsátásként és reménykedésként* jelenik meg abban a példabeszédben, amely szerint a szőlősgazda újból és újból elküldi szolgálait a szőlőmunkásokhoz, jóllehet ők rendre brutálisan elbánnak azokkal, és végül a fiát küldi el, hátha őt majd megbecsülik:

„Egy ember szőlőskertet ültetett, körülvette sövénykerítéssel, szőlőprést ásott a földbe, őrtornyot épített, majd bérbe adta parasztnak, és külföldre utazott. A megfelelő időben elküldött egy szolgát a parasztokhoz, hogy megkapja a parasztoktól a

szőlőskert terméséből neki járó részt. Azok megfogták, megverték és üres kézzel küldték el. Ismét küldött hozzájuk másik szolgát: ezt meg fejbe verték és meggyalázták. Újabbat küldött: ezt megölték. Majd sok másikat küldött, ezek közül egyeseket megverték, másokat megöltek. Még egyetlen valakije volt, egy szeretett fia: őt küldte el legvégül hozzájuk, mondván magában: »A fiamat tiszteletben fogják tartani!«” (Mk 12,1-6)

Annak a szőlősgazdának a képe pedig, aki egész nap munkásokat fogadott a szőlőjébe, és este a teljes napi munkabért fizette ki azoknak is, akik csak egy órát dolgoztak, azt szemlélteti, hogy az Istenre jellemző végtelen jóság messze meghaladja az igazságosságot (anélkül azonban, hogy igazságtalansággá válna!):

Egy gazda rögtön korán reggel kiment, hogy munkásokat fogadjon fel a szőlőjébe. Miután pedig megegyezett a munkásokkal napi egy dénárban, elküldte őket a szőlőjébe... Amikor aztán este lett, a szőlő ura ezt mondta vincellérjének: »Hívd össze a munkásokat, és fizesd ki a bért az utolsókon kezdve, s úgy haladj az elsőig!« Eljöttek azok, akik a tizenegyedik óra táján álltak munkába, és egy-egy dénárt kaptak. Amikor pedig az elsők mentek oda, azt gondolták, hogy többet fognak kapni, de ők is csak az egy-egy dénárt kapták meg. Amikor átvették, zúgolódtak a gazda ellen... Ő azonban így felelt egyiküknek: »Barátocskám, nem bánok veled igazságtalanul! Nemde egy dénárban egyeztél meg velem? Vidd, ami a tiéd, és menj! Én ennek az utolsóknak is annyit akarok adni, mint neked...«” (Mt 20,1-15)

Földműves

Igaz, hogy csak rejtve, mondhatjuk úgy is, áttételesen, de mégiscsak Istenről is képet rajzolnak mindazok a példabeszédek, amelyek elsődlegesen Jézus működését vagy az Isten országát szemléltetik a magvetés különböző vonatkozásaival. Példaként a magvetőről szólókat idézem:

„Kiment a magvető vetni. Vetés közben történt, hogy némely mag az útra esett, és eljöttek a madarak, és feleszegették. Mások sziklás helyre estek, és mivel nem volt gyökerük, kiszáradtak... Ismét mások a tövisek közé estek; a tövisek felnőttek, és megfojtották őket... Mások pedig a jó földbe estek, és termést hoztak,

és az egyik harmincszorosan, a másik hatvanszorosan, a harmadik százszorosan termett.” (Mk 4,3-8)

Két olyan mozzanat van ebben a példabeszédben, amely a szántás-vetés korabeli gyakorlatában nem számított szokatlannak vagy hihetetlen túlzásnak, az igehirdetői tevékenységre alkalmazva azonban nagyon is az, így hát ezekben fedezhetjük fel a példázat kettős mondanivalóját: 1) Ez a magvető olyan tervszerűtlenül és megfontolatlanul szórja a magokat, ahogy a szél viszi, vagyis Jézus, illetve az általa képviselt Isten *mindenkinek* felkínálja üzenetét, a hallásra készeknek és a „reménytelen eseteknek” is, nem csupán egy válogatott hallgatóságnak. 2) A Jézus által vetett isteni „magnak”, tanításnak rendkívüli *életereje* van, a készséges hallgató a jó tettek „százszoros termését” képes teremni. (Hozzátehetjük: a példabeszéd mintaszzerűen tükrözi Jézus – és Isten – realista optimizmusát: reálisan számol üzenete hatástalanságával, de eredményességével is.)

A Jézus által Istenről megrajzolt kép egyik „legkeményebb”, azaz számunkra az egyik legnehezebben elfogadható vonását fogalmazza meg az a példabeszéd, amelyben *a magvető* megtiltja a búza közé keveredett konkoly kiirtását:

„A Mennyek országával úgy áll a dolog, mint amikor egy ember jó magot vetett a szántóföldjébe... Amikor aztán kihajtott a vetés, és kalászba szökött, megmutatkozott a konkoly is. Erre odamentek a gazdához a szolgálai, és ... így szóltak hozzá: »Akarod-e, hogy elmenjünk, és összeszedjük?« De ő ezt mondta: »Nem, nehogy a konkoly összeszedésekor gyökerestül kitépjétek vele együtt a búzát is! Hagyjátok mindkettőt együtt növekedni az aratásig!» (Mt 13,24-30)

Számos olyan irányzat működött ugyanis Jézus korában, amely – összhangban az ószövetségi alapelvvel: „Irtsd ki körrödből a gonoszt!” (5Móz 13,6; 17,7; 19,19; 21,21; 22,22.24; 24,7) – a „bűnösök” kiküszöbölésével Isten „tiszta” népének közösségét akarta megteremteni. Mindenekelőtt *a farizeusok* mozgalmára kell gondolnunk; ők „a föld népét” akarták kizárni, az „átkozott népséget, amely mit sem ért a törvényből” (Jn 7,49), és azt vallották, hogy ők maguk alkotják Isten igazi népét. Az *esszénusok* rajtuk is túltettek: kivonultak a „bemocsokolt szentélyből” a pusztába (Kumrán), és „az új szövetség gyüleke-

zetét” akarták megalkotni. Ebbe a sorba tartozik *Keresztelő János* is, aki tanításával és alámerítési gyakorlatával azt a messiást hirdette meg, aki „megtisztítja majd szérűjét, összegyűjti búzáját a magtárban, a pelyvát azonban olthatatlan tűzzel fogja elégetni” (Mt 3,12)! És ne feledkezzünk meg *a zelótákról* sem, akik a megszállóktól és azok kollaboránsaitól akarták megtisztítani Isten népét.

Mindezekkel *szemben* közli Jézus (minden hallgatója számára, de talán különösen is „zelóta” lelkülettől fertőzött tanítványainak címezve, vö. Lk 9,55!): Isten nem tart igényt a ti ostoba buzgóságotokra! *Ne tépjétek ki a konkolyt*, hogy ki ne tépjétek vele a búzáat is! Ne akarjátok Isten „tisztá” népét megteremteni: a „bűnösöknek” is helyük van benne! (Vö. Mt 13,47 és 22,10!)

Kétségtelenül megdöbbenő üzenet, de teljes *összhangban áll* Jézus Istenről szóló más tanításaival, illetve az igehirdetését bemutató életgyakorlatával egyaránt; *tanításával*, mert ő olyan Istent hirdetett, aki „fölkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek” (Mt 5,45), és fáradhatatlan türelemmel igyekszik megmenteni az „elveszetteket” (Lk 15,3-7.8-10.11-32) – és *gyakorlatával*, mert feltétel nélkül egy asztalhoz ült „vámosságokkal és bűnösökkel” (Mk 2,15), és a „kollaboráns” Zakeustól kért szállást (Lk 19,5 – különös tekintettel 19,10-re!).

Pásztor

Amikor a farizeusok zúgolódtak amiatt, hogy „jó fogadtásban részesít bűnösöket, és együtt eszik velük” (Lk 15,2), Jézus ezt a példabeszédet mondta nekik:

„*El tudjátok képzelni, hogy ha közületek egy embernek száz juha van, és elveszít közülük egyet, nem hagyja ott a kilencvenkilencet a pusztában, nem megy az elveszett után, amíg meg nem találja? És ha megtalálta, örvendezve a vállára veszi, és hazamenvén összehívja barátait és szomszédait, és azt mondja nekik: »Örüljeteek együtt velem, mert megtaláltam az elveszett juhomat!« Mondom nektek, a mennyben ugyanígy nagyobb öröm lesz egy megtérő bűnös miatt, mint kilencvenkilenc »igaz« miatt, akinek nincs szüksége megtérésre»* (Lk 15,3-7).

A korabeli viszonyok között elképzelhetetlen volt, hogy a pásztor egyszerűen sorsára hagyja a nyáját. Ezért a 99 juh ott-

hagyását vagy úgy kell értenünk, hogy rábízta nyáját pásztor-társaira, akikkel megosztja a karámot (vö. Lk 2,8; Jn 10,4), vagy átmenetileg egy barlangba tereli a juhokat, de az is lehetséges, hogy Jézus épp ezzel a valószerűtlen mozzanattal akarja felhívni a figyelmet *Isten* magatartásának különlegességére.

A lényeg azonban itt az, hogy Istent, Izrael pásztorát nem hideg racionalitás, hanem *anyai* emocionalitás jellemzi (ahogyan fõnt láttuk a tékozló fiú példabeszéde alapján is). Miközben a papok és törvénytudók Izrael hivatalos pásztoraiként kizárták a bûnösöket, hogy csak az „igazakat” tegyék még „igazabbakká”, Jézus az „anyai Atya” feltétlen akarataként ismerte fel: Egyetlen elfutott gyermekének sem szabad elvesznie. És Istennek az újra megtaláltak miatti *öröme* nem egyszerűen nagy, hanem „irracionálisan” óriási: örömnünpere hívja össze „minden barátját és szomszédját”. (Félreértések elkerülése érdekében érdemes fölfigyelni arra, hogy Jézus nem azt mondja: Isten jobban *szereti* a „megkerült elveszetteket”, mint az el nem veszetteket, hanem azt, hogy jobban *örül* nekik!)

Szegény asszony

Meglehet, a Jézus által Istenre alkalmazott képek közül az a legmeglepõbb, amellyel egy egyszerű szegény asszonyhoz hasonlítja õt:

„Ki az az asszony, akinek ha tíz drachmája van, és elveszít egy drachmát, nem gyújt mécsest, nem söpri ki a házat, és nem keresi gondosan, amíg meg nem találja? És ha megtalálta, öszszehívja barátainait és szomszédasszonyait, és azt mondja: »Örüljetekek együtt velem, mert megtaláltam az elveszett drachmát!« Mondom nektek, ugyanígy örülnek majd Isten angyalai egy megterõ bûnösnek.» (Lk 15,8-10)

Két adat a példabeszéd értelmezéséhez: 1) A tíz drachma a közel-keleti asszonyok pénzérmékkel kirakott fejdíszére emlékeztet, amely hozományuk része és legértékesebb birtokuk volt, és amelyet többnyire még éjszakára sem vetettek le. Végszükség esetén ehhez a pénzhez nyúltak mint utolsó tartalékhoz. – 2) Már az az elõzõ példabeszédbeli kifejezés, „a mennyben” is Isten nevének körülírása, az „örülnek majd Isten angyalai” (az eredetiben „...öröm lesz Isten angyalainak színe elõtt”) kifeje-

zés kétszeresen is az, mégpedig „az „angyalok”, illetve „az angyalok színe előtt” révén (mert a korabeli felfogás szerint az angyalok „Isten előtt, Isten színe előtt” állnak).

A lényeg: Jézus nem szégyelli, hogy Istent egy szegény aszszonyhoz hasonlítsa. Megrázó kép ez, mivel azt mutatja: A filozófusok mindent birtokló és mindenre képes Istenének képpével szemben Jézus úgy látja: Isten lázasan keres valamit, amire sürgősen szüksége lenne, de amit ő maga nem képes előteremteni! Ez a „valami” pedig nem más, mint az ember szabad és bizalomteli megtérése hozzá. Isten arra vágyik, hogy az ember szabadon megajándékozza, vagy újra megajándékozza őt bizalmával (vö. pl.: „A *bizalmad* gyógyított meg téged”: Mk 5,34.37; 10,52).

(2020. november 20.)

Jézus „gyermeki teológiája”

A „gyermeki” természetesen nem azt jelenti, hogy gyerekes, hanem azt, hogy pofonegyszerű, egy ötéves gyerek is megérti (és igent mond rá), csak a „bölcsek és értelmesek” nem értik (és utasítják el, vö. Lk 10,21). Ezt a „gyermeki teológiát” Jézus érdekes módon többnyire kérdések formájában fogalmazta meg: ezekről állítom, hogy egy ötéves gyerek is *megértette* őket, a felnőttek pedig – akik a kérdések háttérével különösebb képzettség nélkül is tisztában voltak – ugyanolyan pofonegyszerűen tudták *aktualizálni* őket, és tudtak érdemi *választ adni* rájuk.

Most csak a leglátványosabb és formailag is a legegyszerűbb eseteket mutatom be, de számos jézusi kijelentés minimális átfogalmazásával (kijelentő módból kérdő módba áttéve, ld. a legutolsó példán szemléltetve) jócskán *növelni lehetne* ezt a sort. Mivel az egyes esetek között nincs logikai összefüggés, lényegében az előfordulás sorrendjében haladok Márk, Lukács és Máté evangéliuma szerint, két csoportban: kérdések – kijelentések.

Kérdések

Márk

2,9 (Mk 2,1-12)

„*Mi könnyebb? Azt mondani a bénának:*

Isten megbocsátja bűneidet!,

vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járjálj!?”

Egy ötéves gyerek is magabiztosan megadja a választ: Egyformán könnyű mondani.

De hát akkor mi a „poén” ebben a kérdésben, és főképpen: mi benne a teológia? Erre csak a modern teológusok nem tudnak válaszolni, mert azt képzelik – és ezt rávetítik a korabeli írástudókra is –, hogy ebben a történetben Jézus magának

igényli a bűnbocsátás hatalmát/jogát, és ezt a béna meggyógyításával igazolja/bizonyítja. Sajnos maga Márk vezeti tévútra őket, mert ő is így gondolja, és ezért a 7. versben betoldja az eredetinek tekinthető történetbe: „Mert ki képes megbocsátani a bűnöket, ha nem egyedül Isten?“, hogy ezzel előkészítse a 10. vers betoldását: „Hogy pedig megtudjátok, hogy az Emberfiának hatalma van a földön bűnök megbocsátására...” (A betoldások szentírástudományi alátámasztását ld. Márk-kommentárom 64. és 68. lábjegyzetében.)

Miről van hát szó? Azzal, hogy a bénát és nyilván a béna bizalmát látva Jézus minden feltétel nélkül kijelentette: „*Gyermekem, Isten megbocsátja bűneidet*” (5. v.; a passzív „megbocsátatják” igealaknak ez a jelentése), a kor teológusainak felfogása szerint azt gyalázta, ami Istenben a legistenibb, vagyis hogy Isten abszolút *igazságosan* jutalmaz és büntet, s ettől csak ő maga térhet el *kegyelmi* aktusai révén, másfelől pedig csak az „általa felhatalmazott” személyek (az áldozatot bemutató papok vagy a próféták) ismerhetik fel és jelenthetik ki, hogy adott esetben megbocsátott-e, vagy sem. Jézus „gyermeki teológiája” viszont e tekintetben az, hogy Isten mindenkinek *feltétel nélkül* megbocsát minden bűnt (más kérdés, hogy valaki hogyan fogadja ezt).

Jézus kettős kérdése „ráadásul” súlyos ironia! Mert természetesen egyformán könnyű *kimondani* az egyik vagy a másik mondatot, csakhogy az írástudók *még ezt* a semmi fáradságot nem igénylő segítséget *sem* akarják megadni a bénának, hanem azt akarják, hogy „érvényesüljön Isten igazságossága”: maradjon beteg, „elnyerve bűnei méltó büntetését” (vö. Mk 79. és 81. láb.). Ha ők mondták volna a bénának: „Ne aggódj, Isten megbocsátja bűneidet!“, akkor a béna elvileg ugyanúgy meggyógyulhatott volna, hiszen ez kijelentés ugyanúgy feloldotta/feloldhatta volna a beteg szorongását (valamely elhallgatott bűne miatt?), amely fizikailag is megbénította, ahogyan feloldotta Jézus kijelentése. Akkoriban ugyanis úgy gondolták – manapság nem? –, hogy a betegség Isten büntetése az illető vagy elődei (nyilvánvaló vagy titkos) bűneiért (vö. Mk 61. láb.).

2,19a (Mk 2,18-19)

„Vajon böjtölhet-e a násznép,

ha a vőlegény vele van a lakodalmas teremben?

Nem ritkaság, hogy egy ötéves gyerek is járt már lakodalomban, talán többször is, és ha a szóban forgó jelenetben ott lett volna ő is, Jézus kérdésének hallatán fölkiálthatott volna: „Milyen butaságot kérdezett a bácsi! Hát persze, hogy nem böjtölhetnek!”

Azt persze nem tudhatta volna, hogy miért kérdezte ezt Jézus, és azt sem, hogy ez a kérdés miért volt válasz ellenfeleinek szemrehányó, sőt mondhatni, vádló kérdésére: „Miért van az, hogy János tanítványai és a farizeusok böjtölnek, akik viszont neked lettek közülük tanítványaid, nem böjtölnek?”

A farizeusok viszont tudták, hogy nem a rászorulókkal való osztozás vagy az önfegyelem gyakorlása miatti böjtről van szó, hanem arról a kultikus-aszketikus böjtölésről, amely a távolinak gondolt *Jahve* (Isten) hiánya miatti *szomorúságot* fejezte ki, illetve Isten uralmának eljövételét akarta siettetni. Továbbá a Bibliájukból ismert volt számukra a „Jahve mint Izrael népének vőlegénye” kép (pl. Iz 54,5; 62,4-5; Jer 2,2; Oz 2,18), ezért érteniük kellett volna Jézus válaszát: *Jahve*, a Vőlegény egyáltalán nincs távol, hanem jelen van népe körében – ha pedig a vőlegény jelen van, akkor ez *örömmel* tölti el a násznépet, s az képtelen lesz böjtölni.

Vagy ha mégsem értették Jézus válaszát, megkérdézhették volna, mire utalnak „rejtélyes” szavai. Mentségükre szolgál persze, hogy nekik nem volt olyan élményük, mint Jézusnak a Jordánba történt alámerítkezésekor, amikor is rádöbbsent, hogy Isten nincs távol, nem kell tovább várakozni („Itt a kedvező idő”: Mk 1,15), mert Isten jelen van, mégpedig nem leszámolásra kész Bíróként (ahogyan János prédikált róla: Mt 3,7-12), hanem népének szerető Vőlegényeként...

Mindezt persze már az első keresztyények sem értették, s ennek, illetve Jézus kivégzésének hatására kiegészítették, és ezzel *átértelmezték* válaszát (19b-20. v.): Itt már nem *Isten* a vőlegény, hanem *Jézus*, s az ő erőszakos elragadása miatt (vö. Iz 53,8!) szomorkodva böjtölnek a keresztyények, visszaesve a jézusiatlan böjtölés gyakorlatába.

4,21

„Talán azért gyűjtanak mécsest,

hogy aztán véka vagy ágy alá tegyék?

Nem inkább azért, hogy a mécstartóra tegyék?”

Költői kérdés, mondhatnánk, hozzátevé, hogy már egy hároméves gyerek is tudja a választ.

Máté evangéliumában nem ilyen frappáns a téma megfogalmazása, de a szöveggörnyezet ott teszi lehetővé a kérdésekben lévő üzenet könnyű megértését, ezért annak alapján vizsgáljuk azt: „*Ti vagytok a világ világossága. – A hegytetőn fekvő város nem képes elrejtőzni. Mécses sem azért gyűjtanak, hogy véka alá tegyék, hanem a mécstartóra: akkor mindenkinek világít, aki a házban van. Úgy világítson a ti fényetek az emberek előtt, hogy meglássák jótetteiteket, és dicsőítsék mennyei Atyátokat!*” (Mt 5,14-16)

A régi Keleten a szegény emberek háza egyetlen helyiségből állt (legfeljebb egy éléskamrát tapasztottak hozzá), tehát a tartóra tett mécses ténylegesen *mindenkinek* világított.

Jézus maga tántoríthatatlanul teljesítette missziós küldetését, és ezt várta el tanítványaitól is, de elvárását nem rideg utasítással fejezte ki, hanem a maga tréfás-humoros módján, rámutatva, mennyire értelmetlen lenne lámpát gyűjtani, hogy aztán rögtön eltakarja/kioltsa az ember. E képes beszédnek kettős a mondanivalója: a) „*Nem szabad elrejtetenek a rátok bízott üzenetet! Ne hallgassatok, sem a kinevetéstől, sem az üldöztetéstől való félelmekben!*” (Vö. Mt 5,11-12; 10,25-28) – b) „*Ahogy a meggyújtott lámpa mindenkinek világít a házban, ti se elégedjétek meg elvbarátaitok zárt körével [ahogy a kumráni szekta tagjai, és részben a farizeusok is tették], azt képzelve, hogy a 'többiek' nem érdemlik meg, vagy úgyszemint képesek felfogni az evangéliumot! A rátok bízott világosság nem a ti tulajdonotok: Isten örömezenete *mindenkit* megillet!*” (Vö. Mt 13,47 és Mk 4,3-8!)

A folytatás aztán fontos pontosítást tartalmaz: Jézus a tanítványok világosságán azok jótetteit érti! Követőinek új, jézusi *viselkedéséről*, nem pedig csupán tanításukról kell fölismerniük az embereknek a mennyei Atya viselkedését, és ezért aztán dicsérniük őt. A szóban forgó „jótettek” pedig elsősorban „az

irgalmasság cselekedetei” (vö. Lk 6,36; Mt 25,35-36), és különösen az ellenségszeretet megnyilvánulásai (ld. Mt 5,38-48).

Lukács

6,39

„Vajon képes-e vak vakot vezetni?”

Nemde mindketten gödörbe esnek majd?”

Máté a farizeusokra vonatkoztatja ezt kettős költői kérdést, itt azonban – ahogyan a 6,27 bevezetése valószínűvé teszi: „*Nektek, akik hallgattok engem, azt mondom...*” – Jézus hallgatóira, szűkebb vagy tágabb tanítványi körébe tartozókra irányul, s méltán. Jézusnak minden oka megvolt arra, hogy óva intse tanítványait, akiket Isten országának hirdetésére készített fel: Nehogy vakok vezetésére merészkedjenek, *amíg* maguk is vakok! E vakságuknak ugyanis számtalanszor tanújelét adták, a legkülönbözőbb területeken, például a kultikus tisztaság/tisztátalanság dolgában (Mk 7,18) a kenyérhiány kérdésében (Mk 8,21) vagy azzal kapcsolatosan, hogy első helyekre törekedtek az elképzelt messiási birodalomban (Mk 10,35-38).

A problémátlanul megválaszolható „találós kérdés” azonban nehézség nélkül vonatkozhat a farizeusokra vagy az írástudókra is (ld. Mt 15,14), hiszen máskor is előfordult, hogy Jézus „látáshibát” vetett ellenfelei szemére; ennek legismertebb megfogalmazása éppen az idézett kettős kérdés után található: „*Miért nézed a szálkát testvéred szemében? A gerendát pedig, amely a saját szemedben van, nem veszed észre? Hogyan vagy képes azt mondani testvérednek: »Testvérem, hadd húzzam ki szemedből a szálkát!«, holott magad nem látod szemedben a gerendát? Te színész! Vesd ki előbb szemedből a gerendát, akkor majd elég tisztán látsz ahhoz, hogy kivedd testvéred szeméből a szálkát!*” (Lk 6,41-42)

(Azt, hogy ezek a mondatok már nem a tanítványokra vonatkoznak, egyértelművé teszi, hogy Jézus sosem nevezte őket „színészeknek” [szokványos fordításban „képmutatóknak”], a farizeusokat viszont többször is [Mt 23,23.25.27].)

7,41-42

„Egy hitelezőnek két adósa volt. Az egyik ötszáz dénárral tartozott, a másik ötvennel. Mivel nem volt miből megadniuk, mindkettőnek odaajándékozta.

Mármost melyikük fogja jobban szeretni őt?”

Meglehet, ez a jézusi tanmese kicsit magas akár még egy nagycsoportos óvodásnak is, de egy kisiskolás már gond nélkül meg tudja érteni; mindenesetre mivel Jézus felnőttekhez szólt, nyugodtan fogamazhatunk úgy, hogy egy gyermekien egyszerű példázatba és egy „naiv” kérdésbe öltöztette teológiai mondani-valóját, és akarta ezzel megnyitni a farizeus szemét Isten (bűnbocsátó) jóságának, illetve saját helytelen magatartásának felismerésére (és akarta egyúttal hozzásegíteni őt a megtéréshez).

Nagyon valószínűtlen, hogy egy hitelező csak úgy odaajándékozta adósainak azok tartozását, főleg ekkora összegeket: az 500 dénár egy napszámos közel másfél évi jövedelmét jelentette, hiszen egy dénár volt az átlagos napszám.

Ez a példázat azonban nem emberek közti pénzügyekről szól, hanem Jézus istenképének két lényeges vonását mutatja be: olyan Isten ő, aki egyrészt lépten-nyomon szétrobbantja az emberi valóság-számítás kereteit (vö. Mk 4,2-9), másrészt előzetes emberi teljesítmények nélkül is határtalanul megbocsátó (vö. Mt 18,24-27, ahol tízezer talentumot enged el).

Ezekon kívül Jézus istenképének, pontosabban az ember és Isten viszonyáról alkotott képének egyik fontos vonása is meghúzódik a példázatban: Az ember Isten megajándékozottja, s ha rosszul bánik a rábízott értékekkel, adósává válik Istennek (vö. Mt 25,14-30) – de mihelyt kész az őszinte bűnbánatra és megtérésre, Isten egyetlen kérő szóra elengedi tartozását (Mt 18,26-27; Lk 15,21-22), vagy akár anélkül is, mint az itteni példázatban.

10,36 (Lk 10,25-37)

„E három közül melyik lett embertársa annak, aki a rablók kezébe esett?”

Ha figyelmesen végighallgatta a történetet, akkor egy gyerek is könnyedén megadhatja a választ: Az, aki irgalmas volt hozzá – vagyis a szamaritánus.

Egyszerű történet, egyszerű kérdés, egyszerű válasz – és mégis magában foglalja Jézusnak a témával kapcsolatos teológiáját (hogyan kell Isten szemével nézni a dolgokat), antropológiáját (kit nevezhetünk embertársnak – és bennfoglaltan ez talán azt is tartalmazza, hogy kit nevezhetünk embernek...), morálisát (a valódi szeretet nem ismert határokat), és ha úgy tetszik, politológiáját is (túllépését a barát-ellenség sémán): a) Társunk, embertársunk, felebarátunk mindenki, akinek segítségünkre van szüksége. b) A felebaráti szeretetre nincs törvény, nincs „előírás”, nincs „recept”. c) A felebaráti szeretetnek nincs határa. Nem számít sem a vallási, sem a nemzeti, sem a párthovatartozás, sem semmilyen más különbség, még az sem, ha a másik ember személyes vagy vallási, nemzeti, politikai ellenségünk.

14,3.5 (Lk 14,1-6)

*„Megengedett dolog-e szombaton gyógyítani, vagy nem?” ...
„Ki az közületek, aki szombat napján is azonnal ki nem húzza fiát vagy akár csak ökrét, ha az kútba esik?”*

Az a bizonyos ötéves gyerek megintcsak azt mondhatná: „Micsoda buta kérdések! Miért kell egyáltalán föltenni ilyen kérdéseket, hiszen mindenki tudja rájuk a választ?” Tudniuk kellett a szombati gyógyítás helyességét vitató törvénytudóknak és farizeusoknak is – bármennyire ellenkezett is az a maguk teológiájával a szombat lényegét és a szombati gyógyítást illetően. Erre a tudásukra látszik utalni az evangélistának az első kérdés nyomán tett megjegyzése: „Azok hallgattak”, de talán a második kérdés után tett megjegyzése is: „Nem volt erejük ahhoz, hogy ellenválaszt adjanak erre.”

Persze nem kevesebbről volt szó, mint hogy szembesülniük kellett Jézusnak a témával kapcsolatos, ellentétes teológiájával: *„A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért”* (Mk 2,27). Az Ószövetségben épp ennek az ellenkezője áll, vagyis hogy Isten nem az ember javára, hanem saját dicsőségére rendelte el a szombati nyugalmat (2Móz 35,1-3: „A hetedik nap... *szent Jahve számára*”). Jézus „naiv” kérdései tehát nem kevesebbet jelentenek, mint hogy frontális támadást intézett a megkövesedett szombattörvény mögötti megkövesedett *istenkép*

ellen! Márpedig aligha létezik „teológiaiabb” téma annál, hogy milyen az Isten, és mit kíván ő.

Természetesen a történetben szereplő vízkóros meggyógyulása is jól tükrözi Jézus teológiájának gyakorlati hatását, de talán még szemléletesebb az alábbi eset:

13,15-16 (Lk 13,10-17)

„Ti színészek! Melyikőtök nem oldja-e el szombaton is ökrét vagy szamarát a jászoltól, és nem vezeti-e ki itatni? Ennek az asszonynak viszont, akit a Sátán immár tizennyolc év óta megkötözött, Ábrahám leánya lévén nem kellett-e Isten által feloldatnia ettől a bilincstől a szombat napján is?”

Ezzel a megszólítással, illetve ezekkel a kérdésekkel reagált Jézus a zsinagóga elöljárójának méltatlankodására, az ugyanis el akarta küldeni a gyógyulásra várókat, mondván: „Hat nap van a munkára, tehát azokon gyertek gyógyíttatni magatokat, ne pedig a szombat napján!”

A színészek „kettős életet élnek”: a színpadon azt kell eljátszaniuk, amit szerepük előír, otthon viszont normálisan viselkednek. A zsinagóga „hivatalviselőjének” a zsinagógában a zsinagóga törvényét kellett képviselnie, tekintet nélkül a normális emberi megfontolásokra, azaz: „Szombaton semmi munka, semmi gyógykezelés!” Otthon azonban, amikor nem látták, spontán módon azt tette, amit meg kellett tenni: Eloldotta szamarát a jászoltól, és az itatóhoz vezette – szombaton is!

Jézus levonja a könnyen belátható teológiai és gyakorlati következtetést: a) Isten bizonyára legalább annyira jó, mint egy hétköznapi ember – nem kell hát csodálkozni azon, hogy gyógyító ereje „szombaton” is árad. b) Ha már a háziállattal meg tesszük „szombaton” is, ami megilleti, mennyivel inkább kell törődni a rászoruló emberrel – „szombaton” is, különösen, ha már tizennyolc éve gyöttri a baj.

Ebben a gondolatmenetben kristálytisztán áll előttünk Jézus „tisztán emberi”, „Biblia előtti” érvelése, az ő cáfolhatatlan „gyermeki teológiája” – amellyel nem csupán a betegeken akart segíteni, hanem a vallás hivatalos képviselőin is. Hiszen „természetes” módon nekik is volt szívük, volt bennük irgalom és segítőkészség, még az állatokkal szemben is. De „természetfő-

lötti” módon a Törvény kótábláját kellett viselniük a szívük fölött. Ettől akarta megszabadítani őket (és engedelmes hallgatóikat) Jézus.

Máté

21,28-31

„Egy embernek volt két fia. Odament az elsőhöz, és ezt mondta: »Fiam, menj, dolgozz ma a szőlőben!« Az így felelt: »Igen, uram!« De nem ment el. Aztán odament a másikhoz, és ugyanazt mondta neki. Az így felelt: »Nem akarok.« Később azonban megbánta, és elment. A kettő közül melyik teljesítette az apa akaratát?»

Nem ismerjük a példázat elhangzásának eredeti körülményeit, de az nyilvánvaló belőle, hogy olyan embereket szólít meg (farizeusok, írástudók, papok, Izrael vezetői, vö. 23. v.), akik hajbókolnak Isten előtt („Igen, uram!”), akik meg vannak győződve kitűnő vallásosságukról (ld. Lk 18,11-12), s a kultuszban urukként tisztelik Istent (vö. Mk 12,40), de vallásosságuk kimerül a hajbókolásban: csak szóban mondanak igent Isten akaratára, tetteikkel nem követik azt (vö. Mk 7,6).

Itteni témánk szempontjából persze mindez mellékes, a lényeg az, hogy ismét megcsodálhatjuk, milyen egyszerű volt Jézus teológiai érvelése, és milyen egyszerűen, első hallásra érthetően tudta megfogalmazni azt: Istennek nincs szüksége szép szavakra, csak azt kívánja, hogy megtegyük, ami szerinte helyes.

Állítások

Az alábbi három – Márk evangéliumából való – példában a fenti szellemes kérdésekhez képest kissé körülményesebben, de ugyanolyan világossággal szólal meg Jézus „gyermeki teológiája” (és persze nem kellene különösebb fantázia ahhoz, hogy ezeket az állításokat „óvodás gyerekeknek való” kérdések formájában fogalmazzuk meg). A hangsúly természetesen itt sem a megfogalmazáson, hanem a mondanivaló egyszerűségén, mondhatni „magától értetődőségén” van.

Mk 2,17

„Nem az erejük teljében lévőknek van szükségük orvosra, hanem azoknak, akik rosszul vannak...”

Amilyen nyilvánvaló ez testi vonatkozásban, a legtöbb ember épp olyan kevésbé tartja nyilvánvalónak lelki („pszichológiai”) és erkölcsi síkon – és a farizeusok különösen is a „legtöbb ember” közé tartoztak. Jézus tehát ezzel a biológiai nyilvánvalósággal támasztja alá a maga nem közkeletű teológiáját és gyakorlatát: *„Nem azért jöttem, hogy »igazakat« hívjak meg, hanem kitalált bűnösöket.”*

Súlyosan ironikus szavak ezek; erre utalok azzal, hogy külön időjelbe tettem az »igazakat«; hogy miféle „igazakra” kell gondolnunk, azt tömören megfogalmazza Lukács evangélista: „azt képzelték magukról, hogy ők igazak, és a többieket semmibe vették” (Lk 18,9), és tökéletesen szemlélteti Jézusnak a farizeusról és a vámosról mondott, közismert példabeszéde (Lk 18,10-14).

Jézus „önigazolásának” egyik lehetséges magyarázata: Az „igazaknak” nincs szükségük meghívásra; ők tudják, hogy jogosan meghívottak. A másik lehetőség: Az igazságosság emberei nem akarják, hogy bármit is ajándékba kapjanak; ők úgy tartják, hogy jogszerűen megiszolgálják a bérüket. – Jézus azonban rámutat arra, hogy *Isten más*, mint amilyenek a Tóra, a mózesi törvény ábrázolja; ő ilyen „igazságtalan”, vagyis abszolút megmentői akarata mindenkire vonatkozik, a farizeusok által megvetett „bűnösökre” is, mert éppen ők szorulnak rá a leginkább, ezért ingyen, feltétel nélkül árasztja jóságát azokra is, akik „nem érdemelték ki” (vö. Mt 20,1-15), ahogyan napját is fölkelte jókra és gonoszokra egyaránt (Mt 5,45).

Ebből nyilvánvaló az is, hogy Jézus – a legtöbb ember felfogásával ellentétben – a bűnöst nem „bűnözőnek” tartja, aki büntetést érdemel, hanem „betegnek”, akiknek orvosra van szüksége. Ha pedig a „bűn” végső soron az emberi szív elzárkózása a jóságtól, akkor egyetlen megfelelő gyógymód lehetséges: „igazságos büntetés” helyett a *feltétlen* jóság felkínálásával kiváltani a bűnös szabad megnyílását a szeretetre – ahogyan Jézus feltétel nélkül egy asztalhoz ült a „vámosokkal és bűnösökkel” (Mk 2,15).

Mk 7,14-15

„Semmi olyan nem teheti tisztátalanná Isten előtt az embert, ami kívülről megy beléje;hanem az teszi tisztátalanná az embert, ami kijön az emberből.”

A Jézus korabeli zsidóságban folyamatosan napirenden volt a kultikus tisztaság és tisztátalanság kérdése, és ezen belül a tiszta, illetve tisztátalan ételek kérdése. Mindez nem jelentett kevesebbet, mint azt, hogy mitől válik az ember tisztává, értékessé, vagy éppen értéktelenné *Isten szemében* (teológiai megfogalmazásban: „mitől igazul meg”). Ezt figyelembe véve értjük meg a tisztasággal kapcsolatos akkori viták súlyát, és Jézus idézett szavainak jelentőségét.

Az írástudók által kiagyalt tisztasági rendszer szükségtelenül megterhelte a kisemberek mindennapi életét (a szerteágazó és bonyolult előírásokat gyakorlatilag képtelenség is volt megtartani), ráadásul *állandóan nyomasztotta* is a lelkiismeretüket (hiszen valamitől folyton „tisztátalanná”, és ezért jóvátételi áldozatbemutatásra kötelezetté is váltak); legrosszabb eleme azonban az volt, hogy *rettenetes istenképet vésett bele* az emberekbe. Mert micsoda Isten az, aki előtt értéktelenné válik az ember, ha megeszik bizonyos ételeket (vagy ha megérint egy leprást vagy egy halottat)? Ezért volt szükséges, hogy Jézus ilyen erőteljesen szétverje a kultikus törvények megtartásával megszerezhető tisztaság illúzióját.

Arról, hogy a tömeg mennyire értette meg és fogadta el Jézus érvelését, az evangélista nem számol be, de arról igen, hogy tanítványai „talányosnak” tartották (Mk 7,17). „Kénytelen volt hát igazodni” a felfogóképeségükhöz, és ismét *kérdéssel*, még hozzá „óvodásoknak való” kérdéssel megismételni ezzel kapcsolatos teológiáját: „*Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül?*” (Mk 7,18-19)

Azaz Jézus népiesen, vaskosan és talán nevetve magyarázza el, miért nem tehetik tisztátalanná az embert a „tisztátalan” ételek. A legegyszerűbb halász vagy paraszt is rögtön megérti az effajta vallási előírások hiábavalóságát, nevet egyet, és megszabadul régi félelmeitől. Csak a tanítványok nem értik? (Minden-

esetre még Húsvét után sem fogják érteni, ld. ApCsel 10,9-16, ezen belül is főképp a 15. vers.)

Mk 9,45

„Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe vetnek.”

Ezt aztán végképp egyszerű lenne kérdés formájában megfogalmazni: *„Nem lenne jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe vetnek?”*

Mindenesetre logikus Jézus következtetése: *„Ha csapdába ejt a lábad, vágd le!”*

Ez csak a *képi* fele egy példázatnak, amelynek *tárgyi* fele („megfejtése”) hiányzik, de akkoriban nem szorult különösebb magyarázatra, háttere ugyanis az, hogy a korabeli felfogás szerint ha a róka csapdába esik, inkább lerágja beszorult mancsát, semmint hogy bevárja a vadászt, és az agyonverje.

A *kép* tömör és iróniával fűszerezett („mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe...”), üzenete pedig egyértelmű: egy tagot feláldozni az életért, ez okossággal párosult élni akarás, tehát *ahogyan* viselkedned kell, ha a lábad csapdába esik, *úgy* viselkedj, ha...!

Ez az általános életbölcesség persze csak azáltal válik *jézusi* útmutatássá, hogy szerinte Isten országa az a legfőbb jó, aminek a kedvéért az embernek még „a lábát is le kell vágnia”: ezért érdemes, illetve „kell” minden egyebet föláldoznia (vö. Mt 13,44-46 és Mk 8,34-35!).

* * *

Bízom abban, hogy a fenti példák egyértelművé tették Jézus „gyermeki teológiájának” egyszerűségét és mélységét egyaránt.

(2021. január 6.)

Jézus és a próféták

A „próféta” szóhoz manapság elsődlegesen az az elképzelés tapad, hogy az illető képes előre megmondani jövőbeli eseményeket, ez azonban a szentírási próféták eredeti felfogásában mellékes. A próféta **elsődleges feladata** ősidőktől fogva Isten akaratának tolmácsolása volt, annak alkalmazása egy-egy konkrét helyzetre, például hogy megmondjon valamit az uralkodónak, a társadalom felső rétegének vagy a népnek, amit különben senki sem volt képes megmondani: konkrét kritikát kellett gyakorolnia és megtérésre kellett felszólítania (vö. Ez 34,1-2); szava „az Úr szavának” számított, s ezért beszélnie kellett, tekintet nélkül saját érdekeire (vö. Jer 1,17-19).

Márk evangéliuma kétszer is megemlíti, hogy **kortársai** közül többen is prófétának tartották Jézust: „olyannak, mint egy [rég]i prófétát”, „a próféták egyikének” (Mk 6,15; 8,28).

Jézusnak számos mondása, utalása vagy konkrét hivatkozása arról tanúskodik, hogy **maga is** prófétának tartotta magát; hogy csak a legnyilvánvalóbb eseteket említsük: Konkrétan párhuzamba állította magát Izajás és Jónás prófétával: Izajás bizonyos kijelentéseit önmagára alkalmazta, mondván, azok általa teljessétek be, Jónással pedig abban az értelemben „azonosította magát”, hogy amint Jónás látványos csodák nélkül, pusztán a prédikációjával vált jellé a niniveiek számára, úgy akart ő is jellé válni a maga környezete számára (Lk 4,21; 7,22, ill. 11,30). – Amikor Názáretbe hazatérve, tanítása nyomán rokonai és a falubeliek „megbotránkoztak” benne, keserűen állapította meg, hogy a próféták sorsa teljessédek be rajta: „*Csak a hazája veti meg a prófétát, meg a rokonai és a családja*” (Mk 6,4). – Heródes fenyegetése nyomán egyértelművé tette, hogy számol a prófétai sorssal: „...úton kell lennem Jeruzsálem felé, mert meg-

engedhetetlen, hogy próféta Jeruzsálemen kívül vesszen el” (Lk 13,33).

Jézus prófétai öntudatának izgalmas megnyilvánulásai az általa végbevitt *jelképes prófétai cselekedetek*. Most csak a három leglátványosabbat idézem föl nyilvános működésének végéről:

Amikor utoljára ment el Jeruzsálembé, számárháton vonult be a városba (Mk 11,1-10). – Ha gyalog érkezett volna, akkor csak egyike lett volna a húsvéti zarándokoknak, ha lovon, akkor úrnak nézték volna. Az utóbbit mindenképp el kellett kerülnie, az előbbi pedig talán azért kerülte el, mert így akarta hangsúlyozni jövetelének célját, *tanítói-prófétai küldetését*. (A tanítványai körében számárháton haladó rabbi képe egyébként egyáltalán nem volt szokatlan Palesztinában.) Másrészt környezetének messiási várakozásai is kiválthatták vagy megerősíthették a számaron bevonulás választását. Ez ugyanis – kapcsolódva Zak 9,9-10-hez: „...alázatos és számaron ül, számarcsikó hátán... Eltünteti a harci szekereket... és a harci paripákat Jeruzsálemből...” – hatásosan fejezte ki *békeprogramját* (vö. Lk 19,42, azonnal a bevonulást követően!), azt, hogy ellentmond a nemzeti felszabadítási (zelóta) várakozásoknak (konkrétan: a megszálló rómaiak erőszakos kiűzésének), mert nem tartja magát harci paripán járó, harcos politikai-nemzeti messiásnak.

Amikor másnap kimentek Betániából, megéhezett. Messziről meglátott egy lombos fügefát, és odament, hátha talál rajta valamit, de amikor odaért, semmit sem talált, csak leveleket, ugyanis még nem volt a fügeérés ideje. Ekkor így felelt neki: „*Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?*” (Mk 11,12-14) – Jeruzsálemért vívandó, immár küszöbön álló „harca” előtt (vö. Mk-komm. 604. lábuj., 4. bek., d.) Jézus meg akarta mutatni a kíséretében (Mk 645. és 648. lábuj.), sőt tanítványai körében is ott lévő fanatikusoknak (Lk 9,54; 22,38; Mk 14,47), *mekkora ostobaság lenne türelmetlenségük* – a fügefa által jelképezett! – Izrael népével szemben, ha az még éretlennek bizonyulna („még nem volt fügeérés ideje”) az ő új üzenetének befogadására.

A legdöbbenetesebb persze az a tette, amelyet „a templom megtisztításának” szokás nevezni, vagyis amikor röviddel az előbbi esetek után kiutasította azokat, akik eladtak és vásároltak

a templom udvarán (Mk 11,15-16). – Ez a forradalmi, de (a szokványos értelmezésekkel szemben) erőszakmentes eljárása tiltakozás volt az áldozatbemutatásból bőséges hasznot húzó templomi arisztokrácia és főpapság uralma, valamint közvetve a megszálló római uralom ellen is (hiszen a főpapot csak Róma „előzetes hozzájárulásával” lehetett megválasztani), lényege azonban az volt, hogy Jézus meg akarta szüntetni az áldozati állatokkal folytatott kereskedést (és a részben ennek szolgálatában álló pénzváltást). Csakhogy áldozati állatok nélkül nincs kultikus áldozat, így hát ez azt jelenti, hogy magukat a kultikus áldozatokat akarta megszüntetni, mert azok egyfajta *cserekereskedelmet* jelentenek az ember és Isten között (áldozatbemutatásért cserébe jó termés, jó egészség, sikeres felvételi, karrier, jó házasság, anyagi gyarapodás stb.), Isten országában, a szeretet rendjében pedig nincs helye ilyesminek. (Ezért nyelvi telitalálat Jézus szavazásztása a templomot illetően: „Ne tegyétek atyám házáat vásárcsarnokká”, mai szóval: üzletközponttá: Jn 2,16.)

*

Jézus prófétai önértelmezését természetesen megfelelően *árynalnunk kell*, mert a prófétákhoz és a prófétasághoz való viszonyulása egyáltalán nem volt sematikus.

Alapjában véve, mondhatnánk úgy is, a lényegét tekintve Izrael prófétáival *összhangban* lévőknek állította magát: „*Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem a törvényt vagy a prófétákat! Nem azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem, hanem hogy teljessé tegyem*” (Mt 5,17; vö. még Mt 7,12).

Ennek az összhangnak alighanem legkonkrétabb példája az, amikor Jézus Izajást idézi a názáreti zsinagógában: „*Az Úr Lelke szállt le rám, mivel felkent engem, hogy megvigyem az örömhírt a nyomorgóknak; elküldött engem, hogy meggyógyítsam a megtört szívűeket, követként kihirdessem a szabadulást a raboknak, s az elvakítottoknak szemük felnyílását, szabadon bocsássam a meggyötörteket, és követként kihirdessem az Úr kedves esztendejét*” (Lk 4,18-19; vö. Iz 61,1-2). Nevezhetjük ezt Izajás, illetve Jézus gazdasági-társadalmi-politikai programjának is, amelyet Jézus lényegében összefoglal (a mátéi Hegyi beszédnek megfelelő, lukácsi) Mezei beszéd elején is:

„Szerencsések vagytok ti, nyomorgók, mert számotokra van itt az Isten országa. Szerencsések vagytok ti, akik most éheztek, mert majd jóllakatnak titeket. Szerencsések vagytok ti, akik most sírtok, mert nevetni fogtok (Lk 6,20-21). Ez valóban teljes összhangban áll számos ószövetségi hagyománnyal, „a törvénnyel és a prófétákkal”, vö. 5Móz 15,4-5; Iz 49,10; 58,7.10; 61,1-2; 65,21-22; 66,2; Ám 9,14; Mik 4,1-7.

Radikális valláskritikájában is komoly prófétai hagyományra támaszkodhatott. „...tizedet adtok ugyan a mentából, az ánizsból és a köményből, viszont figyelmen kívül hagyjátok a törvény nehezebb részeit: az igazságosságot, az irgalmasságot és a hűséget; a pohár és a tál külsejét tisztogatjátok, belül azonban tele vannak azzal, amit másoktól elraboltok, és elpocsékoltok. ... Tisztítsd meg előbb a pohár belsejét, hogy ezáltal a külseje is tiszta legyen!” (Mt 23,23.25-26). Ez a farizeusoknak címzett kritika rögtön felidézi bennünk Izajásnak vagy Ozeásnak a témába vágó, Isten szájába adott üzenetét: „Nekem az olyan böjt tetszik, amikor leoldod a jogtalanul fölrakott bilincseket, kibontod a járom köteleit, szabadon bocsátod az elnyomottakat, és összetörsz minden jármot! Oszd meg kenyeredet az éhezővel, vidd be házadba a szegény hajléktalant, ha meztelen embert láatsz, ruházd fel, és ne zárkózz el testvéred elől” (Iz 58,6-7) „Mert szeretetet kívánok, nem áldozatbemutatást” (Oz 6,6).

*

Ám lényegi azonosulása a prófétákkal nem akadályozta meg Jézust abban, hogy kritikusan viszonyuljon hozzájuk, és ezért szükség esetén rámutatott tévedéseikre is.

Első példánkban számunkra csak nagy odafigyeléssel ismerhető fel ez a kritika, annál jelentősebb a tartalmát tekintve. Fent már idézett „názáreti székfoglalójában” az Izajástól idézett szöveg Izajás könyvében nem fejeződik be azzal, hogy „kihirdessem az Úr kedves esztendejét”, hanem folytatódik, mégpedig így: „és Istenünk bosszújának napját”. Vagyis azzal, hogy kihagyja a szövegből (a Biblia szövegéből!!) ezeket a szavakat, Jézus kritikát is gyakorol az általa nagyra tartott Izajás felfogásán, s elveti a bosszúálló Istenről alkotott felfogást! – Azt, hogy tudatos és szándékos kihagyásról van szó Jézus részéről, meg-

erősíti egyrészt egy *formai* mozzanat, mégpedig az „és összegöngyölte a könyvtekercset...” megjegyzés (20. v.), amely teljesen fölösleges lenne, ha nem azt akarná kifejezni: Jézus éppen *itt* tett pontot a felolvasott szöveg végére, másrészt az a *tartalmi* érv, hogy Isten bosszújának elvetése tökéletes összhangban áll Jézusnak a „*csak* szerető Isten”-ről adott tanításával. (Csupán a kora keresztény apokaliptikusok „helyesbítik” majd Jézus istenképét, és hirdetik az evangélistáktól kezdve [pl. Lk 19,27] Pálon át [pl. Róm 12,19-20] a Jelenések könyvének szerzőjéig [pl. Jel 6,10 és 8-9. fejezet], hogy Isten bosszújának napja nem marad el, csak későbbre tolódott.)

Annál nyilvánvalóbb Jézus prófétakritikája a következő esetben: Egy alkalommal arra járva, a szamaritánusok egyik falujában akartak szállást venni, de azok nem fogadták be őket, mert Jeruzsálembé tartottak. Amikor Jakab és János nevű tanítványa ezt látta, így szóltak: „Uram, akarod-e, hogy azt mondjuk: »Tűz szálljon le az égből, és pusztítsa el őket!«, ahogyan Illés is tette?” Ő azonban megfordult, keményen rájuk szólt, és ezt mondta: „*Nem tudjátok, miféle szellem hatása alatt álltok! Az emberfia ugyanis nem azért jött, hogy elpusztítsa az emberek életét, hanem hogy megmentse azt*” (Lk 9,52-56). – A tanítványok persze azt gondolták, hogy Isten szelleme, lelkülete mozgatja őket, hiszen „hitük nagyjai” mind így jártak el, a fáraót csapásokkal sújtó Mózesről kezdve (2Móz 7-12. fej.) a kánaáni városokat Jahvének feláldozó Józsuén át (Józs 6-12. fej., pl. 6,21) a Baál-papokat lemészároló Illésig (2Kir 1,10-12), de ez volt a bűnösök kiirtását előíró törvény (pl. 5Móz 13,6; 17,7; 19,19; vö. Mk 78. láb.) és számtalan áhítatos zsoldár lelkülete is. Csakhogy Jézus nem Illés; az ő felfogása szerint a tanítványaiban is munkáló lelkület semmiképp sem Istentől való, hanem nagyon is istenellenes, ezért igyekszik azt „kiűzni” belőlük (vö. Mk 659. láb.). Az az Isten ugyanis, akit ő képvisel, fölkelti napját jókra és gonoszokra egyaránt (Mt 5,45), és az elveszetteket addig keresi, amíg meg nem találja (Lk 15,3.8).

Jézus azonban nemcsak a távoli múlt nagy prófétáival szemben mert kritikusan viselkedni, hanem nagy kortársával (és rokonával), az egyébként általa is nagyra tartott Keresztelő Jánossal szemben is, amivel nyilván nem szerzett magának jó

pontokat a Jánosért lelkesedők körében. Így beszélt róla: „*Mondom nektek: Asszonyok szülöttei közül senki sem nagyobb Jánosnál, de aki a legkisebb Isten országában, az nagyobb nála*” (Lk 7,28). – Ami a dicséretet illeti: A keleties beszédmód kedvelte az ilyen túlzó, nagy hévvel előadott dicséreteket, tehát Jézus szavait nem szabad szó szerint értenünk, mintha az egész addigi történelem legnagyobb alakjának tartotta volna Keresztelő Jánost, de kétségtelenül *rendkívül* nagyra értékelte: elképesztő aszkézisben megmutatkozó könyörtelen keménységét önmagával szemben (Mk 1,6), és óriási bátorságát és állhatatosságát a hatalmasokkal szemben (Lk 3,20; Mk 6,17-29), s hogy mindkettővel Istent akarta szolgálni. Hogyan lehetséges akkor, hogy akit ő maga értékelt oly nagyra, arról megállapítsa, hogy – tárgyyszerűen és tárgyilagosan nézve – Isten országán kívül mozog? Úgy, hogy a Jézus által hirdetett „Isten országa” az igazságosságot felülmúló, *határtalanított szeretet* világa, János viszont mind istenképét, mind erkölcsiségét illetően megmaradt az *igazságosság és a jog* keretei között (ld. Lk 3,7-9.10-14). Ezért lehetséges, hogy a legnyomorúságosabb ember is részese legyen a határtalanított szeretet világának, ha kész elfogadni és másoknak is továbbajándékozni ezt a szeretetet, viszont a bosszúálló Isten megtorló ítéletében, a végső erőszakos „rendcsinálásban” reménykedő és korrekt erkölcsiséget képviselő, egyébként oly nagyszerű János kimaradjon belőle (mint a „tékozló fiú” bátyja, Lk 15,25-32) – amíg meg nem tér. Jézus Jánosról alkotott „ítélete” ugyanis nem elítélés, még kevésbé kárhoztatás, hanem felhívás a mindenki számára elengedhetetlen megtérésre (ld. Mk 1,15).

Megerősíti mindezt Jézusnak az imént idézett szavait megelőző kritikusan megnyilvánulása Jánossal szemben. A már börtönben lévő János elküldte két tanítványát Jézushoz, hogy megkérdezzék tőle: „Te vagy-e »az, aki majd eljön«, vagy más várjunk?” Vagyis János nyilvánvalón kételkedett Jézus isteni küldetésében. Jézus válaszából következtethetően mondhatjuk azt is: megbotránkozott Jézusban, mert ő nem teljesítette a vele szemben támasztott messiási elvárásokat. Mire Jézus ezt üzenete vissza: „*Menjetek el, és vigyétek meg a hírt Jánosnak arról, amit láttatok és hallottatok: vakok újra látnak, sánták járkál-*

nak, leprások megtisztulnak..., és mondjátok meg azt is, hogy jó annak, aki nem botránkozik meg bennem” (Lk 7,18-23). – Jézus végső szava tehát meghívás és buzdítás egykori Mestere számára: „Alakítsd át gondolkodásodat, és – látván-hallván, miket viszek végbe Isten erejéből – ismerd el, hogy Isten nem bosszúálló bíró (vö. „A fejsze már ott is van a fák gyökerén: Isten kivág és tűzre vet minden olyan fát, amely nem terem jó gyümölcsöt”: Lk 3,9), hanem mindenkit szerető Atya! Meglátod, valóban jó annak, aki nem utasít el engem, hanem általam a valódi Istenhez csatlakozik!”

*

Mi már természetesnek tartjuk, hogy Jézus prófétának (is) tekintette magát, és sokszor hivatkozott „elődeire”, de ha jobban belegondolunk, ez már önmagában is nem csekély öntudatról árulkodik: Jön egy názáreti ácsmester, és prófétai igényekkel lép föl... Ennek súlyát mutatja, hogy alaposan meg is botránkoznak rajta: „...rémülten ámuldoztak, és így szóltak: „Honnan vette ez ezt a bölcsességet és az erőteteket? Nem az ács fia ez? Nem Máriának hívják az anyját, a testvéreit meg Jakabnak, Józsefnek, Simonnak és Júdásnak? És nincsenek-e közöttünk a nővérei is mind? Honnan vette hát ez mindezt?” (Mt 13,54-56).

Még elgondolkodtatóbb, hogy nem csupán belehelyezte magát prófetaelődei sorába, hanem arra is vetemedett, hogy nem egy esetben felülbírálja azokat. Már ez a tény is árulkodik arról, hogy nem egyszerűen csak prófétának tekintette magát, hanem **annál többnek is**. Az alábbi példák egyértelműen tanúsítják ezt, bár az első két esetben még csak rejtetten.

Miután Kafarnaumban sok gyógyulás történt Jézus által, ő igen korán, még a sötét éjszakában fölkelt, elment egy puszta helyre, és ott imádkozott. Tanítványai utánamentek, és amikor megtalálták, így szóltak hozzá: „Mindenki téged keres!” Ő azonban ezt felelte nekik: „Menjünk máshová, a szomszédos településekre, hogy ott is meghirdessem az örömeimet, ugyanis ezért jöttem ki [a pusztából]” (Mk 1,35-38). – Nagyon fontos és árulkodó az „ezért jöttem” szófordulat, vagyis Jézus a saját, Isten előtt felelősséggel meghozott döntéséről beszél, s a régi prófétáktól eltérően nem hivatkozik isteni megbízásra és útmutatásra. E megállapítás jelentőségét mutatja, hogy Lukács

már nem tudta elviselni a Márk történeti hűségében rejlő mélységet, és „kijavította” a szöveget oly módon, hogy az már egy sorba állítja Jézust a korábbi prófétákkal: „*Más városokban is hirdetem kell Isten országának örömeit, mert evégett küldött engem Isten*” (Lk 4,43).

Noha a Hegyi beszéd ún. antitéziseiben („Úgy hallottátok, hogy megmondatott a régieknek..., én viszont azt mondom nektek”: Mt 5. f.) Jézus nem prófétai kijelentéseknek, hanem az ószövetségi törvény bizonyos megnyilatkozásainak mond ellent, rejtetten erről is szó van, ugyanis a próféták sűrűn adták elő gondolataikat azzal a bevezetéssel, hogy „ezt mondja az Úr”, Jézus viszont egyszerűen csak annyit mond, hogy „én viszont”, vagyis „szerintem”. – Nem csodálkozhatunk azon, hogy ezt az „én viszont azt mondom nektek” formulát úgy szokás értelmezni mint Jézus *isteni* öntudatának egyik legvilágosabb megnyilatkozását, mondván: Jézus ezzel felülbírálja az Isten által adott ószövetségi kinyilatkoztatást. Csakhogy amint a szövegösszefüggésből kiderül, Jézus itt nem „Isten szavával” állítja szembe a maga felfogását, hanem az „úgy hallottátok” által jelzett hagyománnyal, ha úgy tetszik: Isten szavának hagyományos *értelmezésével*, továbbá Jézus itt egy olyan formulát használ, amelyet egymás közti vitáikban a rabbik *gyakran használtak* az általános felfogásnak ellentmondó véleményük bevezetéseként: „én viszont azt mondom nektek”.

Lukács 16,16-ban ezt olvassuk: „*A törvény és a próféták csak Jánosig voltak érvényben. Attól kezdve Isten országa hirdetik örömeiket...*” – Jóllehet bizonyos szempontból problematikus a próféták említése a mondat első felében, hiszen a próféták sokszor maguk is küzdöttek „a törvény” ellen, Jézus prófétainál nagyobb öntudatáról mégis hitelesen tanúskodik a szöveg, mert a próféták csak „prófétáltak”, azaz a bizonytalan jövőre vonatkozóan ígérték Izrael népe számára Isten országának örömét (vö. Lk 10,23-24). Jézus azonban következetesen képviselte, hogy általa „elérkezett”, „*itt van*” Isten országa (ld. Mk 1,15; Mt 11,5; 12,28; Lk 4,19; 11,20), s az embernek csak meg kell nyitnia a szívét, ki kell nyújtania érte a karját, azaz meg kell tennie azt, amitől a „közeli lehetőség” „valósággá” válik (vö. Lk 17,21b: „rajtatok áll vagy bukik”).

Jézus még nyíltabban helyezi magát a próféták fölé ezzel a tanítványainak tett kijelentésével: „Szerencsések azok a szemek, amelyek látják, amit ti láttok! Mert mondom nektek: Sok próféta és király akarta meglátni azt, amit ti láttok, de nem látták meg, és meghallani azt, amit ti hallotok, de nem hallották meg” (Lk 10,23-24). – Izrael prófétái nemegyszer láttak lelki szemeik előtt egy olyan népet, amelyet Isten „Lelke”, lelkülete (vö. Mk-komm. 11. láb.) hat át, vagy álmodtak egy olyan „új szövetségről”, amely a kölcsönös szeretetre épül (Jer 31,31-34). Izrael királyai pedig – Jahve felkent képviselőiként – egyszer-mászor igyekeztek valamiféle (a maguk elképzelése szerinti) „Isten országát” megvalósítani, de sosem sikerült nekik. (Nem is sikerülhetett, hiszen igazi mivoltával sem voltak tisztában, és eszközeik is alkalmatlanok voltak.) „Nektek azonban szerencsétek van – mondja Jézus –, mert általam megtapasztalhatjátok azt, amiről a próféták és királyok csak álmodtak.” Ezzel azt állítja, hogy Izrael népének történelmileg egyszeri esélyéről van szó: eddig „a törvény”, az igazságosság korszakában éltek, de ő most az „Isten országát”, a határok és feltételek nélküli jószág világát hirdeti meg és kínálja fel, ahogyan az előző bekezdés idézetében is láttuk.

Minderre Jézusnak a „gonosz szőlőmunkásokról” mondott példabeszéde teszi föl a koronát: „Egy ember szőlőskertet ültetett, körülvette sövénykerítéssel, szőlőprést ásott a földbe, őrtornyot épített, majd bérbe adta parasztnak, és külföldre utazott. A megfelelő időben elküldött egy szolgát a parasztokhoz, hogy megkapja a parasztoktól a szőlőskert terméséből neki járó részt. Azok megfogták, megverték és üres kézzel küldték el. Ismét küldött hozzájuk másik szolgát: ezt meg fejbe verték és meggyalázták. Újabbat küldött: ezt megölték. Majd sok másikat küldött, ezek közül egyeseket megvertek, másokat megöltek. Még egyetlen valakije volt, egy szeretett fia: őt küldte el legvégül hozzájuk, mondván magában: »A fiamat tiszteletben fogják tartani!«” (Mk 12,1-6). – A Jézus által használt kép ismerős volt hallgatói számára: Izajás 5,1-7-ben a szőlőskert azt az Izraelt jelképezte, amelyet Jahve annyi szeretettel vett körül, de amely nemes szőlő helyett csak vadszőlőt termett. Jézus kissé átalakítja a képet: ebben a bérlők tagadják meg a gazdától a

termés neki járó részét, s nem volt nehéz fölismerni, hogy a bántalmazott szolgák a *prófétákat* jelölik, akiket Izrael újból és újból elvetett, nemegyszer meg is ölte őket.

A példázat csattanója: a „szolgák” után Isten elküldi szeretett „fiát”, abban a reményben, hogy őrá majd hallgatnak. Jézus nem mondja ki nyíltan, de nyilvánvaló, hogy *önmagára céloz*, amikor a *fiúról* beszél, abban az értelemben, hogy a „szolgák” csak uruk parancsait teljesítik, a „fiak” azonban „belülről” ismerik apjukat, azonosulnak vele, és belső ösztönzésből képviselik annak érdekeit (vö. Lk 17,7-10). (Ezt a fiú-fogalmat tehát nem szabad szentháromságtani értelemben felfogni, mintha kizárólagosan önmagát tartotta volna „fiúnak” [vö. Mk 471. lábj.!]; ellenkezőleg, azt akarta, hogy mindenki Isten „fiaivá” váljék: *„Boldogok azok, akik békét teremtenek, mert Isten a fiainak fogja hívni őket. ... Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért, hogy így fiaivá váljatok mennyei Atyátoknak”* [Mt 5,9.44-45].)

Tehát egyértelmű, hogy *prófétánál többnek*, Isten „végérvényes” követének tartotta magát. Ezen persze nem érthette azt, hogy Isten nem küld több követet, hiszen tanítványi iskolájában ő maga is ilyeneket akart kiképezni; azt viszont érthette, hogy „szeretett fiúi” mivoltából fakadóan az általa tolmácsolt üzenet mértékadó, és „végérvényes” is abban az értelemben, hogy lényegét tekintve nem szorul helyesbítésre (vö. Mk 13,31 és Mk 812. lábj.).

(2021. február 18.)

Jézus hazafisága

Hazafisága nem központi, nem is különösebben kiemelt, mégis fontos eleme Jézus szemléletének és magatartásának – noha sok esetben csak közvetetten jelenik meg. Talán azért sem könnyű fölfigyelni rá, mivel – mondhatnánk: természetesen – nem „hazafias szólamokban” nyilvánul meg, hanem nagyon is gyakorlatias tanításban és magatartásban.

Témánk szempontjából az első feltűnő jelenség: alig volt túl János általi bemelegítésén („megkeresztelésén”) és ennek a pusztában történt „feldolgozásán” (Mk 1,9-11.12-13 és párh.), Jézus **rögtön elindult, hogy tanítással szolgálja népét:** „Galileába ment vissza Júdeából, és közben hirdette Isten örömezenetét, mondván: *Itt a kedvező idő! Elérkezett Isten Ország! Tekintettel az örömezenetre, változtassátok meg gondolkodásotokat és életeteket, és bízzátok rá magatokat Istenre*” (Mk 1,14-15)! Amikor pedig az általa történt gyógyulások nyomán Kafarnaumban megpróbálták maradásra bírni, ezt határozottan elvetette: „*Menjünk máshová, a szomszédos településekre, hogy ott is meghirdessem az örömezenetet, ugyanis ezért jöttem ki [a pusztából]*” (Mk 1,38); Lukács evangéliumában ez még „egyetemesebb” megfogalmazásban így hangzik: „*Más városokban is hirdetnem kell Isten országának örömezenetét, mert evégett küldött engem Isten*” (Lk 4,43).

Ezt az egész népére irányuló küldetéstudatát a „**legmagsabb elvi síkon**” is megfogalmazta egy Izajástól vett „idézetel”, szintén nyilvános működésének elején, ún. „názareti székfoglalójában”: „*Az Úr Lelke szállt le rám, mivel felkent engem, hogy megvigyem az örömezenetet a nyomorgóknak; elküldött engem, hogy meggyógyítsam a megtört szívűeket, követként kihirdessem a szabadulást a raboknak, s az elvakítottoknak*

szemük felnyílását, szabadon bocsássam a meggyötörteket, és követként kihirdessem az Úr kedves esztendejét” (Lk 4,18-19).

Ezután is nemegyszer nyilvánvalóvá tette, hogy nem egyszerűen az éppen útjába esőknek, nem is csak minél többeknek vagy sokaknak, hanem **egész népének** szánja szolgálatát:

Önmagát olyan magvetőhöz hasonlította, aki mindenhová szórja a magot, nem csupán a jó földbe, hanem az útfélre, sziklás helyre és tövisek közé is (Mk 4,3-8), azaz ő *mindenkinek* felkínálja üzenetét, a hallásra készeknek és a „reménytelen eseteknek” is, nem csupán egy válogatott hallgatóságnak (mint a farizeusok vagy a kumráni szerzetesek).

Ugyanezt az üzenetet megfogalmazta példázatba öltöztetés nélkül, ha úgy tetszik, „elvi”, s talán még dinamikusabb módon is: „*Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak az országban, és mennyire szeretném, ha már égne*” (Lk 12,49)! – E kijelentés helyes értelmezéséhez szükség van két fordítási megjegyzésre: a) A legtöbb fordításban „az országban” helyett az áll, hogy „a földön”. Csakhogy a görög szövegben a *gē* jelenthet „földet” is, meg „országot” is, de amint alább még kifejezetten kitérünk rá, „Isten országát” hirdetve Jézus Izrael országát és népét tartotta szem előtt (vö. Mt 10,6; 15,24), ezért az „ország” szó használata a helyénvaló. b) A *pür balein* egy semitizmus fordítása, és nem azt jelenti, hogy „tüzet vetni” (ami negatív képzettársításokat ébreszt), hanem „tüzet gyújtani”. – Persze nem könnyű megmondani, pontosan miféle tüzre gondolt Jézus, de azt biztosan feltételezhetjük, hogy az élethez szükséges, fényt és meleget adó tűzről van szó, nem pedig az életet megsemmisítő tűzről, amellyel Keresztelő János fenyegetőzött (Mt 3,12; Lk 3,17), amelyet ötven-ötven ellenfelére Illés próféta „hívott le az égből” kétszer is (2Kir 1,10-12), és amelyet Jézus tanítványai is be akartak vetni a samaritánusok ellen (Lk 9,54). Talán nem tévedünk, ha közelebről az Isten, a jó Atya iránti lelkesedés tüzére gondolunk (vö. Lk 10,21), illetve az Isten és az ember közötti kölcsönös szeretet tüzére (vö. Mk 9,49). Mindenesetre ez itt mellékes kérdés, a lényeg az, hogy a mondás Jézusnak *az egész országra*, egész Izraelre irányuló szándékát fejezi ki.

Ugyanez érvényes Jézus egy másik, gyakorlatilag minden fordító és magyarázó által félreértett megnyilatkozására is,

amely „a fügefafa megátkozásaként” ismeretes (Mk 11,12-14). A történet *eredeti* lezajlását és értelmét így rekonstruálhatjuk: Jeruzsálemért vívandó, immár küszöbön álló „harca” előtt Jézus meg akarta mutatni a kíséretében, sőt tanítványai körében is ott lévő (Lk 9,54; 22,38; Mk 14,47) fanatikusoknak, mekkora ostobaság lenne türelmetlenségük a fügefafa által jelképezett *Izrael népevel* szemben, ha az még éretlennek bizonyulna az ő új üzenetének befogadására („még nem volt fügeérés ideje”!). Zseniális pedagógusként a Jeruzsálembe számaron bevonuláshoz hasonló újabb „játékot”, jelképes próféta cselekedetet rendez meg. Úgy tesz, mintha ő is időnek előtte keresne gyümölcsöt a fán, amely – persze szavak nélkül, pusztán létével – mentegeti magát: „Sajnálom, még nincs itt a termés ideje!” Erre így „felel” neki: „*Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?*” Magyarán: „(Izrael népe!) Lehetetlen, hogy örökre megtagadd a gyümölcsözést!” Vagyis: megátkozás helyett Jézusnak a népevel kapcsolatos, rendíthetetlen bizalmáról van szó.

Mindezt nagyon szépen foglalja össze Jézusnak egy *szimbolikus* gesztusa, illetve mondása. – „Tizenkettőt jelölt ki arra, hogy vele legyenek, és hogy elküldje őket Isten országának hirdetésére” (Mk 3,14). Ez nem igényel különösebb magyarázatot, hiszen köztudott, hogy a 12-es szám Izrael tizenkét törzsére utal, vagyis egyértelmű, hogy Jézus a maga egész népét „be akarta vonni” Isten országába. És gyönyörű képpel szemlélteti ezt a farizeusokkal a böjtölésről folytatott vitájában, amikor megkérdezi: „*Vajon böjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény vele van a lakodalmas teremben*” (Mk 2,19)? Ennek a helyes értelmezéséhez persze tudni kell, hogy Jézus itt nem önmagáról beszél vőlegényként, hanem Istenről, hiszen az Ószövetségből közismert volt a „*Jahve* mint Izrael népének vőlegénye” kép (Iz 54,5; 61,10-11; 62,4-5; Jer 2,2; Ez 16. f.; Oz 2,18), a lényeg azonban most az, hogy ennek a képnek a jegyében eleve népe egészeként tekint honfitársaira.

Érdeemes kitérnünk, és két szempontból is példát mondanunk arra, hogy mindez nem csupán elmélet volt Jézus számára, hanem *minden vonatkozásban megnyilvánuló gyakorlat* is:

Az egyik: Jézus külön figyelmet fordított az ország fővárosára, népe *legfőbb vezetőire*. Noha tudatában volt annak, hogy vállalkozása életveszélyes, fölment Jeruzsálembe (Mk 10,32-34), az ország vallási, hatalmi és szellemi központjába, feltehetően azért, hogy mielőtt még titokban likvidálják őt, megtérésre hívja fel őket, a világtalanok vak vezetőit (vö. Mt 15,14). Hasonlóképpen elsősorban a fővárosnak, s azon belül a nép vezetőinek szólhatott az a békeprogramját jelképesen kifejező gesztusa, hogy számárháton vonult be Jeruzsálembe (Mk 11,1-10; vö. Lk 19,41-42; 23,28-31!).

A másik: Noha rengeteg példát lehetne felhozni, a leglátványosabban talán mégis Zakeushoz való betérése jelképezi azt, hogy Jézus népe egészét célozta meg küldetésével, tehát a „bűnösöket”, sőt a legnagyobb bűnösöket, *az ún. „nyilvános bűnösöket” is* (Lk 19,1-10). Ebben a történetben különösen figyelemre méltó ez a mondat: „*Ma jött el a megmentés napja e ház számára, mivelhogy ő is Ábrahám fia*” (9. v.). E kijelentés forradalmi jelentőségű értelme pedig, tekintettel a korabeli közfelfogásra, amely hazaárulónak tartotta Zakeust, mivel a rómaiak szolgálatában üzte foglalkozását: „Ő is Izrael népének egyenjogú tagja – bár »bűnös« vámos.” És ahogy a szövegösszefüggés egyértelműen mutatja („Ma jött el a megmentés..., *mivelhogy...*”), ez azt is magában foglalja, hogy nem „érdemeiért” (megtéréseért és bőkezű jóvátételéért), hanem „alanyi jogon” jár neki is a „megmentés”, az „üdvösség” felkínálása, amit Jézus szállásvétele jelképez!

Az eddigieket érdemes még kiegészíteni azzal, hogy egész népe számára gyakorolt küldetésében Jézus határozottan **vállalta a konfliktusokat is** (és miután így vagy úgy reagált rájuk, folytatta művét).

Ez kiderül mindjárt az elején, Názáretben, ahol tanítása nyomán rokonai-ismerősei ámuldoznak is, el is tántorulnak tőle, mire ő józanul megjegyzi: „*Csak a hazája veti meg a prófétát, meg a rokonai és a családja*” (Mk 6,4 // Lk 4,24), aztán folytatja útját.

Amikor a farizeusok figyelmeztetik Jézust: „Távozz el, és menj innen, mert Heródes meg akar ölni téged!”, ő tántoríthatatlanul így reagál „*Menjete el, és mondjátok meg annak a róká-*

nak: Íme, démonokat űzök ki és gyógyításokat végzek ma és holnap, és a harmadik napon leszek készen. Viszont ma és holnap és a következő napon úton kell lennem Jeruzsálem felé, mert megengedhetetlen, hogy próféta Jeruzsálemen kívül veszzen el” (Lk 13,31-33).

Ebbe a sorba illeszkedik Jézus egyik kétségtelenül meghökentő és nagyon gyakran félreértett/félremagyarázott kijelentése is: *„Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy békét hozzak az országnak! Nem azért jöttem, hogy békét hozzak, hanem kardot. Azért jöttem ugyanis, hogy elkülönítsem az embert apjától, a leányt anyjától... Az ember ellenségei saját háznépének tagjai lesznek” (Mt 10,34-36).* Nyilvánvaló, hogy Isten országáról szóló üzenetével Jézus igenis az átfogó értelemben vett békét akarta meghozni Izrael országának (vö. Lk 10,5; 4,18-19; 19,42; Mt 5,9). A látszólagos ellentmondást azonban nem olyan nehéz feloldani, ha észre tudjuk venni a provokatív próféta nyelvezet mögötti mondanivalót: Az óhajtott békéhez nem a megszállók elleni háborún keresztül vezet az út, ahogyan a zelóták vélték, hanem a „nemzedékek közötti harc” által, vagyis a szó eredeti, teljes értelmében vett béke („salóm”) csak úgy valósulhat meg, ha a „fiak” elszakadnak az „apák” torz gondolkodásmódjától (ld. Jézus „első szavát”: „Változtassátok meg gondolkodásotokat...”: Mk 1,15). Miért volt erre szükség? Azért, mert az „ősökhöz”, az „atyákhoz” való kötődés egyúttal beágyazódást jelentett az Isten akaratától eltérő, megmerevedett vallási hagyományrendszerbe, amely nem akart megnyílni a Jézus által hozott újdonság számára (vö. Mk 2,21-22).

A fentiek alapján egyáltalán nem meglepő, Jézus egész szellemisége és tényleges viselkedése alapján azonban mégiscsak furcsán hangzik az apostoli útra küldött Tizenkettőhöz intézett felszólítása: *„Pogány nemzetekhez vezető útra ne térjeteK rá, és szamaritánus városba ne menjeteK be! MenjeteK inkább Izrael házánaK elveszetteK juhaihoZ” (Mt 10,5-6)! Ez pontosan megfelel a maga küldetéstudatának, amely nyilvános működése idején jellemezte őt: „[Isten] nem küldött máshoZ, csak Izrael házánaK elveszetteK juhaihoZ” (Mt 15,24).*

Ennek a szigorú egyoldalúságnak és korlátozásnak a háttérben feltehetően az áll, hogy Jézus hitt népének „üdv történeti

küldetésében”, amelyet több próféta is megfogalmazott (vö. Iz 2,1-4; 25,6-8; 60,1-10; Mik 4,1; Zak 2,15): hitt abban, hogy ha egyszer Izrael mint nép elfogadja és láthatóan bemutatja „Isten uralmát” („Isten országát”), akkor a [„pogány”] nemzetek – mint valami erős mágnes vonzásában – maguktól jönnek el, és követik Izrael példáját, tehát nem kell külön elmenni hozzájuk.

Ennek megfelelően szóba sem jöhet, hogy Jézus „lekezelte volna” a nemzsidókat, és meg akarta volna vonni tőlük Isten ajándékait. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a gyakorlatban nemegyszer *ő maga is megszegte* rendkívül merevnek tűnő alapelvét: meggyógyította a gerázai megszállottat, a szírföníciai asszony lányát vagy a kafarnaumi százados szolgáját (Mk 5,1-20; 7,24-30; Lk 7,1-10). És talán mindennél többet mond ebben az összefüggésben, hogy egyik legsúlyosabb példabeszédében egy „ösellenséget”, egy szamaritánust állított példaképül honfitársai elé (Lk 10,30-37), teológiai párbeszédet folytatott egy szamaritánus nővel (Jn 4,5-26), és erőszakosan fellépni akaró tanítványaival szemben védelmébe vette az őt befogadni nem akaró szamaritánusokat (Lk 9,52-56) – hűen küldetésének lényegéhez: „*ugyanis nem azért jött, hogy elpusztítsa az emberek életét, hanem hogy megmentse azt*” (Lk 9,56), feltételek és korlátozások nélkül.

Jézus szellemiségének ismeretében magától értetődő, mégis hangsúlyosan kell rögzíteni, hogy ez a „csak Izrael” egyrészt *nem jelentette* azt, hogy e világi uralmat akart volna kiépíteni, másrészt *nem jelentett* elvakult és erőszakos nacionalizmust, pedig mindkét szempontból erős kísértések érték.

Ami az e világi uralmat illeti, Jézusnak meg kellett birkóznia a személyéhez fűződő messiási várakozásokkal: Érdeklődésére, hogy kinek tartják őt a tanítványai, Péter nyíltan kijelentette: „Te vagy a Messiás!”; a csodálatos kenyérmegosztás után Jézus „észrevette, hogy érte akarnak jönni, és el akarják ragadni, hogy királlyá tegyék”; jeruzsálemi bevonulásakor sokan Dávid-stílusú királyi uralom megvalósítását várták tőle (Mk 8,29; Jn 6,15; Mk 11,10). Két tanítványa, Jakab és János közvetlenül is ezzel az igénnyel lépett föl, mondván: „Add meg nekünk, hogy egyikünk jobbodon, másikunk balodon üljön a te dicsőségemben!” Jézus ezt kerek-percec elutasította: „*Nem tudjá-*

tok, mit kértek... A jobbon vagy balomon ülést megadni nem az én ügyem” (Mk 10,35-40). Ennek a „nem az én ügyem”-nek a magyarázata egyszerű: Nem lesz semmiféle jézusi uralom (*baszileia*), sem Jeruzsálemben, sem „egy eljövendő világkorszakban”, sem a túlvilágon, mivel Jézust kizárólag *Isten* „uralmának”, „a szeretet országának” (*baszileia tu theu*) megvalósulása érdekli, abban pedig semmiféle emberi uralomnak nincs helye. Ha lenne Jézusnak (bármikor, bárhol) valamilyen „ország, uralma” (vö. Mt 20,21: *baszileia szu*), akkor megilletné őt a hivatalok osztogatása, és nem lenne szabad azt mondania, hogy ez „nem az ő ügye”.

Ugyanezt fogalmazza meg még nyomatékosabban, sőt „kegyetlen” iróniával a tanítványok másik rangvitája alkalmával (föltéve, hogy helyesen értelmezzük a szöveget, vagyis az általános felfogással szemben kérdő módban fogjuk fel): „...*én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? Hogy asztalomnál egyetek és igyatok »az én országomban«?? És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??*” (Lk 22,29-30). És hogy semmi kétségük ne legyen, kijelenti: „*A pogány nemzeteken uralkodnak királyaik, és akiknek hatalmuk van rajtuk, jótevőknek hívatják magukat. Ti azonban ne így cselekedjetek! Ellenkezőleg! Aki köztetek a legnagyobb, legyen olyan, mint a legkisebb, és aki a vezető, olyan, mint aki felszolgál*” (Lk 22,25-26)!

Tehát uralkodás helyett szolgálat! Jézus erre adott példát egész működésével, és ezt kifejezetten meg is fogalmazta: „*Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki felszolgál*” (Lk 22,27), az utolsó vacsorán pedig félreérthetetlenül szemléltette is azzal, hogy megmosta tanítványai lábát (Jn 13,4-15).

Még bővebb a példatára annak, hogy Jézus határozottan *elutasította az elvakult*, adott esetben az erőszakot is magában foglaló, konkrétan Róma uralma ellen irányuló *nacionalizmust*, ahogyan az elsősorban a zelóták és szimpatizánsaik felfogásában mutatkozott meg.

A legenyhébb formában, de voltaképpen ez a nacionalizmus (is) jelentkezik abban a ravasz kérdésben, hogy szabad-e adót

fizetni a császárnak. Jézus válasza – „*Ami megilleti a császárt, adjátok meg a császárnak, viszont ami megilleti Istent, [adjátok meg] Istennek*” (Mk 12,14-17) – nem „A kecske is jóllakjon, és a káposzta is megmaradjon!” lapos „bölcességét” képviseli, ugyanis a válasz második fele nem mellérendelten áll az első mellett (mintha bármit is mellé lehetne rendelni Istennek, és lehetséges lenne „két úrnak szolgálni”, ld. Mt 6,24), hanem annak tökéletesen fölérendelten, mint az a nézőpont, amelyből az adózást és minden más kérdést is tekinteni kell. Mondanivalója: Az *elsődleges* az, hogy megadjuk *Istennek*, ami őt megilleti (mindenki másnak pedig csak annyit, ami ezután még „megmarad”, vagyis ami ebből következik, illetve ezzel nem áll ellentétben)! Jézusnak nem kellett külön meghatároznia, mi illeti meg Istent, hiszen minden zsidó tudhatta, mert ezt tartalmazta a „főparancs”: szeretni őt minden képességünkkel (Mk 12,29-30). Pontosításként legfeljebb annyit tett hozzá, hogy az Isten iránti szeretettől elválaszthatatlan az emberek iránti szeretet, Isten egyetemes, azaz *mindenkit* megmenteni kívánó akaratának teljesítése (Mk 12,31).

Nagyon is húsba vágóan jelenik meg ez a téma a „nyolc boldogság” egyikében: „*Szerencsések az erőszakmentesek, mert ők fogják örökölni az országot*” (Mt 5,5). – Ahogyan az elején már szó volt róla, az olyan összefüggésekben, mint az itteni is, a görögben a *gé* szó földi-politikai valóságot jelent Jézus és zsidó hallgatói számára egyaránt: azt a „tejjel-mézzel folyó” területet, amelyet Jahve ígért örökségként népének (vö. 5Móz 5,16), azaz Izrael országát. „Isten országát” hirdetve Jézus ezt az országot és ennek népét tartotta szem előtt (vö. Lk 12,49). A zelóták azonban (de lélekben talán Jézus összes kortársai) „Istennel” és erőszak alkalmazásával akarták elragadni „az országot”, Izraelt, nevezetesen a megszálló rómaiaktól. Jézus azonban egyértelművé tette: Nem az erőszakosok fogják birtokba venni az országot; Isten, az ország igazi tulajdonosa (vö. 3Móz 25,23) csak azoknak ajándékozza örökségképpen, akik rábízzák magukat, és lemondanak a háborús erőszak alkalmazásáról. Jézus e felfogásának az a magyarázata, hogy az általa megtapasztalt és hirdetett Isten a feltétlen szeretet Istene, akinek szeretete kiterjed az ország ellenségeire is; ha hívei csak arra törekszenek, hogy az ő

„uralma” (akarata) érvényesüljön Izraelben, az ő lelkülete hassa át őket (ld. Mt 6,9-10), akkor Isten „megadja nekik ráadásként” az országot is, amelyre szükségük van ahhoz, hogy szabadságban és békében éljenek (vö. Mt 6,33!).

Abból, hogy Isten feltétlen szeretete kiterjed az ország ellen-segeire is, Jézus a nacionalizmus témakörében is levont konkrét következtetéseket, például amikor azt mondta: „...*aki egy mér-földnyi munkaszolgálatra kényszerít, azzal menj el kettőre*” (Mt 5,41)! E tanításának súlyát akkor értjük meg és érezzük át igazán, ha tudatosítjuk, hogy ezzel a hazájukat megszálló római hadsereg katonái iránti szeretetre biztatta hallgatóit! A szóban forgó kényszerítés eredetileg a perzsa postaszolgálatot jellemezte: az utazó állami hivatalnok igénybe vehetett csomagja számára teherhordó állatot, vagy pedig embert, hogy magányos vidéken elkísérje, ezt a gyakorlatot azonban a rómaiak is átvették; ezen az alapon kényszerítették például cirénei Simont, hogy vigye Jézus keresztjét (Mk 15,21).

Bármilyen utópikusan csengjen is mindez, Jézus Istenre alapozott pacifizmusát *közvetve* igazolta annak elutasítása: A zelótizmus a Róma elleni lázadáshoz, s az ún. zsidó háborúhoz vezetett, amelynek eredménye a jeruzsálemi templom lerombolása és Izrael szétszórátása, az ország elvesztése lett. Ennek a veszélyére Jézus többször is figyelmeztette népét – természetesen nem „jövendölések” formájában (ilyesmivel nem foglalkozott), hanem az elveiből logikusan következő óvasként:

Amikor hírt hoztak Jézusnak azokról a galileaiakról, akiknek a vérért Pilátus egybemosta áldozati állataik vérével, így felelt nekik: „*Ti azt gondoljátok, hogy ezek a galileaiak bűnösebbek voltak az összes többi galileainál, minthogy ilyeneket szenvedtek el. Mondom nektek: Semmiképpen! De ha meg nem tértek, valamennyien hasonlóan fogtok elveszni*” (Lk 13,1-3). – Mivel a legtöbb lázadás Galileából indult ki, a galileaiak általánosságban zelótáknak számítottak. A zelóták vallási buzgóságából fakadóan meg akarták szabadítani Izraelt a „pogány” római uralomtól, mégpedig terrorista módszerekkel; például kihasználták a zarándokok nyüzsgését a jeruzsálemi templom udvarán, s a tolongásban törrel leszúrták a rómaiak feltételezett barátait, kollaboránsait. A közeli Antónia-várban tanyázó rómaiak vála-

sza aztán véres megtorlás volt. Jézus nyilván jól ismerte a zelótákkal rokonszenvező kortársai felfogását, nevezetesen azt a véleményüket, hogy Isten nyilvánvalóan csak azért engedte meg ezt a vérfürdőt, mert a szóban forgó „galileaiak”, vagyis zelóták bűnösebbek voltak, mint a többi zelóta, és ezért kellett elszenvedniük az erőszakos halált, mintegy Isten büntetéseként. – Válaszának első felében Jézus szeretné kijózanítani honfitársait, méghozzá két vonatkozásban is: a) Meg akarja szabadítani őket hagyományos istenképüktől, az „igazságos” és „megtorló” Isten képétől, amelynek értelmében Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti (vö. Jn 9,2). b) Ebből következik, hogy a Pilátus által lemészárolt zelóták nem voltak bűnösebbek, mint a többi zelóta. – Így aztán Jézus válaszában második fele nem jelentheti azt, hogy „Ha meg nem tértek, Isten titeket is megbüntet” (akár e világi csapással, akár túlvilági kárhozattal), hanem csak ezt: „Ha ti, akik rokonszenveztek a lemészárolt terroristákkal, azonosultok az ő felfogásukkal, céljaikkal és módszereikkel, nem tértek meg, nem változtatjátok meg gondolkodásmódokat és viselkedéseteket, azaz ha nem tértek meg a zelótizmusból, akkor ugyanúgy konfliktusba fogtok keveredni Pilátussal (Rómával), és ugyanúgy le fog(nak) mészárolni titeket.”

Csak ebben az összefüggésben nyeri el igazi értelmét Jézusnak az utolsó jeruzsálemi tartózkodása során tett, rejtélyesnek tűnő „intézkedése”: „...nem engedte, hogy valaki valamilyen eszközt vigyen keresztül a templomon” (Mk 11,16). A „nem engedte” nyilván csak azt jelentheti, hogy – az eladók és a vásárlók *kiutasításával* összhangban! – *nem engedélyezte*, azaz megtiltotta, mégpedig a saját köreiből valóknak, rajongóinak és/vagy közvetlen tanítványainak, akik galileaiak lévén, eleve hajlottak a zelótizmusra. (Ne feledjük: az utolsó vacsorán valamelyik tanítvány büszkén kivágta: „Uram, nézd, van itt két tör!”), és amikor Jézust elfogták, „egy azok közül, akik Jézussal voltak, kinyújtotta karját, kihúzta törét, rásújtott a főpap rabszolgájára, és levágta a fülét” (Lk 22,38; Mt 26,51). Az utasításhoz fűzött, intő tanítása pedig megadja annak indoklását: „*Nincs-e megírva, hogy »az én házamat az imádkozás házának nevezik majd minden nép számára«? Ti viszont terroristák bű-*

vóhelyévé tettétek” (Mk 11,17). – A mondat görög szövegében szereplő *szkeuosz* mindenféle eszközt jelenthet, tehát nemcsak „háztartási eszközt” vagy „kultikus eszközt”, hanem „*harci eszközt*” is. Márk nagyon jól választotta meg ezt a többértelmű szót, mert a római korban a zsidóknak nem volt szabad harci eszközt (például kardot) maguknál tartaniuk, viszont az ember elrejthetett az öltözékében egy hosszú kést borjúvágáshoz (vagy emberek leszúrásához), egy kisebb baltát fahasogatáshoz (vagy mások koponyájának széthasításához), avagy egy rövid, görbe tört („Izrael ellenségeinek” meggyilkolásához), ahogy tették ezt a zelóták, más néven szikáriusok (*sica* az előbb említett tör neve), az erőszakos nemzeti ellenállás képviselői, akiket Josephus Flavius „afféle jeruzsálemi rablóknak” nevezett. Annál is inkább beleillik a „*harci eszköz*” fordítás a szövegösszefüggésbe, mert Jeremiást (7,11) idézve Jézus is rablók búvóhelyéről beszél.

S hogy mindez nem csupán elvi állásfoglalás volt Jézus részéről, hanem *mélységes szívügye* is, arról megdöbbenően tanúskodik a témába vágó utolsó két megnyilatkozása.

Utolsó jeruzsálemi útján, amikor megközelítette és meglátta a várost, megsiratta, és így szólt: „*Bárcsak felismerted volna te is a békesség feltételeit*” (Lk 19,41-42)! – A szerető és megbocsátó Istenről (Mt 5,45; Lk 6,36), illetve az ellenségszeretetről szóló jézusi tanítás (Mt 5,38-48; Lk 6,27-36), a jézusi békeprogram elfogadása (amit jelképezett szamárcsikón történt bevonulása, vö. még Lk 4,18-19) fokozatosan elvezethette volna Jeruzsálemet (és egész Izraelt) a valódi és teljes körű békességre. Jézus tanításának és példájának követése megóvta volna Izraelt a Rómával való végzetes konfliktustól; ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy Jézus konkrétan előre látta volna Jeruzsálem 70-ben bekövetkezett lerombolását, és még kevésbé, hogy megjövendölte volna, amint azt Lukács betoldása mondja a 43-44. versben. Csupán óvásról, figyelmeztetésről van szó, de átért hazaszeretetből és mély megrendültségből fakadóan; ez az egyetlen eset, amikor Jézus sírásáról értesülünk...

Talán még megdöbbentőbb, hogy ugyanezre a figyelmeztetésre még a keresztet hordozva is volt indíttatása és ereje. Lukács leírása szerint (23,27-31) nagy népsokaság követte, meg

asszonyok, akik gyászolták és siratták őt. Jézus azonban hátrafordult hozzájuk, és ezt mondta: „*Jeruzsálem leányai, ne miattam sírjatok! Sírjatok inkább magatok miatt és gyermekeitek miatt! ... Mert ha már a nedvdús fával ezeket teszik, mi történik majd a szárazzsal?*” – Kemény elutasítását akkor érthetjük meg, ha tudatosítjuk, hogy ezek nem azok az asszonyok voltak, akik Galileától egészen a keresztségéig követték őt (Mk 15,40-41), hanem annak a „Jeruzsálemnek a leányai”, amely elvetette őt és békeüzenetét, s még inkább, hogy az asszonyok sírása aligha csak a természetes részvét megnyilvánulása volt, hanem Rómáellenes tüntetés is: a Jézus (vagy inkább a vele kivégzésre vitt zelóták?) iránti részvét mellett ott izzott benne a rómaiakkal szembeni gyűlölet is. Jézus ezért önmagukra és gyermekeikre irányítja az asszonyok figyelmét: Óvakodjanak maguk is, és óvják gyermekeiket is a fanatikus nacionalizmustól. Azt, hogy valóban erre gondolt, illetve óvásának az indoklását a 31. v. első hallásra igen furcsa hasonlata tartalmazza. Talán nem járunk messze az igazságtól, amikor így értelmezzük: „Ha a rómaiak (pusztán taktikázásból) már velem is ilyen brutálisan bánnak el, jóllehet én csak »nedvdús fa« vagyok, vagyis az állam nem igazi, »eltüzelésre« alkalmatlan, veszélytelen »ellen-sége«, nem valódi lázadó – mit fognak tenni a tüzelésre valóban alkalmas »száraz fával«, a valódi lázadókkal, a »szabadságharcosokkal«, ha egyszer kitör a fegyveres konfliktus?” (Természetesen ezt sem konkrét „jövendölésként” kell felfogni, hanem úgy, hogy Jézus rámutatott, hová vezethet a nacionalista gondolkodásmód.)

A Golgotára vezető út már nem volt alkalmas arra, hogy Jézus hosszú prédikációt tartson az isten- és emberellenes zelótizmusról, de a pillanat lehetővé tett számára még egy utolsó figyelmeztetést. S miközben a főpapság a nép vallási megrontójaként elítélte, és politikai lázítóként kiszolgáltatta a rómaiaknak, Jézus **a kivégzésére menet is népe sorsával törődött.** Mindvégig megmaradt az általa hirdetett, valódi szeretet útján.

(2021. július közepe)

Semmi személyi kultusz!

Kétségtelen, hogy Jézust egészen rendkívüli prófétaí öntudat jellemezte. Elég, ha csak a következő kijelentéseire gondolunk: *„Szerencsések azok a szemek, amelyek látják, amit ti láttok! Mert mondom nektek: Sok próféta és király akarta meglátni azt, amit ti láttok, de nem látták meg, és meghallani azt, amit ti hallotok, de nem hallották meg”* (Lk 10,23-24). – *„A törvény és a próféták csak Jánosig voltak érvényben. Attól kezdve Isten országa hirdetik örömmel...”* (Lk 16,16). – *„Aki rátok hallgat, énrám hallgat; aki titeket elvet, engem vet el, aki pedig elvet engem, azt veti el, aki engem elküldött”* (Lk 10,16) – *„Az ég és a föld elmúlik, az én szavaim azonban nem múlnak el”* (Mk 13,31).

Annál meglepőbb, hogy Jézus milyen határozottan és következetesen utasította el a személyét középpontba állító „kultusz” bármiféle megnyilvánulását.

Voltaképpen ez történik meg már nyilvános működésének megkezdése előtt, a pusztaban, amikor a személyi kultusznak ez a kísértése még csak *közvetve* érinti meg, nevezetesen azokban az „ördögi kísértésekben” rejtőzve, amelyek az „Isten fia” címmel szólítják meg őt, és akarják rávenni Isten-ellenes magatartásra: kövek kenyérré változtatására és a templom párkányáról való leugrásra (Lk 4,3-4.9-10), ő pedig határozottan visszautasítja ezeket.

Rögtön nyilvános működésének megkezdése után máris újból találkozunk ezzel a jelenséggel. Miután „első fellépése nyomán” Kafarnaumban sok gyógyulás történt Jézus által, ő igen korán, még a sötét éjszakában fölkelt, elment egy puszta helyre, és ott imádkozott. Tanítványai utánamentek, és amikor megtalálták, így szóltak hozzá: „Mindenki téged keres!” Ő azonban visszautasította ezt a személyére irányuló érdeklődést:

„Menjünk máshová, a szomszédos településekre, hogy ott is meghirdessem az örömuzenetet, ugyanis ezért jöttem” (Mk 1,21.35-38).

Áttételesen így lehet értelmezni azt is, hogy Jézus következetesen tiltotta a személyéhez kapcsolódó „csodapropagandát”, vagyis azt, hogy mindenütt híreszteljék az általa végbement gyógyulásokat, például a meggyógyult leprásra így ripakodott rá: „Ügyelj arra, hogy senkinek semmit ne szólj, hanem menj el titokban”, a talpra állt bénához pedig így szólt: „...állj fel, fogd hordágyadat, és tűnj el, menj haza” (Mk 1,44; 2,11).

Viszont egészen közvetlenül jelenik meg a személyi kultusz kísértése, illetve Jézus ezzel kapcsolatos hozzáállása azután, hogy tanítványai nem tudták meggyógyítani az epilepsziást fiút, s az apa ezért őhöz fordult ezekkel a szavakkal: „Ha képes vagy valamire, szánj meg minket, és siess segítségünkre!” Mire Jézus így reagált: „Ez a »Ha képes vagy«! Minden lehetséges annak, aki bízik Istenben” (Mk 9,22-23). Vagyis felindultan utasította vissza az apa feltételezését, miszerint talán képes olyasmire, amire mások nem, majd rámutatott arra, hogy nem a különleges képességről, az emberi erőről van szó, hanem kizárólag az Istenbe (a tulajdonképpeni gyógyítóba) vetett bizalomról: aki feltétel nélkül rábízta magát, és ezzel eltakarítja az útból a lelki akadályokat, például a kételkedést, a félelmet, a görcsös erőlködést stb., az lehetővé teszi, hogy a *Teremtő életereje* kifejtse benne gyógyító hatását.

Megerősíti ezt egyebek között a vérfolyásos asszony gyógyulásáról szóló történet. Az asszonyt az a babonás meggyőződése vezeti Jézushoz, hogy a belőle áradó „mágikus” erő átárad mindenre, amihez csak hozzáér, tehát a ruhájára is, elég azt megérintenie, és meg fog gyógyulni. Jézus azonban ekkor is visszautasítja az ő személyének középpontba állítását, mondván: „Leányom, a bizalmaid mentett meg téged” (Mk 5,34). Vagyis e máskor is előforduló jézusi mondásnak („a bizalmaid [szokványos fordításban: „a hited”] mentett meg téged”) itt helyreigazító értelme is van: „Nem a ruhám szegélye mentett meg téged [ha úgy tetszik: nem az én személyem rendkívülisége], hanem a bizalmaid!”

Még egyértelműbbek, tehát nyilvánvalóbbak is a következő esetek.

Egyszer egy asszony a tömegeből felkiáltott, és így szólt Jézushoz: „Boldog a méh, amely hordozott, és a mellek, amelyeket szoptál!” Ez a jellemzően keleti áradozás a látszat ellenére nem Jézus anyjának dicsérete, hanem zsidó szokás szerint közvetett hódolat Jézusnak; ugyanis ha egy tekintélyes embert meg akartak dicsérni, akkor az anyját magasztalták. Jézus azonban ezúttal is határozottan visszautasítja személyének felmagasztalását („*Nem!*”), mert ő Isten országát hirdette, nem pedig a sajátját, ezért következetesen képviselte, hogy *csak Isten* állhat a központban, ember nem – ő maga sem! Szavai folytatásában aztán megnevezi a helyes irányultságot: „*Inkább azok boldogok, akik hallják és követik Isten szavát*” (Lk 11,27-28).

Elvi síkon vizsgálva a témát, talán a gazdag ifjú és Jézus párbeszéde a legfontosabb jelenet (Mk 10,17-18). Az ifjú így szól hozzá: „Jó rabbi, mit tegyek, hogy örök életet örököljek?” Noha a szigorúan monoteista zsidóságban nem kellett tartania attól, hogy isteníteni fogják, Jézus szinte ingerülten, de legalábbis keményen visszautasítja a megszólítás révén személyére irányuló kultuszt: „*Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy valaki: Isten.*” Ezzel a kijelentésével Jézus a zsidóság alaphitvallásához csatlakozik („Halld, Izrael, az Úr, a mi Istenünk, az egyedüli Úr”: 5Móz 6,4; ld. Mk 12,29), de megtölti azt saját üzenetével: Isten (abszolút) jó, és hozzá képest *senki* sem jó (vö. Mt 7,11). Ezt önmagára is vonatkoztatja, egy síkra helyezve magát minden emberrel, és kihúzza ezzel minden alapot (később bekövetkezett) istenítése alól! (Tanulságos, hogy Jézus egyértelmű reagálását már Máté evangélista is elmossa azzal, hogy átalakítja Jézus viszontkérdését: „*Miért mondasz engem jónak?*” helyett „*Miért kérdezel engem a jóról?*”, és ezzel azt üzeni, hogy szerinte Jézus nem utasíthatta el magától a „jó” jelzőt.)

Ezek alapján érthetjük meg Jézusnak azt a viselkedését, amelynek az emlékét csak néhány kódex őrizte meg, nem véletlenül, hiszen az idő múlásával egyre kevésbé illett bele a róla alkotott képbe: Amikor odament hozzá egy leprás, és térdre borult előtte, és így esengett hozzá: „Ha akarnád, képes lennél

megtisztítani engem!”, „Jézus haragra gerjedt...” (Mk 1,40-41). Zsidó érzék szerint ugyanis a térdre borulás egyedül Istent illeti meg!

Egy másik helyzetben enyhébb ugyan Jézus reagálásának módja, de ott is egyértelműen fogalmazza meg a személyére irányuló kultusz visszautasítását. Egy alkalommal János apostol így szólt Jézushoz: „Rabbi, láttunk valakit, aki rád hivatkozva űz ki démonokat, de nem követ minket, igyekeztünk tehát útját állni tevékenységének, mert nem követ minket.” – János szavaiban a „minket” természetesen azt jelenti, „téged (velünk együtt)”. – Jézus azonban azt mondta: „*Ne álljátok útját, mert ... aki nincs ellenünk, az értünk van*” (Mk 9,38-40). (A „*mert aki csodát visz végbe az én nevemben, nem képes arra, hogy aztán hamarosan ócsároljon engem*” mondat Márk betoldása: mintha Jézust a maga hírneve-dicsősége-sikere érdekelt volna, mint a későbbi krisztológusokat, nem pedig az emberek java...)

A Jézusra irányuló személyi kultusz legszélsőségesebb esetei aztán azok a megnyilvánulások, amelyekkel valakik „Úrnak” és „Messiásnak” nevezték őt, vagy legalábbis arról faggatták, hogy annak tartja-e magát.

Egy alkalommal így figyelmeztetett: „*Nem mindaz megy be a Mennyeik országába, aki azt mondja nekem: »Uram, Uram!«, hanem csak az, aki megteszi mennyei Atyám akaratát*” (Mt 7,21). Ugyanis Jézus kizárólag Isten „uralmának”, „országának” megvalósulását akarta (ld. Mt 6,10), önmagának semmiféle „uralmat/országot” nem kívánt, az ilyen feltételezések ellen tiltakozott (ld. még lentebb); számára egyedül Isten az „Úr” (Mk 12,29-30), a jó és a rossz egyedüli mércéje (vö. Mk 10,18), önmagát csak Isten, az „Úr” „fiának” (Mk 9,7), követének tartotta, de sosem „úrnak”, ezért utasította el az „Uram, Uram”-megszólítást éppoly határozottan, mint azt, hogy térdet hajtsanak előtte (hacsak az „úr” nem azt jelentette, hogy „mértékadó mester”, Isten akaratának hirdetője).

Ennél is határozottabban tiltakozott Jézus az ellen, hogy – a szó korabeli értelmében véve, azaz politikai – messiásnak tartásák. Amikor Péter mégis annak nevezte őt (Mk 8,29), „keményen rájuk szólt, hogy senkinek se beszéljenek *őróla*” (Mk

8,30). A tanítványoknak ugyanis nem Jézus *személyét* kell igehirdetésük középpontjába állítaniuk, hanem Jézusnak Istenről és az ő országaról szóló üzenetét, és azt tetteikkel is hitelesíteniük kell (Lk 9,21 majd elmossa ezt: „...senkinek se beszéljenek *erről*”, Mt 16,17 pedig visszavonja, és az ellenkezőjére fordítja, ld. ott). Amikor aztán a végsőkig értetlen, Jézus messiási mivoltához ragaszkodó Péter el akarja téríteni mesterét a szenvedésnek még a gondolatától is, akkor megkapja a legkeményebb minősítést, amit Jézus valaha is kiosztott: „*Menj innen mögém, sátán! Kelepce vagy számomra, mert nem Isten gondolatai járnak a fejedben, hanem az emberekéi*” (Mt 16,22-23).

Jézus jeruzsálemi bevonulásakor az előtte menők és az őt követők ezt (is) kiáltották: „Hozsanna! Áldott legyen, aki az Úr nevében jön! Áldott legyen atyánknak, Dávidnak érkező országa” (Mk 11,9-10)! Ez és a hasonló ovációk (Dávid fia: Mt 21,9; Király: Lk 19,38; Izrael királya: Jn 12,13) a *messiási* várakozásokat fejezték ki (vö. Ám 9,11; Iz 9,6). – A Dávid-stílusú királyi uralom teli torkú meghirdetése nyilvánvalóan ellenére volt Jézusnak, a bevonulás nyüzsgésében azonban nem tudta megakadályozni, de hamarosan elhatárolódott tőle, amint olvashatjuk: Amikor Jézus a templomban tanított, megfelelt nekik, és így szólt: „*Hogyan mondhatják az írástudók, hogy a Messiás Dávid fia? Hiszen maga Dávid mondta a szent Lélek által: »Így szólt az Úr az én uramhoz: Ülj a jobbkezem felől, amíg ellenségeidet lábaid alá vetem!*« *Maga Dávid mondja őt »úrnak*« – *de akkor hogyan fia neki?*” (Mk 12,35-37). Nem világos, hogy kiket takar a „nekik”, de nyilvánvaló, hogy talán tanítványai, vagy a tömegből valakik, vagy a hatalomgyakorlók képviselői ismét fölvetették a messiási kérdést, s ő arra felelve mondta „nekik” az idézett részt. Alátámasztja ezt a feltételezést, hogy ha Jézus közvetlenül az írástudókhoz intézné szavait, akkor a „Hogyan mondhatják az írástudók” helyett úgy fogalmazna: „Hogyan mondhatjátok”. – Kétségtelen, hogy a nagyon nehezen értelmezhető részek közé tartozik ez a néhány mondat, de talán nem tévedünk nagyot, ha azt mondjuk: Rámutatva az (isteni sugalmazásának tartott) zsoltárszöveg belső ellentmondására („a Dávid-fia Messiás *ura* Dávidnak”), Jézus arra világított rá, hogy „a szent Lélek által szóló” Dávid tévedett, mert *semmiféle* mes-

siás („Isten földi helytartója”) nem létezik, hiszen Isten maga az egyetlen „úr” (vö. Mk 12,29!), következésképpen önmagára vonatkozóan is elvetette a messiási címet, és a feltételezett Messiásnak kijáró kultuszt.

Messzemenően megerősíti mindezt, hogy Jézus mind Heródesnek, mind Pilátusnak arra a kérdésére, hogy „Te vagy-e a Messiás?”, azt feleli: „*[Ezt] te mondtad/mondod*” (Mt 26,64; 27,11), ami a közhelyes felfogással ellentétben nem egyetértést jelent, hanem elhatárolódást: „Ez a te feltételezésed/véleményed, nem vagyok az.”

Végül érdemes még felidéznünk két olyan jelenetet, illetve jézusi kijelentést, amelyek egyértelműen megerősítik a bevezetésben tett állításomat: Jézus határozottan és *következetesen* elutasította a személyét középpontba állító „kultusz” *bármiféle* – közvetett vagy közvetlen, enyhe vagy erős, szóbeli vagy viselkedésben megnyilvánuló – megnyilvánulását.

A Jeruzsálem felé tartó végzetes úton (Mk 10,32) odament hozzá Jakab és János, Zebedeus két fia, és így szóltak: „Rabbi, azt akarjuk, hogy tedd meg nekünk, ha valamit kérünk tőled.” Ő pedig ezt mondta nekik: „*Mit akartok tőlem? Mit tegyek meg nektek?*” Azok erre azt mondták neki: „Add meg nekünk, hogy egyikünk jobboldon, másikunk baloldon üljön a te dicsőségemben!” Jézus viszont azt mondta nekik: „*Nem tudjátok, mit kértek. Képesek vagytok-e kiinni azt poharat, amelyet én iszom ki? ... Azt a poharat, amelyet én kiiszom, ki fogjátok inni, ... de a jobboldon vagy baloldon ülést megadni nem az én ügyem*” (Mk 10,35-40). – Magyarán: „Díszhelyeket és hatalmi pozíciókat egy eljövendő messiási birodalomban nem kínálhatok nektek!” Ennek oka egyszerű: Nem lesz semmiféle jézusi uralom, sem Jeruzsálemben, sem „egy eljövendő világművekben”, sem a túlvilágon, mivel Jézust kizárólag *Isten* „uralmának”, „a szeretet országának” megvalósulása érdekelte, abban pedig semmiféle emberi uralomnak nincs helye (ld. Mt 23,9-8; Lk 22,25-27!). Ha lenne Jézusnak (bármikor, bárhol) valamilyen „országa, uralma”, akkor megilletné őt a hivatalok osztogatása, és nem lenne szabad azt mondania, hogy ez „nem az ő ügye”.

Az utolsó vacsorán ismét versengés támadt a tanítványok között, és azt vitatták, vajon melyikük számít a legnagyobbnak. Erre Jézus így szólt: *„Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki felszolgál”* (Lk 22,24.27) – Jézus e mondásának (az ő értékrendjének egyértelművé tétele mellett) krisztológiai szempontból is nagy jelentősége van: Bár teljesen tudatában volt prófétai, tanítói, mesteri és „fiúi” mivoltának, mégsem uralkodónak, királynak, messiásnak tartotta magát (és ezért az ilyeneknek kijáró hódolatra sem tartott igényt), hanem egyszerűen és mindenestül szolgának. Látványosan szemléltette is ezt azzal, hogy megmosta tanítványai lábát (Jn 13,4-5), amivel félreérthetetlenül érzékeltette: *„Én, a mester, úgy vagyok közöttetek, mint egy rabszolga, aki megmossa a vendégek lábát, és mint egy asztalszolga, aki kiszolgálja az asztalnál ülőket!”*

(2021. szeptember 21.)

Jövendőmondó Jézus?

Jézus rendkívüli tulajdonságai között szokták emlegetni azt a képességét, hogy – állítólag – belelátott a jövőbe, és határozottan meg tudott jövendölni bizonyos eseményeket. Egy-két kivételtől eltekintve, ezek a „jóslatok” közvetlenül vagy közvetve, de mind a szenvedéstörténetével függenek össze. Leszámítva persze a világvégével kapcsolatos apokaliptikus jellegű jövendöléseket, amelyekkel itt nem foglalkozom (részletesen írtam róluk *Az apokaliptikától megszabadított Jézus* c. tanulmányomban: Isten országa rajtatok áll vagy bukik!, 51-75. o.). Az alábbiakban az egyszerűség kedvéért nagyjából a Márk-*evangéliumbeli* előfordulások sorrendjét követem; nem térek ki az egyes helyekkel összefüggő kisebb részletproblémákra, az érdeklődő olvasó ezeknek utánanézhethet a kommentárjaimban: <https://www.bokorportal.hu/gromon/index.html>. (Az itteni idézetekben is dőlt betűvel szedtem a hitelesnek tartható jézusi szavakat.)

Elragadják a vőlegényt

Amikor számon kérték Jézust, hogy tanítványai miért nem gyakorolják a Jahve távolléte miatti kultikus böjtölést, rámutatott, hogy arra nincsen szükség, hiszen Jahve (a „vőlegény”) mindig népével (a „násznéppel”) van: „*Vajon böjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény vele van a lakodalmas teremben?*” (Mk 2,19a). Majd állítólag hozzátette: „Amíg körükben tartózkodik a vőlegény, nem böjtölhetnek. Jönnek azonban olyan napok, amikor erővel elragadják tőlük a vőlegényt, akkor majd böjtölnek” (Mk 2,19b-20).

A későbbiekben már nem értették Jézus eredeti válaszát (19a v.), s ennek az értetlenségnek, illetve kivégzésének hatására kiegészítették (19b-20. v.), és ezzel *átértelmezték* azt: Itt már nem *Isten* a vőlegény, hanem *Jézus*, s az ő erőszakos elragadása

miatt (vö. Iz 53,8!) szomorkodva böjtölnek a keresztények (visszaesve a jézusiatlan böjtölés gyakorlatába). Ezzel a kiegészítéssel-átértelmezéssel viszont azt a látszatot keltették, *mintha* Jézus már az események kezdetén megjövendölte volna passióját, és úgy rendelkezett volna, hogy „az öröm miatti böjtölni-nem-tudás” csak földi jelenlétének idejére legyen érvényes, s azt akarta volna, hogy utána meggyászolják, és böjtöljenek távolléte miatt.

Kivégzik, de feltámad

Témánk legismertebb és legsúlyosabb megnyilvánulása az, amelyben Jézus állítólag háromszor is pontosan megjövendölte szenvedését, kereszthalálát és feltámadását. Az első és a harmadik esetet idézem: „...az emberfiának sokat kell szenvednie, mint alkalmatlannak el kell vettetnie a vének, a főpapok és az írástudók által, és meg kell öletnie, és három nap múltán újból talpra kell állnia” (Mk 8,31). – „Fölmegyünk Jeruzsálembe, és ott az emberfiát Isten ki fogja szolgáltatni a főpapoknak és az írástudóknak, azok pedig halálra fogják ítélni, és kiszolgáltatják majd őt a pogányoknak, és amazok ki fogják gúnyolni, és le fogják köpdösni, és meg fogják korbácsolni őt, és meg fogják ölni, de három nap múltán újból talpra fog állni” (Mk 10,33-34).

Márk (8,31; 9,31; 10,33) és nyomában Máté meg Lukács három-három „jövendölést” közöl a Jézusra váró szenvedésekről, haláláról, illetve ezt követő „feltámadásáról”. Ezek kétségtelenül tartalmaznak történetileg hiteles elemeket, amelyeket viszont *csak a Húsvét utáni* prédikációkban fűztek össze, és bővítettek ki a passiótörténet összefoglalásaivá (egyre pontosabb részleteket szöve beléjük), és csak *utólag* állították be őket úgy, *mintha* Jézus csodás módon előre tudott volna, illetve megjövendölt volna mindent.

Az eredeti szövegösszefüggésben Jézus kijózanító megállapításokat tesz arról, *kicsoda ő* („emberfia” = egyszerű ember), és ennek következtében *mivel kell számolnia* (a maga korlátaival, ellenállással, elutasítással, sok szenvedéssel), de Isten meg nem szűnő gondoskodásával is („három nap múltán talpra állítja majd”); ezzel a tanítással tanítványai messiási illúzióit akarta

lerombolni. E tanításának tehát két központi, biztosan hiteles eleme van: egyrészt várható szenvedéseinek, másrészt azokat hamarosan követő „talpra állásának” (hagyományos kifejezéssel „feltámadásának”) bejelentése. Érdemes pontosítani mind a kettőnek az eredeti jelentését.

Ami a szóban forgó szenvedéseket/halált illeti: *Nem* azért „kell” majd szenvednie, mert valamiféle isteni elrendelés ezt írja elő (ő pedig ennek tudatában lévén, „be akarja teljesíteni”), és *nem* is azért, hogy „szenvedésével és feltámadásával megváltsa a világot”, ahogyan majd Pál tanítja, *hanem* azért, mert ebben a világban egy jézusi programmal fellépő embernek szükségképpen bele kell ütköznie a (politikai és vallási) hatalom ellenállásába és (többé vagy kevésbé erőszakos) megtorló intézkedéseibe. Jézus tehát biztosan számolt kivégzésének a *lehetőségével* is, de az utolsó pillanatig reménykedett abban, hogy nem következik be (ld. Mk 14,28 és Mt 26,39!). Mellesleg *feltételesen* utalhatott olyan mozzanatokra is, mint a pogányoknak történő átadás, hiszen a rómaiak maguknak tartották fenn a kivégzések jogát (vö. Jn 18,31), vagy a megkorbácsolás, hiszen a rómaiak keresztre feszítéssel végezték ki a lázadókat, ahhoz pedig hozzátartozott a megkorbácsolás (vö. Mt 20,19).

Ami Jézus „feltámadását” illeti: Az *aniszthanai (anisztaszthai)* ige alapjelentése: felállít, magasba emel, talpra állít, felébreszt, ill. feláll, felkel, felemelkedik, talpra áll (lényegileg azonos jelentésű vele a párhuzamos helyeken, ill. hasonló témájú más mondásokban használt *egeirein*). Istenről mint az abszolút jóságról szerzett tapasztalata alapján Jézus azt állítja, hogy a (természetes vagy erőszakos) halál sem szab határt Isten jóságának; ha egyszer a mindeneket életető Teremtő szerető apaként, ABBA-ként viszonyul az emberhez, akkor nyilván nem fogja hagyni, hogy a halál az ember pusztulását, megsemmisülését okozza, tehát a halál után ismét „felébreszti, talpra állítja” „az emberfiát”, vagyis *az embert, minden embert* – következésképpen nem kell félni a gyilkosoktól! Ebben az is benne van, hogy Jézus nem tartja saját kiváltságának a feltámadást, csak az egyetemes feltámadásba vetett hitét alkalmazza önmagára.

Tehát itt szó sincs Jézus „harmadnapra” történő „feltámadásáról”, és visszatéréséről ebbe a világba. A Márknál olvasható

eredeti, „három nap múltán” kifejezés (a görögben *meta treisz hémerasz*; vö. Mk 14,58; 15,29) semitizmus, amelynek jelentése: „rövid időn belül, hamarosan”; ezt csak Máté és Lukács alakítja majd át „a harmadik napon”-ra (*té trité hémera*): Ez az időpont-rögzítés megfelel annak a *krisztológiai irányultságnak*, hogy Jézus „feltámadását” kivételes, csodaszerű eseményként értelmezzék, és „messiási” meg „istenfiúi” mivoltát „bizonyítsák” vele. Ennek megfelelően mind a négy evangélista masszív természeti csodaként prédikálja majd Jézus feléledését, különösen János (20,24-29). Jézus azonban az apokaliptikusoknak „*a világ végéhez*” kötődő elképzelésével *szemben* azt hangsúlyozza itt, hogy Isten a halál után *hamarosan* újból életre kelti az embert („odaát”, „a túlvilágon”) – azaz nemcsak őt, hanem *minden* embert, következésképpen őt is,

Megdöbbenő, hogy ezt a háromnapos időmeghatározást Máté betoldja egy olyan szövegbe is, amelynek eredetileg semmi köze sincs Jézus halálához és feltámadásához, feje tetejére állítva ezzel Jézus eredeti mondanivalóját, ráadásul nagyon ügyetlenül. Arról van szó, hogy némely írástudók és farizeusok csodajeleket követelnek Jézustól, mire ő így válaszol: „*Ez a rossz és házasságtörő nemzedék csodajeleket követel, de Isten nem fog csodajeleket adni neki, hacsak nem Jónás próféta jelét. Ahogyan ugyanis Jónás három nap és három éjjel volt a tengeri szörny gyomrában, úgy lesz az Emberfia a föld gyomrában három nap és három éjjel. A ninivei férfiak felkelnek majd az ítéletkor ezzel a nemzedékkel együtt, és elítélik azt, mert ők [már] Jónás prédikációjára megváltoztatták gondolkodásukat és életüket*” (Mt 12,39-41) – Jézus tehát először azt mondta, hogy nem kapnak semmiféle csodajeleket, most meg állítólag mégis felkínál nekik egy bizonyító csodát, nevezetesen háromnapos sírban nyugvását és a feltámadását; vagyis a csodakövetelőknek olyan csodában kellene hinniük, amely még a jövő tárgya, és amelyet – ha bekövetkezik is – nem észlelhetnek majd! Ráadásul Máté azt is figyelmen kívül hagyta, hogy „a tengeri szörny gyomrában rejtőzést” (amely csupán Jónás kezdeti engedetlenségét jelképezi) a niniveiek nem tapasztalhatták, következésképpen „jel” sem lehetett számukra! További „belső ellentmondás”, hogy a sírban fekvéssel jelképezett halál az apokaliptikus-dicsőséges, feltá-

madó Emberfia – e világi – kudarcát jelentené, ami önellentmondás lenne. Érdeemes fölfigyelni arra is, hogy ha kihagyjuk a betoldást, akkor „varratmentes” szöveget kapunk, és rögtön világossá válik Jézus mondanivalója: a niniveiek számára Jónás prédikációja volt a „jel”, és kortársai sem kapnak más „jelet”, csak az ő, azaz Jézus igehirdetését – ily módon pedig végképp beigazolódik, hogy 40. v. valóban Máté betoldása.

Bizonyos értelemben az iméntieknél is megdöbbentőbb, hogy Jézus kivégzésének és feltámadásának problematikáját Márk még Jézusnak az egyik példabeszédébe is betoldotta, és ezzel az ellenkezőjére fordította annak értelmét. A „gonosz szőlőmunkásokról” szóló példabeszéd ugyanis (Mk 12,1-6) eredetileg egyike annak a négynek, amely egészen különleges módon hangsúlyozza *Isten* jóságát, irgalmasságát és türelmét (a másik három: Mt 18,23-33; 20,1-15; Lk 15,11-32), és ebből a szempontból döntő jelentősége van Jézus *istenképe*nek bemutatásában, sajátossága pedig Jézus *fiú*i küldetésének kiemelésében áll. E példabeszéd elmondásával Jézus azt akarta elérni, hogy hallgatói (nem csupán „a főpapok, az írástudók és a vének”) megfontolják: Miután Izrael annyiszor elvetette a prófétákat, *benne*, az egyszerű galileai vándorprédikátorban Isten az ő „szeregett fiát” küldte el, remélve, hogy fölismerik majd benne „legvégső” esélyüket (vö. Lk 10,24), és hallgatnak rá. Kétségtelen, hogy ez az elvárása utólag túlzott követelésnek bizonyult, de maga a példabeszéd Isten reményének kifejezésével zárul: „*A fiamat tiszteletben fogják tartani!*”

Márk viszont itt betoldja: „De azok a parasztok így szóltak egymáshoz: »Ez az örökös! Gyerünk, öljük meg őt, és miénk lesz az örökség!« Meg is fogták, megölték őt, és kidobták a szőlőskerten kívülre. Mit tesz hát majd a szőlőskert ura? Elmegy, és elpusztítja a parasztokat, és másoknak adja a szőlőskertet” (12,7-9). – E betoldással a szerző elárulja, hogy fogalma sincs annak a Jézusnak a lelkületéről és szándékairól, aki *mindenkit* meg akart menteni (ld. pl. Mk 9,38-39; Lk 9,54-56; 19,10), és lélektani fércművével csak szégyent hozott a zseniális példázatköltőre. Ezek mellett szinte eltörpül, hogy egyszerűen figyelmen kívül hagyta a *történelmi tényeket*. Szerinte ugyanis a) Jézus biztosan megjövendölte, hogy ellenfelei meg fogják

ölni, de ennek ellenére nem tért ki gyilkos szándékaik elől (nyilván azért, hogy „véres engesztelő áldozatával bizonyítsa Isten igazságosságát”: Róm 3,25-26; 8,3-4; 2Kor 5,21; Gal 3,13 stb.); b) „jövendölésével” valósággal belekergette ellenfeleit a gyilkosságba (ld. 12. v.: „Erre keresték a módját, hogyan tartóztathatnák le...”), ahelyett hogy óvta volna őket attól; c) ellenfelei felismerték benne Isten fiát és az örökösöt (vö. 15,31-32); d) (Márk naivitásának csúcsa:) a zsidó teológusok úgy vélték, Isten fiának meggyilkolásával ölükbe hullik Isten öröksége; e) Isten végül keleti despoták módjára bosszút áll a rajta esett sérelmeken; f) Jézus megölésével ellenfelei – mit sem sejtve – saját halálos ítéletüket mondták ki; g) Isten joggal adja szólóskertjét „másoknak”, értsd: „nekünk”, „Isten újszövetségi népének”, az egyháznak.

Néhányan nem halnak meg...

Nem sokkal az imént tárgyalt első szenvedésbejelentés után Jézus így szól: „*Ámen, mondom nektek: Vannak olyanok az itt állók között, akik semmiképp sem ízlelik meg a halált addig, amíg meg nem látják, hogy Isten országa eljött erőben*” (Mk 9,1).

Úgy tűnik, mintha ezzel a „jóslásával” Jézus egy nem túl távoli, meghatározott, de a hallgatói számára pillanatnyilag ismeretlen időpontra akart volna utalni. Csakhogy Márk (és Máté is, és formailag eltérően, de gyakorlatilag azonosan Lukács is) így folytatja: „Hat nappal ezután Jézus magához vette Pétert, Jakabot és Jánost, és felvitte őket egy magas hegyre...”, és következik Jézus „színeváltozásának” története (Mk 9,2-8), vagyis ezzel az időmeghatározással mindhárom szinoptikus evangélista szorososan az előző mondathoz kapcsolja, s így az abban foglalt bejelentés megvalósulásaként értelmezi a „színeváltozás” történetét. Már ez a tény is megtiltja, hogy a bizonytalan jövőre vonatkozó „jóslatként” értelmezzük Jézus szavait; ahhoz, hogy helyesen értelmezzük azokat, többek között két apró mozzanatot mindenképp figyelembe kell venni. Az egyik: Az érintettek nem azt fogják „meglátni”, hogy Isten Országa el fog jönni, hanem hogy már *eljött* (*participium perfectum*)! A másik: „Az Erő” vagy „az én Erőm (Erősöm)” Isten egyik neve volt az

Ószövetségben (vö. még Mk 3,27; 14,62; 15,34). Ezért így is lehetne fordítani az itteni kifejezést: „Isten erejében” (jött el Isten Országá).

Miről is van hát szó? – Jézus minden valószínűség szerint (Mk 8,27.31; 10,1.33) már az életveszélyes jeruzsálemi útra készül, s föl akarja készíteni erre minden hallgatóját (Mk 8,34), tanítványait azonban különösen is (8,31.34), főképpen a legbelső kört, Pétert, Jakabot és Jánost (vö. Mk 5,37; 13,3; 14,33), ezért őket viszi föl a hegyre „lelkigyakorlatolni”. A tanítványokat feltehetően az a kérdés nyomasztja leginkább, helyes úton jár-e ez a hihetetlenül vonzó, de vallásuk hagyományait bíráló és felülbíráló rabbi, és kövessék-e (*helyes-e és érdemes-e követniük*) továbbra is, most, amikor ez már életveszélyes.

Jézus „átváltozása”, „ragyogása”, belülről kifelé ható, arcát és egész külsejét is fényessé tevő sugárzása azonban (akár a beszélgetések, akár Jézus imádkozása során látták is azt, mindenestre *saját szemükkel*) meggyőzi őket: a *szívükben, lelkiismeretükben* ők is hallják („normális” módon? „karizmatikus” módon? – itteni témánk szempontjából ez közömbös) azt a hangot, amelyet annak idején Jézus is „hallott” a szívében (Mk 1,11): Ő a „fiú”, „Isten szeretett fia”, őt már egészen áthatotta Isten; mondhatjuk úgy is: hallják és látják, hogy Jézusban valóban „Isten erejében”, azaz *erőteltjesen eljött már „Isten országa”,* mert ő valóban azt gondolja és teszi, „amik Istenéi”, és nem azt, amit az emberek gondolnak és akarnak (vö. Mk 8,33!). Következésképpen *őrá* kell hallgatniuk – *nem* pedig „Mózesre és Illésre”! – Vagyis valóban bekövetkezett számukra az, amit Jézus ígért.

Tanítványai is szenvedni fognak

Az eddigiek alapján már könnyű feltételezni, hogy akkor sem jövendölésekről van szó, amikor Jézus a tanítványaira váró szenvedésekről beszél, például ebben a képes kifejezésben: „*Azt a poharat, amelyet én kiiszom, ki fogjátok inni...*” (Mk 10,39). Voltaképpen csak annak az apostolokra történő alkalmazásáról van itt szó, ami Jézus mindenkori követőire érvényes: „*Ki fognak szolgáltatni titeket bíróságoknak és zsinagógáknak, meg fognak verni titeket, helytartók és királyok elé állítanak majd*

titeket miattam, tanúságtételül nekik. ... Mindenféle ember gyűlöl majd titeket miattam” (Mk 13,3.9).

Jézus üzenete veszélyes a megkövesedett gondolkodási rendszerekre és intézményekre, ezért üldözték őt magát is, és ezért kellett számolnia követőinek üldöztetésével is, és kellett/kell számolniuk ezzel a követőinek is: „*Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, és vegye föl keresztgerendáját, és úgy kövessen engem*” (Mk 8,34)! Tehát csak arról van szó, hogy Jézus föl akarja készíteni a követőit arra, hogy az üldöztetések ellenére félelem nélkül tegyenek majd tanúságot az örömmüzenet mellett.

Eltántorulnak, elárulják, megtagadják

A fentiek ellenére nem könnyű helyesen értelmezni Jézusnak azokat a „jóslatait”, amelyekben arról beszél, hogy közvetlen tanítványai hogyan reagálnak majd az ő szenvedéstörténetére.

Általános érvényű kijelentésként olvassuk ezt: „*Mindannyian eltántorultok majd*” (Mk 14,27). Ennek pontos értelme és jelentősége csak akkor tárul fel, ha elhangzását nem az utolsó vacsora utáni órára helyezzük, mint Márk, hanem abba a helyzetbe és légkörbe, amikor Jézus Jeruzsálem közelébe érkezik messiási birodalmi reményeket ápoló és előre ujjongó kíséretével (vö. Lk 19,37-38). Ő ekkor szokásához híven (vö. Mt 16,21.22-23; Mk 8,34; 9,13; 10,35-40; Lk 9,23) hozzálát, hogy lerombolja jámbor agyrémüket, nehogy a bekövetkező nagy csalódás teljesen letaglózza őket (vö. Lk 24,21). Lehetetlen, hogy előre bejelentette volna követőinek *biztos* csődjét, hiszen ezzel teljességgel megbénította volna őket. Valójában csak érezhette annak *valószínűségét*, és óvta őket ettől a valóságos *veszélytől*. – Megerősíti ezt az értelmezést egy fontos fordítási mozzanat. Nem egy magyar és más nyelvű fordítás az idézett kijelentés végén betoldja: [mindannyian eltántorultok majd] „*tőlem*” (vagy: [meg fogtok botránkozni] „*bennem*”), noha ennek a görög szövegben semmi alapja nincs. Ezzel a megjegyzéssel azt hangsúlyozom, hogy itt nem a *tőle*, hanem – a *szkandalidzein* ige jelentésének megfelelően – az *Isten útjától, Isten ügyétől* való eltántorulásról beszél Jézus, tehát még kevésbé kell konkrét jövendölést feltételezni.

Kétségtelenül „nehezebb dió” Júdás árulásának „megjövendölése”, noha Márknál ez nem konkretizálódik Júdásra: „*Ámen, mondom nektek, hogy egy közületek ki fog szolgáltatni engem; egy, aki velem eszik*” (Mk 14,18). Júdás küszöbön álló tettének ez a határozott bejelentése fölveti a hitelesség kérdését, hiszen Jézus honnan tudhatott volna róla mástól, mint magától Júdástól. Mindazonáltal olyan szilárd része ez a hagyománynak és a szövegnek, hogy az összefüggések sérelme nélkül nem lehet kihagyni. – Mindenesetre Jézus nem nevezi néven kiszolgáltatóját; a tanítványok kérdésére: „Csak nem én?”, csak annyit mond: „*A tizenkettő közül egy, aki velem együtt mártogat a táliba* (Mk 14,20). Ezzel egyrészt tapintatáról tesz bizonyosságot, másrészt lehetőséget ad Júdásnak arra, hogy még meggondolja magát, azaz segítséget nyújt neki esetleges megtéréséhez.

Részben könnyebb dolgunk van Péter tagadásának előrejelzésével. Péter fogadkozott: „Lehet, hogy mindannyian eltántorultok majd, de nem én!” Erre Jézus így felelt: „*Ámen, mondom neked, te ma, ezen az éjszakán, mielőtt a kakas kétszer kiált, háromszor tagadsz meg engem*” (Mk 14,29-30). – Kétségtelen, hogy Jézus bizonyos előrejelzéseit az evangélista csodás jövendöléseként állítja be, holott nem azok. Itt is ez történik az „éjszaka”, a „kakas” és a „háromszor” szó szerinti felfogása esetén, pedig ha *jelképesen* értjük ezeket, akkor elegendő és világos tájékoztatást kapunk: A „sötétség”, vagyis a veszély most következő szakaszában Péter „háromszor”, azaz teljesen meg fogja tagadni Jézust, de csak addig, amíg föl nem ébreszti a „kakas”, az „ébresztő”, legyen az akár egy riasztó találkozás Jézussal (vö. Lk 22,61a), akár csupán lelkiismeretének hangja (vö. Lk 22,61b). Ezzel persze nem oldottuk meg a lényegi problémát, vagyis nem tudjuk, honnan tudhatta Jézus, hogy Péter meg fogja tagadni.

Vacsorarendezés

Az előzőkhez képest tényleg egyszerűbb a helyzet két, csodásnak tűnő „technikai részlet” értelmezését illetően.

Az egyik a jeruzsálemi bevonuláshoz használt szamárcsikó beszerzésének története. Jézus elküldte két tanítványát ezekkel a szavakkal: „*Menjete el a szemközti faluba; mihelyt beértek,*

találtak majd egy megkötött szamárcsikót, amelyen még senki ember nem ült. Oldjátok el, és hozzátok ide! Ha pedig valaki azt mondaná nektek: *Miért teszitek ezt?*, mondjátok: *Az urának szüksége van rá, de rögtön ismét visszaküldi ide.*” El is mentek, és megtalálták a szamárcsikót kinn az utcán egy ajtóhoz kötve, és eloldották. Az ott állók közül némelyek így szóltak hozzájuk: „Mit csináltok? Miért oldjátok el a szamárcsikót?” Ők pedig megmondták nekik, amit Jézus mondott, mire elengedték őket (Mk 11,1-6). – Nincs szükség arra, hogy emberfeletti tudást feltételezzünk Jézusról: János evangéliuma szerint járt már korábban is Júdeában és Jeruzsálemben, nem is egyszer, így hát minden további nélkül kölcsönözhetett egy szamarat egyik ottani szimpatizánsától, akivel elég volt megegyezni a jelszóban („Az urának szüksége van rá”: 3. v.) ahhoz, hogy a tanítványok elhozhassák.

A másik történet az utolsó vacsora helyének biztosításáról szól. A tanítványok kérdésre: „Mit akarsz, hová menjünk elkészíteni neked a pászkabarányt, hogy megehesd?”, elküldte ketőjüket, ezekkel a szavakkal: „*Menjetek el titokban a városba! Találkozni fogtok egy vizeskorsót cipelő emberrel. Kövessétek őt, és ahová bemegy, ott mondjátok meg a házigazdának, hogy a rabbi ezt üzeni: »Hol van a szállásom, ahol tanítványaimmal megehetem a pászkabarányt?« Ő mutat majd nektek egy nagy, párnákkal kirakott, előkészített emeleti szobát, és ott készítsétek el nekünk.*” Erre a tanítványok bementek a városba, és mindent megtaláltak, ahogy megmondta nekik. És elkészítették a pászkabarányt (Mk 14,12-16). – Itt sincs szükség Jézus csodás előretudásának feltételezésére: Jézusnak elég volt megegyeznie a szóban forgó házigazdával, hogy megfelelő időben küldjön egy vizeskorsót vivő embert a megfelelő városkapuhoz; mivel a vízholdás általában a nők dolga volt, a vizeskorsót cipelő férfit könnyen felismerhették a tanítványok.

Előttük megy Galileába

Márk szerint Jézus az utolsó vacsora után, az Olajfák-hegyére menet mondta: „...*mihelyt Isten kihúzott engem a bajból, előttetek megyek majd Galileába*” (Mk 14,28).

Jézus e kijelentésének első fele *egyrészt* arról a nagy belső bizalmáról és reménységéről tanúskodik (s ez még a Getszemáni-kertben, letartóztatása küszöbén sem hagyta el!), hogy bármi történjék is Jeruzsálemben, Isten ki fogja húzni őt a bajból (ennek hogyanjáról persze itt nem mond semmit), *másrészt* pedig arról, hogy bár kész volt magára venni az üldöztetést és a kivégzést is (vö. Mk 8,34), nem állt szándékában „áldozati bárányként” megöletni magát, hanem mindvégig reménykedett megmenekülésében (vö. Mk 14,36; Mt 26,39!).

Kijelentésének második fele azt tükrözi, hogy Jézus a „Jeruzsálemért folytatott harc” szerencsés kimenetele esetén sem akart a fővárosban maradni, hogy ott valamiféle „messiási uralmat” állítson föl, ahogyan övéi remélték (vö. pl. Mk 10,37; 11,10), hanem vissza akart térni Galileába, hogy ott folytassa addigi tevékenységét (az igehirdetést, a gyógyítást és tanítványai oktatását-nevelését), mert „uralkodni” egyedül Istennek szabad és kell is (ld. Mk 12,29), mégpedig megtért emberek által (vö. Mt 6,10a – 6,10b). Vagyis: „Ne féljeteK – de illúzióitok se legyenek...!” – Mindez azt is jelenti: szó sincs itt arról, hogy Jézus „megjövendölne” „feltámadását” és galileai „megjelenését” (vö. Mk 16,7!).

A kijelentés megvalósulásának mikéntjét elemezni sokszorosán meghaladná e tanulmány kereteit.

Nem marad kő kövön

Egyszer kifelé menet a templomból, egyik tanítványa így szólt Jézushoz: „Rabbi, nézd, micsoda kövek és micsoda épületek!” Ő pedig azt felelte neki: „*Ezeket a nagyszerű épületeket nézed? Semmiképp sem hagyatík itt kő kövön, amely le ne romboltatna majd!*” (Mk 13,1-2)

Szándékosan őriztem meg a fordításban az eredeti szöveg „körülményességét”, mert ez valójában nem körülményesség, hanem döntő jelentőségű pontosság a tartalom kifejezése szempontjából. A „hagyatík” és a „le ne romboltatna” két fontos mozzanatra utal: a szenvedő szerkezet mindkét esetben *Isten cselekvésére* utal (*passivum divinum*), az igealak pedig mindkét esetben *aoristos coniunctivus*, amely az „*u mé*” tagadószóval

együtt a jövőre vonatkozó, tagadó kijelentés legerősebb formája.

Jézusnak a kérdését követő kijelentése tehát azt jelenti: „Isten tervében, *Isten szándéka szerint ez a templom már nem létezik.*” (A „lerombolás” görög szava, a *katalüein* szó szerint véve annyi, mint „szétoldani”, vagy – kövekre alkalmazva – „szétmorzsolni”). Részletesebben: Jézus élesen szemügyre vette a „templomi üzemét”, és *átlátta* annak *istenellenességét*, akár az áldozatbemutatással kapcsolatos üzletelés (Mk 11,15), akár a templomkincstár dolgában (Mk 12,41-44.40). Átlátta, hogy a templomi kultusz, vagy tágabban: a kultusz által jelképezett vallás az Istenbe vetett bizalom helyett az Istennel folytatott üzletelésre (Mk 11,15), Isten akarátának megcselekvése helyett Isten megvesztegetésére (Mt 9,13), az emberekkel való megbékélés helyett az isteni bocsánat elnyerésének technikáira nevel (Mt 5,23-25). Nem volt hát nehéz arra a *következtetésre* jutnia, hogy ezt a kultuszt, ezt a vallásosságot Isten el akarja törölni, az ő szemében mindez már a múlté (vö. Mk 14,58). Szó sincs tehát itt a jeruzsálemi templom fizikai lerombolásának „megjövendöléséről”! Ezt megerősíti, hogy Jézustól idegen mindenféle apokaliptikus találgatás (vö. Lk 13,23-24; 17,20-21; Mk 13,3-4.9a.28-29).

Az örök jövőbe látás?

Márk szerint nem sokkal az utolsó vacsora előtt, mintegy szenvedéstörténete kezdetén tette Jézus ezt a kijelentést: „*Az ég és a föld elmúlik, az én szavaim azonban nem múlnak el*” (Mk 13,31).

Nem zárhatjuk ki, hogy utólag adták Jézus szájába ezt a mondást, hiszen kitűnően beleillik a későbbi krisztológia eszmevilágába. Mégis úgy vélem, nem idegen a történeti Jézustól, föltéve hogy gondolkodásának egészében elhelyezve értelmezzük.

Ekkor *egyrészt* azt mondhatjuk: Azért, mert Jézus biztos volt abban, hogy tanítása soha nem veszíti érvényét, még semmi „emberfelettire” nem kell gondolnunk, hiszen tanítása „egyszerűen” annyi volt, hogy szeretet az Isten, és az ember akkor cselekszik helyesen, ha (Isten példája szerint!) szeret. Olyan nehéz

erről belátni, hogy nem veszíti érvényét? Istennek gondolnánk-e azt, aki kijelentené: Ég és föld elmúlhat, de a kétszer kettő mindig négy marad? Ilyen „vallási kétszer kettő” Jézus tanítása is.

Másrészt viszont kétségtelen, hogy Jézus, mint oly sokszor, ez esetben is fölébe helyezkedett a Tóranak, az isteninek tartott Törvénynek. A korabeli (és valószínűleg nemcsak a korabeli) írástudóknak az volt a véleményük (amit aztán az evangélisták tévesen Jézus szájába adtak – vagy egyszerűen csak nem jelezték, hogy Jézus nem a saját véleményét mondja, hanem idéz?), hogy „ég és föld könnyebben múlik el, mint hogy egy pont is elvesszen *a Törvényből*” (Lk 16,17; Mt 5,18). Jézus feltehetően ezzel állította szembe azt a meggyőződését, hogy „ég és föld elmúlhat, de *az én tanításom* nem múlik el”. A kétségtelenül kemény megfogalmazás ellenére *nem az „én”-re kell tenni a hangsúlyt, hanem a „tanításom”-ra*. Jézus ugyanis nem hagyott kétséget a tekintetben, hogy számára *Isten* az egyedüli Úr (Mk 12,29), az egyedüli Atya (és ezzel atyai tekintéllyel bíró: Mt 23,9), az egyedüli Jó (Mk 10,18), és *őhöz* mérve ítélte meg aztán a legnemesebbnek vagy leginkább Isten elgondolását tükrözőnek tűnő emberi gondolatokat is (pl. Mt 16,23: „emberi módon gondolkodom”, Lk 9,55: „nem tudjátok, miféle lélek lakik bennetek”). Az ő szavai tehát csak azért biztosabbak, mint a Tóra szavai, mivel töretlenebbül tükrözik Isten gondolatait, hiszen azokat közvetlenül Istentől kapta (vö. Mk 1,10; Lk 10,21-22), nem pedig az „atyák”, a „régiek” révén.

Persze ezzel igen kemény választás elé állította hallgatóit, és állítja minden kor evangéliumolvasóit, hiszen nincs olyan filozófiai, teológiai, még kevésbé csodabizonyíték, amely Jézus állítását *kényszerítően* igazolná! Ennek ellenére létezik olyan „módszer”, amelynek segítségével belátható állításának érvényessége: A Jézusnak „előlegezett” bizalom útján magunk is eljuthatunk azokra a felismerésekre, amelyekre ő eljutott, és utólag magunk is megtapasztalhatjuk azok érvényességét.

(2022. január 16.)

Názáreti székfoglaló és hegyi beszéd

Jézus programjának meghirdetése szempontjából kiemelkedő jelentőségű az első názáreti fellépése alkalmából megtartott „székfoglalója”, illetve a „hegyi beszéd” (Lukácsnál „síksági beszéd”). Az előbbivel szorosan összefügg a „nyolc boldogság” első tagja, ezért érdemes a kettőt együtt szemügyre venni.

Lukács szerint Jézus ezt a szöveget olvasta föl Izajás könyvéből:

„Az Úr Lelke szállt le rám, mivel felkent engem, hogy megvigyem az örömezenetet a nyomorgóknak; elküldött engem, hogy meggyógyítsam a megtört szívűeket, követként kihirdessem a szabadulást a raboknak, s az elvakítottaknak szemük felnyílását, szabadon bocsássam a meggyötörteket, és követként kihirdessem az Úr kedves esztendejét” (Lk 4,18-19 – Iz 61,1-2).

Az idézet pontosságát illetően komoly kétségeink vannak: a) a *„meggyógyítsam a megtört szívűeket”* eredetileg benne van Izajás szövegében, de az evangéliumot tartalmazó kódexek többségében nincs benne; b) *„az elvakítottaknak szemük felnyílását”* nincs benne Izajás eredeti szövegében; c) a *„szabadon bocsássam a meggyötörteket”* szintén nincs benne Izajás eredeti szövegében.

Teljesen bizonytalan, hogy ezek a változtatások Lukácstól vagy Jézustól származnak-e, viszont határozottan állíthatjuk, hogy egy további különbség forrása maga Jézus, vagyis ő hagyta el az utolsóként idézett mondat (*„követként kihirdessem az Úr kedves esztendejét”*) második felét, amely így hangzik: „és Istenünk bosszújának napját”. Álláspontomat megerősíti egyrészt egy *formai* mozzanat, mégpedig az „és összegöngyölte a könyvtekerceset...” megjegyzés (20. v.), amely teljesen fölösleges lenne, ha nem azt akarná kifejezni, hogy Jézus éppen *itt* tett pontot

a felolvasott szöveg végére; másrészt az a *tartalmi* érv, hogy Isten bosszújának elvetése tökéletes összhangban áll Jézusnak a „*csak* szerető Isten”-ről adott tanításával. Csupán a kora keresztény apokaliptikusok „helyesbítik” majd Jézus istenképét, és hirdetik az evangélistáktól kezdve (pl. Lk 19,27) Pálon át (pl. Róm 12,19-20) a Jelenések könyvének szerzőjéig (pl. Jel 6,10 és 8-9. fejezet), hogy Isten bosszújának napja nem marad el, csak későbbre tolódott.

Izajás próféta szavait (s az azokat magára alkalmazó Jézus mondanivalóját) csak azok *ószövetségi háttérének felidézésével* lehet igazán megérteni.

Abból kell kiindulnunk, hogy az eredeti ószövetségi szemléletben a föld („az Ígéret Földje”, Izrael) Isten tulajdona, s amikor kiosztják azt Izrael egész népének, akkor minden tulajdonos csak „Isten bérlőjévé” válik, ezért földjét nem adhatja el véglegesen (3Móz 25,23), illetve elvenni sem szabad tőlük véglegesen.

Ez a kiindulási helyzet idővel persze veszendőbe ment, és a magántulajdonra épülő *kizsákmányolási mechanizmusok* (kamatra adott hitelek, a föld elzálogosítása) oda vezettek, hogy sokan *adósrabszolgaságba* zuhantak: kénytelenek voltak önmaguk és családjuk eladásával, rabszolgaként végzett munkájukkal törleszteni a hiteleket és azok kamatait.

Több jogi reform is megpróbált változtatni ezen a helyzeten, illetve igyekezett többé-kevésbé helyreállítani az eredeti helyzetet.

Először az északi országrész bukása (Kr. e. 722) után, az ún. *Szövetség könyvében* (2Móz 21-23. f.) találkozunk ezzel; ebben előírják, hogy minden 7. évben váltságdíj nélkül szabadon kell bocsátani minden (adós)rabszolgát (2Móz 21,2-11). Ezt a kezdeményezést megerősíti és kibővíti *Joziás király* Kr. e. 622-ben végrehajtott reformja (ld. 5Móz 15,12-15; 23,20; 24,6.10-15). Aztán ismét eltérnek ettől, s a déli országrész bukása (Kr. e. 586) után fogalmazzák majd újra az eszményeket az ún. *Szentség törvényében* (ld. főképpen 3Móz 25. f.), de már enyhített formában: az adósrabszolgákat és családjukat minden hétszer hét év után, az ötvenedik, ún. *jóbel-évben* kell felszabadítani, és kell visszaadni nekik eredeti földtulajdonukat (3Móz 25,8-13).

Erre a rendeletre aztán mint a jövő reményére nyúl vissza Izajás próféta (pontosabban az ún. Harmadik Izajás, Izajás próféta egyik tanítványa vagy szellemi örököse), talán még Babilonban, a fogság vége felé, vagy valamivel a fogság (Kr. e. 586-538) után.

Ennek az ószövetségi háttérnek az ismeretében nyugodtan állíthatjuk, hogy Izajást idézve Jézus a maga **gazdasági-társadalmi-politikai programját** hirdette meg Názáretben, vagyis a kizsákmányolt, elnyomott szegények felszabadítását, ahogyan azt a jóbel-évnek, „az Úr kedves esztendejének” szabályai előírták. Két döntő különbséggel azonban, amelyekre alább, Lk 6,20 kapcsán még visszatérek:

Egyrészt Jézus nem a bizonytalan, távoli jövőre vonatkozóan hirdette meg Isten ígéletének beteljesedését, mint a régi próféták, nem is „hamarosan”, ahogy a kortárs apokaliptikusok vélték, hanem a „mára”, *a jelenre vonatkozóan* (vö. Lk 19,9): „*Ma teljesedett be ez az írás*”, mondta (Lk 4,21), összhangban azzal a tanításával, hogy Isten országa *már* elérkezett (Mk 1,15), nem utolsósorban éppen általa (vö. Mt 11,2-6; 12,28): Isten most, „a fületek hallatára” (Lk 4,21) kínálja fel az „általános gazdasági-társadalmi amnesztiát” a szegények számára (vö. Lk 7,22)! – *Másrészt* Jézus nem jogi szabályozással, nem „a törvény erejével” akarta felszabadítani a szegényeket, jóllakatni az éhezöket, de nem is „isten csoda” által (vö. Lk 4,3-4), az emberi „szabad akaratot” megkerülve, hanem az egyetlen lehetséges módon, *megtért emberek közreműködésével* (vö. Lk 17,21b!).

Lássuk tehát a „nyolc boldogság” elsejét:

„...*Szerencsések vagytok ti, nyomorgók, mert számotokra van itt az Isten országa. Szerencsések vagytok ti, akik most éheztek, mert jóllakatnak majd titeket. Szerencsések vagytok ti, akik most sírtok, mert nevetni fogtok*” (Lk 6,20-21).

Bevezetésképpen érdemes szót ejteni a „szerencsések” fordításról (és a következő bekezdésben majd indoklom a „nyomorgók” fordítást is). – A hagyományos „boldogok” fordítás sok félreértésre ad alkalmat, és feloldhatatlan ellentmondást visz bele a szövegbe: Hogyan lehetnének „boldogok, igen boldogok, végtelenül boldogok” azok, akik éheznek és fájdalmukban sír-

nak? A *makariosz* szónak elvileg még sok más fordítása is lehetne, pl. gazdag, tehetős, vagyonos; áldott; megelégedett; szerencsés; üdvözült, az (örök) üdvösség helyén tartózkodó, az (örök) üdvösség birtokosa. Azért döntöttem a „szerencsések” mellett, mert a szónak (általában) ténylegesen ez az értelme Jézus ajkán: azokat jelöli, akik olyan „kincset” találtak, amelyet „nem szolgáltak meg”. Három példa, amely világosan mutatja ezt: „Szerencsések azok a szemek, amelyek látják, amit ti látotok” (Lk 10,23); „Szerencsés az a méh, amely hordozott... Inkább azok a szerencsések, akik hallgatják és megtartják Isten szavát” (Lk 11,27-28). A szőlőmunkások példázatában is az utolsó órában munkába álltakat meg nem érdemelt szerencse éri, egész napi bért kapnak, s a többiek irigylik ezt tőlük (Mt 20,1-15). – És amint mindjárt látni fogjuk, valóban „szerencsések a szegények”, mert (Jézus szándéka szerint) Isten országa (elsősorban) nekik hozza meg bajaik megoldását.

De kik a szóban forgó szegények? A szakirodalomban mind a mai napig nagy vita folyik erről. Az anyagi értelemben szegények? Bizonyos különösen vallásos, jámbor emberek, illetve körök? Az alázatosak, akik Istenbe vetik bizalmukat? Nincs szükség találgatásra, mert a folytatásban Jézus világosan megmondja: *azok, akik éheznek*, illetve (nyomoruk és az abból fakadó bajok, szenvedések miatt) *sírnak*. A 20b-21. v. három mondata ugyanis egyetlen, háromtagú kijelentést alkot: „a szegényeknek, *nevezetesen az éhezőknek és a síróknak hoz szerencsét Isten országa*” (ezt csak Máté szedi majd szét önálló mondatokra, és sorolja be azokat egymástól elszigetelten a maga „nyolc boldogságába”). Ez a tartalmi meghatározás indokolja a „nyomorgók” fordítást is, amely teljesen egybevág a *ptókhosz* alapjelentésével: koldusszegény. Vagyis itt nem a „tisztas szegénységről” van szó, ami voltaképpen „kispolgári jólétet” jelent, hanem *az alapvető létfeltételek* (kisebb-nagyobb mértékű) nélkülözéséről, az azokban való szükölködésről.

Ez segíthet annak a logikailag előbbre való, szintén nagyon sokat vitatott kérdésnek az eldöntésében is, hogy egyáltalán **kik** a „hegyi beszéd” vagy „síksági beszéd” **címzettjei** (közelebbről: kikre érvényesek annak elvárásai?!). Jézus legszűkebb tanítványi köre, a Tizenkettő (és „az ő utódaik”)? Jézus összes „tanít-

ványai” (azaz „minden keresztény”)? Vagy bárki, aki hallja, hallgatja (ld. Lk 6,27)? Az előző bekezdés alapján azt mondhatjuk: Jézus *eredetileg* az anyagi és társadalmi értelemben egyaránt kisémmizetteket, „a föld népét” (arámul *am-ha-arec*) szólította meg (vagy „a föld népének” azt a részét, amelyik „hallgatta őt”: 27. v.); tanítványai azonban később egyre inkább önmagukra vonatkoztatták, „szűkítették” ezt a „címezést”, ahogyan ezt a 20. v. lukácsi bevezetése („tanítványaira emelte tekintetét”) mutatja.

Miért a szegények „számára van itt” Isten országa? Miért nem mindenki számára, vagy ha már Isten ilyen „egyoldalú”, miért nem – mondjuk – a „méltók” számára? – Egyrészt azért, mert Jézus Istene, mint minden normális anya, *először* leggyöngébb, legrászorultabb gyermekeiről akar gondoskodni, másrészt mert ő *nem akarja* a társadalmi igazságtalanságokat, nem akarja a szenvedéseket, a nyomort. Ezért Jézus is *elsősorban* a leginkább nélkülözők, a legtöbbet szenvedők számára hirdeti meg Isten országát és annak ajándékait, vagyis azt akarja, hogy az éhezők táplálékhoz jussanak, végre jóllakjanak, a szenvedők sírása pedig nevetésre forduljon.

Értsük jól: Jézus nem annak az apokaliptikus, a Magnificatban is jelentkező (Lk 1,46-55), s a világban időről időre újból felbukkanó forradalmi reménynek a képviselője, amelynek értelmében a szegények és a gazdagok majd helyet cserélnek a társadalmi ranglétrán, s a szegények gazdagokká válnak (és majd ők uralkodnak az addigi gazdagokon); Jézus *nem gazdagokká* akarja tenni a szegényeket, *hanem jóllakottakká*, olyanokká, akik nap mint nap hozzájutnak a szükséges táplálékhoz!

Hogyan képzelte Jézus az éhezők jóllakatását-jóllakását, a szenvedők sírásának nevetésre fordulását? Nem úgy, mint az apokaliptikusok, akik csodára, Isten csodás beavatkozására vártak (ld. pl. Lk 17,20-21a), nem is úgy, mint a zelóták, akik fegyverrel akartak „rendet csinálni” – hanem úgy, hogy *megtért emberek*, akik megértették Isten országának mibenlétét, megvalósítják Isten akaratát (vö. Mt 6,10: „Jöjjön el a te országod – valósuljon meg a te akaratod!”), azaz *megosztják kenyereiket* az éhezőkkel (ld. Mk 6,35-44; 8,16-21), és az Istenbe vetett biza-

lom erejéből *fogják gyógyítani a betegeket*, szenvedőket (ld. Mk 3,14-15; 16,18c; Lk 9,2; 10,9).

Ahogy hiteles tanítóhoz illik, Jézus példát is adott arra, hogyan képzeli programja megvalósítását: amikor hallgatói megéheztek, *szétosztotta* köztük a maga (és tanítványi közössége) ennivalóját (ld. Mk 6,35-44 és 8,1-9), majd ezt ismét lelkükre kötötte értetlen tanítványainak: „*Miért vitatkoztok azon, hogy nincs kenyeretek? Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek? Megkövesedett a szívetek? ... Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem... És amikor hét kenyeret törtem meg... Még mindig nem értitek?*” (Mk 8,14.16-21).

Arra a kérdésre, hogy Jézus szándéka szerint ***hol és mikor kell*** Isten országának meghoznia az éhezők számára a jóllakást, a sírók számára a nevetést, a fentiek alapján magától adódik a válasz: *itt és most*, ezen a földön, és amikor szükség van rá. Isten a teljes ember javát akarja, nem csupán a lélekét, s azt akarja, hogy az ember már most nevetessen, ne csupán a túlvilágon (vö. Lk 12,30a-31) – bár természetesen ott *is*. (Jézus nem állítja szembe egymással, és nem játssza ki egymás ellenében az ember e világi és túlvilági örömét, ellentétben a Lk 6,24-26 és Lk 16,25 állításával.)

Jézusnak ez a „gazdasági-társadalmi-politikai programja” teljes összhangban áll számos ószövetségi hagyománnyal, „a törvénnyel és a prófétákkal” (vö. 5Móz 15,4-5; Iz 49,10; 58,7.10; 61,1-2; 65,21-22; 66,2; Ám 9,14; Mik 4,1-7), és voltaképpen nem más, mint újabb meghirdetése és konkretizálása názáreti programnyilatkozatának.

Az elmondottakból pedig az következik, hogy Isten országának Jézus általi meghirdetése *személyes* osztozásra és a szegények melletti „*társadalmi-politikai*” elkötelezettségre is ösztönzi az embert, de természetesen az is következik, hogy Isten országa *csak olyan mértékben* valósulhat meg itt a földön, amilyen mértékben lesznek „megtérő”, gondolkodásukat és életüket átalakító emberek, tehát csak ebben az esetben és ilyen mértékben igaz, hogy „szerencsések a szegények”.

(2022. január 22.)

Jézus és a halál

Ha azt vizsgáljuk a szinoptikus evangéliumokban, hogy „elvi síkon” és közvetlenül hogyan szólt hozzá Jézus a halál kérdéséhez, akkor megdöbbenve tapasztalhatjuk, hogy ez mindössze kétszer történt meg (ld. az alábbi elemzés első két esetét). Ez persze végül is érthető, ha belegondolunk abba, hogy Jézus „elragadtatott lélekkel”, mindenestül az élet és az Élet szolgálatában állt, mégis meghökkenítő, hogy egy ilyen központi jelentőségű kérdésben alig-alig nyilatkozott.

Mielőtt azonban belemennénk a részletekbe, vessünk egy pillantást arra az eseményre, amely minden valószínűség szerint döntően meghatározta Jézus egész „világnézetét”, így a halálról alkotott felfogását is. Ez pedig a Jordánba történt alámerítésekor („megkeresztelésekor”) szerzett istenélménye: „Mihelyt kiemelkedett a vízből, látta, hogy meghasadnak az egek, és a Lélek galambként beléje száll. És hang hallatszott az egekből: »Te vagy az én szeretett fiam, benned gyönyörködöm!«” (Mk 1,10-11). Ennek az élménynek a konkrét tartalmáról természetesen mindenki csak feltételezéseket fogalmazhat meg; a magam véleményét így tudom összefoglalni:

Felmerülve a vízből, Jézus ismét tudott lélegezni, beszívhatta az életadó, teremtő levegőt, tapasztalhatta, hogy beléhatol a *Pneuma*, Isten Lehelete, Lélegzete, mint egykor Ádámba (1Móz 2,7) – és „meghallotta” Isten örömuzenetét, amely így fogalmazódhatott meg benne: „Nem igaz, hogy Isten el akarja pusztítani a bűnösöket, ahogyan János hirdette (vö. Mt 3,7-12); Isten nem akarta, nem akarja, hogy megfulladjak; szeretett fiának tart, akiben gyönyörködik (vö. Mk 9,7); Isten azt akarja, hogy éljek, hogy *mindenki éljen*: adja nekem és mindenkinek adja a levegőt, a teremtő, életet adó lélegzetet, a Pneumát...” Így válhatott Jézus mindenestül az élet és az Élet hírnökévé.

Elvi állásfoglalás

A legelején említett két eset közül is tulajdonképpen csak az elsőnek bátoríthatunk nagyon határozott értelmezést adni. Várható sorsáról szólva Jézus azt mondta: „...*az emberfiának sokat kell szenvednie, mint alkalmatlannak el kell vettetnie, [meg fogják ölni]..., de három nap múltán újból talpra kell állnia*” (Mk 8,31; 9,31; 10,33-34). – Istenről mint az abszolút jóságról szerzett tapasztalata alapján Jézus itt azt állítja, hogy a (természetes vagy erőszakos) halál sem szab határt Isten jóságának; ha egyszer a mindeneket életető Teremtő szerető apaként, ABBA-ként viszonyul az emberhez, akkor nyilván nem fogja hagyni, hogy a halál az ember pusztulását, megsemmisülését okozza, azaz a halál után „*rögtön*” ismét „felébreszti, talpra állítja” „az emberfiát”, vagyis *az embert, minden* embert (az „emberfia” kifejezés ezt jelenti)! Ebben az is benne van, hogy Jézus nem tartotta saját kiváltságának a feltámadást, csak az egyetemes feltámadásba vetett hitét alkalmazta önmagára. – A „három nap múltán”, „rövid időn belül, hamarosan” jelentésű semitizmust (a görögben *meta treisz hémeras*; vö. Mk 14,58; 15,29) csak Máté és Lukács alakította át „a harmadik napon”-ra (*té trité hémera*): Ez az időpontrögzítés megfelel annak a *krisztológiai irányultságnak*, hogy Jézus „feltámadását” kivételes, csodaszerű eseményként értelmezzék, és „messiási” meg „istenfiúi” mivoltát „bizonyítsák” vele.

A másik eset értelmezésével óvatosabbnak kell lennünk, de talán nem járunk rossz úton az alábbi magyarázattal. A szadduceusokkal a feltámadás kérdéséről vitázva Jézus így foglalt állást: „*Ami a halottakat illeti, tudniillik hogy Isten újra felébreszti őket, nem olvastátok Mózes könyvében, a csipkebokor történetében, hogy Isten ezt mondta neki: »Én vagyok, az Isten Ábrahám számára, és az Isten Izsák számára, és az Isten Jákob számára«? Ő nem halottak, hanem élők számára való Isten*” (Mk 12,26-27).

A korabeli zsidóság körében közismert volt, hogy a szadduceusok azért utasították el a „feltámadás” gondolatát, mert az nem volt benne a Tórában (amely viszont közvetve, a sógorházasság előírásával határozottan utal a fel-nem-támadás tételére), ezért aztán Jézus ugyancsak a Tórára hivatkozva, persze annak

sajátos értelmezésével válaszolt nekik: Ha egyszer *JAHVE* az évszázadokkal korábban meghalt „*Ábrahám, Izsák és Jákob számára létező*” Istenként mutatkozott be Mózesnek (2Móz 3,6), a *JAHVE név ősjelentése* pedig: „Én vagyok az, aki [mindig, tehát most is] *jelen vagyok* [számotokra, értetek]!”, akkor ez nemcsak azt jelentette, hogy „én vagyok az, akit *egykor* Ábrahám, Izsák és Jákob tisztelt”, hanem azt is, hogy „én vagyok az, aki *most* Ábrahámra, Izsákra és Jákobra tekint”. Holtakra vonatkoztatva ugyanis nem lett volna értelme Isten jelenvalóságáról, sőt „értük létezéséről” beszélni – *tehát* Ábrahám, Izsák és Jákob él.

Ily módon Jézus azonosult azzal az általános zsidó felfogással, hogy „Isten nem a holtak Istene” (Iz 38,18; Zsolt 6,6; 30,10; 115,7 és főképpen 88,6.11-13!), csakhogy nem az általuk vélt értelemben, ti. hogy „Isten nem törődik a halottakkal”, hanem abban az értelemben, hogy Isten számára egyáltalán nem léteznek halottak, kialudt személyiségek.

Ezzel egyfelől válaszolt kortársainak gyötrő gondjára („Mi lesz a »halál« után?”), mégpedig a farizeusok által is képviselt álláspontra helyezkedve, másfelől ki is igazította azt, mert egyrészt *nem* azt mondta, hogy Isten majd „a világ végén” „feltámasztja a halottakat”, hanem hogy ***voltaképpen nincs is halál***, vagyis megsemmisülés, hanem a „halál” után folytatódik az ember élete, másrészt pedig szerinte a farizeusi-apokaliptikus elképzeléstől eltérően Isten *nem* azért „támasztja fel” a holtakat (helyreállítva holttestüket), hogy leszámolhasson velük (vagy esetleg eleve csak az igazakat támasztja fel), hanem egyszerűen azért, mert az ember iránti szeretete, az emberrel való *törődése nem szűnik meg* azzal, amit mi halálnak nevezünk.

Végső soron *ez* (nem pedig a Tóra egyik vagy másik helyének ilyen vagy olyan magyarázata) az alapja Jézus felfogásának és bizonyosságának! *Isten abszolút jó* (vö. Mk 10,18!) – ezt *tapasztalta meg* alámerítettésekor (Mk 1,11), és *tiszta szívű emberként* ezt „láthatta meg” (Mt 5,8), erre „jöhetett rá” józan ésszel következtetve is, illetve ebből közvetlenül *következtethető* arra is, hogy ha egyszer az ember nem eshet ki Isten szeretetéből (mert ez ellentmondana Isten lényegének), akkor a „halálban” sem eshet ki, azaz Isten „újból felébreszti” a „holtakat”,

mégpedig a „halál” után „rögtön, hamarosan”: „három nap múltán”.

*

Az előbbieken összefoglalt felfogása/meggyőződése/hite adott alapot Jézusnak ahhoz, hogy így buzdítsa követőit: „*Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de aztán semmi többet nem képesek megtenni!*” Majd így támasztotta alá e buzdítását (ami persze mindenkire érvényes, nem csupán a tanítványaira): „*Nemde öt verebecskét pár fillérért árulnak? De azért Isten egyikükről sem feledkezik meg. Nektek pedig még a fejetek hajszálait is mind számon tartja! Ne féljete! Ti az összes verebecskénél többet értek számára*” (Lk 12,4.6-7)! – A túlbuzgó Péter úgy vélte, Isten vigyáz az ő követőire (Mt 16,22). „Optimista” emberek reménykedhetnek abban, hogy majd minden bajt „megúsznak”. Jézus azonban nem ígérte meg tanítványainak, hogy Isten minden rossztól megóvjá őket, az erőszakos haláltól pedig különösen is. Ellenkezőleg: figyelmeztette őket, hogy eleve számoljanak ezzel a lehetőséggel (ld. alább, Mk 8,34), ahogyan ő maga is számolt vele (Mk 8,31; 9,31; 10,34). De azt is megmondta nekik: ennél „többet”, rosszabbat nem képesek tenni a hatalmasok. Itt csak azt mondja el Jézus, mire nem képesek a hatalom birtokosai – és mit *nem tesz* Isten. Más alkalommal azt is elmondta, *mit tesz* Isten: azt, amire a legfontosabbként az elején rámutattunk: „három nap múltán”, azaz hamarosan „talpra állít”, életre kelt mindenkit, tehát a megölteket is, ő ugyanis nem a halottak, hanem az élők Istene. Ezért nincs ok az *Isten útjától eltántorító* félelemre – mondja Jézus a barátainak.

Jézus ezen az alapon várhatta el, és el is várta a követőitől, hogy szükség esetén vállalják akár a vértanúságot is: „*Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye föl keresztgerendáját, és úgy kövessen engem*” (Mk 8,34)! – A keresztgerenda a keresztnek mint kivégzési eszköznek a vízszintes ága, amelyet az elítélt sokszor maga vitt a vesztőhelyre, vagyis mai megfogalmazásban az akasztófa egyik részéről van szó. Jézus szóhasználatában a „kereszt” annak az eltökéltségnek a képe, amely a vértanúhalál *készségét* is magában foglalja: ő maga így járta útját, és ezt az eltökéltséget *minden* követőjétől is elvárta

(az idézett mondat bevezetése szerint szavai a tömegnek is szólnak: „összehívta a tömeget tanítványaival együtt”). Nem kell ebben semmiféle fanatizmust látnunk, mert aki valóban szeret, az az életét is kockára teszi azokért, akiket szeret, vagy azért az ügyért, amelynek valóban elkötelezettje, különösen akkor, ha hiszi, hogy az élete Odaát folytatódik.

Gyakorlati alkalmazás

Az alábbiakban azt nézzük meg három példán, hogy tanítói gyakorlatában miképpen alkalmazta Jézus a halállal kapcsolatos felfogását. Az adott szövegek önmagukban véve sajnos szinte semmilyen fogódzót nem adnak a helyes értelmezéshez, ezért csak akkor tudjuk – feltételezésszerűen! – megfogalmazni a mondanivalójukat, ha Jézus tanításának egészében helyezzük el őket.

Márk így írja le a Genezáreti-tavi viharban lezajlott történetet (Mk 4,37-40): Akkor nagy szélvihar támadt, s a hullámok becsaptak a hajóba, úgyhogy a hajó már kezdett megtelni. Ő maga azonban a hajó leghátsó részében a fejpárnán aludt. Felkeltették őt, és azt mondták neki: „Rabbi, nem törődöl azzal, hogy elveszünk?” Erre teljesen felébredt... Aztán így szól hozzájuk: „*Miért vagytok ennyire gyávák? Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?*” – Irreális mozzanat az, hogy Jézus ekkora viharban békésen aludt, és előbb fel kellett kelteni, hogy egyáltalán tudja, mi történik. Reális lehet ellenben azt feltételezni, hogy testi kimerültsége és mélységes lelki nyugalma folytán egy párnára dőlve, álmosan pihent a hajó hátsó részében. Mindenesetre a nyugalma, higgadtsága és a tanítványokhoz intézett kettős kérdése nem annak titkos tudásából fakad, hogy a vihar hamarosan véget ér, s még kevésbé abból, hogy képes varázsszóval véget vetni neki, hanem Istenbe vetett bizalmából, ami szintén nem azt jelenti, hogy a vihar megszüntetését vagy a biztos megmentést remélte Istentől, hanem azt a bizonyosságot, hogy *bármilyen történjék is*, az Atya jóságos kezében vannak és maradnak: ha megmenekülnek, akkor is, ha belefulladnak a tóba, akkor is, hiszen az Atya „három nap múltán” ismét felkelti az elhunytakat (vö. Mk 8,31).

Egy zsinagógai előljáró, Jairus súlyosan beteg lányának („a végét járja”) történetében (Mk 5,21-24.35-43) az apa kérésére Jézus elindul a házhoz, ahol a beteg fekszik; közben valakik azt a hírt hozzák, hogy a lány meghalt, és felszólítják Jairust, hogy ne zaklassa tovább a Mestert. Jézus azonban véletlenül meghaltotta, mit mondtak, és így szólt a zsinagógai előljáróhoz: „*Ne félj! Csak bízzál Istenben!*” – Jézus kettős biztatásának megértéséhez azt is tudatosítanunk kell, hogy a zsidó megtorláshit értelmében a gyermekek halála Isten ítélete és büntetése a szülők által elkövetett vétkekért (vö. Jn 9,1-2). Egy zsinagógai előljáró esetében ennek feltételezése különös súllyal esik latba: Leánya életének elvesztése mellett Jairusnak nemcsak az emberek fokozott pletykálkodásától és megvetésétől, szülői tekintélyének elvesztésétől kell tartania, hanem attól is, hogy elveszíti hivatalát. Jézusnak a maga feltámadáshitéből fakadó, bátorító szavait így „fordíthatjuk le”: „Ne félj – se Istentől, se az emberektől, se a haláltól! Mert Isten jelen van, és Isten jó, *bármilyen történet is.* Csak egy a szükséges most számodra, hogy bízzál Istenben!” (Vö. Mt 9,2!) Jézus realizmusát mutatja, hogy (ellentétben Lukács 8,50 beállításával) nem ígér neki semmit. (Más kérdés, hogyan értelmezzük a lány talpra állását; nézetem szerint nem halottfeltámasztásról van szó, hanem gyógyításról, ld. Márk-kommentárom 215. és 240. lábjegyzetét.)

A naini ifjú „feltámasztásának” történetét (Lk 7,11-17) legalább ötféleképpen lehet értelmezni (ld. Lukács-kommentárom 239. lábjegyzetét). Talán az a legvalószínűbb, hogy jelképes elbeszéléssel van dolgunk, amely teológiai igazságot fejez ki, nevezetesen: Isten jósága nem ér véget az ember biológiai halálánál; számára nincsenek halottak, ő mindenkit feltámaszt, rögtön a földi halál után (ld. Mk 8,31) – halottainkat tehát nem veszítjük el örökre, s nincs okunk a kétségbeesésre. Az eredeti, Lukács által még csodabeszámolóvá fel nem fűjt történetben ezt a belső meggyőződését juttathatta kifejezésre Jézus önkéntelen felkiáltása: „Ifjú, kelj fel!”, erről beszélhetett aztán az özvegynek: „A te fiad is él, és bár láthatatlanul, de szerető közelségben van veled; nem vagy egyedül; gyermekeddel együtt az Atya kezében vagy!”, és így „adta oda, adta vissza” – immár elvezíthetetlenül – anyjának az ifjút.

Ahhoz, hogy ezt az értelmezést a szöveggel is összhangban állónak lehessen tartani, csak három megjegyzést kell tennünk:

a) A feltételezett eredeti szövegbe mindössze két mozzanatot kellett betoldania Lukácsnak: „A halott felült” – „Erre félelem fogott el mindenkit...”, és máris látványos csoda keletkezett. Ha ezeket kihagyjuk, ismét normális eseménnyel van dolgunk. Különösen feltűnő, hogy „A halott felült” szavak kihagyásával milyen természetesen és varratmentesen folytatódik a szöveg, és nyilvánvaló, hogy ekkor az „elkezdett beszélni” *nem* az imént még halott ifjúra, hanem *Jézusra* vonatkozik (ebben az esetben természetesen nincs is szükség „az Úr” betoldására a 15. v. utolsó tagmondatában). Ezt megerősíti, hogy

b) a *lalein* (= beszél) ige a szinoptikus evangéliumokban legalább 11 esetben azt jelenti: *igét hirdet, prédikál*: Mt 9,18; 12,47; 13,3.34; 23,1; Mk 2,2; 4,33; 12,1; Lk 5,4; 9,11; 11,37. Különösen jelentős és nyilvánvaló, ráadásul hasonló szövegösszefüggést tükröz Lk 9,11: „*Beszélt* nekik Isten országáról, és meggyógyította a kezelésre szorulókat.”

c) A 15. v. utolsó tagmondatát bevezető „és” minden további nélkül felfogható „következtetést levonó, következményt megfogalmazó” kötőszóként (*et consecutivum*), s ekkor e tagmondat tényleges jelentése ez: „és *ily módon* odaadta (= visszaadta) őt az anyjának” – ti. az Isten határ nélküli jóságáról, a feltámadásról és az örök életről szóló *tanítása révén* (vö. Mk 12,26-27!).

Teher alatt az elvek

Határozott elvi állásfoglalásának és gyakorlati fellépésének megismerése után lássuk, hogyan is viselkedett Jézus, amikor ténylegesen meglegyintette őt a halál szele, sőt már jóval korábban is.

A Lukács-evangélium közepe táján olvassuk ezt a vallomását (Lk 12,49-50): „*Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak az országban, és mennyire szeretném, ha már égne! De alámerítéssel kell alámeríttetnem, és mennyire szorongok, amíg be nem teljesedik!*” – Noha Jézus már e vallomása előtt is beszélt arról, hogy számolnia kell az erőszakos halállal (Lk 9,22.44), de meggyőződése volt, hogy Isten hamarosan „talpra állítja” majd. Miért félt akkor mégis a szenvedéstől és a haláltól, miért szorongott?

Mert ember volt, nem pedig álruhás Isten. Egy isten nem fél semmitől, és nem is „játszaná meg” a félelmet teremtményei előtt. És azt is megkérdézhetjük, miért számolt be szorongásáról tanítványainak, hiszen éppen neki kellett volna bátorítania őket? Mert valóságos ember volt, akinek nemcsak az égben lévő Istenre volt szüksége, hanem a földön vele együtt élő emberekre is, barátokra, akik jóban-rosszban társai (vö. Mt 26,38: „...virraszatok velem”; Mk 14,34: „...maradjatok itt”).

Aztán közvetlenül letartóztatása előtt, a Getszemáni-kertben még megrendítőbb vallomást tett tanítványainak: „*Halálosan szomorú vagyok. Maradjatok itt, és legyetek résen*” (Mk 14,34)! – Jézus levertségének két oka is lehetett: A szenvedéstől és a haláltól (talán inkább a szenvedéstől, mint a haláltól?) való félelem mellett legalább olyan súlyosan érinthette a hirtelen felismerés, hogy a remélt jeruzsálemi áttörés nem következett be, azaz sem a hatalmasokat, sem a népet nem sikerült megtérítenie, még tanítványai sem értik, mit akar, művét tehát az összeomlás fenyegeti.

Ekkor kiszakad lelkéből a sóhaj: „*Atyám, ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár!*” (Mt 26,39). A szenvedés és a halál közvetlen veszélye azonban nem retenti vissza küldetése teljesítésének szándékától, ezért így folytatja: „*Mindazonáltal nem úgy [fogok cselekedni], ahogyan én akarom, hanem ahogyan te*” (Mt 26,40), és nem menekül el, hanem egyenes gerinccel végigjárja az útját, még ha az szenvedésbe kerül is. (A görög eredetiben hiányos mondat van: „De ne(m) az(t)..., amit én akarok, hanem amit te.” Ennek szokásos kiegészítése: „Ne az történetben áll Jézus istenképével; az ő Istene nem akarja, hogy kegyetlenül megkínózzák és kivégezzék őt, csak elviseli, ha mégis szenvednie „kell” e világ törvényszerűségeinek következtében.)

Mindezek után már csak Jézus utolsó szavait kell szemügyre vennünk (Mt 27,46): „*Éli, Éli, lama szabakhtani?!*”, ami lefordítva azt jelenti: „*Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?!*” – Jézus e felkiáltását a legutóbbi időkhöz teljesen félreértették, mert függetlenítették a 22. zsoltár egészétől. Ha egy haldokló keresztény azt mondja: „Mi Atyánk, aki mennyekben vagy”, senkinek sem jut eszébe ezt úgy értelmezni, hogy azt akarta

mondani: „Van Isten az égben”, hanem mindenki csak arra gondolhat, hogy az illető a Miatyánkot akarta imádkozni, de nem volt ereje a folytatáshoz. Ugyanez érvényes itt Jézusra: a 22. zsolnárt kezdte imádkozni.

Ha valaki odafigyelve végigolvassa a zsolnárt, maga is megállapíthatja: ez egyáltalán nem az Istentől való elhagyatottság, még kevésbé a végső kétségbeesés világgá kiáltása, hanem épp ellenkezőleg, az Istenbe vetett, meg nem rendült bizalom és az Istentől jövő szabadítás bizonyosságának kifejezése; második fele hálaadás Isten szabadításáért, mégpedig missziós célzatú hálaadás, amellyel az imádkozó másokat is meg akar nyerni a maga Istenének, utolsó szavai pedig Isten győzelmét hirdetik: „Elvégeztetett” (vagy: „Beteljesített”), azaz „Ő elvégezte” a szabadítás művét. (János evangéliuma – 19,30 – majd ezt a szót adja Jézus ajkára, és méltán, mert ez ugyanúgy az egész zsolnár szemléletét és mondanivalóját fejezi ki, mint annak kezdőszavai.)

Óvakodnunk kell attól, hogy Jézust emberfeletti hőssé magasztaljuk; az volt és maradt, amit maga mondott magáról: kiszolgáltatott és sebezhető „emberfia”, akit azonban a szerető Isten ereje hordoz. Utolsó szavaival Istent mint ERŐ-t, ERŐS-t szólítja meg (ahogyan az apokrif Péter-evangélium – 5,17 – kifejezetten is így értelmezi az „Éli” megszólítást: *hé dünamisz mu* = „az én erőm”).

Jézus tehát sem az Olajfák-hegyének halálfélelmében, sem a Golgota dombján, haldoklásában nem érezte magát Istentől elhagyatottnak, és ami legalább ennyire fontos, ő sem hagyta el Istent. Ellenkezőleg, *kiállta a végső szakítópróbát is*: úgy halt, ahogyan élt (és amire mindenkit tanított), azaz rendületlenül, tántoríthatatlanul *bízva* Istenben, az *ABBÁ-ban* (vö. Lk 23,46). Az „ÉLI, ÉLI” ezért nemcsak Isten végső győzelmét hirdeti, hanem Jézus *Istenbe vetett bizalmának* végső győzelmét is a szenvedés és a halál hatalmával szemben.

(2022. március 21.)

Jézus és a „gondviselés”

Mt 10,28-31

Ezt az evangéliumi helyet sokáig az üldöztetés problematikájának szemüvegén át néztem, amint konkrétan arról is szól, de aztán rájöttem, hogy tágabb értelemben valójában a „gondviselés” a témája. Ez adta aztán azt az ötletet, hogy csokorba gyűjtsem, mit is tanított Jézus erről az oly nehéz témáról. Nincsen túl sok erre vonatkozó közvetlen megnyilatkozása, de azok egyértelműek.

Közismerten *két olyan területe van az életünknek*, ahol leginkább „reklamálni” szoktuk a „gondviselést”, mindkettő szigorúan biológiai jellegű: az egyik a *megélhetés*, a másik az életünk *biztonsága* (a betegséggel, a katasztrófákkal, az üldöztetéssel, összefoglalóan a fizikai – és lelki – szenvedéssel és a halállal szemben). Jézus arról biztosította hallgatóit, hogy *Isten mindkét területen törődik velünk, gondot visel ránk*.

Ami az elsőt illeti: „Nézzétek az ég madarait, a mezők virágait... Ha Isten így öltözteti a mezők virágait, mennyivel inkább titeket...” (Mt 6,25-33). „Ki az, aki közületek követ ad a fiának..., vagy kígyót? Mennyivel inkább ad mennyei Atyátok jókat” (Mt 7,10-11). – E tanítás gyakorlati szemléltetésének tekinthetjük az ún. kenyérszaporításokat (Mk 6,34-44; 8,1-10), illetve ide vágó elméleti oktatásnak a Mk 8,14-21-et („Hát még mindig nem értitek...?”). – *Ami a másodikat illeti:* A betegséggel kapcsolatban: Isten senkit nem ver betegséggel (Mk 2,5: „...bocsánatot nyertek bűneid”), másfelől Jézus gyógyításai szemléltetik Isten akaratát és „beavatkozó” erejét. A katasztrófákkal kapcsolatban: a tomboló viharban, életveszélyben sem kell pánikba esni (Mk 4,35-40). Az üldöztetéssel kapcsolatban: „Két verebet ugye egy fillérért adnak, és Atyátok tudta nélkül..., nektek viszont minden szál hajjatokat megszámlálta...” (Mt

10,30); „ha bíróság elé állítanak, ne aggodalmaskodjatok, mit fogtok mondani... Atyátok Lelke szól majd belőletek” (Mt 10,18-20). A halállal (akár az erőszakos halállal) kapcsolatban: az „emberfiát” (= az embert) megölhetik, de „három nap múltán” Isten föltámasztja (Mk 8,31-33).

Jézus azonban **megmaradt a realitás talaján**, világosan látta és hirdette, hogy Isten gondviselése mindazonáltal nem közvetlen beavatkozás az események menetébe, és nem „életbiztosítás”!

Egyfelől *e gondviselés „működésének” vannak feltételei* az ember részéről, méghozzá nem is kevés: 1. „Előbb”, azaz elsődlegesen, leginkább „Isten országára, az Istennek tetsző életre kell törekednie” (Mt 6,33)... 2. Dolgoznia kell a maga módján, ahogy a madarak és a virágok a maguk módján (Mt 6)... (3. Mindezt társadalmi méretekben kell tennie: Keressétek... az ember társas lény...) 4. Adakoznia kell, szét kell osztania, amije van (ismét a társadalmi vetület...): Lk 6,38; 12,33... 5. Kérnie, keresnie, zörgetnie kell (Mt 7,7-8)... – Másfelől *ez a gondviselés nem (feltétlenül) ment meg a bajoktól és szenvedésektől*, vagy éppen az (erőszakos) haláltól: igenis bíróság elé kerülhetünk (a „hitünk” miatt: Mt 10,18), a viharban belefulladhatunk a tóba (Mk 4. f.), s az „emberfiát” az emberek megkínózhatják és megölhetik (Mk 8. f.). Az ezt vitató Péter, aki úgy gondolta, Isten majd közvetlenül beavatkozik és megmenti kedvencét, az általunk ismert legnagyobb letolást kapja Jézustól (Mt 16,21-23).

Jól szemlélteti Jézusnak ezt a realitásérzékét, és azt, hogy az egész gondviselés-kérdést nagyobb és magasabb összefüggésben kell nézni, mint a fizikai sík, *Jézus két „kísértése”*: az egyik pontosan a megélhetéssel kapcsolatos: „Változtasd a köveket kenyérré... Nemcsak kenyérral él az ember” (Mt 4,3-4), a másik pontosan az életünk biztonságával: „Ugorj le... Ha Isten fia vagy, majd megoltalmaz...” (Mt 4,5-6). Isten tehát nem tesz megmentő csodákat, de nem is passzív szemlő, jelen van és „működik”, de magasabb síkon: „Az emberfia az Erő jobbján ül” (Mk 14,62), s ez egyrészt erőt ad neki a „méltóságteljes” szenvedésre, másrészt legyőzi a szenvedést, igaz, már egy másik dimenzióban.

Mindebből Jézus *három nagyon fontos következtetést von le* arra nézve, mi a helyes hozzáállás a isteni gondviseléshez – ezeket persze akár úgy is tekinthetjük mint **újabb három feltételt** ahhoz, hogy a „gondviselés” valóban működni tudjon és működjék is (és *lélektanilag* minden bizonnyal ez a három legfontosabb – és legnehezebb – feltétel!):

1. *Ne féljünk!* Sem, ami a megélhetésünket illeti (Mt 6; Lk 12,32: „Ne félj, te kisdéd nyáj...”), sem, ami az életünk biztonságát illeti (Mk 4,40: „Mit féltetek annyira?”; Mt 10, 28: „Ne féljete azoktól, akik megölik a testet...”)
2. *Ne aggodalmaskodjunk* (gör. *merimnaó*)! Ezt hangsúlyozza mind *a megélhetéssel* kapcsolatban (hogy mit fogunk enni-inni: Mt 6. f.; ahogyan az az ember, akinek jó termést hozott a földje: Lk 12,15-20; ahogyan Márta az evés-ivás miatt: Lk 10,38-42; a *merimnaó* lukácsi párhuzama [12,29], a *meteoridzó* azt jelenti: felpöfeszkedni, úgy csinálni, mintha mi lennénk a Teremtő, és mindenről nekünk kellene gondoskodnunk, és az aggodalmaskodással legalábbis megnyújthatnánk egy könyöknnyivel a termetünket), mind *az életünk biztonságával* kapcsolatban (Mt 10,19: „Ne aggodalmaskodjatok, mit fogtok mondani a bíróságon...”)
3. *Ne legyünk „kishitűek”,* csekély bizalmúak, pozitívan fogalmazva: feltétel nélkül bízunk Istenben, ha úgy tetszik: minden látszat ellenére (Mt 6,30; Mk 4,40).

Jézus más összefüggésekben is megfogalmazta, hogy Isten valóban velünk törődő, gondviselő Isten, s hogy ezért az iménti hármass hozzáállás valóban megalapozott. Néhány példa: Ha az ember tornyot épít, előbb kiszámítja a költségeket... Ha a király hadba vonul, megnézi, hány katonája van... Isten még inkább megfontolta a dolgot, amikor világot teremtett... (Lk 14,28-32). – Isten fölkelte napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek egyaránt... (Mt 5,45). – A föld „magától” terem, akár alszik a paraszt, akár virraszt... Így van Isten országával is... (az egész életünkkel is...), nem kell idegeskedni, fölösleges a „problematitisz” (Mk 4,26-29). – A mustármag felnő, és nagy bokor lesz, a kovász szép csendben átjárja az egész lisztet... (Mt 13,31-33). – A Völegény állandóan velünk van, minden okunk megvan az öröme, nem kell „böjtölni” (Mk 2,19). S talán a legfontosabb ebben az összefüggésben: mi Isten, az Erős, az

Erő tulajdona, kincse vagyunk; ezért ahhoz, hogy valaki elrabolhasson minket tőle, kiessünk fennhatósága alól, „leessünk a tenyeréről”, előbb „meg kellene kötöznie őt, az Erőset” (Mk 3,27).

Mindazonáltal tagadhatatlan, hogy *Isten gondviselése „két-arcú”*, élesen fogalmazva akár azt is mondhatnánk: van is, meg nincs is; ha teljesítjük a szükséges feltételeket, valóban működik, ugyanakkor nem avatkozik bele közvetlenül a dolgok menetébe: nem változtatja a köveket kenyérré (Mt 4,3-4), ha leugrunk a magasból, nem óv meg minket az összetöréstől (Mt 4,5-6), a viharban talán bele fogunk fulladni a vízbe (Mk 4), nem ment meg attól, hogy emberek bíróság elé állítsanak, megkínózzanak és kivégezzenek minket (Mt 10,18; 16,21-23; Mk 8,31-33).

A tapasztalat nem nyújt egyértelmű és minden kétséget eloszlató bizonyosságot. Az, hogy Isten fölkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek (Mt 5,45), értékelhető feltétlen és végtelen jóságának, gondviselésének jeleként, de mérhetetlen közönyének, sőt cinizmusának jeleként is, annál is inkább, mivel a jégeső, az árvíz sem válogat, s a bombák is egyformán hullanak jókra és gonoszokra...

Van-e hát gondviselés? Megítélés kérdése. A mi szemünktől függ; attól, hogyan nézzük, és ezért hogyan látjuk a világot. Mint a különböző napszakokban munkába álló napszamosok példabeszédében (Mt 20,1-14): aki gonosz szemmel” nézi a szőlősgazda „bérezési politikáját” (Mt 20,15), az dühöngeni fog annak „igazságtalansága” miatt (vö. még Mt 6,23: „Ha a szemed gonosz, sötét lesz egész tested, életed...”), aki azonban „egyszerű szemmel” figyeli a dolgokat (? = érvényesülni hagyja a pusztá valóságot, a tényeket), annak egész teste-élete világos lesz (Mt 6,22), s a szőlősgazda ugyanazon bérezési eljárásában annak rendkívüli jóságát (Mt 20,15) fogja fölfedezni.

E tekintetben különösen is helytállóan látszik tehát Jézusnak az a kijelentése, hogy ezek a dolgok el vannak rejtve a „bölcsek és okosak” elől, és csak a „kicsinyek”, az „éretlenek” számára tárulnak föl (Lk 10,21). Mitől tárulnak föl?

Mivel, ahogy mondtam, megítélés dolga, hogy számunkra van-e gondviselés, az iménti kérdésre azt felelem: *a mi dönté-*

süinktől függ, föltáru-e számunkra, hogy Isten valóban törődik velünk, gondot visel ránk. Nekünk kell eldöntenünk (s ez a döntés nem egyszerűen racionális következtetés, hanem lelkünk legmélyéről fakadó, egész valónkat igénybe vevő személyes választás, odafordulás), bizalmat szavazunk-e Istennek – minden ellenkező tapasztalati tény, minden nyomorúság, tragédia és szenvedés ellenére. Ezt a döntést nem lehet kikerülni, és nem is hozhatja meg helyettünk senki más, még Isten sem (a „hit”, az Istenbe vetett bizalom nem lehet Isten ajándéka...) A királyi lakoma asztala mindenki számára meg van terítve, tőlünk függ, elfogadjuk-e a meghívást, elmegyünk-e a lakomára (Mt 22,1-10).

Jézus minden ellenkező tapasztalat ellenére *kitartott amellett, hogy Isten jó*, és csak jó... Ebben is példát adott nekünk... Bizonyosságot szerezni azonban csak személyes tapasztalatok alapján lehet (és ez a bizonyosság is mindig törékeny marad, újból és újból meg kell szerezni), a probléma elméleti úton nem dönthető el. Mindenesetre a lélektan és az élet is azt igazolja, hogy jobban jár az, aki „pozitív életstratégiát” választ, témánkra alkalmazva: aki úgy dönt, hogy van „gondviselés”...

Beleszolt-e Jezus tarsadalmi kerdesekbe?

Valaki egyszer egy vitaban azt mondta, hogy Jezus nem szolt bele tarsadalmi kerdesekbe, kulonosen nem strukturalis problemekba, hanem mindig csak az egyent szolította meg, csupan az egyes ember eletet akarta megvaltoztatni, es nem azt a tarsadalmi berendezkedest, amelyben az egyen el.

Ujbol végigolvastam tehát az evangéliumokat ebből a szempontból, es már az evangéliumi szovegek analízise során világozzá vált, hogy a címben felvetett kérdésre igennel kell válaszolni. Aztán kiderült, hogy Jezus „beleszólása” három területre vonatkozik, hármas irányultságú: „morális” beleszólás, „strukturális” beleszólás és „politikai” beleszólás. Az alábbiakban részleteket közlök az eredeti tanulmányból, amelynek teljes szövege *Ki dobja az első követ?* című, 1999-ben megjelent könyvem részeként itt található meg: <https://mek.oszk.hu/03900/03991/03991.htm>.

Morális beleszólás

Bárki, aki azzal az igénnyel lép föl, hogy morális tanítást adjon az embereknek, akarva vagy akaratlanul, közvetlenül vagy közvetve, de máris beleszól társadalmi kérdésekbe, mivelhogy „senki sem sziget”, az egyes ember nem remete, hanem társadalmi lény.

Jezus „morális beleszólását” a társadalmi kérdésekbe így fogalmazhatjuk meg: ***fenekestül felforgatta a közgondolkodás értékrendjét***, mégpedig a leginkább társadalmi vonatkozású területeken: a pénz, az erőszak és az uralkodás kérdéseiben. Tételünket szemléltesse néhány utalás.

1. Vajon nem a „legdurvább” beleszólás-e a „közügyekbe” kijelenteni, hogy „nem a **vagyonban** való bővelkedéstől függ az ember élete” (Lk 12,15), és következésképp arra buzdítani,

hogy „ne gyűjtsetek kincset a földön” (Mt 6,19), amikor köztudomású dolog, hogy „mindenki a piacról él”, és szeretne „kettőről háromra jutni”, s legfőképpen, hogy „pénz beszél, kutya ugat”? Nem éppen az egész társadalmi gépezet motorját akarja-e tönkretenni az, aki ilyesmire biztat, és a pénzt sátáninak, azaz minden gonoszság forrásának és foglalatának nevezi („Mammon”: vö. Mt 6,24 és Lk 16,9.11)? Ennek a szemléletnek és a belőle fakadó következtetéseknek a valóra váltása nem vezetne-e egy minden eddigőtől eltérő társadalmi berendezkedéshez?

2. Nem kevésbé radikális beleszólás a „közélet” dolgaiba az, amit Jézus az *erőszakról* és az *erőszakmentességről* tanít. Ennek lényegét az ellenségszeretet parancsa foglalja össze (Mt 5,44), ami nemcsak a passzív megbocsátást (Mt 18,33) és az önvédelemről való lemondást (Mt 5,39) jelenti, hanem arra is int, hogy aktív alakítói legyünk a társadalmi viszonyoknak, és fizessünk a rosszért jóval (Mt 5,39.40.41.44)! Egyáltalán: Jézus (a saját rendszerén belül) megszünteti az ellenség fogalmát, amikor az ellenséget is a „felebarát” kategóriájába sorolja (Lk 10,29-37; tudvalevő, hogy a zsidók és a szamaritánusok esküdt ellenségei voltak egymásnak, ld. Lk 9,52-53; vö. még Jn 4,7-9!). Ez ne lenne társadalmi jelentőségű?

Jézus ide vágó tanításának logikus következménye és „mínősített esete” az *emberölés tilalma* (Mt 5,22; 19,18 stb.), ami az úgynevezett önvédelem esetén is fennáll (Mt 26,51-52 és Lk 22,49-51, tételesen: Jn 18,36!); Sőt! Tiltja már az ölésre vezető haragot (Mt 5,22) és gyalázkodást is (uo.). Ezzel persze még csak a személyes (nem hivatalos) magángyilkosságok körét érintettük, az emberölés szervezett, „jogilag megalapozott”, legális formáira alább térünk majd ki.

3. A meghatározó társadalmi alapok közé tartoznak az uralmi viszonyok: kinek sikerül a hatalmat megszereznie, *ki uralkodhat, kiken és hogyan*. Mindannyian magunkkal hozzuk ösztönvilágunkban az uralkodás, a társadalmi nagyság (dicsőség, hírnév) vágyát. Ha van valaminek társadalmi vonatkozása, akkor ennek igen! És Jézus itt is fejük tetejére állítja a dolgokat: a pusztai kísértések kapcsán ő maga is elutasítja az uralkodás pozícióját (lényegileg mindhárom kísértésben erről van szó! – Mt 4,1-11; Lk 4,1-12), és övéit is ismételten arra buzdítja, hogy

uralkodás helyett szolgálatra, társadalmi nagyság helyett társadalmi kicsiségre törekedjenek, a társadalom legkisebb egységeitől kezdve (Mk 9,33-35: a Tizenkettő egymás között) a nagyobbakon át (vö. Lk 14,7-11: lakodalmas társaság) a legnagyobbakig (vö. Mt 18,1-4: a nagyon is e világian értett „menyek országa”).

Ezekkel a tanításaival Jézus – ha csak elvileg is, ha csak közvetve is, de – ténylegesen beleszólt társadalmi kérdésekbe, mégpedig a mindenkor legégetőbbekbe, sőt úgy látszik, ennek a szerepének tudatában is volt, és tudatosan is vállalta, hiszen kereken és „tételesen” megmondta: „Engem gyűlöl a világ, mert én bizonyítom, hogy cselekedetei gonoszak” (Jn 7,7).

Strukturális beleszólás

Strukturális beleszóláson Jézusnak azokat a kijelentéseit és tetteit értjük, amelyek a(z akkori) *társadalom* többnyire államhatalmilag igazolt, támogatott, sőt fenntartott *szervezeti felépítését és begyökerezett, „törvényerejű” szokásait, egyszóval strukturáit érintik.*

1. Minden tévovázás nélkül *egyszerűen túllépett a bevett társadalmi, nemzeti korlátokon, sőt semmisnek tekintette őket.*

A **szamaritánus-kérdés** félig nemzeti (félzsidók voltak), félig nemzetközi ügynek tekinthető (elkülönültek). Zsidók és szamaritánusok kölcsönösen utálták egymást és ennek megfelelően viselkedtek. Erre a zsidó Jézus az ellenségnek számító szamaritánusokat felebarátnak (gyakorlatilag: honfitársnak 3Móz 19,18!) minősíti (Lk 10,29-37), ennek megfelelően is viselkedik velük (Lk 9,51-56 Jn 4,7-26), sőt nemegyszer példaképkül állítja őket (!) a zsidók elé (Lk 10,33-37; 17,15-18).

S még ennél is tovább ment. A korabeli zsidóság számára aligha volt fájóbb dolog a **római megszállásnál**, és minden zsidó számára, aki valamit is adott magára, becsületbeli ügy volt a rómaiakkal nem érintkezni és gyűlölni őket... Jézus pedig ezt a nemzetközi korlátot is felborítja, amikor azt mondja: „Ha a római légionárius – az ő törvényeik értelmében – arra kényszerít, hogy cipeld ezer lépésnyire a holmiját, menj el kétannyira, kifejezve ezzel, hogy nem ellenségnek tekinted az elnyomó pogányt, hanem felebarátnak (= honfitársnak)” (vö. Mt 5,41).

(Tulajdonképpen ide vehetjük a kafarnaumi százados szolgájának meggyógyítását is – Lk 7,1-10 –, hiszen a százados, ha nem volt is római, de pogány volt, és ha a zsidó uralkodó, Heródes Antipász szolgálatában állt is, de elnyomó volt. És ennek az embernek tesz Jézus gyógyító szolgálatot, mi több: példaképül állítja őt a zsidók elé, mondván: „Bizony mondom nektek, senkinél nem találtam ekkora hitet Izraelben!”)

2. A társadalmi korlátokon való túllépésnek szűkebb körű, sajátos esete az, hogy Jézus *a családi-vérségi kötelekeket megszemenően **alárendeli** a szellemi kötelekeknek* (konkrétan: az Isten országának), és ezzel „durván belegázol” minden társadalom alapsejtjébe és alapkövébe, a családba.

Általános érvényű tételként megfogalmazza, hogy az emberi összetartozás alapja számára nem a családi, vérségi kötelék, hanem az Istenhez tartozás, az Atya akaratának teljesítése (Mt 12,46-50)! Alkalmadtán le is vonja az ebből adódó következtetést: az Isten országának hirdetése fontosabb (lehet), mint megvárni apánk halálát és eltemetni őt (Mt 8,21-22). S minthogy a halottakat eltemetni a rokonok dolga, ebben az is benne van, hogy az Isten akaratát nem teljesítő rokonokat (vö. Mt 12,50) halottaknak minősíti (Mt 8,22)... Kijelenti, hogy aki apját vagy anyját, fiát vagy lányát jobban szereti, mint őt, az nem méltó hozzá (Mt 10,37).

3. Ám a társadalmi-nemzeti korlátok túllépésénél is mélyebben szól bele a társadalom strukturális viszonyaiba az, hogy Jézus *alaptalannak* (Mt 7,3-5; Jn 8,7), *tehetetlennek* (vö. Mt 13,29) és *károsnak* (Mt 13,29), *következésképp fölöslegesnek* (Mt 13,30) minősíti, és *a maga részéről tiltja is az ún. igazságszolgáltatást*. Úgy, ahogy van, teljes egészében, vállalva ennek mindenfajta következményét.

A sor elejére a Hegyi beszéd általános érvényű tiltása kívánczik: „Ne ítéljetek, hogy meg ne ítéljenek titeket” (Mt 7,1)! A bírói vagy *bírói jellegű ítélkezés tiltásáról van itt szó*, azaz olyan ítélkezésről, amely az elítélt megbüntetéséhez vezet. (Lk 6,37 megtoldja az előbbi felszólítást egy másikkal, amely értelmezni látszik az elsőt: „Ne ítéljetek el senkit, hogy titeket se ítéljenek el!” Az első felszólításbeli *krinó*-val szemben a másodikban a *katadikadzó* ige szerepel, amelynek értelméről világo-

san tanúskodik a Hegyi beszédre oly érzékeny Jakab-levél: „Elítéltétek és megöltétek az Igazat...” – 5,6).

A Hegyi beszéd elvi tételét félremagyarázhatatlanul fejt ki a búzáról és a konkolyról szóló példabeszéd (Mt 13,24-30): A világból nem szabad „kigyomlálni”, azaz **kiirtani** a gonosz embereket (29. v.), hagyni kell, hadd éljenek-növekedjenek (!) a világ végéig (az „aratásig”, 30. v.)! Ez aztán társadalmi kérdésbe való beleszólás a javából!

De Jézus komolyan gondolja ezt, és alkalmazza is mind a „**polgári**”, mind a „**büntetőjogi**” **perekre!** (Mint hogy a „gyomlálás” „kultúremberek” között perek formájában szokott zajlani.) – A *polgári perekre* vonatkozóan három példa is van: az egyik azt tiltja, hogy én kezdeményezzek pert, és juttassam annak révén börtönbe embertársamat (Mt 18,30.33), a másik kettő pedig azt, hogy az ellenem kezdeményezett perbe belemenjek: „Békülj ki idejében, még útközben ellenfeleddel, hogy át ne adjon a bírónak...” (Mt 5,25)! Hogyan? „Ha perbe fogva el akarják venni köntösödöt, add oda a köpenyedet is” (Mt 5,40)! – A *büntetőjogi pereket* illetően a házasságtörő asszony esete kapcsán mutatott példát (Jn 8,3-11), félreérthetetlen tanúságot téve arról, hogy az állami igazságszolgáltatást és ítéletvégrehajtást is helyteleníti. Ezt határozottan állíthatjuk, mivel „Mózes törvénye” nem csupán vallási okmány volt, hanem egyúttal Izrael (Palesztina) államalkotmánya és büntetőjogi törvénykönyve is! Jézus tehát nem habozott alapjaiban kétségbe vonni az országában érvényes rendet...!

Mindezt Jézus önmagára is vonatkoztatta, és *személyes példájával támasztotta alá*: megtiltotta övéinek a vele ellenséges magatartást tanúsító, „ösellenség” samaritánusok megbüntetését (Lk 9,51-56), megtiltotta Péternek, hogy a vele szemben igazságtalanul eljáró (vö. Jn 8,46; 10,32) templomrendőrséggel szemben „igazságot szolgáltatson” (Mt 26,52), és Pilátusnak is kifejtette, hogy nem óhajt önmagának (erőszakkal) „igazságot szolgáltatni” (Jn 18,36).

Politikai beleszólás

Tisztázzuk először, mit értünk politikán és politikai beleszóláson! Politikán a szó **közhasználatú értelmében** a hatalomgya-

korlást, illetve az erre való törekvést értjük, és természetesen beleértjük a (fegyveres) erőalkalmazást is (hiszen az eddigi történelem során e nélkül még egyetlen rendszer sem állt fenn). Ebben az értelemben persze Jézus nem szólt bele politikai kérdésekbe, sőt nyugodtan állíthatjuk, hogy az ilyen értelmű politikába való be-nem-avatkozás volt egész működésének alapprogramja (ha ezt a programot a fonákjáról nézzük): Máté is (4,1-11), Lukács is (4,1-12) Jézus nyilvános működésének élére állítja megkísértésének történetét, amelyben mind a három kísértés visszautasítása lényegében a „hatalom és dicsőség” (Lk 4,6) visszautasítását jelenti. Ehhez az alapálláshoz aztán egész további élete során hűséges maradt, semmiféle hatalmi rendszert nem óhajtott a bevett evilági módszerekkel megdönteni: sem a római világbirodalmat, sem a helyi zsidó uralmat, és amikor ez a hatalom az életére tört, nem kért az Atyától „tizenkét ezred angyalt”, hogy fellépjen ellene és legyőzze (vö. Mt 26,53).

Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy Jézus közömbös lett volna a fennálló politikai (uralmi) viszonyokkal, s főleg ezek következményeivel szemben. Ellenkezőleg! Ha tehát a „politika” szót *sajátos* értelemben használjuk, azaz a „polisz”, az emberi társadalom (és ezen belül az államapparátus) közérdekű ügyeibe történő aktív, de mindenfajta erőalkalmazást eleve kizáró beleszólást értjük rajta, akkor – amint rögtön látni fogjuk – nagyon is azt kell mondanunk, hogy Jézus beleszólt politikai kérdésekbe is. Ugyanis Jézus pártos *„politikai” állásfoglalást* tett. Ez az állásfoglalás két, egymásnak tökéletesen megfelelő és egymást pontosan kiegészítő részből áll, s a két rész együtt nem hagy kétséget afelől, volt-e Jézusnak „politikai” állásfoglalása, és mi volt az.

1. Jézus *„pártosan” állást foglalt a szegények, a (társadalomilag) kicsinyek (gyöngéék) és az üldözöttek (szelídek) mellett.*

Teljesen világos ez már „kezdeti” nagy „programbeszédben” („Hegyi beszéd”, „Mezei beszéd”: Mt 5,3.5.7.9.10; Lk 6,20-23), majd az egész nyilvános működése során tanúsított, e programnak teljesen megfelelő magatartásából: szinte mindig az említettek körében és értük dolgozva látjuk őt. De későbbi nagy beszédek is tanúskodnak erről, főként a szívtelen gazdag és a

koldus Lázár példabeszéde (Lk 16,19-31) és „az utolsó ítélet tablója” (Mt 25,33-40): Jézus az éhezők, nincstelenek, betegek és bebörtönzöttek, illetve a velük jót cselekvők és közösséget vállalók oldalára áll, teljes együttérzéséről, elismeréséről („boldogok vagytok”: Lk 6,20-23; „Atyám áldottai”: Mt 25,34) és melléjük állásáról („jobbára állítja”: Mt 25,33) biztosítja őket.

De másfelől arról is biztosítja őket, hogy *maga Isten is az ő oldalukon áll*: ugyanis a „tiétek az Isten országa”, „majd kielégítenek”, „nagy jutalmatok lesz a mennyben” (Lk 6,20-23), „majd nekik is irgalmaznak”, „ők Isten fiai” (Mt 5,7.9), „az angyalok Ábrahám ölébe vitték” (Lk 16,22), „Atyám áldottai” (Mt 25,34) kifejezéseket nyugodtan fordíthatjuk így: Isten a ti oldalatokon áll, Isten veletek van és lesz. Áttételesen ide vonatkoztathatjuk azokat a helyeket is, ahol Jézus arról beszél, hogy nem azokat jött hívni, akik magukat igaznak tartják (mert ezek többnyire a társadalom nagyjai és hatalmasai), hanem a magukat bűnösnek tartókat: Mt 9,13; Lk 19,1-10 (mert ezek többnyire a társadalom kicsinyei), illetve arról, hogy Isten jobban örül egyetlen megtérő bűnösnek, mint kilencvenkilenc igaznak, akik azt állítják magukról (vö. Lk 16,15!), hogy nincs szükségük megtérésre (Lk 15,1-2.3-7.8-10; vö. még Lk 15,11-32; 18,9-14).

E tanításait Jézus számos jelképes cselekedettel erősítette meg, ezekből most csak kettőt emelek ki: a szegények teherhordó állapotán, a számaron vonult be Jeruzsálembe (Mk 11,1-11), és főként: a szegénység, a kicsiség és az üldözöttség teljességében, a kereszten fejezte be életét.

2. Jézus *pártosan állást foglalt a gazdagokkal, a (társadalmi) nagyokkal (hatalmasokkal) és az üldözökkel (erőszakosokkal) szemben.*

Ennek a jézusi állásfoglalásnak az enyhe formája, hogy *ón* a „köztiszteletben álló” vagy „vezető beosztású” uraktól, attól, hogy bárki hitelt adjon szavaiknak: „Óvakodjatok a farizeusok és szadduceusok kovászától” (Mt 16,5.12), vagy példájukat kövesse: „Köztetek ne így legyen” (Mt 20,26); amint a két példából látható, szavai az alacsonyabb és a magasabb rangú vezetőkre, illetve a „helyi urakra” és a „világ uraira” egyaránt vonatkoznak.

Nagyobb súllyal bír, hogy *leleplezi* a különböző jellegű vezetők gazemberségeit („zsarnokoskodnak... hatalmat gyakorolnak... jótévőknek hívatják magukat”: Lk 22,25; „tisztára mossák a poharat, de belül rablott holmival vannak tele”: Mt 23,25; „prófétagyilkosok fiai”: Mt 23,31), és *nyilvánosan lejárattja* őket („vámosok és utcanők megelőznek titeket”: Mt 21,28-32; „azok mind a fölöslegükből adtak”: Mk 12,41-44; „aki bűn nélkül van közületek... egymás után eltávoztak”: Jn 8,1-11; egyéb példák Mt 23. fejezetben, valamint Lk 10,31-32). Minderre fölteszi a koronát a legfőbb helyi uralkodónak címzett üzenettel: „Mondjátok meg annak a rókának...” (Lk 13,32)!

Ezek után aligha maradhat kétsége bárkinek is aziránt, hogy beleszólt-e Jézus politikai kérdésekbe. Persze a maga módján, a szelídség és a teljes erőszakmentesség jegyében.

(1985)

Egyes szövegek elemzése

Szellemi-erkölcsi önállóság

Lk 12,57

Vannak Jézusnak olyan mondásai, amelyeket gyakran és szívesen idéznek, vannak olyanok, amelyeket nagyon ritkán, és akad olyan is, amelyet gyakorlatilag soha; ez utóbbiak közé tartozik az alább vastag betűkkel szedett kérdése, amelyet alaposabban szemügyre vennünk igen tanulságos lehet.

A Lukács-evangélium 12. fejezetének végén olvassuk az alábbiakat:

(54) Így szólt azonban a tömeghez is: *„Amikor látjátok, hogy felhő támad nyugatról, rögtön azt mondjátok: »Esző jön!«, és úgy is történik. (55) És amikor látjátok, hogy déli szél fúj, azt mondjátok: »Tikkasztó hőség lesz!«, és úgy történik. (56) Ti színesztek! A föld és az ég arculatának megítéléséhez értetek. Hát ennek a kedvező időnek a megítéléséhez hogy-hogy nem értek?»*

(57) **„Miért nem ítéletek meg magatoktól azt is, mi a helyes Isten szemében?”**

(58) *„Így hát, ha ellenfeleddel az elöljáróhoz mész, még útközben fáradozzál azon, hogy végleg megszabadulj tőle, nehogy a bíróhoz hurcoljon téged, a bíró meg átadja a fegyőrnek, a fegyőr pedig börtönbe vessen. (59) Mondom neked: Semmiképp ki nem jössz onnan, amíg az utolsó fillért is meg nem adod!”*

Bizonytalan ennek a mondásnak az eredeti elhangzási idejehelye, „életbe ágyazottsága”, és ez megnehezíti konkrét üzenetének megfejtését; lukácsi elhelyezése alapján lehet akár a megelőző (54-56.), akár a következő (58-59.) versekre vonatkoztatni, de az is lehetséges, hogy eredetileg magában állva hagyományozták át.

Az *első* esetben arra utal, hogy az emberek döntsék el maguk, *Isten képviselője-e* Jézus, és ne várják meg, mit mondanak erről a „tekintélyek”. A *második* esetben arra biztatja az embereket, használják saját józan eszüket annak eldöntésére, mit kell tenniük akkor, ha *konfliktusba* keveredtek valakivel. A *harmadik* esetben *általánosságban* mondja el, hogy ne viselkedjenek úgy, mint akik képtelenek önálló ítéletalkotásra, ne hagyatkozzanak mások véleményére azzal kapcsolatban, mi a helyes Isten szemében, hanem döntsék el maguk.

Mielőtt rátérnénk a következtetések levonására, meg kell indokolnom a kiemelt kérdés fordításában szereplő „Isten szemében” kifejezést, mert egyrészt nincs benne az eredeti görög szövegben, másrészt így igencsak merészségnek, sőt vakmerőségnek tűnhet Jézusnak az az elvárása, hogy minden egyszerű ember („így szólt a tömeghez”) maga döntse el, mi a helyes, nem csupán „emberileg”, hanem *Isten* szerint. Csakhogy: a *dikaiosz*, *dikaion*, *dikaioszüné* szócsalád mögött álló héber *caddik*, *cedaka* fogalmak rendkívül összetett és gazdag tartalmúak, a mienkétől teljesen eltérő gondolkodásmódot tükröznek, és egyetlen szóval gyakorlatilag lehetetlen visszaadni őket. Eszerint elsősorban maga Isten az „igaz”, az ő „igaz volta, igazságossága” az emberi „igaz mivolt” mintája és mércéje. Ebben a szemléletben az „igaz-ságosság” – a mi fogalmaink szerinti igazságosságon messze túlmenően (vö. Mt 5,20!) – magában foglalja az embertársak iránti köteleességek teljesítését is, valamint a jócselekedetek (= az „irgalmasság”, vö. Lk 6,36) teljes tartományát. – Ezért döntöttem a teljesen általános érvényű „helyes [Isten szemében]” fordítás mellett (vö. 5Móz 6,18: „Azt tedd, amit helyesnek és jónak lát az Úr...”), annak tudatában, hogy ez magában foglalja a „igazságos, méltányos, jogszerű, törvényes, helyénvaló, jó, igaz” jelentéseket is.

Bármelyik igaz is mármost a fent említett három lehetőség közül, nagyon fontos következtetéseket vonhatunk le ebből az *önállóságra* felszólításból.

1. Jézus feltételezte, hogy az ember nemcsak a „világi” dolgokban, hanem a – testi-lelki-szellemi, e világi és túlvilági – „üdvösséget” illetően is *képes önmagától* (*aph' heautón*) megítélni, mi a helyes. A meg nem kövesedett (vö. Mk 8,17), „tisz-

ta” (Mt 5,8) emberi szív „öszönösen” érzi még, mi az „Isten akarata”. Példa: Egy közönséges szamaritánus férfi külön tanulmányok nélkül is tudja, hogy az adott pillanatban ki az „embertársa”, és mi következik ebből az ő számára (Lk 10,36-37).

2. Az embernek meg is kell tennie azt, amire képes. Ebben az esetben: használnia kell az értelmét, mégpedig önállóan (vö. Mk 12,30.33.34; Mk 740!, 747, 749! láb.). „Egyszerű szemmel” (Lk 11,34; Lk 671, 5. bek.), „tisztá szívvel” jól „oda kell figyelnie” (Lk 12,24.27), aztán nyugodtan meg kell kérdeznie a lelkiismeretét, és le kell vonnia a következtetést (Lk 12,7.28; 13,15-16) arra vonatkozóan, mi a helyes – ahelyett, hogy restségből vagy a tekintélyektől való félelemből hagyná, hogy mások mondják meg neki. Példa: Ha a mózesi törvény megengedi is nektek a válást, azért csak kérdezzétek meg, hogy ez „kezdetben”, a Teremtő szerint is így volt-e, és ezért helyes-e (vö. Mk 10,6).

3. Ha Jézus arra szólította fel hallgatóit, hogy kritikusan vizsgálják meg, mi a helyes Isten szemében, akkor saját üzenetét sem vehette ki e vizsgálat érvénye alól. Ezért ma is kritikusan vizsgálat tárgyává tehetjük tanítását, akár a szentírástudomány eszközeivel, akár „csupán” a józan ész világánál. A mindenkori vallási rajongókra és egyházi tanítóhivatalokra jellemző csak, hogy olyan „titkos kinyilatkoztatásokat” hirdetnek, amelyeknek a helyességét közönséges halandó „nem képes megítélni”. Amit ellenben Jézus látott, azt – az 1. és a 2. pont feltételeivel – bárki képes látni. Példák: Semmilyen étel nem teheti tisztátalanná az ember szívét (Mk 7,18-19); Isten a szombatot alkotta az emberért, nem pedig az embert a szombatért (Mk 2,27; 3,4); és amit talán a legnehezebb elfogadni: az az Isten, aki a gonoszokra is fölkelte napját, nyilvánvalóan jó a gonoszokhoz is (Mt 5,45).

Azt, hogy a most vizsgált kérdésben megfogalmazott, az értelmünk használatára vonatkozó, elképesztően igényes elvárás nem „elszólás” Jézus részéről, hanem szilárd része az ő szemléletének, részletesen kimutattam a Jézus elvárásai c. tanulmányban (az Isten országa rajtatok áll vagy bukik! c. kötetben), ezért szemléltetésül most csak néhány részletet idézek abból.

A legkeményebb hangon tanítványaitól kérte számon a logikus gondolkodást, illetve annak eredményeként a megértést.

Amikor a tanítványok arról vitatkoztak, hogy elfelejtettek kenyert vinni magukkal (és hogy akkor most mi legyen a kevés meglévővel), kemény hangon támadt rájuk: „*Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek?*” (Mk 8,17), tudniillik azt, hogy ilyenkor nem vitázni kell, hanem osztozni meglévőn.

Szellemi/vallási *ellenfeleivel* finomabb hangon beszélt, de nem kevésbé határozottan. Miután kiutasította a jeruzsálemi templomból a kereskedőket és a vásárlókat, odamentek hozzá a főpapok, az írástudók és a vének, és megkérdezték: „Milyen hatalommal teszed ezeket? Vagy ki adta meg neked a hatalmat, hogy ezeket tedd?” Mire Jézus ezt mondta nekik: „... *Nevezetek meg egyetlen ésszerű indokot, és ... akkor megmondom majd nektek...*” (Mk 11,29)!

A farizeusokkal a rituális tisztaságról folytatott vita kapcsán a tömegtől is elvárta, hogy logikusan szemlélve a dolgot, megértsék, miről van szó: „*Hallgassatok rám mindnyájan, és értsétek meg: Semmi olyan nem teheti tisztátalanná Isten előtt az embert, ami kívülről megy beléje; hanem az teszi tisztátalanná az embert, ami kijön az emberből. Akinek van füle a hallásra, hallja meg*” (Mk 7,14-16)! – A logikus gondolkodást nevezhetjük úgy is, hogy „érett, felnőtt gondolkodásmód” (és ennek megfelelő viselkedés). Hogy ezt mennyire elvárta *mindenkitől*, mutatja „a tömegnek” tett súlyos szemrehányása: „*Kihez hasonlítsam hát ennek a nemzedéknek a tagjait? Kihez is hasonlítanak? Hasonlóak azokhoz a gyermekekhez, akik a piacon ülnek, és ezt kiáltják oda egymásnak: »Lakodalmast furulyáztunk nektek, de ti nem táncoltatok!« »Jajveszékeltünk, de ti nem sírtatok!«*” (Lk 7,31-32).

Különös hangsúllyal kell megemlítenünk azokat az eseteket, amelyekben Jézus a *teológia* területén kérte számon a tárgyszerű, logikus gondolkodást, többnyire természetesen az „írásudóktól”, azaz a kor teológusaitól, de másoktól is. Például amikor közölte a hozzá vitt bénával, hogy Isten feltétel nélkül megbocsátja bűneit (tehát bénaságának nincs köze azokhoz), akkor az ott ülő írástudók azt fontolgatták: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza” (Mk 2,7)! Erre Jézus nekik támadt: „*Miért fontolgtjátok ezeket szívetekben? Mi könnyebb? Azt*

mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!” (Mk 2,8-9)?

Különösen érdekes példa arra, milyen nagyra értékelte Jézus az „értelmes gondolkodást és beszédet”, s hogy annak hatására még saját elképzelésén is hajlandó volt változtatni (Mk 7,24-30): Egy alkalommal útra kelt, és elment a jobbra pogányok lakta Tírusz határvidékére, ahol bement egy diaszpóraszidó házába, mert azt akarta, hogy senki se tudja meg ottlétét, de nem maradhatott rejtve. Ellenkezőleg, rögtön hallott róla egy asszony, akinek volt egy tisztátalan szellem hatása alatt álló kislánya. Eljött, és Jézus lábai elé vetette magát. Az asszony görög volt, szír-föníciai származású, mégis arra kérte őt, hogy űzze ki lányából a démont. Ekkor talán valamelyik tanítvány, de még valószínűbb, hogy a házigazda így szólt az asszonyhoz: „Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek kenyerét, és a kutyák elé vetni”, utalva ezzel arra, hogy a zsidók szemében a pogányok gyakran csak „kutyáknak” számítottak. Az asszony viszont megfelelt neki, és így szólt hozzá: „Igen, uram! De a kutyák is esznek az asztal alatt a kisgyerekek morzsáiból.” Ekkor Jézus azt mondta neki: „*Erre az értelmes beszédre való tekintettel menj el, lányodból kiment a démon.*”

* * *

Érdekes gondolatkísérlet lehetne megválaszolni azt a kérdést, vajon milyenné válna a világ, ha az egyes emberek maguk ítélnék meg, mi a helyes – persze nem vélekedések, beidegződések és ilyen-olyan elvárások alapján, hanem azon az alapon, hogy mi a helyes Isten szemében...

(2020. november 16.)

Szemlélődés vagy aktivitás?

Lk 10,38-42

(38) Amikor úton voltak, bement egy faluba. Egy Márta nevű asszony látta vendégül; (39) ennek volt egy Mária nevű testvére, aki az Úr lábához is odaült, és kitartóan hallgatta szavát, (40) Márta viszont csak a sokféle szolgálattal foglalatoskodott túlbuzgón. Odalépett hát Jézushoz, és így szólt: „Uram, nem törődöl azzal, hogy a testvérem cserbenhagyott, és egyedül kell kiszolgálnom titeket? Mondd meg hát neki, hogy legyen segítségemre!” (41) Az Úr azonban így válaszolt neki: „**Márta, Márta, sok minden aggaszt és tesz zaklatottá téged, (42) pedig kevésre van szükség, vagy csak egyre. Mária ugyanis a jobbik részt választotta, s az nem vétetik el tőle.**”

Márta és Mária története „időtlen idők óta” kedvenc hivatkozási helye azoknak, akik a „szemlélődő életforma” (sajátosan a szerzetesség) magasabbrendűsége mellett érvelnek, szemben a „hétköznapi aktivitással”, mondván: minden különösebb magyarázat nélkül is világos, hogy Jézus szerint az előbbi „a jobbik rész”.

Csakhogy az alapos vizsgálat során kiderül, hogy rendkívül problematikus és több szempontból is nehezen értelmezhető szövegről van szó, illetve igazi, eredetinek tekinthető üzenetének megfogalmazásához természetesen ezt is el kell helyeznünk Jézus tanításának egészében.

Először tehát sorra vesszük a fordítással kapcsolatos tudnivalókat, illetve néhány más „háttérinformációt”, majd mindezek figyelembevételével megfogalmazom a szöveg két legvalószínűbb értelmezési lehetőségét.

Eleve nagy bizonytalanságot és nehézséget jelent az a tény, amely rendkívül **élénk hagyomány- és szerkesztéstörténeti fo-**

lyamatra utal (egyszerűbben: a szöveg alakulásának bonyolultságára), nevezetesen az, hogy a 41. versnek a megszólítás utáni része („sok minden aggaszt és tesz zaklatottá téged”), illetve a 42. v. első harmada („pedig kevésre van szükség, vagy csak egyre”) *jó néhány változatban olvasható* a különböző kéziratokban: a) „egyre van szükség”; b) „kevesre van szükség”; c) az előző kettő összekapcsolása: „kevesre van szükség, vagy [csak] egyre”; d) egy ólatin és egy szír kódexcsoport az egész problematikus részt (a „sok minden”-től odáig, hogy „csak egyre”) kihagyja; e) a *D* kódex is kihagyja az imént említett részt, de helyette azt írja: „felizgatod magad”. – A lényeg szempontjából a d) és az e) szövegváltozat egyenértékű, azonban az utóbbi, a *D* kódex szövege életszerűbb és *lélektanilag* logikusabb, ezért második magyarázatomban majd ezt veszem alapul.

Ma már nehéz eldönteni, hogy egy eredetileg hosszabb szöveget *rövidítettek*-e meg a d) és az e) pontban említett kódexek, vagy ezek valamelyike alkotta az eredetit, s az előbbieket *bővítették* ki azt. Az utóbbi esetet kell *valószínűbbnek* tartanunk, részben a „szent szövegek” alakulására érvényes általános törvényszerűségek, részben az idővel egyre erősödő krisztológiai folyamat miatt; mivel azonban nincs perdöntő érv, kétféle szöveget fogadhatunk el hitelesnek, és így kétféle magyarázatot adhatunk.

*

Egy-két kivételtől eltekintve, a fordítók nem vesznek tudomást a 39. versben szereplő „*is*”-ről (*kai* a görögben), noha ez – tekintetbe véve a szövegösszefüggést – fontos részletre mutat rá (ha hitelesnek fogadjuk el a helyzet lukácsi leírását). Nevezetesen: Mária nem viselkedett egyoldalúan! Részt vett a konyhai munkában, a vendégek kiszolgálásában is, de „az Úr lábához *is* odaült”. A 40. versben Márta által megfogalmazott „cserbenhagyást” ezért alighanem úgy kell értenünk, hogy *egy idő után* „cserbenhagyta” nővérét. Ez fontos adalék annak indoklásához, hogy ezt a jelenetet, illetve Jézus benne foglalt tanítását nem lehet felhasználni a „szemlélődő” és a „cselekvő” életmód szembeállításához, és az előbbi értékesebbé nyilvánításához.

Ugyancsak a 39. versben a különböző fordításokban hiába keressük a „*kitartóan*” módhatározót, pedig az ige *imperfectum*

alakja a Jézus szavaira hallgatás *folyamatosságát, tartósságát* fejezi ki, ahogyan a 40. v. elején is Márta konyhai tevékenységére, a „foglalatoskodott”-ra vonatkozóan. Ez nem öncélú szórászhasonlat, hanem fontos megjegyzés, különös tekintettel arra, hogy a szakasz igéi egyébként szinte mind *aoristos* alakban állnak (= „pontoszerű”, éppen befejezett magatartást jelölnek).

Hasonlóan fontos a 40. vers elején lévő „*csak*”, amely kifejezetten nincs benne a görög szövegben, de e megszorítás betoldását 1) *közvetve* az egész szakasz szövegösszefüggése igazolja, 2) *közvetlenül* pedig Márta foglalatoskodásának túlbuzgósága (a *periszpaszthai* ige alapjelentése *mediumban*, átvitt értelemben ez: „túlságosan foglalkozik valamivel”), továbbá 3) az előző mondatbeli „*is*”, valamint 4) támogatja Jn 12,2: „Jézus hat nappal húsvét előtt elment Betániába, ahol Lázár élt, akit feltámasztott a halottak közül. Ott vacsorát készítettek a tiszteletére. Márta felszolgált...”

A 42. versben a „*nem vétetik el tőle*” háromféleképpen is érthető: a) „nem veszíti el”; b) „*én* nem fogom elvenni tőle”; c) „*Isten* nem fogja elvenni tőle” (a szenvedő igealak ez esetben *passivum divinum*ként értelmezve Istent jelöli). Mivel itt valószínűleg mindhárom jelentést hordozza a szó, ebben a „semleges”, minden lehetőséget nyitva hagyó alakban fordítottam: „nem vétetik el”.

„*Valakinek a lábainál ülni*” abban a korban szakkifejezés volt, s azt jelentette: „tanítványának lenni”, ld. Pál vallomását: „...ebben a városban nevelkedtem, Gamáiel lábánál” (ApCsel 22,3), továbbá a rabbinikus mondást: „Engedd, hogy rád szálljon lábuk pora!” Csakhogy akkoriban a nőket nem oktatták a Tórára, s a rabbik nem fogadtak tanítványul nőket. Jézus viszont e tekintetben is lerázta magáról a hagyomány béklyóját, és nőket is tanítványaivá fogadott, vö.: „vele volt a Tizenkettő, és néhány asszony...” (Lk 8,1-2). A mondat folytatása is („hallgatta szavát”) megerősíti, hogy Máriát valóban Jézus tanítványának kell tekintetünk.

Jézusnak a „*sok minden aggaszt*” megállapításával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a *szolgálat* önmagában véve kétségtelenül dicséretes (vö. „az emberfia sem azért jött, hogy

neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon”: Mk 10,45), és Jézus el is fogadja mások szolgálatát maga és tanítványai számára egyaránt (vö. pl. Lk 8,3: „vagyonukból szolgáltak nekik”), az esetleg hozzá kapcsolódó *aggodalmaskodás* azonban annál helytelenebb: „Ne tépelődjete az életek miatt, hogy mit egyetek vagy mit igyatok, se a testetek miatt, hogy mibe öltözködjetek” (Mt 6,25)!

*

A fentieket tekintetbe véve a két legvalószínűbb szövegváltozat, illetve annak megfelelő magyarázati lehetőség tehát a következő:

a) **„Márta, Márta! Sok minden aggaszt és tesz zaklatottá téged, pedig kevésre van szükség!”** – nevezetesen „ahhoz, hogy kiszolgálj minket, hiszen kevés is megelégszünk”. – *Ez esetben* betoldásról árulkodónak tekintjük az „ugyanis”-t a következő mondat elején (a görögben a *gar* szócska nagyon sokszor vezeti be az evangélisták betoldását!), és mint hiteltelent elhagyjuk az egész mondatot. Eljárásunkat a következők igazolhatják:

1. Jézus nem elégedett meg „az ige” pusztá hallgatásával, hanem annak meghallgatását és megcselekvését kívánta meg (vö. Mt 7,21: „Nem az megy be a Mennyek országába, aki azt mondja nekem: »Uram, Uram!«, hanem csak az, aki teszi menynevei Atyám akaratát”; ld. még Lk 10,37; 11,28!). Ezért aztán jézusi szempontból teljesen megalapozatlan a pusztán „szemlélődő” életforma, és szóba sem jöhet, hogy az a „jobbik rész”. Erre a magyarázatra maga a szöveg sem ad lehetőséget, hiszen a 39. versben nem szemlélődésről van szó, hanem Jézus szavainak *meghallgatásáról*; ha Lukács a szemlélődésre akart volna utalni, tudta volna, hogyan tegye, ld. Lk 2,19 és 2,51 vége: „Mária pedig őrizgette mind e szavakat, és szívében fontolgatta őket.”

2. Jézus rögtön abbahagyta a prédikálást, mihelyt észrevette, hogy az embereknek korog a gyomruk (vö. Mk 6,35; 8,2), és egyébként is gondja volt az evésre (és pihenésre), amikor azt helyénvalónak találta (vö. Mk 5,43; 6,31; Lk 10,7b).

3. Jézus azonban azt is tanította, hogy elégedjünk meg a „mai kenyérrel” (Lk 11,3: „Egy napra való kenyertünket add

meg nekünk napról napra!”), ahelyett hogy a „holnaputáni” után kívánczoznánk (ld. ismét Mt 6,25), azaz elvetett mindenféle aggodalmaskodást. (Jézus intelméből azonban a „túl buzgó házi-asszonyok” – vagy bármi mással „túl ságosan foglalatatoskodók” – nem csupán kritikát olvashatnak ki, hanem bátorítást is: Ahogy mindenkinek, a háziasszonynak is joga van szabadidőre!)

b) **„Márta, Márta! Te felizgatod magad! Mária a jobbik részt választotta, s az nem vétetik el tőle.”** – *Ez esetben* nem tekintjük lényegesnek a Lukács által megrajzolt esemény részleteit; lehet, hogy az általa leírt a nézeteltérésről volt szó, lehet, hogy másról. Az a döntő, hogy Márta „felizgatja magát”, mivel Mária „a jobbik részt választotta”, s azt akarja, hogy Jézus vonja meg tőle az előnyt (bármi legyen is az). Vagyis „igazságos kiegyenlítést”, „igazságszolgáltatást” vár. Jézus döntése azonban az, hogy Máriát nem kell megfosztani előnyétől. Barátságosan, de nyomatékosan figyelmezteti az irigység által kínzott asszonyt („Márta, Márta!”), ne izgassa fel magát, és ne sajnálja riválisától annak szerencséjét.

A szőlőmunkások példázatában is egyeseket meg nem érdemelt szerencse ér, s a többiek irigylik azt tőlük (Mt 20,1-15). Hasonlóan reagál a tékozló fiú bátyja is (Lk 15,25-30). Jézus azonban ezekben az esetekben is következetesen azt tanítja, hogy Isten megmarad az igazságosságot fölülmúló, szabad ajándékozás mellett: „Én ennek az utolsónak is annyit akarok adni, mint neked”; „Hozzátok elő a legjobb ruhát, és adjátok rá, és húzzatok gyűrűt az ujjára..., mert ez az én fiam halott volt, de újból életre kelt” (Mt 20,14; Lk 15,22-24 – vö. még Lk 6,20-22; 7,23) – és ezt nemcsak tanítja, hanem maga is Isten példáját követi, például az igazságos örökösödést követelőnek azt mondja: „Ember, ki tett engem bíróvá vagy osztóvá köztetek?” (Lk 12,14).

Mindezek alapján nyugodtan kijelenthetjük, hogy Márta és Mária történetét többféleképpen is lehet értelmezni, de a „szemlélődő életforma” megalapozásaként és igazolásaként semmi képpen.

(2021. március 31.)

Jézus pusztai kísértései

Lk 4,1-13

Lukács feltehetően Mátéval közös forrásából, az ún. Beszédforrásból (nemzetközi jelölése: Q = Quelle = forrás) merítette elbeszélésének anyagát (kettőjük elbeszélésének legnagyobb különbsége az, hogy eltérően közlik a második és a harmadik kísértés sorrendjét). A „történet” igen erősen emlékeztet azokra a vitapárbeszédre, amelyeket az írástudók folytattak Jézus korában, ezért nyilván magán viseli az első gyülekezetek munkájának nyomát, lényegét tekintve azonban – akárcsak a Jordánbeli alámerítkezés leírása – minden bizonnyal Jézus személyes közlésére támaszkodik: Ki mástól értesülhetek volna a tanítványok arról, hogy miféle belső kísértésekkel kellett megküzdenie? Megerősíteni látszik ezt az apokrif Héberok evangéliumának 5. töredéke, amely „én-formában”, egyes szám első személyben mondja el Jézus megkísértésének eseményeit.

A három kísértés közül ténylegesen csak az első illik bele a pusztai környezetbe és Jézus ottani szellemi-lelki problémavilágába, a másik kettő Jézus útjának más-más állomását tükrözi, s alighanem csak az evangélisták dolgozták be őket erre a helyre.

(1) Jézus pedig szent Lélekkel telten visszatért a Jordántól, és a Lélek negyven napon át ide-oda űzte őt a pusztában. (2) Eközben próbára tette az Ördög. Semmit sem evett azokban a napokban, de amikor azok véget értek, megéhezett. (3) Ekkor az Ördög így szólt hozzá: „Ha fia vagy Istennek, mondd ennek a kőnek, hogy váljék kenyérré!” (4) Jézus azonban megfelelt neki: **„Írva van, hogy »nem csupán kenyérral él az ember«.**”

A Sátán eredetileg az istenfiak vagy a trónálló angyalok egyike (vö. Jób 1,6-12; Zak 3,1-2), aki az Isten és az ember

közi *igazságosság* ügyvédje: arra ösztönzi Istent, tegye próbára az embert, megérdemli-e a jót, illetve arra ösztönzi az embert, hogy megkövetelje Istentől a neki „igazságosan járó” javakat. Csak Lukács (és Máté) csinál a Márk leírása szerinti „Sátánból” (*szatanasz*), „Ördögöt” (*diabolosz*, szó szerint „szétdobáló”, itt „rágalmazó”: az, aki beszédével másokat „szétmarcangol”, összekuszál, és így akarja elidegeníteni őket Istentől).

Alámerítkezésekor Jézusnak olyan istentapasztalatban volt része, amely gyökeresen megváltoztatta istenképét és életfelfogását. Ez az élmény olyannyira újszerű volt, hogy szükségképpen összeütközésbe került korábbi vallási meggyőződésével, amelynek „vitathatatlan” tétele volt, hogy Isten bármilyen csodát megtehet, és hogy Isten minden szükséghelyzetben megsegítette szeretett népét. Önmagához őszinte, és Istent, Isten akaratát teljes lélekkel kereső ember lévén, Jézus nem tért ki ezen összeütközés elől, hanem nyíltan és bátran szembenézett vele, s ebből fakadt ez az első kísértés, amelyben a szokványos vallássság által meghatározott zsidó szólhatott így „Jézus lelkében” az „újjászületett” zsidóhoz (ha úgy tetszik, Jézus „régí énje” az „új énjéhez”): „Ha Isten fiaként szeret téged, és mégis idevezetett a pusztába, akkor *igazságosan* gondoskodnia kell arról is, hogy itt éhen ne halj. Tehát – mivel ősi hitünk szerint ő bármilyen csodát megtehet – meg kell adnia neked a hatalmat, hogy ezt a követ kenyérré változtasd. Vizsgáld meg, valóban jó-e hozzád Isten!”

Jézus válasza – „Írva van, hogy »nem csupán kenyérral él az ember«” – azt fejezi ki, hogy kételkedő kipróbálás, illetve bizonyíték nélkül is teljesen *megbízott* abban a szóban, „amely Isten szájából származik” (így folytatódik 5Móz 8,3-ban a „nem csupán kenyérral él az ember” mondat: „...nemcsak kenyérral él az ember, sokkal inkább azzal él az ember, ami az Úr szájából jön”), s amely alámerítkezésekor „szeretett fiának” nevezte őt.

Ebben persze az is benne van, hogy Jézus legyőzi a *materiálizmus* legkifinomultabb formájának kísértését, azt, amelyik Isten gondoskodását, illetve az Istenhez fűződő szeretetkapcsolatot csak akkor tartja valóságosnak vagy látja igazoltnak, ha az testi érzékekkel tapasztalhatóan jelenik meg.

Válasza azt is jelenti, hogy Jézus (már ekkor) felismerte: *a valódi Isten nem avatkozik be* csodákkal a dolgok menetébe; sem azért, hogy valamit bizonyítson, sem „övéi” megmentése érdekében. E felismerését később is következetesen képviselte (ld. Mk 8,11-12), sőt még keményebben is kifejezte, amikor arról beszélt, hogy Isten brutális emberi kezeknek szolgáltatja ki az embert, anélkül hogy beavatkozna (ld. Mk 9,31). Józanul, s ugyanakkor töretlenül bízva Istenben, utolsó leheletéig csorbítatlanul kitartott e két ellentétes tapasztalata, Isten boldogító szeretetének és Isten nyomasztó hallgatásának bizonyossága mellett.

Válasza azt is magában rejti továbbá, hogy bár Jézus felismeri: Bibliája (az ószövetségi szentírás) téved, ami a csodákkal beavatkozó Istenbe vetett hitet illeti, mégsem vonja le azt a következtetést, hogy az egész Biblia téved, hanem *józanul különböztet*, hiszen a kísértést elutasító válasza idézet ugyanabból a Bibliából. Vagyis már itt, „az első pillanatban” megfigyelhetjük Jézus később gyakran ismétlődő, „válogatós”, *eretnek bibliakezelését* (vö. Mk 10,2-9: itt szembeállít egymással két bibliai idézetet; Lk 4,19: itt elhagyja az Izajás-idézet végét, amely így hangzik: „és Istenünk bosszújának napját”).

Jézus e válasza és magatartása (alighanem azóta is egyedülálló) „kopernikuszi fordulat” a vallások történetében, mert nem kevesebről van szó benne, mint az „*igazságos Isten*” *képének elvetéséről* – ami persze nem jelenti azt, mintha Jézus szerint Isten igazságtalan lenne, de azt igen, hogy mérhetetlenül más és több, mint igazságos (ld. többek között Mt 20,1-15 és Lk 15,11-32). Lényegileg ez az istenkép-váltás okozza majd Jézus vesztét.

*

(5) És felvitte őt az Ördög egy magas hegyre, s egy szempillantás alatt megmutatta neki a lakott föld minden országát. (6) Majd így szólt hozzá az Ördög: „Neked adom mindezt a hatalmat és ezeknek az országoknak a dicsőségét, mert Isten nekem adta át, és annak adom, akinek csak akarom: (7) ha tehát leborulsz előttem, tiéd lesz mindez.” (8) Jézus azonban megfelelt, és ezt mondta neki: „*Menj gyorsan mögém, Sátán! Írva van: »Az Úr, a te Istened előtt borulj le, és egyedül neki szolgálj!«*”

E Lukács szerint második kísértés *eredeti*, tényleges időpontja talán az, amikor Jézus Jeruzsálem szellemi „meghódítására” indul (ld. Mk 10,32 – részletes kifejtését ld. Márk-kommentárom 604. lábjegyzetében), vagy még inkább az, amikor rádöbben kísérletének kudarcára, s a küldetése előli elmenekülés kísértésével viaskodik (ld. alább).

Több jel is arra utal, hogy Jézus eredeti közlése *apokaliptikus feldolgozáson* ment keresztül. Apokaliptikus mozzanat ugyanis a világ országaira fölülről vetett tekintet (a szír Báruk-apokalipszisben – 76,3 – Báruk ezt a felszólítást kapja: „Hágy föl most e hegy csúcsára, és vonuljon el előtted e föld minden országa”; vö. Jel 21,10), továbbá az is, hogy az Ördög „a világ fejedelmeként” jelenik meg (vö. Jn 12,31; 14,30; 16,11). Talán ennek az apokaliptikus átdolgozásnak az eredményeként lesz a messiási uralom megszerzésének kísértéséből a világhatalom megszerzésének kísértése.

Mindenesetre tekintetbe véve a világtörténelmet, nem nehéz arra a gondolatra jutni, hogy Isten „az Ördögnek adott át minden hatalmat, ő pedig annak adja át, akinek csak akarja”. Tény azonban, hogy ez a tétel sehol sem található meg az Ószövetségben (megfogalmazása viszont messzemenően egybecseng az ún. messiási zsoltárok közé számító 2. zsoltár 8. versének *targumával*, azaz arám fordításával: „Kérd tőlem, és én tulajdonodul adom a népek gazdagságát, és birtokodul a föld országait”), sőt *e kísértés Máté-féle leírásából is hiányzik*, ezért nagyon valószínű, hogy a korabeli *apokaliptika* gondolatvilágából származik (vö. Jel 13,2). Szó sincs tehát arról, hogy Jézus elismerte volna ennek az állításnak az érvényességét.

Viszont a Getszemáni-kerti vívódás során Jézus könnyen gondolhatta azt, hogy az általa hirdetett „Isten országa” csak illúzió, és ezért reális csábítást érezhetett arra, hogy a zelóták élére állva (vö. Lk 22,38: „Uram, nézd, van itt két kard!”), e világi módszerekkel, fegyveres erővel, „hatalommal és dicsőséggel” valósítsa meg azt, amit „szép szóval, szeretettel” nem sikerült elérnie, tehát Izrael valódi és teljes felszabadítását, vagy ha azt nem is, legalább a (szokványos értelemben vett) politikai és gazdasági felszabadítást – azaz mégiscsak vállalja a *korabeli* felfogás szerinti *messiási szerepet*. Azaz ekkor valóságos próba-

tétele lehetett Jézusnak, hogy leboruljon a Sátán előtt. Megszólalhatott benne a próbára tevő hang: „Nézd csak Jeruzsálemet, Izrael vallási és politikai hatalmi központját! Nézd csak Rómát, a világ gazdag és erős rendteremtő központját! Kérdezd csak meg magadtól, hogy a szeretet által váltak-e naggyá? Ismerd el, hogy árnyképek után rohansz! Az anyai gondoskodó Isten nem létezik. A Teremtő rám, az erősebbre bízta, hogy rendet csináljak a világban. Ha leborulva hódolsz nekem, és ábrándjaid helyett engem követsz, neked is hatalmat adok, hogy uralmad alá hajtsd a világot...” Avagy nem ebben a „rendteremtésben” állt-e messiási kihívás?

Jézusban végül is saját igazi énje, önmagához való hűsége diadalmaskodik: népének naponta imádkozott alaphitvallásával, a „Halld, Izrael...”-lel (5Móz 6,4.13-14) utasítja el a kihívást, a teljes csőd és a személyes végveszély pillanatában is kitart Isten „egyetlen úr” volta (ld. Mk 12,29-30), Isten „uralma” (vö. Mk 1,14) mellett, ami kizár minden emberi uralmat, minden hatalmi és birodalmi politikát. Válasza, hogy „egyedül Istennek szabad szolgálni, hódolni”, azt jelenti, hogy „Isten uralmának”, „Isten országának” megvalósulásáért *kizárólag* erőszakmentesen, *a szeretet eszközeivel* szabad küzdeni, s ő maga – ha kell, élete föláldozása árán is – megmarad ezen az úton.

*

(9) Az Ördög aztán elvitte őt Jeruzsálembe, odaállította a templom párkányára, és így szólt hozzá: „Ha fia vagy Istennek, vesd le magad innen! (10) Írva van ugyanis: »Angyalainak megparancsolja majd, hogy gondosan megőrizzenek téged«, (11) és »tenyerükön fognak hordozni téged, nehogy kőbe üssed lábadat.«” (12) Jézus azonban megfelelt neki, és így szólt: „**Az is megmondattott: »Ne tedd próbára az Urat, a te Istenedet!«**” (13) Miután az Ördög minden próbatételt elvégzett, egy időre eltávozott tőle.

A 9-12. versben leírt harmadik kísértés ténylegesen akkor következhetett be, amikor ellenfelei *csodabizonyítékot* követeltek Jézustól arra, hogy valóban Isten felhatalmazásával tanít és cselekszik. Ez a Mk 8,11-13-ban, vagy még inkább a Mk 11,27-33-ban olvasható jelenet után történhetett. Ha pedig sikerülne a nagy nyilvánosság előtt bemutatnia a „bizonyítékot”, akkor

ezzel egy csapásra a népet is megnyerhetné magának, illetve Isten ügyének.

Akárcsak az első kísértésben, itt is *Jézus „istenfiúsága”* a tét; csakhogy az első esetben ennek az istenközelségnek és isteni küldetésnek a *belső bizonyossága* („Valóban fiaként szeret engem Isten?”), a mostaniban viszont *külső elismertetése* („Mások számára is igazolni tudom-e, hogy Isten követe vagyok?”). Más szempontból pedig: az első kísértésben (többek között) az volt a kérdés, milyen *saját hatalma* van Isten emberének (kenyérré tudja-e változtatni a követ?), e harmadikban viszont az, *megvédi-e őt Isten* (leugorhat-e a templom párkányáról?). A kísértés további tétje: ha Jézus leugrik a templom párkányáról, elpusztul(hat), ha nem, akkor megtörik Istenbe vetett bizalma, szembekerül Istennel.

Lukács beállításában „az Ördög” utolsó fegyvere a szentírás: abból vett idézettel (Zsolt 91,11-12), vagyis „Isten szavának” segítségével akarja szembeállítani Jézust Istennel. Az Isten útján jární akaró ember számára talán valóban ez a legravaszabb, mert a legártatlanabbnak, sőt magának Isten akaratának tűnő kísértés: „Isten szavának” engedelmeskedve hátat fordítani Istennek. – (Egyébként feltűnő, hogy Jézus harmadik válasza nem úgy kezdődik: „Írva van”, hanem így: „Megmondatott”, továbbá az idézet sem szó szerinti; ezért elképzelhető, hogy Jézus nem arra gondolt: „[megmondatott] az Írásban”, hanem inkább arra: „Megmondatott [Isten által] *nekem* [a bennem szóló hang, a lelkiismeretem révén], hogy ne tegyem próbára, vajon szeret-e engem.”)

Mindenesetre az előbb mondottak világossá teszik, mi minden forgott kockán ebben a kísértésben, illetve mi mindent vett el Jézus, amikor visszautasította azt – mégpedig harmadszor is az ószövetségi szentírás szavával, és megint a zsidó alaphitvallás („Halld, Izrael...”) környezetéből vett szavakkal (5Móz 6,16). Magatartása nemcsak személyes hűségét teszi nyilvánvalóvá, hanem sok egyéb mellett azt is, hogy a valóban Isten útján járó embernek nem az a dolga, hogy próbára tegye, mire képes *Isten*, hanem az, hogy minden „józan emberi megfontolást” (vö. Mk 8,33) és „sikerorientáltságot” félretéve, *ő maga* szilárdan kitartson a helyes úton. Ez a mondanivaló egyébként ott van

már a Jézus által idézett ószövetségi szavak folytatásában is, és így fogalmazhatnánk meg: Nem az a dolgotok, hogy Istent bírjátok cselekvésre, és próbára tegyétek, mire képes ő, hanem az, hogy „hűségesen megtartsátok Isteneteknek, az Úrnak a parancsolatait, intelmeit és rendelkezéseit” (5Móz 6,17).

E harmadik csábítás elvetésével Jézus ismét megmutatta, hogy *nem varázslónak*, mágusnak tartja magát (és Istent!), hanem Isten „fiának”, kedves gyermekének, aki kizárólag arra törekszik, ami Isten szemében helyes (vö. Mk 12,29). Határozott ellenpéldája ennek az ApCsel 8,9-ben is említett Simon mágus, aki állítólag azt mondta magáról: „Én a levegőben repültem, köveket tettem kenyérré, hegyről hegyre repültem” (Ál-Kelemen, recog. III, 47).

* * *

Jézus megkísértései, vagyis azok a csábítások, amelyek el akarták téríteni őt az Istennek tetsző úttól, ismételten jelentkeztek a későbbiekben is (ahogyan értelmezésem szerint a második és harmadik kísértés is erről tanúskodik), különböző tartalmakkal, hol enyhébb (Mk 1,35-37), hol keményebb formában (Lk 13,31) – Ezeket részletesen bemutattam *Jézus kísértései* c. írásomban, amely a Jézus és az evangélisták c. kötetben jelent meg. – A legutolsó kísértés majd azok szájából hangzik el, akik mint istenkáromlót keresztre juttatták, s hivatkozásuk alapja megintcsak az „istenfiúság” lesz, a tét az Istenbe vetett bizalom, a kísértés konkrét tárgya pedig „bizonyító csoda” bemutatása: „Ha Izrael királya ő, szálljon le most a keresztről, és hiszünk neki. Istenben bízott, szabadítsa meg most, ha kedve telik benne. Hiszen azt mondta: Isten fia vagyok” (Mt 27,42-43). Jézus azonban az utolsó, legnehezebb próbát is kiállta: nem kért Istentől megmentő csodát, megőrizte Istenbe vetett szilárd, semmiféle „bizonyítékot” vagy „visszaigazolást” nem igénylő bizalmát, s ezzel a bizalommal adta vissza életét Istennek.

(2021. április 5.)

Alázat – vagy túllépés a tisztességetikán?

Lk 17,7-10

(7) „Ki az közületek, aki azt mondja szántó-vető vagy legeltető rabszolgájának, amikor az bejön a mezőről: »Azonnal gyere, és telepedj asztalhoz!«, (8) és nem azt mondja inkább neki: »Készíts nekem valamit vacsorára, gyűrd fel a ruhádat, és szolgálj ki engem, amíg eszem és iszom, és azután eszel és iszol te!«? (9) Talán hálás lesz a rabszolgának, hogy megtette mindazt, amit megparancsolt neki? (10) Így ti is, ha megtettetek mindent, amit Isten megparancsolt nektek, mondjátok ezt: »Átlagos rabszolgák vagyunk. Csak azt tettük meg, amivel tartoztunk.«”

Az „egyszerű hívők” bibliaolvasása során, a prédikációkban és a biblikus szakirodalomban egyaránt a leggyakrabban meg nem értettek vagy félreértettek közé tartozik ez a példázat. Úgy tartják, hogy általa az alázat gyakorlására szólít fel Jézus („Ha minden parancsot teljesítettünk is, tartsuk magunkat haszontalan szolgáknak”), vagy jobbik esetben szerénységre biztat („Legyünk tudatában, hogy sosem jutunk a szeretetből fakadó feladatok teljesítésének végére”).

Az alábbiakban azt szeretném megmutatni, hogy egészen *másról*, illetve sokkal *többről* van itt szó. Annak érdekében, hogy ez világos lehessen, előzetesen tisztázni kell egy értelmezésméleti, illetve a fordítással kapcsolatos néhány mozzanatot.

A „Ki az közületek...?” (a görögben *tisz ex hümon*) az Újszövetségben rendszerint olyan kérdő mondatokat, mondhatni „költői kérdéseket” vezet be, amelyekre a természetes válasz egy érzelmekkel áthatott és nagy hévvel előadott „Lehetetlen!

Senki!”, vagy: „Magától értetődik! Mindenki!” Ezért magyarul a legcélszerűbb lenne így fordítani: „El tudjátok képzelni, hogy közületek valaki...?” Ennek a szófordulatnak az evangéliumi előfordulásait (Lk 11,5; 11,11; 12,25; 14,5 // Mt 12,11; 14,28; 15,4) megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy vagy közvetlenül, vagy közvetve (12,25; 17,7), de *minden* esetben a kisebbről a nagyobbra következtetés (*a minori ad majus*) eszközével él Jézus, és azt mondja: „Ha már az emberek körében így van ez..., *mennyivel inkább* jellemző Istenre/Istennel kapcsolatosan...” – Úgy tűnik, a Jézus korabeli irodalomban nincs megfelelője ennek a kifejezésnek (csak a prófétáknál található meg itt-ott, de persze nem példázatok bevezetesként, ld. Iz 42,23; 50,10; Agg 2,3), így aztán könnyen lehetséges, hogy Jézus egészen sajátos megfogalmazásával van dolgunk, vagyis ezt a kifejezést éppoly hitelesen eredetinek tarthatjuk, mint az „ABBA” megszólítást.

Csak a pontosság kedvéért fordítottam a *dulosz*-t „rabszolgának”, noha a valóságban inkább „szolgáról” volt szó. Palesztinában ugyanis sokszor afféle családtaggá vált a rabszolga, mint feltehetően ebben az esetben is, hiszen a szövegösszefüggésből nyilvánvaló, hogy a szóban forgó paraszt csak *egy* szolgát engedhet meg magának: a mezőről fáradtan hazatérve neki kell a házi munkát is ellátnia.

Amit a 10. versben úgy fordítottam, hogy „*Isten* megparancsolt nektek”, az minden más fordításban így hangzik: „megparancsoltak nektek”, ti. valakik az emberek közül (idegen nyelveken: „megparancsoltatott nektek”, ti. emberek által). Ezekkel szemben az állítom, hogy az eredetiben itt *passivum divinum*-mal, azaz Isten nevét körülíró szenvedő igealakkkal van dolgunk. Ezt kell feltételeznünk, jöllehet a 9. és a 10. versben ugyanaz a kifejezés áll: „amik megparancsoltattak” („neki”, ill. „nektek”); de ha a 10. versben is *emberek* által kiadott parancsokról lenne szó, akkor egyrészt a példázat mondanivalója olyan közhely lenne, amiért Jézusnak fölösleges lett volna példázatot mondania, másrészt – és ez a fontosabb – nem valósulna meg a „Ki az közületek...?” kérdéssel bevezetett példázatokra jellemző, a kisebbről a nagyobbra történő következtetés.

Amit ugyancsak a 10. versben „átlagos”-ként fordítottam, az a görögben szó szerint azt jelenti: „használatlan, haszontalan” (és így is áll gyakorlatilag minden fordításban). Csakhogy a szövegösszefüggés itt (Mt 25,30 szövegösszefüggésétől eltérően) azt mutatja, hogy a szóban forgó szolga nagyon is használható és hasznos, ezért erőltetett és értelmetlen lenne a szó szerinti fordítás – még akkor is, ha a szerénységet akarná kifejezni, hiszen ennek a példázatnak a témája nem a helyes önértékelés vagy az alázat, mint például (részben) a farizeus és a vámos példabeszédének (Lk 18,9-14).

Ha tehát komolyan vesszük a „Ki az közületek...?” kérdéssel bevezetett példázatok jellegzetességeit, illetve azt, hogy a 10. versben Isten nevének körülírásáról van szó, továbbá Jézus tanításának egészében helyezük el a példázatot, akkor világossá válik mondanivalója.

Jézus azt mondja: A szolga nem várhat köszönetet, ha megtette a dolgát, azaz ha *csak* annyit tett, amennyi a kötelessége, amennyit megparancsoltak neki. Mai nyelven: a napszámos, a kereskedő, az autószerelő nem várhat el még köszönetet is, ha megkapta a munkabérét. *Mennyivel inkább* érvényes ez az ember és Isten kapcsolatában: Ha csak a kötelességünket, ha *csak Isten „parancsait”* [a „Tízparancsolatot”] *teljesítettük* (mondhatnánk úgy is: ha csak tisztességesen viselkedtünk), *nem várhatunk külön köszönetet Istentől*; mert a parancsok teljesítésével megmaradunk a kötelességek és jogok világában, az igazságosság világában.

Valami mást, *valami többet kell tennünk ahhoz, hogy átlépjünk „Isten világába”*, mondhatjuk úgy is: „Isten országába”: vagyis az Isten elgondolása szerinti magatartás világába, illetve az Istennel alkotott közösségbe. Amíg csak a parancsait teljesítjük, addig úgy viszonyulunk hozzá, mint a szolga az urához; de ő nem úr a szó szokványos értelmében (vö. Mk 12,29), hanem „atya” („Abba”, vö. Mt 6,9; Lk 6,36), és nem „szolgákat” akar, hanem azt, hogy „fiaivá-lányaivá” váljunk (vö. Mt 5,9 és 5,45). A felnőtt fiak-lányok pedig egy jó szülő-gyermek kapcsolatban *nem parancsokat*, kirótt feladatokat teljesítenek (mint a gazdag ifjú vagy a tékozló fiú bátyja: Mk 10,20; Lk 15,29), *hanem ap-*

juk-annyjuk *szándékát*, kedvét keresik, s azzal *belsőleg azonosulva*, de mégis szabadon cselekszenek – mégpedig valami „többet” (ahogyan a talentumok példabeszédének első két szolgálja: Mt 25,16-17; vö. Mt 5,21-22.27-28.33-34.38-39.43-44; Mk 10,3-6).

Néhány példával szemléltetve a mondottakat: Parancs, hogy „Ne lopj!”, és parancs az is, hogy „Ne ölj!”. De aki nem lop vagy nem öl, az még semmi rendkívülit nem tesz, csak egy „jogi” (mondhatnánk: jogos) előírást teljesít. Aki azonban nemcsak nem lop, hanem *még azt is odaadja a rászorulóknak, ami jogosan a sajátja*, az valami „többet” tesz (vö. Mt 5,42a). Aki nemcsak nem öl, hanem meg is bocsát az őt bántónak, és *„odatartja a másik arcát”* (Mt 5,39), azaz valami jót is tesz az ellenségének, az valami „többet” tesz. – Egészen világos ez annak a gazdag ifjúnak a történetében, aki azt állítja: „A *parancsokat* mind megtartottam” (ti. Isten parancsait, a „Tízparancsolatot”). Jézus ezt nem vonja kétségbe; mégis azt feleli: „*Valami még hiányzik neked. Add oda vagyonodat a szegényeknek*” (Mk 10,21)! – Hasonlóan világos a talentumokról szóló példabeszéd. Aki elásta a talentumát, nem mehet be az örömlakomára. Hogyan? Hiszen pontosan visszaadta urának, amit tőle kapott! Ez igaz; de semmi „többet” nem tett, *nem kamatoztatta* a talentumot (Mt 25,27); megmaradt a jog, az előírások keretein belül.

A példabeszéd tanulása/üzenete végül is egyszerű: Isten részéről csak azoknak „jár ki a köszönet”, Isten csak azokat tessekkelheti be „örömlakomájára” (Mt 25,21.23), másképpen: Isten csak azokat fogadhatja magához fiaiként-lányaiként (vö. Mt 5,9.45), még másként: csak azok nyerhetik el a „mennyei kincset” (ld. Mk 10,21!), Isten barátságát, akik olyanokká válnak, mint ő, azaz *többet* tesznek, mint amit a jog vagy a parancsok előírnak, *vagyis „bőven fölülmúlva” az igazságosságot, a tisztességes viselkedésen túl eljutnak az ingyenes, ajándékozó szeretet gyakorlásához* (vö. Mt 5,20!) – hiszen maga Isten is többet tesz, mint amennyi igazságos, például azzal, hogy fölkelti napját a gonoszokra is, esőt ad a bűnösöknek is (Mt 5,45).

(2021. április 6.)

Személyes viszonyulások

Jézus és a teológusok

Mottó:

– És Jézus szóla hozzájuk: „Mondjátok meg, ki vagyok én!”

– És ők feleltek: „Te vagy létünk alapjának eszkatológiai manifesztációja, a kériügma, amelyben interperszonális kapcsolataink legvégső értelme tárul fel előttünk.”

– És Jézus szóla: „Micsoda?”

Jézus korának teológusai az ún. írástudók voltak, vagyis a Biblia általunk „Ószövetségnek” nevezett részének hivatásos értelmezői és magyarázói. Legtöbbjük a farizeusok irányzatához tartozott. Érthető hát, hogy Máté evangéliumában sokszor a „farizeusok és írástudók” szókapcsolatban jelennek meg, noha ez a megfogalmazás már inkább kereszténységnek és a zsidóságnak a Máté korára jellemző szembenállását tükrözi. Jézus korában több vallási irányzat is létezett, de a zsidó háború (Kr. u. 66-70) után a farizeusi irányultságú és támogatottságú írástudók váltak a zsidó nép vezető erejévé.

Az írástudók „az Írásra” (az „ószövetségi szentírásra”) vagy a hagyományra hivatkozva érveltek, Jézus viszont közvetlenül Isten akaratára vagy a maga meggyőződésére hivatkozott. Példa: Az írástudók azt mondták, szombaton gyógyítani önmagában véve tilos, és csak életveszélyben engedélyezett, mivel itt meg ott, ez meg az van megírva. Jézus viszont azt mondta, szombaton is megengedett bármely beteget meggyógyítani, mert Isten az emberért rendelte a szombatot. Tanítása szétrobantotta a régi kereteket és a régi rendszert, nem csoda, hogy kihozta sodrúkból a hagyományokhoz kötődő írástudókat (és persze más hallgatóit is).

Már az iménti példa is érzékelteti, hogy az írástudók jelentős szerepet játszottak Jézus életében, sőt sorsának alakulásában is.

Ezért aztán nem érdektelen, hogyan viszonyult hozzájuk Jézus, és viszonyulását akár „örök érvényű” mintának is tekinthetjük, ha az „írástudók” helyett a „teológusok” megnevezést használjuk. Az alábbiakban öt kategóriába sorolva mutatom be Jézus magatartását, a számos előfordulás közül a legfontosabbnak tűnő eseteket emelve ki.

Higgadt oktatás

A leghiggadtabbnak talán azt az esetet minősíthetjük, amikor az írástudók – másokkal együtt – nagyon zúgolódtak amiatt, hogy Jézus „jó fogadtatásban részesít bűnösöket, és együtt eszik velük” (Lk 15,1-2). Fontos tudatosítanunk, hogy az együtt étkezés a közösségvállalás jelképe volt, és teljes ellentétben állt a rabbinikus szabállyal: „Az ember ne társuljon istentelenekhez, még azért se, hogy a Tórához közelítse őket!” – Jézus az elveszett bárányról és az elveszett drachmáról szóló kettős példázattal, majd az elveszett („tékozló”) fiúról szóló, nagy ívű példabeszéddel védte meg, illetve igazolta viselkedését kritikusaival szemben (Lk 15,3-32); ezeknek a mondanivalóját így összegezhetjük: „Istennek a bűnösök iránti szeretete, illetve **a megtérő bűnösök miatt érzett öröme** (ld. Lk 15,7.10) határtalan – ezért vállalom közösséget a bűnösökkel. Isten ilyen – ezért járok el így.” (Példázatok nélkül, közvetlenül, „elvi síkon” is megfogalmazta ezt Zakeussal kapcsolatban: „Az emberfia azért jött el, hogy felkutassa és megmentse az elveszetteket”: Lk 19,9.)

Veszélyesebb a helyzet akkor, amikor az írástudók – ismét másokkal együtt – szaván akarják fogni Jézust, hogy aztán bevádolhassák, és ezért megkérdézik, szabad-e adót fizetni a római császárnak. Jézus válasza: „**Ami megilleti a császárt, [azt] adjátok meg a császárnak, viszont ami megilleti Istent, [adjátok meg] Istennek**” (Mk 12,13-17; Lk 20,19-26). – Rendkívül súlyos *politikai, vallási és lelkiismereti* kérdésről volt itt szó: Ha megfizetjük a császárnak az adót, elismerjük-e ezzel a idegen, hódító uralmat, elismerünk-e egy pogányt a zsidóság urának, és (mivel a császárok istenként tiszteltették magukat) nem vétünk-e a főparancs ellen: „Halld, Izrael, az Úr, a mi Istenünk az egyetlen úr”? Minden rendes zsidót izgatott ez a kérdés, az adófizetést ellenző zelótákat különösen is. Jézus higgadtsága külö-

nösen szembetűnő, ha arra gondolunk, hogy számára egyenesen életveszélyes kérdésről volt szó. Válasza első felének lényege: A császár nem versenytársa Istennek, következésképpen mindazt, *ami megilleti őt*, jó lelkiismerettel megadhatjátok neki, mert ezzel semmit nem vesztek el Istentől – és adjátok is meg neki, ahelyett hogy lázadoznátok ellene! (Ez nagyon súlyos üzenet volt a zelótáknak és minden „igaz zsidó hazafinak”...) Válaszá-
nak második fele nem mellérendelten áll az első mellett (mintha bármit is mellé lehetne rendelni Istennek, és lehetséges lenne „két úrnak szolgálni”, ld. Mt 6,24), hanem annak tökéletesen fölérendelten, mint az a nézőpont, amelyből az adózást és minden más kérdést is tekinteni kell. Mondanivalója: Az *elsődleges* az, hogy megadjuk *Istennek*, ami *őt megilleti* (mindenki másnak pedig csak annyit, ami ezután még „megmarad”, vagyis ami ebből következik, illetve ezzel nem áll ellentétben)! Jézusnak nem kellett külön meghatároznia, mi illeti meg Istent, hiszen minden zsidó tudhatta, mert ezt tartalmazta a „főparancs”: szeretni őt minden képességünkkel (Mk 12,29-30). Pontosításként legfeljebb annyit tett hozzá, hogy az Isten iránti szeretettől *elválaszthatatlan* az emberek iránti szeretet, Isten egyetemes, azaz *mindenkit* megmenteni kívánó akaratának teljesítése (Mk 12,31).

Nem volt kevésbé életveszélyes a Jeruzsálemből Galileába lement írástudók/teológusok Jézus ellen emelt vádja: „Belzebúb van benne, és a démonok fejedelmének segítségével üzi ki a démonokat.” Erre Jézus első hallásra megbotránkoztató, mert egyébként hirdetett nézeteinek ellentmondani látszó választ adott: „*Mondom nektek, hogy minden megbocsáttatik majd az embereknek, a vétkek és a gyalázások is, bármennyit gyalázkodjanak is, azonban ha valaki a szent Lelket gyalázza, annak nincs bocsánata soha örökké, hanem örök vétek foglya*” (Mk 3,22.28-29). – E higgadt, de kétségtelenül kemény válasz értelmét így fogalmazhatjuk meg: Aki csak Jézust vagy más embertársát gyalázza, veti el, annak meg lehet bocsátani, aki azonban a szent Lelket, azaz a Teremtő életerejét és mindenkire irányuló jóságát, egyetemes irgalmát gyalázza, veti el, annak *nem lehet* megbocsátani, *mert* magát a megbocsátást, az irgalmat utasítja el magától. Márpedig ezt tették a jeruzsálemi hittani hatóság

kémei, akik Isten Jézusban megnyilatkozó korlátlan szeretetét (hiszen szombaton is gyógyított, és olyan bűnösöket is, akik ezt nem „érdemelték ki”) az Ördög műveként gyalázták, vagyis a korlátlan szeretetet istenellenesnek minősítették. (Erről ismerte fel Jézus, hogy a szent Lelket gyalázzák.) *Amíg* ebben a viselkedésükben kitartanak, *soha* nincs számukra bocsánat, még Isten sem képes felmenteni őket. *Nekik* kell valamikor megérniük, és megváltozniuk.

Ironikus kioktatás

Egy szombaton Jézus bement a zsinagógába, és tanított. Volt ott egy jobb kezére béna ember. Az írástudók és a farizeusok pedig figyelték őt, vajon gyógyít-e szombaton, hogy találjanak valamit, amivel vádolhatják. Ő azonban tudta, miket fontolgatnak..., ezért így szólt hozzájuk: „*Kérdezem tőletek: Vajon megengedett dolog-e szombaton jót tenni vagy rosszat tenni, életet megmenteni vagy elveszejteni?*” (Lk 6,6-9). – Tekintettel a szombat körüli rendkívül bonyolult szabályrendszerre, valamint az írástudók ezzel kapcsolatos, végtelenül komoly hozzáállására, azt mondhatjuk, hogy Jézus kioktató kérdésében itt csak lehetőleg finom, rejtett irónia van jelen, inkább az áll előtérben, hogy gondolkodásuk (konkrétan istenképük) átalakítására akarta ösztönözni ellenfeleit, mert őket is meg akarta gyógyítani, meg akarta menteni (vö. Lk 7,40-47).

Amikor egy alkalommal a tetőt kibontva tettek le a lába elé egy béna embert, bizalmukat látva Jézus így szólt hozzá: „*Gyermekem, [Isten] megbocsátja bűneidet.*” Ült ott néhány írástudó is, akik ezt fontolgatták szívükben: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza!” Az evangélista szerint Jézus a benne lévő Lélek segítségével rögtön felismerte, hogy ezeket fontolgatják magukban, ezért ezt mondta nekik: „*Miért fontolgatjátok ezeket szívetekben? Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!?*” (Mk 2,1-9). – A Jordánba történt alámerítkezése után Jézusba behatolt Isten teremtő Lelke, Lényege (Mk 1,10), mondhatnánk úgy is, Isten (egészséges) Szelleme, amely a továbbiakban iránytűként, mérceként (is) működött benne. De mivel ismerte az írástudók gondolkodás-

módját, „józan paraszti ésszel” is tudhatta, hogy teológiai előfeltevéseik alapján azt kell gondolniuk, amit most ténylegesen fontolgatnak, vagyis hogy szerintük Istent gyalázza. Tudniillik az ő felfogásuk szerint Jézus azáltal, hogy *minden feltétel nélkül* kihirdette a béna számára Isten bocsánatát, azt gyalázta, ami Istenben a legistenibb, vagyis hogy Isten abszolút *igazságosan* jutalmaz és büntet, s ettől csak ő maga térhet el *kegyelmi* aktusai révén, másfelől pedig csak az „általa felhatalmazott” személyek (az áldozatot bemutató papok vagy próféták) ismerhetik fel és jelenthetik ki, hogy adott esetben megbocsátott-e, vagy sem. Az írástudók kimondatlan vádjára Jézus kegyetlen iróniával válaszol, hiszen kettős kérdésére – „Mi könnyebb? Azt *mondani*... vagy azt *mondani*...?” – egy kisgyerek is tudja a választ: *egyformán könnyű* kimondani az egyik vagy a másik mondatot. Csakhogy az írástudók ezt a semmi fáradságot nem igénylő segítséget sem akarják megadni a bénának, azaz hogy tolmácsolják számára Isten bocsánatát, hanem azt akarják, hogy „érvényesüljön Isten igazságossága”: maradjon beteg, „elnyerve bünei méltó büntetését”, mármint az ő teológiájuk értelmében.

Egyszer ismét sok vámos és bűnös is asztalhoz ült Jézussal és tanítványaival. Ennek láttán farizeusok közül való írástudók ezt mondták tanítványainak: „Hogyhogy a vámosokkal és bűnösökkel eszik együtt?” Amikor Jézus ezt meghallotta, így szólt hozzájuk: „*Nem az erejük teljében lévőeknek van szükségük orvosra, hanem azoknak, akik rosszul vannak. Nem azért jöttem, hogy »igazakat« hívjak meg, hanem kitaszított bűnösöket*” (Mk 2,15-17; az »igazakat« úgy is lehetne fordítani, hogy »igazságosakat«). – A Jézus reagálásában rejlő súlyos ironia csak akkor lesz nyilvánvaló számunkra, ha tudatosítjuk, hogy ellenfelei *önmagukat tartották* „igazaknak”, „igaz embereknek” (erre utal fordításomban ez az idézőjel: »...«), mondhatnánk úgy is, „Istennek tetsző életűeknek”, és megvetették a szerintük „bűnösöket” (vö. Lk 18,11). Jézus kemény, kioktató-elhatárolódó kijelentésének egyik lehetséges „magyarázata”: Az »igazaknak« nincs szükségük meghívásra; ők úgy tudják, hogy jogosan meghívtak. A másik: Az igazságosság hívei nem akarják, hogy bármit is ajándékba kapjanak, szerintük ők jogszerűen megszolgálgják a bérüket. Jézus azonban rámutat arra, hogy *Isten más,*

mint amilyenek a Tóra, a mózesi törvény ábrázolja; ő ilyen „igazságtalan”, nevezetesen: abszolút megmentői akarata mindenkire vonatkozik, ezért ingyen, feltétel nélkül árasztja jóságát azokra is, akik „nem érdemelték ki” (vö. Mt 20,9-14!), ahogyan napját is fölkelti jókra és gonoszokra egyaránt (Mt 5,45).

Kemény kritika

Jézus nem riadt vissza attól, hogy kemény kritikával illesse korának teológusait, akár közvetlenül, szemtől-szembe, akár áttételesen, vagyis úgy, hogy aktuális hallgatóságát óvta az írástudóktól.

A legenyhébb megfogalmazás a Hegyi beszéd áttételes figyelmeztetésében olvasható: **„Ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét..., semmiképp nem mentek be a Mennyek országába”** (Mt 5,20). – A törvény őreinek igazságosságát bőven felülmúlni Jézus szerint azt jelenti: a szeretet gyakorlásával nem megállni azon a ponton, ahol a hétköznapi értelemben vett igazságosság (azaz a teljesítmény és a fizetség, vagy a bűn és a büntetés közötti korrektt kiegyenlítés, avagy az előírások pontos betartása) már semmit sem követelhet. *Néhány példával szemléltetve* ezt a felülmúlást: Nem csupán a végrehajtott házasságtöréstől kell tartózkodni, hanem annak szándékától is (Mt 5,27-28). Nem a helyes mérték szerint kell bosszút állni (egy szemért egy szemet!), hanem egyáltalán nem szabad bosszút állni, sőt jót kell tenni az ellenséggel (Mt 5,38-41). Nem csupán farizeusi kínozással vagy annál is kínosabban kell ügyelni az ételek és edények tisztaságára, hanem teljesen figyelmen kívül kell hagyni a kultikus tisztaságot, s helyette a szándékok („a szív”) teljes tisztaságára törekedni (Mk 7,15). *Ugyanezt szemlélteti* Jézus számos példabeszéde is: az adós szolgákról (Mt 18,23-33), a kései szőlőmunkásokról (Mt 20,1-15), a két adósról (Lk 7,41-42.47), az irgalmas samaritánusról (Lk 10,30-35), az elveszett bárányról és drachmáról (Lk 15,1-2.3-7.8-10), a tékozló fiúról (Lk 15,11-32), a mezőről hazatérő szolgáról (Lk 17,7-10), a farizeusról és a vámosról (Lk 18,10-14). Mindezt messzemenően *alátámasztja* Jézus magatartása, például a kiközösített „bűnösökkel” vállalt asztalközössége (Mk 2,15-17 – Mk 78, 79, 81; Lk 19,1-10), a szombati nyugalmat

megtörő gyógyításai (pl. Mk 2,23-27; Lk 13,10-16) vagy a neki felkínált bírói szerep elutasítása (Lk 12,13-14), de még a Márta-Mária történetben tanúsított viselkedése is (Lk 10,38-42).

Sokkal keményebb, és már személyes jellegű óvással találkozunk másutt: „**Óvakodjatok azoktól az írástudóktól, akik szívesen járkálnak talárban, és arra vágyakoznak, hogy a piacon köszöntsék őket, elöl üljenek a zsinagógában, s a díszhelyeket foglalják el vendégségeken**” (Mk 12,38-39)! – (Előzetes megjegyzésem: Jézus *nem minden* írástudótól óvja hallgatóit, hanem *csak* „azoktól, akik...”, vagyis nem járhatja le „az írástudókat általában”). A Jézus által felsorolt négy jellemvonásban a szóban forgó teológusok *hiúsága és becsvágya* a közös mozzanat. Ez olyan nagy bűn? Általában nem, de az írástudók/teológusok feladata az volt, és minden korban az, hogy a „szent írásk” alapján „az igazságot” kutassák, vagyis Isten aktuális és konkrét üzenetét, ami azt is magában foglalja, hogy éber lelkiismerettel különbséget kell tenniük a között, ami az „Íráskban” és a „Hagyományban” *Isten szerinti*, és a között, ami Isten- (és ember)jellenes, hogy így vezessék „*Isten útjára*” az embereket. Ez csak akkor lehetséges, ha belsőleg *függetlenek* kortársaiktól. Csakhogy a hiúság és a becsvágy megakadályozza a teológust mestersége helyes művelésében, mert a) aki arra vágyakozik, hogy „a piacon (= a nyilvánosság előtt!) köszöntsék”, az a tömeg tetszésétől *függ*, és nagy okosan mindig csak azt fogja kihámozni a „szent íráskból”, ami a tömegeket érdekli, és mindenkori elvárásaiknak megfelel; b) aki arra vágyakozik, hogy „elöl üljön a zsinagógában”, azaz magas egyházi címekre és állásokra sandít, az az egyházi hatóságoktól *függ*, és csak úgy szabad értelmeznie a „szentírást”, hogy az egyházi előljárók „igazhitűnek” ismerjék el és mint ilyet becsüljék; c) aki arra vágyakozik, hogy „a díszhelyet foglalja el vendégségeken”, az a hatalmasoktól és gazdagoktól *függ*, tehát csak olyasmit szabad hirdetnie, ami azoknak megfelel, hiszen ők a vendéglátói. – Mindebből nyilvánvaló, hogy az *ilyen* teológusok *nem függetlenek* az emberektől, olyannyira nem, hogy az Istenel kapcsolatos legegyszerűbb kérdésekre sem tudnak (vagy mernek) válaszolni. Példa: „Szabad-e szombaton jót cseleked-

ni?” Óvodásoknak való kérdés. „Ők azonban hallgattak” (Mk 3,4; ld. még Mk 11,33a).

Más alkalommal Jézus fölpanaszolta: „**Súlyos terheket kötöznék össze, és ráteszik az emberek vállára, de maguk még egy ujjukkal sem akarják megmozdítani azokat**” (Mt 23,4). – A súlyos teher a rabbik által összeállított 613 rendelkezés volt (248 parancs és 365 tilalom), továbbá a hagyomány számtalan előírása vagy éppen a tisztátalanná tevő foglalkozások listája. Az emberek vállára pedig úgy helyezték ezt a súlyos terhet, hogy bebeszélték nekik: mindezek a rendelkezések Isten akaratát képviselik, és ügyeljenek arra, hogy közülük egyet se hágjanak át. Így aztán a műveletlen, a Törvényben különben is járátlan szegényeket (*am ha arec* = a föld népe) a hétköznapi élet nehézségei és bajai mellett a szükségtelen törvények és törvénytárgyalások terhe is sújtotta, továbbá az állandó rossz lelkiismeret (vö. Mk 7,15), a félelem a törvényeket számon kérő Istentől (vö. Mk 2,5). Ez elcsigázottá, kimerültté tette őket: olyanok lettek, mint a pásztor nélküli juhok (vö. Mt 9,36; 11,28; Mk 6,34). Jézusnak azonban megesezt a szíve a fölöslegesen megterhelt és elcsigázott embereken, és meg akarta szabadítani őket a rájuk rakott elviselhetetlen igától (Mt 11,28-30; vö. ApCsel 15,10!).

De Jézus nemcsak az írástudók háta mögött mert így beszélni, hanem adódó alkalommal habozás nélkül, minden finomkodást mellőzve a szemükbe is mondta kritikáját, például amikor az írástudók szavá tették, hogy tanítványai nem tettek eleget a rituális tisztasági előírásoknak. Ekkor ezt mondta nekik: „**Találólóan ítélt rólatok, színészekről Izajás, mert megíratott:** »Ez a nép ajkával tisztel engem, de a szíve messze távol marad tőlem. Hiábavalóan vesznek körül istentisztelettel, mert ugyanakkor olyan tanításokat tanítanak, amelyek csak emberek rendelkezései.« Isten akaratát figyelmen kívül hagyjátok, és helyette emberek hagyományához ragaszkodtok” (Mk 7,6-8). A következő, lényegében ugyanezt kifejező mondatot (amely után Jézus példával támasztja alá az állítását) csak azért érdemes még idéznünk, mert ebben is megjelenik Jézus fent említett iróniája: „**Remekül vetitek el Isten akaratát annak érdekében, hogy megőrizhessétek a ti saját hagyományotokat**” (Mk 7,9). – Az

írástudók annyira ragaszkodtak a hagyományokhoz, hogy azok kedvéért feláldozták Isten akaratát. Ez megosztott, „két személyiségű” emberekké, színészekké tette őket (ez a *hiüpokritész* alapjelentése): a színészeknek ugyanis hivatásszerűen valami mást kell előadniuk a színpadon, mint amik az életben. Így az írástudók sem (feltétlenül) rossz szándékú képmutatók voltak, hanem olyan emberek, akiknek nem volt szabad spontánul cselekedniük, hanem egy számukra előírt szerepet kellett eljátszaniuk: a nyilvános tanítás és imádkozás során szájukkal meg kellett vallaniuk Istent, holott valójában megtagadták őt, mert nem azt hirdették és tették, amit Isten ténylegesen akar (vö. Mt 21,28-31), hanem amit az emberi hagyományok követeltek. Itt általánosságban megfogalmazott vádját Jézus gyakran támasztotta alá példákkal, ld. Mk 7,9-13; 10,2-9; 12,38-39.

Visszautasítás

Jézus kritikájának az előzőeknél is keményebb megnyilvánulása az, hogy adott esetben kereken visszautasította a kor teológusaival folytatott kommunikációt.

Miután kiutasította a templom udvaráról az ott eladókat és vásárlókat (Mk 11,15-17), másokkal együtt az írástudók is odamentek hozzá, és így szóltak: „Milyen hatalommal teszed ezeket?...” Jézus viszont azt mondta nekik: *„Ellenkérdést intézek hozzátok: Nevezetek meg egyetlen ésszerű indokot, és feleljetek nekem, akkor megmondom majd nektek, milyen hatalommal teszem ezeket! A János által végzett alámerítés Istentől való volt-e, vagy emberektől? Feleljetek nekem!”* Erre fontolgatták magukban a dolgot, mondván: „Ha azt mondanánk: Istentől, azt fogja mondani: Miért nem ajándékoztátok hát meg bizalmatokkal? Inkább mondjuk azt: Emberektől?” Féltek azonban a néptől, mert Jánosról mindenki azt tartotta, hogy valóban próféta volt. (Meglehet, ez a konkrét „háttérmagyarázat” csak az evangélista feltételezése, mindenesetre a lényeg az, hogy) azt mondták Jézusnak: „Nem tudjuk.” Erre Jézus így szólt hozzájuk: *„Akkor én magam sem mondom meg nektek, milyen hatalommal teszem ezeket”* (Mk 11,27-33). – Jézus nem azért utasítja el, hogy „igazolja” küldetését, mert nem *akarja* igazolni, hanem mert nem *képes*; ugyanis bár kétségtelenül végbevitt karizmati-

kus gyógyításokat, de kategorikusan elvetette, hogy „csodajelekkel”, Isten látványos beavatkozásával *igazolja* önmagát vagy küldetését, mert az ő szemében Isten isteni mivolta szeretetében mutatkozik meg. A szeretet azonban nem „bizonyítható” szigorúan racionális érvekkel vagy „kézzel fogható” történésekkel. Így tehát Isten szeretete és „működése” sem „bizonyítható”, még „csodákkal” sem – csak az iránta tanúsított bizalommal lehet tapasztalatot szerezni Róla és szeretetéről. Ezenkívül nincs közös alapja annak, hogy megértsék egymást ellenfeleivel: Amit *azok* követelnek, ti. hogy vagy mutasson bizonyító csodát, vagy igazodjék a törvényhez és a hagyományhoz, *ő* nem tudja nekik megadni, amit pedig *ő* kíván, tudniillik szívük nyitottságát és az Isten iránti feltétlen bizalmat, arról *ők* gondolják úgy, hogy előzetes bizonyítékok nélkül nem adhatják meg neki (vö. Lk 22,68).

Az iméntiek alapján már könnyű megérteni Jézus viselkedését a következő jelenetben: Amikor némely farizeusok és írástudók (ld. Mt 12,38) vitatkozni kezdtek vele, és az égből való csodajeleket követeltek tőle, hogy megvizsgálják őt, lényé legmélyéig megrendülten felsóhajtott, és így szólt: „*Miért követel csodajeleket ez a nemzedék? Ámen, mondom nektek: Nem adatik [Istentől] csodajele annak a nemzedéknek!*” Ezzel otthagya őket, ismét beszállt a hajóba, és elment a túlsó partra (Mk 8,11-13). – Elfogyott a türelme? Ez is lehetséges (vö. Lk 22,38), azonban a taníthatatlanok számára az értelem által diktált *utolsó segítségnyújtás* éppen az lehet, ha nyugton hagyja őket, hiszen a további érvelés csak megkeményítené őket védekező magatartásukban.

Elismerés

Végezetül a kép teljessége érdekében, és főleg annak érdekében, hogy tudatosítsuk, Jézust nem valamiféle egyetemes elfogultság vezérelte az írástudókkal kapcsolatban, meg kell említenünk azt az esetet is, amikor Jézus objektíven és korrekt módon elismerését fejezte ki egy írástudónak.

Az illető kérdésére, hogy „Melyik az első az összes parancsok közül?”, Jézus a „főparancsal” válaszolt („*Halld, Izrael, az Úr, a mi Istenünk, az egyetlen Úr! Szeresd az Urat, a te Istenedet...*”), majd hozzátette a felebaráti szeretet parancsát. Az

írástudó ezt mindenestül helyeselte, sőt – az evangélista szerint – hozzátette: „Ez jóval több, mint minden égőáldozat és vágóáldozat.” Jézus pedig, látva, hogy értelmesen felelt, ezt mondta neki: „**Nem vagy messze Isten országától**” (Mk 12,28-34). – Jézus elismerő szavainak lényege: „Jó úton jársz! Csak tovább kell menned!”, amiben persze az is benne van: „Még nem vagy *benne* Isten országában!”, s ezzel alighanem arra utalt, hogy ahhoz nem elég *tudni*, mi a helyes, hanem aszerint kell *élni* is (ahogyan a lukácsi szövegváltozat ezt szó szerint ki is mondja: Lk 10,37b).

(2021. november 18.)

Jézus és a gazdagok

Jézus viszonyulása a gazdagsághoz közismertnek tekinthető, de ritkán szoktunk arra gondolni, hogy miképpen viselkedett konkrétan azokkal a gazdag emberekkel, akikbe útjai során „belebotlott”. Persze nem könnyű erről véleményt alkotni, hiszen az evangélisták nagyon szűkszavúan szólnak ezzel kapcsolatban. Mégis érdemes szemügyre venni azt a néhány esetet, amellyel a szinoptikus evangéliumokban találkozunk. Ezt követően azonban bemutatok olyan eseteket is, amelyekben nincsenek megnevezve konkrét gazdag személyek, de nagy valószínűséggel feltételezhető (ill. az első esetben biztos), hogy ilyenek állnak Jézus tanításának háttérében. Mindkét csoportban egyszerűen csak a szöveg vagy a szövegösszefüggés alapján megállapítható *tényeket* igyekszem megfogalmazni, a lehetséges következtetések levonását pedig rábízom az Olvasóra (megkönynyíti a dolgát, ha áttekinti a dőlt betűkkel szedett szavakat/kifejezéseket).

Konkrét személyek

Lévi (Mk 2,13-14)

Márk evangéliumának eléggé az elején olvassuk, hogy Jézus megint kiment a tóhoz, menet közben meglátta Lévit, Alfeus fiát, amint a vámszedőhelyen ült, és így szólt hozzá: „Kövess engem!” Mire az felkelt, és követte. – Jézus tanítványgyűjtése általában valószínűleg nem ilyen villám- és csodaszerűen történt, hanem normális ismerkedés folyamatában és folyamánnyaként, de nem zárhatjuk ki sugárzó és elbűvölő egyéniségének az ilyen hirtelen és azonnali követést eredményező hatását sem. Másfelől feltételezhetjük, hogy Lévi a foglalkozásánál fogva, azaz mint vámszedő (többé vagy kevésbé) gazdag ember volt. A lényeg itt az, hogy Jézus minden további nélkül *meghívja* köve-

tésére, azaz tanítványának ezt a gazdag embert (amint ez a „követni” ige jelentéséből következik, vö. Mk 1,17-18!).

A „gazdag ifjú” (Mk 10,17-22)

Ezzel a meghatározással szokás emlegetni azt a név szerint ismeretlen valakit, akiről az evangélista azt mondja, hogy „nagy vagyont birtokolt”, s aki odafutott Jézushoz, térdre esett előtte, és megkérdezte tőle: „Jó rabbi, mit tegyek, hogy örök életet örököljek?” – Ez esetben viszonylag sokat megtudunk Jézus viselkedéséről:

Először is *tanítja* az illetőt, ráadásul úgy, hogy ez a tanítás személyre szóló *helyreigazítást* jelent: „Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy valaki: Isten.”

A tanítás további része aztán, hogy *válaszol* a feltett kérdésre, és *útmutatást ad* a vágyott cél eléréséhez: „A parancsokat ismered: Ne ölj, ne törj házasságot, ne lopj, hamis tanúságot ne tégy, ne rabolj, tiszteld apádat és anyádat!”

A gazdag ember kedvező válasza nyomán („Rabbi, ezeket mind megtartottam ifjúkorom óta”) Jézus ránézett, és *megkedvelte*.

Ezután ismét *helyreigazította*: „Egy dolog hiányzik neked”, és azonnali, személyre szabott *feladatot adott* neki: „Rajta, menj el, add el mindazt, amit birtokolsz, és add a szegényeknek...!”

Végül *meghívta tanítványának*: „Aztán gyere ide hozzám, és kövess engem!”

A *kafarnaumi százados* (Lk 7,2-10; Mt 8,5-13)

A „százados” kifejezés a római hadsereg szervezetére utal ugyan, de szinte biztos, hogy nem annak katonájáról, hanem Heródes Antipász zsoldos hadseregének tisztjéről, egy szíriai pogányról van szó; nyilván nem számíthatjuk a dúsgazdagok közé, de viszonylag gazdagnak tarthatjuk, és talán azt sem zárhatjuk ki, hogy valóban saját költségén, ő építtette a szóban forgó zsinagógát (vö. ApCsel 10,1-2). Jézusnak a szolgája meggyógyítását kérő századoshoz viszonyulásában három mozzanatra érdemes fölfigyelni:

Noha Lukács és Máté szövegéből egyaránt az látszik, hogy Jézus ténylegesen nem ment el a *pogány* százados házába, de

Lukács változata szerint hajlandó volt erre, sőt el is indult oda (6. v.), és Máté szerint is rögtön *kész volt segíteni* a beteg szolgán.

A százados rendkívüli szerénysége („Uram, ne fáradj, mert nem vagyok én elég érdemes arra, hogy betérj fedelem alá”) és Jézus gyógyító erejébe vetett feltétlen bizalma („Csak mondd szóval, és meggyógyul a szolgám”) erős érzelmi hatást váltott ki Jézusból: Máté szerint *elcsodálkozott*, Lukács szerint *megcsodálta* a századost.

Lukács és Máté szerint egyaránt *nyilvánosan megdicsérte* a pogány századost: „Ámen, mondom nektek, még Izraelben sem talákoztam ilyen nagy bizalommal” (szokványos fordításban: „ilyen nagy hittel”). (Más kérdés, hogy konkrétan hogyan kell értelmezni ezt a bizalmat/hitet.)

Johanna és társai (Lk 8,1-3)

Amikor Jézus faluról falura járt, Lukács szerint a Tizenket-tőn kívül vele volt néhány asszony is, például „Johanna, Kuzának, Heródes intézőjének felesége, Zsuzsanna és sokan mások, akik vagyonkból szolgáltak neki”. Bár nem tudjuk pontosan, mit takart ez az intézőség, de igen magas társadalmi állást jelentett, hiszen Heródes Antipász az ország uralkodója volt, tehát legalábbis Johannát biztosan a gazdagok közé sorolhatjuk. Jóllehet vitatható az az állítás, hogy „vayonukból szolgáltak neki”, mert abban a korban nők aligha vihettek magukkal pénzt és egyéb értéktárgyakat, de figyelembe kell vennünk, hogy a korabeli szokások és szabályok értelmében ezek a nők eleve nem lehettek volna Jézus kísérői sem. Szolgáltatón pedig alighanem a kis csapat étellel való ellátását, a mosást meg az éjszakai szállások előkészítését kell értenünk.

A lényeg itt az, hogy Jézus *elfogadta* ezeknek a gazdag nőknek az *anyagi támogatását* a maga és tanítványai javára.

Zakeus (Lk 19,1-10)

Zakeus, aki „a vámosságok feje volt”, vagyis fővámsszedő, biztosan nemcsak egyszerűen gazdag, hanem nagyon gazdag volt. Fővámsszedő az lehetett, aki a legnagyobb összeg beszolgáltatását ígérte megbízóinak, a megszálló rómaiaknak, akiktől a vám-

szedés hivatalát bérelte. Ő aztán alkalmazottai, az egyszerű vámokok segítségével hajtotta be a vámokat, és azok persze könyörtelen zsarolással, túlzott összegeket követeltek. Zakeus is csak így gazdagodhatott meg. Mindezek miatt nemcsak kizsákmányolóknak, hanem kollaboránsnak is számított, mint általában a vámokok. Ezek alapján egyenesen megdöbbenő Jézus viselkedése.

Jézus *kezdeményezi* a gazdag Zakeus meglátogatását. Az, hogy „tisztátalan” és mindenki által megvetett vámoshoz tér be szállásra, minden kétséget kizáróan mutatja, hogy *teljes emberi közösséget vállal vele* (ebből persze egyáltalán nem következik, hogy egyetért a tetteivel).

Küldetéstudatának megfelelően, ti. hogy megkeresse „Izrael házának” elveszett juhait (vö. Mt 15,24; Lk 15,3-4 és itt a 10. v.), Jézus *ingyenesen felkínálja* Zakeusnak Isten korlátlan szeretetét (vö. Mk 2,17b): „Ma jött el a megmentés napja e ház számára, mivelhogy ő is Ábrahám fia”, azaz „Ábrahám népéhez tartozik” (vö. Lk 13,16: „Ábrahám leánya”). E kijelentésének forradalmi jelentőségű értelme: „Ő is Izrael népének egyenjogú tagja – bár »bűnös« vámos” (vö. Lk 5,30; 7,34; 15,2). És ahogy a szövegösszefüggés egyértelműen mutatja („Ma jött el a megmentés..., mivelhogy...”), ez azt is magában foglalja, hogy (Lukács beállításával ellentétben!) nem utólagos „érdemeiért” (megtéréseért és bőkezű jóvátételéért), hanem „alanyi jogon”, egyszerűen mint embernek jár neki is a „megmentés”, az „üdvösség” felkínálása, amit Jézus szállásvétele jelképez!

Jézus lépése nyomán a környezetében lévők mind nagyon zúgolódtak, mondván: „Bűnös emberhez ment be, hogy megszálljon nála!” Tekintettel a vámosokkal kapcsolatos korabeli közfelfogásra, ez a zúgolódás egyrészt teljesen érthető, a népnyúzó, népellenesség, gazdag fővámos esetében pedig különösen is. Zúgolódásuk azonban másrészt azt is jelenti, hogy valamenynyien – a tanítványok, Jézus tágabb kísérete s a jerikóiak egyaránt – tökéletesen megértették Jézus gesztusának forradalmi jelentőségét. Mindez csak még jobban aláhúzza annak jelentőségét, hogy Jézus *megvédi Zakeust* a zúgolódókkal szemben, mondván: „Az emberfia azért jött el, hogy felkutassa és megmentse az elveszetteket.”

Közvetett utalások

Mk 12,41-44

Márk leírása szerint Jézus egy alkalommal leült az egyik templomi persellyel szemben, és szemügyre vette, hogyan dob a tömeg ércpénzt a perselybe: sok gazdag sokat dobott be, majd jött egy szegény özvegyasszony, és két leptont, vagyis egy kvadránst dobott be. Akkor magához hívta tanítványait, és ezt mondta nekik: „Ámen, mondom nektek, ez a szegény özvegyasszony többet dobott be, mint mindazok, akik pénzt dobtak a perselybe: amazok ugyanis mind a fölöslegükből dobtak be...”

Itt annyit állapíthatunk meg, hogy Jézus *reálisan értékelte* a gazdagok adakozását, amikor kijelentette, hogy azok a fölöslegükből adtak.

Lk 12,33

„Készítsetek magatoknak olyan pénztartókat, amelyek nem öregednek el, maradandó kincset Istennél, ahol tolvaj nem jut közelébe, és moly sem teszi tönkre!” (33b v.)

Lukács beállításával ellentétben (32. v.) Jézus itt minden biztonnyal gazdagoknak, konkrétan vámosoknak beszél, mégpedig nagyon keményen, de ugyanakkor tréfásan, és valószínűleg vidám lakomázás közben; azoknak a kisembereknek ugyanis, akik nyilvános prédikációira összecsődültek, kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogyan juthatnának megbízható pénzesládához. De ahol adóbehajtók poharaztak (és köztük ez a furcsa próféta...), ott nagyon is foroghatott e körül a beszélgetés: „Hogyan biztosíthatja az ember a tőkét ezekben a bizonytalan időkben? Te hogyan védekezel a tolvajok ellen? Nézd csak, ez milyen hivalkodó köntöst vett föl már megint! De látod rajta a molyrágta lyukakat?”

Jézus tehát belekapaszkodik a szavukba, mert alapjában véve nagyon *komolyan veszi* a gondjukat, és ezért *tanítja őket*: Hiszen minden ember kincset akar találni, és nem akarja azt elveszíteni. Rendben van. De találja meg az igazi és valóban maradandó kincset! (Az pedig Jézus felfogása szerint „Istennél van”, a vele alkotott közösségben, barátságban, a hozzá való hasonlóságban, sőt tulajdonképpen Isten maga ez a kincs, vö.

Mk 10,21.) Ennek az „abszolút kincsnek” a megszerzésére biztatja hát hallgatóságát.

Egyúttal *konkrét útmutatást ad* arra vonatkozóan, hogyan érhetik el az általa megfogalmazott célt: „Adjátok el birtokotokat, s az árát adjátok oda irgalmas adományként a szegényeknek!” (33a v.)

Lk 16,1-9

A „hütlén sáfár” példabeszédével kapcsolatban lényegében ugyanazt mondhatjuk el, mint az előző alpontban:

A példabeszéd és a belőle levont tanulság *eredeti* címzettjei – megintcsak Lukács beállításával ellentétben („tanítványaihoz is szólt”) – minden bizonnyal vámosok és adóberlők voltak. Jézus gyakran időzött társaságukban, mégpedig evés-ivás közepette (vö. Mk 2,15; Lk 7,34; 19,6). Egy ilyen alkalommal, *nekik* mondhatta el a vaskos zsványtörténetet, hiszen őket izgathatták leginkább az „élet- és vagyónbiztosítás” kérdései. S miközben azok jót szórakozhattak ennek a rafinált intézőnek a „sztoriján”, *tanításával* Jézus az ő zsványeszüket vette célba: Egyszer holtbiztosan végéhez ér a mammonotok. Akkor barátokra lesz szükségetek, akik befogadnak titeket – nem szegényes vályogkunyhókba, hanem az „örök sátrakba”.

A *konkrét útmutatást* – nevezetesen ismét a szegények támogatását – itt maga a példabeszéd tartalmazta, hiszen hallgatói jól ismerhették a korabeli viszonyokat, ezért tudhatták: amikor az intéző új adósleveleket íratott, akkor nem csapta be az urát, hanem csak helyreállította az ura által kiszabott adóösszegeket, amelyeket az eredeti adóslevelek kiállításakor ő toldott meg a saját gazdagodása érdekében; most az akkor elcsalt-kiszarolt összeget juttatja vissza a parasztnak.

Egy nem hiteles szakasz

Lk 6,24-25

„Jaj nektek, gazdagok, mert már megkaptátok a nektek járó vigasztalást! Jaj nektek, akik most elteltek, mert éhezni fogtok! Jaj nektek, akik most nevettek, mert bánkódni és sírni fogtok!”

Ezek talán a legismertebb mondatok, amelyeket Jézus a gazdagokról mondott – állítólag! Csakhogy ugyanaz a Jézus, aki-

nek a hozzáállását a fenti alpontok mindegyikében láttuk, nem mondhatta a Lukács által itt a szájába adott mondatokat, mert ezek tökéletes ellentmondásban állnak a fentiekkel, tehát *semmiképp sem tekinthetjük hiteleseknek*. Ezt az állításunkat a következő érvekkel erősíthetjük meg:

A jóllakottság és nevetés önmagában véve egyáltalán nem Isten- vagy emberellenes, sőt (vö. Mk 6,35-44; 8,1-9; Lk 7,34)! Csak a rászorulókkal szembeni szeretetlenség, az osztozni nem akarás Isten- és emberellenes (vö. Mk 8,14-16.21; Lk 4,18).

Ahogy szinte minden vallásnak, az egész ószövetségi felfogásnak és a Jézus korabeli apokaliptikának is magától értetődő, kihagyhatatlan eleme „a mérleg törvénye”, vagyis a „ki-egyenlítő igazságosság” eszméje, amit egyszerűen így lehet megfogalmazni: „A jók elnyerik jutalmukat, a rosszak elnyerik büntetésüket Istentől” (illetve „az isteni ítélet nyomán a jók és a rosszak rangsora megfordul”). Itt is ezzel az eszmével van dolgunk (akárcsak Lk 16,25 „klasszikus” megfogalmazásában), csak hogy Jézus „botrányos módon” elvetette az igazságosság effajta felfogását (ld. például Mt 5,20; 5,45.46-48; 20,10.14 – ami persze nem jelenti azt, hogy az igazságtalanság elvét képviselte volna, ld. Mt 20,13).

A Lukács-féle jajkiáltások az ószövetségi próféták fenyegetéseit idézik fel, konkrétan Izajás 61,2 szavait Isten bosszújáról (ld. még Iz 65,14); csak hogy Jézus tanításának egyik sajátossága éppen ennek az isteni bosszúnak az elvetésében mutatkozott meg, ahogyan ezt Názáretben programszerűen fejezte ki azzal, hogy éppen az Isten bosszújáról szóló szavakat hagyta ki az Izajás-idézetből (vö. még Mt 5,45; Lk 6,35 vége).

(2022. április 2.)

A kifogásolt Jézus

Evangéliumkommentárjaim kapcsán időnkint elhangzik az a megjegyzés, hogy bár nem tartom Istennek – „a Szentháromság második személye megtestesülésének” – Jézust, mégis olyan tökéletesnek mutatom be, amilyen tökéletes csak Isten lehet. Ez a vélemény tévedésen alapul: az *evangélisták* tényleg ilyennek mutatják be, ezért a kommentárok szerzőinek gyakorlatilag alig van lehetőségük rámutatni Jézus emberi gyengeségeire, hibáira, hiányosságaira. A magam részéről azonban igyekeztem rámutatni ezekre, például arra a tévedésére, hogy azonosult Keresztelő János igehirdetésével, és alámerítette magát vele (hiszen utána egészen mást hirdetett ő maga); Isten országa rajtatok áll vagy bukik! c. kötetemben külön tanulmányt közöltem „a dühös Jézusról”.

Noha az evangélisták *a maguk részéről* valóban „tökéletesnek” mutatják be Jézust, de korrekt módon, sokszorosan hangot adnak annak, hogy kortársai bőven találtak kifogásolni valót Jézusban. Erre utal ennek a kis összeállításnak a címe: azt igyekeztem összegyűjteni, hogy mi mindent kifogásoltak benne, milyen kritikákat fogalmaztak meg vele szemben, milyen szemrehányásokat tettek neki, miért botránkoztak meg rajta... Persze konkrét háttérinformációk hiányában ezeket nemigen tudjuk részletesen kifejteni, többnyire meg kell elégednünk a téma megfogalmazásával.

És itt sem bonyolodom bele abba, hogy az evangélisták mennyire objektíven tárják elénk a történeteket, vagy mennyire vetítik bele azokba, illetve azok minősítésébe a saját látásmódjukat/mondanivalójukat.

A tanítványok

Amikor a Genezáreti-tavon nagy vihar tör ki, és már elsüllyedés fenyegeti a hajót, Jézus viszont békésen szendereg, a

tanítványok komoly erkölcsi hiányosságot, nevezetesen nemtörődömséget feltételező szemrehányást tesznek neki: „Rabbi, nem törődöl azzal, hogy elveszünk?” (Mk 4,38)

A tizenkét éve vérfolyásban szenvedő asszony a tömegben „elbújva” közelítette meg Jézust, és hátulról érintette meg a ruháját, így remélve gyógyulást. Amikor Jézus megérezte, hogy „erő ment ki belőle”, megfordult a tömegben, és így szólt: „*Ki érintette meg a ruhámat?*” A tanítványok ezt követő értetlensége abból fakad, hogy nem értik, hogyan beszélhet ilyen butaságot; szemére is vetik: „Látod, hogy a tömeg szorongat téged, és mégis azt kérdezed, »ki érintett meg engem«?” (Mk 5,31)

A farizeusokkal a rituális tisztaságról folytatott vita végén Jézus kijelenti: „*Semmi olyan nem teheti tisztátalanná Isten előtt az embert, ami kívülről megy beléje; hanem az teszi tisztátalanná az embert, ami kijön az emberből*” (Mk 7,14). Hazatérésük után aztán a tanítványok megkérdézik őt erről a „talányos kijelentésről” (Mk 7,17); ezt megfogalmazhatjuk úgy is, hogy szerintük Jézus nem beszélt elég világosan, egyértelműen.

A gazdag ifjúval folytatott beszélgetés után Jézus általános-ságban kijelentette: „*Milyen nehezen fognak bemenni Isten országába azok, akik vagyont birtokolnak*”, mire a tanítványok „elborzadtak ezekre a szavakra”, ami aligha fejezett ki mást, mint azt: hogyan állíthat ilyen képtelenséget – amikor pedig Jézus „még rátett egy lapáttal”, mondván: „*Könnyebb a tevének átmennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába*”, akkor szerfölött megdöbbenek, és így beszéltek egymás között: „És ki képes akkor megmenekülni?” (Mk 10,23-26)

Amikor „arcát megkeményítve” (Lk 9,51) Jézus elindult utolsó jeruzsálemi útjára, ugyancsak azt olvassuk, hogy követői elborzadtak (Mk 10,32). Nyilvánvalóan Jézusnak az az elszánt-sága rémítette meg őket, amellyel „a végzete” felé haladt előt-tük; ha tekintetbe vesszük messiási illúzióikat (Mk 8,29; 10,37), nincs mit csodálkoznunk rémületükön, amely abból is fakadt, hogy nem értették, hogyan lehet ennyire felelőtlen.

Lényegében ugyanezt a felelőtleniséget fejezi ki az (bizonyos „teológiai háttérmegfontolással” együtt), hogy amikor Jézus bejelenti, milyen szenvedések várnak rá, akkor az Ószövetség „mindenható”, csodatevő Istenében reménykedő Péter „kemé-

nyen beszél veled”, mondván: „Isten őrizzen ettől, uram! Semmiképp nem történik ez veled!” (Mt 16,22)

Betániában, a leprás Simon házában tartózkodás során egy asszony vagyont érő nárduszolajat öntött Jézus fejére; tanítványai közül néhányan viszont bosszankodtak magukban: „Mire való volt a nárduszolajnak ez az elpocsékolása? Több mint háromszáz dénárért el lehetett volna adni a nárduszolajat, s az árát a szegényeknek lehetett volna adni” (Mk 14,4-5). Nyilvánvalóan nem értették, Jézus hogyan engedheti meg ezt, hogyan lehet ilyen következetlen, hiszen korábban mindig a szegények mellett állt ki (vö. pl. Lk 6,20/Mt 5,3; Mk 10,21: „...add el mindazt, amit birtokolsz, és add a szegényeknek”), és hogyan lehet ilyen érzéketlen, látva a hatalmas pocskékolást.

A nép

Jézusnak a szülőfalujában, Názáretben történt első fellépése alkalmával, tanítása nyomán hallgatói „rémülten ámuldoztak”, és így szóltak: „Honnan vette ez ezeket? Miféle bölcsesség az, amely megadatott ennek? És ezek a csodatettek, amelyek a keze által történnek!? Nem az ács ez itt, Mária fia...?” (Mk 6,2-3). – Megbotránkoztak azon, hogy „teológiai szempontból” tanulatlan ács léte hogyan merészel próféták nyomdokába lépni, és olyan igényekkel fellépni, amilyeneket Lk 4,18-19-ben olvashatunk. Mellesleg érdemes fölfigyelni a hallgatók kritikájának stílusában megjelenő megvetésre is: „Honnan vette ez... megadatott *ennek*... Nem az ács *ez itt*?”

Amikor elment „a végét járó” gyermeke meggyógyítását kérő Jairus házába, Jézus észrevette a zajos tolongást, a sírókat és hangosan kiáltozókat, és azt mondta nekik: „*Miért zajongtok és sírtok? A gyermek nem halt meg, hanem alszik.*” Erre kinevettek (Mk 5,38-40). Mivel enyhén szólva furcsa, hogy a siratás egyik pillanatról a másikra nevetésbe csap át, nehéz megmondani, mi fejeződött ki a nevetésükben, de talán nem tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy nem tartották normálisnak Jézust, hiszen „ő is láthatja, hogy a lány halott, miért állítja hát azt, hogy csak alszik”...

A Tírusz határvidékén lévő diaszpórában Jézus visszavonult egy zsidó házába, de bement hozzá egy szír-föníciai származású

„pogány” asszony, és lánya meggyógyítását kérte tőle, mire a jelenlévők közül valaki így tiltakozott: „Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek kenyerét, és a kiskutyák elé vetni.” Mivel azonban Jézus mégis szóba állt az asszonnyal, és annak értelmes beszéde nyomán („De a kiskutyák is esznek az asztal alatt a kisgyerekek morzsáiból”) megállapította a gyermek gyógyulását, nyilvánvalóan a hazafiatlanság vádját vonta magára (Mk 7,24-30).

Azután, hogy Jézus a megszálló rómaikkal kollaboráló, „nyilvános bűnös” Zakeustól kért szállást, mind nagyon zúgolódtak, mondván: „Bűnös emberhez ment be, hogy megszálljon nála” (Lk 19,7). A szállásra betérés mindenképp valamilyen mértékű közösségvállalást jelentett, ezért a jelenlévők szemében Jézus kettős vétséget követett el: egyrészt hazaárulást, másrészt az erkölcsi rend semmibe vételét, hiszen egyszerűen átlépett a korabeli erkölcsi értékrenden.

A közismert Mária–Márta-történet arról tanúskodik, hogy nemcsak közvetlen tanítványai feltételeztek nemtörődömséget Jézusról, hanem ez a tágabb körben is megesett, konkrétan a vendéglátó Márta részéről: Amikor úton voltak, bement egy faluba. Egy Márta nevű asszony látta vendégül; ennek volt egy Mária nevű testvére, aki az Úr lábához is odaült, és kitartóan hallgatta szavát, Márta viszont csak a sokféle szolgálattal foglalatzkodott túlbuzgón. Odalépett hát Jézushoz, és így szólt: „Uram, nem törődöl azzal, hogy a testvérem cserbenhagyott, és egyedül kell kiszolgálnom titeket?” Aztán ráadásul Márta még azt is közli Jézussal, hogyan hozhatja helyre a hibáját: „Mond meg hát neki, hogy legyen segítségemre!” (Lk 10,38-40)

A Jézusban kifogásolható tulajdonságokat észrevevő „népen” belül sajátos csoportot alkotnak Jézus közvetlen rokonai. Ő maga is utal rájuk a fent említett názáreti jelenetben: „*Csak a hazája veti meg a prófétát, meg a rokonai és a családja*” (Mk 6,4). Ezáltal egyértelmű, hogy a zsinagógában ott lévő rokonai azonosultak a felszólalókkal, akik vakmerőséget vetettek Jézus szemére.

Sajátosan rokoni megnyilvánulással azonban akkor találkozunk, amikor a Jeruzsálemből a galileai Kafarnaumba érkezett írástudók („teológusok”) azzal vádolták Jézust, hogy „Belzebúb

van benne, és a démonok fejedelmének segítségével űzi ki a démonokat”. Amikor övéi ezt meghallották, elmentek, hogy hatalmukba kerítsék (és hazavigyék), azt mondták ugyanis, hogy magán kívül van (Mk 3,20-22). Noha a rokonoknak ez a kijelentése minden valószínűség szerint jó szándékból fakadt, vagyis az életveszélyes Belzebúb-vádat akarták semlegesíteni vele, és így megelőzni az inkvizíciós eljárást, mégsem zárhatjuk ki, hogy valóban elmeháborodottnak tartották Jézust (a pontosság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy az evangélista szerint nem a Belzebúb-vád kapcsán, hanem amiatt, hogy az összegyűlt tömeg miatt Jézusnak még enni sem maradt ideje/lehetősége: 20. v.).

A farizeusok

Az evangélisták nagyon gyakran együtt emlegetik a farizeusokat és az írástudókat („teológusokat”), és nem véletlenül, mert az írástudók többsége a farizeusok körül került ki. Ez az „együtt emlegetés” kissé megnehezíti a farizeusok, illetve az írástudók jellemzőinek megkülönböztetését, de igyekeztem ezt megtenni, és külön alponban tárgyalom az egyik, illetve a másik csoport Jézussal szembeni kifogásait – de természetesen vannak átfedések.

A farizeusok alkották az egyik fontos vallási irányzatot Izraelben; mondhatjuk, hogy ők képviselték a „konzervatív” vallásosságot: szenvedélyes buzgósággal küzdöttek a törvény és a szóbeli hagyományok megtartásáért a hétköznapi élet apróságaiiban is (és a papi arisztokratákat tömörítő szadduceusokkal szemben a laikusokat képviselték).

Nem meglepő tehát, hogy a farizeusok elsősorban törvény-szegést vetettek Jézus szemére, számos területen.

Sokszor találkozunk azzal, hogy a farizeusok erősen kifogásolták Jézus *szombati gyógyításait* (pl. Mk 3,2; Lk 14,1-5), munkának minősítették azokat, és a mózesi törvényre hivatkoztak: „A hetedik nap... szent Jahve számára” (2Móz 35,1-3). (Ennek a kifogásnak a súlyát jól mutatja, hogy Jézus félreállítására érdekében Márk szerint már a kezdet kezdetén összefogtak a Heródes-pártiakkal, azaz politikai és vallási ellenfeleikkel: Mk

3,6). Ugyanezen okból tiltakoztak Jézus tanítványainak szombati *kalásztépése* ellen (Mk 2,24).

Továbbá számon kérték Jézuson, hogy némely tanítványa *tisztátalan*, azaz mosatlan kézzel evett; ezúttal az ősi hagyományokra hivatkoztak: „Miért nem járnak el tanítványaid az ősök hagyománya szerint, hanem tisztátalan kézzel esznek” (Mk 7,5)? A *böjtlés* kérdésének nem volt akkora súlya, mint a rituális tisztaságnak, de a tanítványok nem-böjtlése okán még ezt is szóvá tették (Mk 2,18). Ne tévesszen meg minket az, hogy konkrét megfogalmazásukkal a tanítványokat bírálják, és nem közvetlenül Jézust, mert ez voltaképpen csak udvariassági gesztus volt: Udvariasan nem a mestert vádolják, hanem tanítványaikat, megadva neki a könnyű visszavonulás lehetőségét: csak el kell határolódnia követőinek hagyománytörésétől. Persze adott alkalom a közvetlen megütközésre is, például amikor egy farizeus meghívta Jézust, hogy étkezzék nála, és „elcsodálkozott, amikor meglátta, hogy étkezés előtt nem végezte el előbb a mosakodást” (Lk 11,38).

Jézus azonban nemcsak az említett gyakorlati vonatkozásokban minősült törvényszegőnek a farizeusok szemében, hanem „elvi síkon” is, ahogyan ez egyértelmű vált például a *válás* kérdésében (Mk 10,2-9). Megkérdezték tőle: „Vajon szabad-e a férjnek elbocsátania feleségét?” Érdekes módon ekkor Jézus érdeklődik a mózesi törvény iránt, amelyet ellenfelei mindjárt idéznek is: „Mózes megengedte, hogy válólevelet írjunk, és így elbocsássuk”, mire Jézus látványosan szembeszáll a törvénnyel, mondván: „*Szívetek megkövesedettségé miatt írta nektek Mózes ezt a parancsot*”, és közli Isten eredeti szándékát, amely ezúttal érvényteleníti a mózesi törvényt: „*Amit Isten összekötött, ember ne válassza szét!*”

Az egész zsidó társadalomra jellemző volt a „bűnösök” megvetése és a fizikai elhatárolódás tőlük (vö. fönt, „A nép” alpont 4. bekezdésében: „*mind* nagyon zúgolódtak”, Lk 19,7), a farizeusokra azonban különösen is (vö. Lk 18,11). Jézus azonban lépten-nyomon vétett ez ellen az erkölcsi vonatkozású társadalmi közmegegyezés ellen. Konkrét, személyes jellegű példa erre, hogy amikor az őt vendégül látó farizeus házába belép egy bűnös asszony, könnyeivel öntözi a lábát, és megkeni illatos

olajjal, akkor ő ezt elfogadja, sőt kifejezetten megvédi a botránkozó farizeussal szemben (Lk 7,36-44). – Lukács azonban nagyon pontosan írja le ezt az ügyet általánosságban is: A vámosok és a bűnösök valamennyien állandóan közeledtek Jézushoz, hogy hallgassák őt. A farizeusok és az írástudók ellenben nagyon zúgolódtak; azt mondták: „Ez jó fogadtatásban részesít bűnösöket, és együtt eszik velük” (Lk 15,1-2). Ennek a súlyát akkor élhetjük át igazán, ha tudatosítjuk, hogy az együtt étkezés a közösségvállalás jelképe volt, és teljes ellentétben állt a rabbinikus szabállyal: „Az ember ne társuljon istentelenekhez, még azért se, hogy a Tórához közelítse őket.” Vagyis a farizeusok szerint Jézus jóváhagyta a bűnösök bűneit, illetve ezáltal maga is bűnössé vált.

Az írástudók

Tekintettel arra, hogy az írástudók többsége a farizeusok körül került ki, nem csodálkozhatunk azon, hogy az ő Jézus elleni vádjaik részben azonosak voltak a farizeusokéival. Ezek közül kettőt emelek ki: Egy alkalommal a tanítványokhoz intézett kérdés formájában vádolták meg Jézust az erkölcsi rend és az isteni világrend áthágásával: „Hogyhogy a vámosokkal és bűnösökkel eszik együtt” (Mk 2,16)? Az ő teológiájuk szerint ugyanis a „bűnösöket” ki kell irtani Isten népének köréből, hogy Isten szentsége (= elkülönítettsége a világ „profán” részétől, mindattól, ami morális vagy kultikus szempontból tisztátalan) csorbát ne szenvedjen (vö. 5Móz 13,6; 17,7; 19,19 stb.). – Máskor Jézust kérdezték meg arról, miért nem tartják meg tanítványai a rituális tisztaságra vonatkozó előírásokat (Mk 7,5). Részükről ez nem „ártatlan”, hanem kritikus érdeklődés volt: hivatalos „tanbeszélgetés”, az „inkvizíciós eljárás” része, és ezzel közvetve ugyan, de egyértelműen törvényszegőnek minősítették Jézust.

Ez az inkvizíciós jelleg élesen ütközik ki akkor, amikor egyenesen a fővárosból, Jeruzsálemből érkezett írástudók fogalmazzák meg életveszélyes vádat Jézus ellen, mondván: „Belzebúb van benne, és a démonok fejedelmének segítségével űzi ki a démonokat” (Mk 3,22). Magyarul: Az Ördöggel cimborál!

Az életveszély itt még rejtett, de majd nyilvánvalóvá válik azután, hogy Jézus kiutasította a jeruzsálemi templomból az ott eladókat és vásárlókat (Mk 11,15). Ekkor az írástudók (a főpapokkal és a vénekkel együtt) ezt a kérdést teszik föl: „Milyen hatalommal teszed ezeket? Vagy ki adta meg neked ezt a hatalmat, hogy ezeket tedd” (Mk 11,28)? Ugyanis nyilvánvalóan olyan mértékű vallási (és politikai meg gazdasági) felforgatást láttak Jézus fellépésében, hogy „keresték a módját, hogyan pusztíthatnák el őt” (Mk 11,18).

A legsúlyosabb vádat azonban akkor fogalmazták meg az írástudók, amikor Jézus a gyógyításra odavitt bénával – anélkül, hogy az a bűnbánat legcsekélyebb jelét adta volna – egyszerű tényként közli: „*Gyermekem, bocsánatot nyertek bűneid*” (Mk 2,5). Mire az ott ülő írástudók ezt fontolgatták szívükben: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza” (Mk 2,7)! Az ő felfogásuk szerint ugyanis Jézus azt gyalázta, ami (szerintük) Istenben a legistenibb, vagyis hogy abszolút igazságosan jutalmaz és büntet, s ettől csak ő maga térhet el kegyelmi aktusai révén, másfelől pedig csak az „általá felhatalmazott” személyek (az áldozatot bemutató papok vagy próféták) ismerhetik fel és jelenthetik ki, hogy adott esetben megbocsátott-e, vagy sem.

A következő két eset súlya messze távol áll a fentiekétől, de sajátosságuk miatt érdemes megemlíteni őket.

Az egyikben sértő viselkedéssel vádolják Jézust: Miután kemény kritikával illette a farizeusokat (Lk 11,42-44), egy törvénytudó azt mondta neki: „Mester, ha ilyeneket mondasz, minket is sértegetsz” (Lk 11,45)!

A másik eset egy ritka kivételre hívja fel a figyelmet, ekkor ugyanis a szóban forgó írástudó nem kritikát fogalmaz meg Jézussal szemben, hanem egyetértését fejezi ki Jézusnak a ketős főparancsról adott tanításával: „Úgy van, rabbi! Az igazságnak megfelelően mondtad, hogy egy az Isten, és rajta kívül nincs más Isten, és őt szeretni teljes szívvel, teljes ésszel és teljes erővel, és szeretni embertársainkat mint önmagunkat, ez jóval több, mint minden égőáldozat és vágóáldozat” (Mk 12,32-33).

* * *

Az aláhúzott szavak/kifejezések kétségtelenül szép kis kifogáslistát tesznek ki – más kérdés, hogy a vádak hány százaléka helytálló, és ha igen, akkor milyen értelemben...

(2022. február 19.)

A tanítványok viszonyulásai

Jézushoz – egymáshoz – kívülállókhoz

Keresztény körökben viszonylag gyakran esik szó arról, hogyan viszonyult Jézus a tanítványaihoz; magam is külön tanulmányt szenteltem ennek a kérdésnek (*A Mester*, ld. Isten országa rajtatok áll vagy bukik!, 225-237; részben: *Az illúzióromboló Jézus*, ld. Jézus és az evangélisták, 37-51). Ehhez képest ritkán kerül szóba az, hogyan viszonyultak a tanítványok Jézushoz, ezért gondoltam, hogy érdemes egy kicsit ezt is megvizsgálni. Aztán természetesen adódott a gondolat, hogy nézzük meg azt is, hogyan viszonyultak a tanítványok egymáshoz, illetve a tanítványi körükön kívül állókhoz.

Persze akárcsak Jézus szavainak vizsgálatakor, érdemes itt is óvatosnak lennünk, vagy talán még óvatosabbnak lennünk, hiszen ma már nehéz eldönteni, hogy az evangélisták mennyire objektíven tárják elénk a történeteket, vagy mennyire vetítik bele saját látásmódjukat/mondanivalójukat a tanítványok szavainak/viselkedésének leírásába. Ennek vizsgálatát most mellőzöm, és az egyszerűség kedvéért többnyire szó szerint elfogdom az evangélisták állításait.

Jézushoz

Nem értik

A leggyakoribb jelenség az, hogy a tanítványok nem értik Jézus tanítását, például a búzáról és a konkolyról szóló példabeszéd értelmét (Mt 13,36) vagy azt, miért nem szabad semmilyen esetben sem elbocsátani a házastársat (Mk 10,10), és „talányosnak” tartják a rituális tisztasággal kapcsolatos álláspontját (Mk 7,17) – s a nyilvános tanítás után külön megkérdézik Jézust, hogyan is kell érteni a szavait. Előfordul az is, hogy megértik ugyan a tanítást, de további „pontosítást” kérnek, mert maguktól

nem tudják, hogy az csak nekik szól-e, vagy mindenkinek (ld. a résen álló házigazdára tett utalást, Lk 12,39.41), vagy hogy hányszor kellene megbocsátanunk az ellenünk vétőknek („Talán hétszer?”, Mt 18,21).

„Gyakorlati értetlenségük” nyilvánul meg mind a két „kenyérzaporítási” történet kapcsán. Amikor az első történetben Jézus felszólítja őket, hogy ők adjanak enni az embereknek, azt kérdezik: „Menjünk el, és vásároljunk kétszáz dénárért kenyeret, és így adjunk nekik enni?” (Mk 6,37). De nem tanulnak ebből, és amikor a következő alkalommal Jézus kifejezi együttérzését a megéhezett hallgatósággal, megkérdezik: „Honnan lesz képes itt valaki jóllakolni ezeket kenyérrrel a pusztába vezető útra?” (Mk 8,4).

Azon nincs mit csodálkozni, hogy nem értik, hogyan beszélhet Jézus a rá váró szenvedésekről, különös tekintettel az ezzel kapcsolatos megjegyzésére: „Az emberfiát Isten emberi kezeknek szolgáltatja ki” (Mk 9,31-32), az viszont elképesztő, hogy amikor korábbi tanításaihoz híven, az utolsó vacsorán Jézus rámutat az önvédelmi fegyverhasználat képtelenségére (Lk 22,36 helyesen, azaz kérdésként értelmezve), akkor totális értetlenségükről bizonyosságot téve, így reagálnak: „Uram, nézd, van itt két tör!” (Lk 22,38; kardot a zsidók nem viselhetek).

De nemcsak a tanítását nem értik, hanem a személyét illetően is tévúton járnak. Egyrészt harmóniában látják őt az Ószövetség két nagy alakjával, Mózesrel és Illéssel – ahogyan ezt képszerűen juttatja kifejezésre Péter ajánlata a „színeváltozás” jelenetében: „Csinálunk majd három sátrat, neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet” (Mk 9,5 – vö. még Lk 9,54: „ahogyan Illés is tette”) –, másrészt messze azok fölé helyezik őt azzal, hogy az elértkezett Messiást látják benne (Mk 8,29), aki majd „helyreállítja Izrael királyságát” (ApCsel 1,6), s akinek „a jobbán és a balján akarnak majd ülni dicsőségében” (Mk 10,37).

Ezek alapján nem meglepő, hogy nemegyszer nagy zavarba jönnek Jézus szavai és viselkedése nyomán. – Miután Jézus kijelentette, hogy „milyen nehezen fognak bemenni Isten országába azok, akik vagyont birtokolnak”, „a tanítványok elborzadtak ezekre a szavakra” (Mk 10,23-24). – Amikor egyszer haza-

érték útjukról, Jézus megkérdezte tőlük: „Miért vitatkoztatok az úton?” Ők azonban hallgattak, az evangélista szerint azért, mert „arról vitatkoztak egymással az úton, hogy ki a legnagyobb közöttük” (Mk 9,33-34). – Talán lehet ezt a hallgatást is a Jézus rosszallásától való félelem jeleként értelmezni, mindenesetre egyszer kifejezetten találkozunk a félelmükkel (Mk 9,30-32): Miután Jézus másodszor beszélt nekik várható szenvedéséről, ők egyrészt „nem értették meg ezt a beszédet” (feltehetően azért, mert összeegyeztethetetlennek tartották messiási elképzeléseikkel), másrészt „féltek megkérdezni őt” (talán arról, hogy akkor lehet-e Isten küldötte, az igazi Messiás, ha szenvedését és halálát helyezi kilátásba). – Mindenesetre amikor „arcát megkeményítve” (Lk 9,51) Jézus rálép a Jeruzsálembe vezető útra, akkor ismét azt olvassuk, hogy tanítványai „elborzadtak” (Mk 10,32); nyilvánvalóan Jézusnak az az elszántsága rémítette meg őket, amellyel „a végzete” felé haladt az élükön, és ha tekintetbe vesszük messiási illúzióikat, nincs is mit csodálkoznunk rémületükön.

Mindezeket tekintetbe véve talán kissé furcsán hat a tanítványoknak a következő két alponban, különösen a másodikban összefoglalt viselkedése.

Figyelmeztetik

Ezek a figyelmeztetések többnyire nem egyszerű figyelemfelhívások, hanem valamilyen viselkedésre/cselekvésre akarják rávenni Jézust.

Mindjárt az első nyilvános fellépés napján, amikor elmennek Simon és András házába, felhívják Jézus figyelmét arra, hogy Simon anyósa lázasan ágyban fekszik (Mk 1,30) – és ezt alighanem azért teszik, mert gyógyítást várnak el Jézustól, ami persze eléggé indokolatlannak tűnik, hiszen korábban még nem szereztek tapasztalatot Jézus gyógyításairól.

Napnyugtakor viszont – az evangélista szerint – Jézus sok beteget meggyógyított, de ő minden jel szerint nem a sikeres gyógyító szerepére vágyott („az egész város összegyülekezett az ajtó előtt”), és hajnalban elvonult egy pusztaságra imádkozni; a tanítványok azonban utánamentek, és amikor megtalálták, figyelmeztették: „Mindenki téged keres!” (Mk 1,37), nyil-

vánvalóan a sürgős visszatérésre és további gyógyításokra bízva őt.

A farizeusokkal és írástudókkal a rituális tisztaságról folytatott vita után odamentek hozzá a tanítványok, és így szóltak: „Tudod-e, hogy a farizeusok megbotránkoztak, amikor meghalották [ezt] a beszédet?” (Mt 15,12). Kérdésük/figyelmeztetésük talán azt jelenti: „Miért kell felingerelned őket, és kitenned magad az üldöztetés veszélyének?”, s ez alig rejtetten felszólítás is arra, hogy máskor ne mondjon ilyen „megbotránkoztató” dolgokat.

Alighanem ugyanez a problematika jelenik meg Jeruzsálemben, amikor kifelé menet a templomból, egyik tanítványa így szólt hozzá: „Rabbi, nézd, micsoda kövek és micsoda épületek” (Mk 13,1)! Nem ártatlan turistabeszélgetés folyik itt Jézus és egyik tanítványa között, mint amikor az emberek fölhívják egymás figyelmét az érdekes látnivalókra, hanem a Jeruzsálemtért, az ország vallási központjáért folyó szellemi harc feszült légkörében mondja a tanítvány a mesterének: „Olyan hatalmas ez a templom! Mít tudsz tenni ellene?” Mintha csak azt mondaná: „Muszáj erőltetned ezt a küzdelmet? Csak ártasz vele magadnak és mindnyájunknak!”

A Jézusban csalódást keltő gazdag ifjúval folytatott beszélgetés után Péter elkezdte mondani neki: „Nézd csak! Mi mindent elhagytunk, és követtünk téged” (Mk 10,28)! Nem nehéz beleképzelnünk ebbe az emlékeztetésbe az evangéliumban nem említett kérdést: „Mit kapunk majd ezért?” Valószínűleg valamilyen jövőbeli kárpótlást vártak el Jézustól, mihelyt „létrehozza messiási birodalmát”.

Látszólag csak ártalmatlan tér- és időbeli helyzetjelentés, amikor a tömeg hosszas tanítása után a tanítványok felhívják Jézus figyelmét arra, hogy „Pusztá ez a hely, és már későre jár az idő” (Mk 6,35), de a következő alpont elején látni fogjuk, ezzel mire akarták ösztönözni Jézust.

Számon kéri

Mondhatnánk úgy is: keményen beszélnek vele. Ennek a legenyhébb formája, hogy az első „kenyérzaporítási” történetben határozottan felszólítják Jézust, küldje el az összegyűlt

embereket, hogy „elmenve a környező tanyákra és falvakba, valami ennivalót vásároljanak maguknak” (Mk 6,36).

Amikor a Genezáreti-tavon nagy szélvihar támad, s a hullámok becsapnak a hajóba, de Jézus ennek ellenére békésen szendereg a hajó hátsó részében, határozott szemrehányást kifejező kérdést intéznek hozzá: „Rabbi, nem törődöl azzal, hogy elve-szünk?” (Mk 4,38).

Ez a számon kérő fellépés már-már szemtelen formát ölt a vérfolyásos asszony gyógyulásáról szóló történetben: Az asszony elvegyült a Jézust körülvevő tömegben, majd hátulról megérintette Jézus ruháját, mert azt gondolta: „Ha megérintem, akár csak a ruháját is, megmenekülök.” Amikor aztán Jézus érezte, hogy „erő ment ki belőle”, megfordult a tömegben, és így szólt: „Ki érintette meg a ruhámat?” Erre tanítványai szinte rátámadtak: „Látod, hogy a tömeg szorongat téged, és mégis azt kérdezed, »ki érintett meg engem«?” (Mk 6,25-31)

Azután pedig, hogy Jézus először beszélt nyíltan a rá váró szenvedésekről, Márk szerint „erre Péter magához vonta őt, és kezdt keményen beszélni vele” (Mk 8,32). Máté azt is tudni véli, mégpedig megalapozottan, hogy pontosan miben állt ez a kemény beszéd: „Isten őrizzen ettől, uram! Semmiképp nem történik ez veled!” (Mt 16,22) – hiszen a tanítványok messiási reményeivel tökéletes ellentmondásban állt Jézus szenvedésének, és pláne kivégzésének a lehetősége.

Útmutatást várnak

Nevezetesen: cselekvési útmutatást. És érdekes módon mind a két ilyen, az erőszakalkalmazással összefüggő helyzetben nekik már megvan a maguk elképzelése a helyes viselkedésről, és voltaképpen csak Jézus jóváhagyását várják.

Amikor az ösellenség szamaritánusok egyik falujában nem fogadják be őket szállásra, Jakab és János megkérdezi Jézust: „Uram, akarod-e, hogy azt mondjuk: »Tűz szálljon le az égből, és pusztítsa el őket!«?” (Lk 9,54)

A Getszemáni-kertben, a Jézus letartóztatása előtti pillanatokban, amikor a körülötte lévő tanítványok meglátták, hogy mi készül, így szólnak: „Uram, odavágjunk-e törrel?” (Lk 22,49)

Mindkét kérdés, és a mögöttük meghúzódó szándék azt mutatja, hogy fogalmuk sincs Jézus elveiről és lelkületéről, még

azután sem, hogy éppen csak pár órával korábban szigorú oktatást kaptak a témáról, nevezetesen: Amikor az utolsó vacsorán azzal hengegtek, hogy van náluk két tör, Jézus egyetlen szóval lehurrogtatta őket: „Elég.” Bár lehetne ezt ironikusan is értelmezni: „Bőven elég. Még sok is – hiszen egyre sincs szükségünk!”, de valószínűbb, hogy egyszerűen azt jelenti: „Elég ebből az ostoba beszédből” (vö. 5Móz 3,26)!

Kérnek

Érdekes, hogy a szinoptikus evangéliumokban mindössze három olyan „érdemi” eset van, amikor a tanítványok a maguk számára kérnek valamit Jézustól.

Jézus ismételten elvonult, hogy magányos helyen imádkozzék. Az egyik esetben, amikor visszatért imádkozásából, Lukács szerint egyik tanítványa kérte: „Uram, taníts meg minket imádkozni, ahogyan János is megtanította tanítványait” (Lk 11,1), s az evangélista szerint Jézus ekkor „tanította meg” nekik a „Miatyánkot”.

A szövegösszefüggés alapján nem egyértelmű, hogy mikor és milyen okból kérték az apostolok Jézustól: „Növeld [Istenbe vetett] bizalmunkat!” (Lk 17,5), hagyományos fordításban: „Növeld bennünk a hitet!” – Nézetem szerint ez a kérés is a tanítványok értetlenségéről árulkodik, mert az Istenbe vetett bizalom az ember *válasz*magatartása, így azt senki más nem adhatja meg neki, illetve nem növelheti benne. Mindenesetre érdemes figyelni rá: egyedül Lukács tud arról, hogy Istenbe vetett bizalmat lehetne adni valakinek vagy növelni lehetne valakiben, illetve azt „ki lehetne imádkozni” más számára (Lk 22,31-32).

A Jézus szempontjából legabszurdabb kérést a Zebedeusfiak intézték hozzá: „Add meg nekünk, hogy egyikünk jobboldon, másikunk baloldon üljön a te dicsőségedben” (Mk 10,37)! Kérelmük mögött ugyanis az a várákozásuk áll, hogy Jézus a saját, Dávid modellje szerinti messiási uralmát fogja megvalósítani Jeruzsálemben; a „dicsőség” ennek a királyságnak a dicsősége. Fejükbe vették, hogy bizonyára ő a Messiás, és már most a várt messiási birodalom legfőbb miniszteri helyeire pályáznak.

Elhagyják

Az Olajfák-hegyére menet Péter erősen fogadkozik: „Lehet, hogy mindannyian eltántorulnak majd tőled, de nem én!” Jézus megpróbálja kijózanítani: „Ámen, mondom neked, te ma, ezen az éjszakán, mielőtt a kakas kétszer kiált, háromszor tagadsz meg engem.” Ő azonban még buzgóbban beszél: „Ha meg kellene is halnom veled együtt, semmiképpen sem foglak megtagadni téged!” – És ugyanígy beszéltek a többiek is mindannyian (Mk 14,29-31).

A Getszemáni-kertben aztán a három kiválasztott külön, és alighanem a többiek is elalszanak (Mk 14,33-40; Mt 26,40), majd Jézus letartóztatása után mind elfutnak (Mk 14,50), Péter pedig háromszor megtagadja (Mk 14,66-71).

De nem ez a vég: Húsvét után visszatérnek hozzá, és hagyomány szerint Júdás kivételével mindvégig hűségesek maradnak hozzá.

Egymáshoz

Az elvi szempontból jelentéktelen apróságokat leszámítva alig van néhány adatunk:

Bosszankodnak

Amikor Betániában, a leprás Simon házában egy asszony sokat érő nárduszolajat öntött Jézus fejére, tanítványai közül néhányan bosszankodtak magukban: „Mire való volt az olajnak ez az elpocsékolása? Több mint háromszáz dénárért el lehetett volna adni, s az árát a szegényeknek lehetett volna adni” (Mk 14,4-5).

Vitáznak

Márk kétszer beszél arról, hogy a tanítványok vitatkoztak egymással: az egyik alkalommal azzal kapcsolatban, hogy nem vittek magukkal elég kenyeret (Mk 8,16), a másik alkalommal pedig arról, hogy ki a legnagyobb közülük (Mk 9,34). Ez az utóbbi azonban voltaképpen azonos a versengés magatartásával.

Versengenek

Egyrészt a legutóbb idézett helyet kell itt is megemlítenünk (Mk 9,34), másrészt azt az esetet, amikor név szerint Jakab és

János tör az első helyekre a remélt messiási országban, s ennek hallatára a másik tíz megneheztel Jakabra és Jánosra (Mk 10,41). Az utolsó vacsorán aztán ismét versengés támadt köztük amiatt, hogy vajon melyikük számít a legnagyobbaknak (Lk 22,24).

A körön kívüliekhez

Kirekesztők

Négyszer is találkozunk ezzel a tanítványi viselkedéssel.

Legfinomabb megnyilatkozása az, hogy amikor a tanítás után későre jár az idő, és ott van a sok éhes ember, a tanítványok – noha együtt éreznek velük – egyszerűen meg akarnak szabadulni tőlük, és egyenesen felszólítják Jézust: „Küldd el őket, hogy elmenvén a környező tanyákra és falvakba, valami ennivalót vásároljanak maguknak” (Mk 6,36).

Amikor a fent említett asszony Jézus fejére öntötte a drága nárduszosolajat, néhányan nemcsak bosszankodtak, hanem „rá is ripakodtak” az asszonyra (Mk 14,5).

Van aztán a kirekesztő viselkedésüknek két még súlyosabb esete. – Amikor szüleik kisgyermeküket vitték Jézushoz, hogy áldást kérjenek számukra, a tanítványok „keményen rájuk szóltak” (Mk 10,13), mire Jézus így fedtte meg őket: „*Hagyjátok, hogy a gyermekek hozzám jöjjenek, és ne álljátok útjukat...*” (Lk 18,16). – Nem ismerjük az események sorrendjét, mindenestre érdemes fölfigyelni arra, hogy egy másik esetben maguk a tanítványok használják magukra vonatkozóan az „útonállás” kifejezést. János így szólt Jézushoz: „Rabbi, láttunk valakit, aki rád hivatkozva űz ki démonokat, de nem követ minket, igyekezünk tehát útját állni tevékenységének, mert nem követ minket.” Aztán Jézus ugyanezzel a kifejezéssel utasítja helyre őket: „*Ne álljátok útját...*” (Mk 9,38-39)!

(2022. január 12.)

Nyelvészet

Verssorrend-csere

Az evangéliumok rendelkezésünkre álló szövege hosszú áthagyományozási folyamat és az evangélisták munkájának végeredménye, és többnyire nagyon nehéz megmondani, hogy mi volt az „eredeti” tartalom, mit tekinthetünk „hitelesnek” (akár az események leírását, akár Jézus szavait illetően), és mit kell – végső soron – az evangélisták számlájára írunk.

Ezt a problematikát konkretizálom most egy-egy szövegrészlet mondatainak sorrendjére vonatkozóan – ugyanis néhány esetben az evangélista (vagy az adott evangélium végszerkesztője) minden jel szerint megváltoztatta a mondatok feltételezhetően eredeti sorrendjét, mivel nem értett egyet az eredeti sorrendből adódó mondanivalóval – ily módon viszont a „versbeosztás” általa megszabott sorrendjével új, az eredetinek ellentmondó mondanivaló áll előttünk.

A versek szóban forgó felcserélése elsősorban Márkra jellemző, mégis egy Lukácstól vett esettel kezdem a jelenség bemutatását, mivel talán ez a leglátványosabb, és ennek alapján jobban érthetőek lesznek a Márk-evangélium példái (ezeket nem az evangélium sorrendjében tárgyalom, hanem a legérdekesebbekkel kezdem, azután veszem sorra az egyszerűbbeket).

„Technikai szempontból” a következőképpen járok el: *előbb* közlöm az adott szöveget a hagyományos fordításban és verssorrendben (a Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliája [RÚF], 2014), *majd* a saját fordításomban, a megváltoztatott verssorrenddel; *ezután* a szöveg általam helyesnek tartott értelmezéséhez szükséges „háttérinformációkat” közlöm; *végül* a verseknek az ismert evangéliumi sorrendjéből, illetve az általam javasolt „eredeti” sorrendjéből adódó, más-más mondanivalót mutatom be. (A könnyebb érthetőség kedvéért nem csupán a problematikus verseket idézem, hanem a tágabb szöveggörnyezetet is.) –

A „Mk 639” és hasonló utalások evangéliumkommentárjaim lábjegyzeteire vonatkoznak, lásd:
<https://www.bokorportal.hu/gromon/index.html>.

* * *

Lukács 19,8-10

⁵Amikor Jézus odaért, felnézett, és így szólt hozzá: Zákeus, jöjj le hamar, mert ma a te házában kell megszállnom. ⁶Ekkor sietve lejött, és örömmel befogadta. ⁷Akik ezt látták, mindnyájan zúgolódtak, és így szóltak: Bűnös embernél szállt meg. ⁸Zákeus pedig odaállt az Úr elé, és ezt mondta: Uram, íme, vagyonom felét a szegényeknek adom, és ha valakitől valamit törvénytelenül vettem el, a négyszeresét adom vissza annak. ⁹Jézus így felelt neki: Ma lett üdvössége ennek a háznak, mivelhogy ő is Ábrahám fia. ¹⁰Mert az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megtartsa az elveszettet.

(5) Amikor Jézus odaért arra a helyre, feltekintett, és ezt mondta neki: „Zakeus, sietve szállj le, mert ma a te házában kell megszállnom!” (6) Ő sietve leszállt, és örömmel vendégül látta. (7) És amikor ezt meglátták, mind nagyon zúgolódtak, mondván: „Bűnös emberhez ment be, hogy megszálljon nála!” (9) Erre Jézus ezt mondta rá vonatkozóan: „Ma jött el a megmentés napja e ház számára, mivelhogy ő is Ábrahám fia. (10) Az emberfia ugyanis azért jött el, hogy felkutassa és megmentse az elveszetteket.” (8) Zakeus pedig előállt, és ezt mondta az Úrnak: „Nézd, vagyonom felét, uram, a szegényeknek adom, és ha valakitől kizsaroltam valamit, négyszeresét adom vissza.”

Háttér adatok

Jerikóban már a koldusok is úgy tudják, hogy Jézus „Dávid fia”, azaz a várva várt Messiás (Lk 18,38-39). Ezért Jézusnak most már tetteivel, jelszerűen, jelképes prófétai cselekedettel is (ld. Mk 639, 654 és 656, utolsó bek.) meg „kell” hirdetnie *valódi* programját, ami nem más, mint hogy *megkeresse* „Izrael házában” *elveszett* juhait (vö. Mt 15,24; Lk 15,3-4!), mégpedig úgy, hogy *ingyenesen* felkínálja Isten korlátlan szeretetét (Mk 2,17b). A fővámoshoz látogatva ezt teszi meg.

Az, hogy Jézus a „tisztátalan” és mindenki által megvetett vámoshoz tér be szállásra, minden kétséget kizáróan mutatja, hogy teljes *emberi* közösséget vállal vele (vö. Lk 948. láb.); ebből persze egyáltalán nem következik, hogy egyetért a tetteivel).

Tekintettel a vámosokkal kapcsolatos korabeli közfelfogásra (vö. Lk 1176), a 7. versben említett nagy zúgolódás általános-ságban is teljesen érthető lenne, a népnýúzó, népellenység, gazdag fővámos esetében pedig különösen is az, és egyúttal azt is jelzi, hogy valamennyien – a tanítványok, Jézus tágabb kísérete s a jerikóiak egyaránt – tökéletesen megértették Jézus gesztusának, Zakeushoz betérésének forradalmi jelentőségét.

A 9. v. bevezetésében a legtöbb fordításban az áll, hogy Jézus így felelt „neki”. Csakhogy Jézus szavai nyilvánvalóan *nem* neki szólnak (miért is szólna hozzá egyes szám harmadik személyben?), hanem a 7. versben említett zúgolódóknak. A „neki” tehát egyszerű fordítási hiba: nem veszik figyelembe, hogy a *prosz* elöljárószónak nem csupán „-hoz, hez, -höz, -ra, -re, felé” jelentése van, hanem – egyebek mellett – „valamire tekintettel, valamire nézve, valamire vonatkozóan, valamivel kapcsolatban, valamit illetően” is – amint ez teljesen kézenfekvő Lk 12,41-ben és 20,19-ben is: „Ekkor Péter így szólt: „Uram, [csak] ránk vonatkozóan mondod ezt a példázatot, vagy mindenkire vonatkozóan is?” – „Az írástudók és a főpapok igyekeztek már abban az órában rátenni a kezüket [Jézusra], de féltek a néptől – felismerték ugyanis, hogy rájuk utalva mondta ezt a példázatot.”

Az „Ábrahám fia” kifejezés jelentése: „Ábrahám népéhez tartozik” (vö. Lk 13,16: „Ábrahám leánya”). E kijelentés forradalmi jelentőségű értelme pedig, tekintettel a korabeli közfelfogásra: „Ő is Izrael népének *egyenjogú* tagja – noha »bűnös« vámos” (vö. Lk 5,30; 7,34; 15,2). És ahogy a szövegösszefüggés egyértelműen mutatja („Ma jött el a megmentés..., *mivel-hogy...*”), ez azt is magában foglalja, hogy *nem* „érdemeiért” (megtéréséért és bőkezű jóvátételéért), hanem „alanyi jogon”, egyszerűen mint embernek jár neki is a „megmentés”, az „*üdvösség*” felkínálása, amit Jézus szállásvétele jelképez!

Magyarázat

Az egész történet igazi logikája és tényleges értelme csak akkor tárul fel, ha megváltoztatjuk a 8-9-10-es verssorrendet, és helyreállítva az „eredeti” rendet, a 8. verset a 9-10. után helyezük el. Ekkor kristálytisza az események menete és jézusi teológiája: 1. Jézus semmilyen feltételt nem szabva felkínálja Zakeusnak a megmentést (és ezt demonstrálja is azzal, hogy szállásra tér be hozzá), 2. Zakeus örömeiben elhatározza, hogy megtér (és ezt demonstrálja is jóvátételi ígéreteivel). – Vagyis ebben az esetben Zakeus megtérése az „üdvösség” ingyenes felkínálásának következménye.

A 8-9-10-es sorrenddel viszont Lukács azt a benyomást kelti, hogy 1. jótetteinek felsorolásával Zakeus a zúgolódók szemrehányása ellen védekezik, miszerint ő bűnös ember, 2. Jézus azért jutalmazza „üdvösséggel” Zakeust, mert már megtért. – Vagyis ebben az esetben Zakeus megtérése az „üdvösség” elnyerésének feltétele.

Ezzel azonban Lukács csak arról tesz bizonyosságot, hogy egyáltalán nem érti Jézus szellemiségét és viselkedését, és hogy ő is a zúgolódók oldalán áll, mert úgy gondolja, hogy a bűnösöknek büntetés jár, a jóknak jutalom, tehát „előbb a megtérés, aztán az üdvösség”. (Holott Jézus máskor is nyilvánvalóvá tette, hogy Isten jósága és megbocsátása *ingyenesen, feltételek nélkül* áll az ember rendelkezésére, konkrétan: bűnbánat tanúsítása nélkül is az ember rendelkezésére áll; ld. pl. Mk 2,5, és látványosan Jn 8,7.11!)

Állításomat a következők támasztják alá: a) Lukács feketén-fehéren igazolható módon másutt is végrehajtott ilyen jellegű változtatást annak érdekében, hogy saját, Jézuséval ellentétes teológiáját vigye bele a szövegbe – mégpedig *ugyanabban* a témában! Az 5,29-32-ben két helyen is megváltoztatta a számára adott Márk-szöveget (Mk 2,15-17): a vámos Lévível való étkezést Jézus házából áthelyezte Lévi házába, illetve Jézus mondását („Nem azért jöttem, hogy ’igazakat’ hívjak meg, hanem bűnösöket”) kiegészítette a „megtérésre” kifejezéssel. Ezáltal „feje tetejére állította a dolgot”: nála nem Jézus lát vendégül kitaszított *bűnösöket*, hanem a *már megtért* vámos, Lévi ad lakomát az ő tiszteletére, illetve Jézus nem Isten *ingyenes, felté-*

tel nélküli jóságát hirdeti, hanem *megettérésre* szólítja fel a bűnösöket. – b) Jézusnak Zakeusról mondott, de *a zúgolódókhoz* intézett szavai („Ma jött el a megmentés napja...”, 9. v.) Lukács vers-sorrendjében – nyelvtanilag egyenetlenül, s nagyon zavaróan – *Zakeusra* irányulnak. (Teljesen érthető, hogy a fordítók „elcsábulnak”, és a *prosz auton*-t úgy értik: „neki”.) – c) Az elveszettek megmentéséről szóló mondás („Az emberfia ugyanis azért jött...”, 10. v.) teljesen céltalan, ha Zakeus már megettért, és Jézus jutalmul tanúsít jóindulatot iránta.

Márk 12,40-44

³⁸Tanítás közben így szólt Jézus: Óvakodjatok az írástudóktól, akik szeretnek hosszú köntösben járni, és szeretik, ha köszöntik őket a tereken, ³⁹szeretnek a főhelyeken ülni a zsinagógákban és az asztalfőn a lakomákon;

⁴⁰felemésszik az özvegyek házát, és színlelésből hosszan imádkoznak: ezekre súlyosabb ítélet vár. ⁴¹Jézus pedig leült a templomi persellyel szemben, és nézte, hogyan dobja a pénzt a sokaság a perselybe. Sok gazdag sokat dobott bele, ⁴²egy szegény özvegyasszony pedig odamenve beledobott két fillért, azaz a legkisebb pénzt. ⁴³Jézus odahívta tanítványait, és ezt mondta nekik: Bizony mondom nektek, hogy ez a szegény özvegyasszony mindenkinél többet dobott a perselybe. ⁴⁴Mert mindannyian a fölöslegükből dobtak, ő azonban szegénységéből mindent beledobott, amiye csak volt, az egész vagyonát.

(38) Miközben tanított, ezeket mondta nekik: „Óvakodjatok azoktól az írástudóktól, akik szívesen járkálnak talárban, és arra vágyakoznak, hogy a piacon köszöntsék őket, (39) elöl üljenek a zsinagógában, s a díszhelyeket foglalják el vendégségen.”

(41) Aztán leült a persellyel szemben, és szemügyre vette, hogyan dob a tömeg ércpénzt a perselybe: sok gazdag sokat dobott be, (42) majd jött egy szegény özvegyasszony, és két leptont, vagyis egy kvadránst dobott be. (43) Akkor magához hívta tanítványait, és ezt mondta nekik: „Ámen, mondom nektek, ez a szegény özvegyasszony többet dobott be, mint mind-

azok, akik pénzt dobtak a perselybe: (44) amazok ugyanis mind a fölöslegükből dobtak be, ő azonban nélkülözéséből mindent bedobott, amije csak volt, egész vagyonát. (40) Azoknak, akik felélik az özvegyasszonyok házát, és cserébe színlelésből hoszszasan imádkoznak, súlyosabb megítélésben lesz részük.”

Háttéradatok

a) Márk sorrendjében a 40. vers nyelvtani szempontból „otrombán” áll a 39. után, a mondatszerkezet ugyanis nem alkalmazkodik az előzményhez: *ha* az írástudókra vonatkozna, akkor *mellékmondatnak kellene* lennie, *de főmondatként* áll ott. – Mind teológiatörténeti, mind valláslélektani szempontból elgondolkodtató, hogy *a fordítások* nyíltan vagy közvetve, de gyakorlatilag *kivételesen nélkül elsimítják* Márk nyelvtani egyenetlenségét, és a papokat „kimentve”, nyelvtanilag is egyértelműen az írástudókra vonatkoztatják az özvegyek házának felélését és a színlelt imákat. Nyelvtani szempontból feltehetően a párhuzamos Lukács-szöveg (20,46-47) hatására tesznek így, de ez a fordítói eljárás nem igazolható.

b) A Jézus által kárhóztatott magatartás, „az özvegyasszonyok házának felélése” előfordulhatott az írástudók körében (például ha özvegyek jogi tanácsadójaként léptek föl), de egyáltalán *nem volt jellemző* az írástudók „osztályára”, viszont *kifejezetten jellemző* volt a *papokra*, hiszen ők egyfelől valóban az özvegyek „vagyonát” is begyűjtő templomkincstárból éltek, másfelől naponkénti foglalkozásuk volt (az áldozatbemutató és) a hosszas imádkozás, a liturgia végzése, ami aligha fakadt mindig a szívükből, s aminek valóban bizonyos ellenszolgáltatás jellege volt. (Ami az „Azoknak, akik” fordítást illeti, a görög szöveg egyértelmű: *hoi... hutoi...* Már ez is arra utal, hogy a 40. versnek nem a 38-39. versben említett írástudók az alanyai, hanem mások, bár ezek nincsenek néven nevezve.)

c) Az előző pont és a közös „özvegy” címszó alapján is *logikus* az „özvegy perselybe dobott két fillére” és az „özvegyek házának felélése” közti *belső összefüggés*, viszont nincs logikus *belső összefüggés* a 38-39. versben leírt *írástudói becsvágy* és az özvegyek házának felélése (40. v.) között.

d) A 38-39. v. után logikátlanul lóg a levegőben a 40. v., viszont logikusan követi a 43-44. verset, ha azokhoz csatolt *kommentárnak* tekintjük.

e) A 12. fejezet általános tematikáját tekintve (= viták az írástudókkal) elszigetelten, összefüggéstelenül áll az özvegyaszszony áldozatkészségének története és a hozzá kapcsolódó jézusi tanítás, ami azt a benyomást kelti, *mintha* az özvegy példájával Jézus arra akarná felszólítani tanítványait, hogy ők is adják *a templomnak*, „amijük csak van” – holott ő *a szegények* támogatására biztatott (Mk 10,21), és semmiképp sem a templom támogatására (vö. Mk 13,2!): attól még a köteles adót is megtagadta (Mt 17,26b; Mt 675. és 677. láb.).

Magyarázat

A felsorolt formai és tartalmi szempontok egyaránt azt kívánják (döntően a fenti b. pont), hogy a 40. verset a 41-44. v. utánra helyezzük, ugyanis Márk szövegösszefüggésében a „föl-élik az özvegyek házát” egyértelműen az *írástudókra* vonatkozóan *tűnik*, holott eredetileg, azaz Jézus részéről a *papokra* vonatkozott.

Márk 14,23-25

²²És amikor ettek, vette a kenyeret, áldást mondott, és megtörte, odaadta nekik, és ezt mondta: Vegyétek, ez az én testem. ²³Azután vette a poharat, hálát adott, odaadta nekik, és ittak belőle mindnyájan, ²⁴és ezt mondta nekik: Ez az én vérem, a szövetség vére, amely sokakért kiontatik. ²⁵Bizony mondom nektek, hogy nem iszom többé a szőlőtő terméséből ama napig, amelyen újra iszom az Isten országában.

(22) Miközben ettek, kezébe vett egy darab kenyeret, elmondta fölötte az áldást, megtörte, odaadta nekik, és ezt mondta: „*Vegyétek! Ez vagyok én.*” (25) Később így szólt: „*Ámen, mondom nektek, soha többé nem iszom a szőlőtő terméséből addig a napig, amikor majd újra iszom azt Isten országában.*” (23) Aztán kezébe vette a poharat, és miután hálát adott, odaadta

nekik, és mindnyájan ittak belőle. (24) Majd azt mondta nekik: „Ez a vérem, a szövetségé, az a vér, amely sokakért kiontatik.”

Háttéradatok

Jézus, aki humorral fogadta, hogy sokan iszákosnak tartják (Mt 11,19), a maga finom, vidám és mondhatni tréfás módján mutatja meg, hogy a tanítványok családias szövetsége Istennel és egymással nem más, mint az ősök által régóta várt (vö. Lk 10,24) és őáltala meghirdetett Isten országa. Kezébe veszi a poharat, és ünnepélyes fogadalmat tesz, hogy nem iszik többé addig, amíg..., aztán rögtön mégis iszik tanítványaival, ami *kimondatlanul is* ugyanolyan nyilvánvaló, mint az, hogy maga is evett a pászkabárányból, nemcsak tanítványai – de akár azt is feltételezhetjük, hogy a „mindnyájan ittak belőle” Jézusra is vonatkozik.

Ez azt jelenti: a feltétel („nem... addig”) időközben teljeseedett, azaz a meghirdetett Isten országa eljött, mégpedig *a körbejáró pohár által jelképezett „új szövetségben”* (a 24. versben Jézus szájába adott mondat eredeti, hiteles formáját paradox módon Pál egyik levele *rejt*i, s az mindössze ennyi: „*Ez a pohár az új szövetség*” [1Kor 11,25]; ld. Mk 859. láb.) – tehát „Isten országa” és az „új szövetség” azonos. Ez az „új szövetség” *szeretetszövetség Istennel*, aki élettörvényét a szívekbe írja, *szeretetszövetség Jézussal*, akit Isten kenyérként ad a tanítványoknak (és mindenkinek), és *szeretetszövetség a tanítványok között*, akiknek „egyazon pohárból kell inniuk”, vagyis testvérként-nővérként kell viselkedniük egymással (és minden emberrel, vö. pl. Lk 6,31-36). Ezért is könnyű belátni, hogy „Isten országa” azonos az „új szövetséggel”, a szeretet szövetségével, hiszen Isten országa nem más, mint a szeretet országa.

Magyarázat

A bor nem ivásával (és *mégis* ivásával) kapcsolatban itt ugyanarról a jelenségről van szó, mint Lk 22,14-20-ban a pászkabárány nem evésével (és *mégis* evésével) kapcsolatban:

(14) Amikor eljött az óra, asztalhoz telepedett, és az apostolok is vele. (15) Akkor így szólt hozzájuk: „*Vágyva-vágytam arra, hogy megegyem veletek ezt a pászkabárányt, mielőtt szen-*

vedek! (16) *Mondom nektek ugyanis, hogy semmiképp nem eszem ezt többé, amíg be nem teljeselek az érteleme Isten országában.* ... (19) Ezután kezébe vett egy darab kenyeret, és miután hálát adott, megtörte, és odaadta nekik ... (20) Miután megvacsoráztak, ugyanígy vette a poharat is...

Tehát a zsidó próféta, Jézus erőteljes, sokkoló jelbeszédével van dolgunk: feltételes lemondási fogadalmat tesz, majd hamarosan tünetően megtöri fogadalmát („mindnyájan ittak belőle”, „megvacsoráztak”). A szokásos eszkatologikus-apokaliptikus (vö. Mk 773) értelmezésekkel szemben ez azt jelenti: *éppen most teljeselett a feltétel*, nevezetesen az „elérkezés Isten országába”. Ez a jelentéstartalom azonban csak akkor válik világossá, ha – a lukácsi párhuzamnak megfelelően – helyreállítjuk a pontos eseményrendet, vagyis a 25. verset elébe állítjuk a 23.-nak!

Márk 9,49-50

⁴⁷És ha a szemed botránkoztat meg téged, vájd ki azt, mert jobb, ha fél szemmel mégy be az Isten országába, mint ha két szemeddel együtt vettetsz a gyehennára, ⁴⁸ahol férgük nem pusztul el, és a tűz nem alszik el. ⁴⁹Mert majd minden ember tűzzel sóztatik meg. ⁵⁰Jó a só, de ha a só ízét veszti, hogyan adjátok vissza az ízét? Legyen bennetek só, és éljetekek békességben egymással!

(47) És ha a szemed ejt csapdába, vájd ki! Jobb neked fél szemmel bemenni Isten országába, mint ha mindkét szemed birtokában a gehennába vetnek, (48) ahol férgük nem hal meg, és a tűz nem alszik ki. (50a-b) *Jó a só. Ha azonban a só sótlanná válik, mivel fogjátok megfűszerezni?* (49) *Isten ugyanis mindenkit tűzzel akar megsózni.* (50c) *Bennetek legyen só, egymással pedig éljetekek békében!*”

Háttéradatok

A só a korabeli felfogásban a Tóra, a mózesi törvény jelképe; ennek az volt a rendeltetése, hogy megőrizze Izraelt a „romlástól”, attól, hogy elpártoljon Istenétől, Jahvétól. Jézus, mint

másutt is (pl. Mk 10,19), elismeri, hogy alapszándékát tekintve a Tóra jó, de azzal, hogy mindenféle emberi gondolattal kevert, illetve tabuizált hagyománygyűjteménnyé vált, amelyben minden leírt szó Isten saját szavának számított, „sótlan sóvá”, azaz használhatatlanná vált.

A 49. versben az eredeti jézusi gondolatmenet értelmében (ld. alább) a Márk-féle, a pokol tüzére utaló „ugyanis” (a RÚF szövegében „mert”) helyett az „azonban” kötőszó lenne helyénvaló. – Ami az „akar” fordítást illeti: Az eredetiben egyszerű jövő idő áll: „[Isten...] fog megsózni”. A jövő idő azonban gyakran a cselekvő szándékát fejezi ki, például: „Jövő héten meg foglak látogatni”, vagyis: „... szándékozom meglátogatni”. Mivel Isten senkit nem képes „megsózni” akarata ellenére, tárgyyszerű az „akar” fordítás.

Magyarázat

Az itteni esetben Márk azért cseréli meg a mondatok sorrendjét, és helyezi előre (egy „ugyanis”-sal, vö. Mk 523. láb.) a „Mindenkit tőzzel fognak megsózni” mondatot, mivel az előző, 48. versben (és a 44. és 46. versben is) szereplő „pokol tüzével” akarja kapcsolatba hozni, és ennek megfelelően Isten büntetéseként értelmezi is.

Jézus eredetinek tekinthető gondolatmenete azonban más. Elismeri, hogy „jó a só”, „azonban” azt mondja, hogy Istennek a Tóra „sótlaná vált sójánál” jobb eszköze van arra, hogy megóvja Izraelt a romlástól: valami olyan dolog, mint a „tűz”. Csakhogy aligha az ítélet megsemmisítő tüzére gondolt, mint Keresztelő János (Mt 3,12; Lk 3,17), és ahogy a versek sorrendjének cseréjével Márk is sugallja, hanem az Istenért, a jó Atyáért lelkesedés, az Isten és ember közti kölcsönös *szeretet tüzére*, amelyet föl akart lobbantani Izraelben: „Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak az országban, és mennyire szeretném, ha már égne” (Lk 12,49)!

Ezt a szeretetet konkretizálja aztán az 50c versben: „Bennetek legyen só, egymással pedig éljetekek békében!” Jézus itt *kétszer két ellentétes fogalmat* kapcsol össze szellemesen: „bennetek” – „egymás között”, „só” – „békesség”. Mondanivalója még világosabb lesz, ha fölcseréljük az elemeket, mintha azt mondta

volna: „Magatokban őrizzétek meg a békét, legyetek türelmesek és barátságosak önmagatok iránt – az egymás közti érintkezésben azonban mindenki legyen romlástól megóvó só, ügyeljen kritikusan a másik hibáira, igyekezzen még a szálkát is eltávolítani annak szeméből” (vö. Lk 6,41-42)! Jézus nyilvánvalóan ennek az *ellenkezőjét* várta attól a „sótól” vagy „tűztől”, amellyel Isten meg akarja fűszerezni az embereket, itteni mondani-valója tehát így hangzik: „Önmagatokat óvjátok meg a romlástól, a többiekkel pedig éljetez békességben!” Ez pedig azt is jelenti: Az Isten iránti lelkesedésnek sosem szabad az emberekkel szembeni fanatizmussá válnia (vö. Mk 9,38; Lk 9,54)!

Mk 6,42-43

⁴¹Jézus pedig vette az öt kenyeret és a két halat, feltekintett az égre, megáldotta és megtörte a kenyereket, majd átadta a tanítványoknak, hogy tegyék eléjük; és a két halat is elosztotta mindnyájuknak. ⁴²Miután mind ettek, és jóllaktak, ⁴³összeszedték a kenyérdarabokat tizenkét tele kosárral; és azt is, ami a halakból maradt.

(41) Aztán kezébe vette az öt kenyeret és a két halat, feltekintett az égre, elmondta az asztali hálaadást, széttörte a kenyereket, és odaadta tanítványainak, hogy tegyék az emberek elé, és a két halat is elosztotta mindnyájuknak; (43) azok odavitték az embereknek a széttördelt darabokat, tizenkét teli hordeszközzel, és a halakból is. (42) Mindnyájan ettek, és jóllaktak.

Háttéradatok

A 41. versben nem „a csodatételhez való nekifohászkodásról” van szó, amit a RÚF-ban a „megáldotta” fordítás sejtet, hanem az étkezések előtti hálaadásról: az Istenre hagyatkozó ember úgy tudja, hogy Isten adja a kenyeret, és az erőt is, hogy azt megosszuk a rászorulókkal. – A (tányérszerű méretű, ujjnyi vastag, lapos) kenyér „megtörése”, „széttörése”, darabokra tördelése voltaképpen *szakkifejezés*, a kenyér *megosztását* jelenti, amint ez teljesen nyilvánvaló például Iz 58,7-ből. – Az „elosztotta” kifejezés is megerősíti az imént mondottakat, és azokkal

együtt igazolja, hogy nem a kenyér és a hal megszaportításáról, hanem megosztásáról volt szó.

A 43. versben a görög eredeti *airein* igéjének *első jelentése* „magasba emel, fölemel, fölvesz”; elég kényszeredett dolog ezt „összeszed”-del fordítani, ahogyan ez a legtöbb fordításban történik. *További jelentései* azonban nagyon is beleillenek ebbe a szövegösszefüggésbe: „elvesz, átvesz, megragad”, illetve „elvisz, továbbhelyez, továbbít”, vagyis a tanítványok átvették Jézustól a széttördelt darabokat (az eredetiben *klaszmata*, tehát szó sincs valamiféle „maradékról”!), és odavitték az embereknek. – Logikátlan az eredeti *kophinosz* szót „kosárral” fordítani, hiszen kik és miért vittek volna magukkal tizenkét kosarat a pusztába. Különösen világossá válik ez a logikátlanság, ha helyreállítjuk az eredetinek tartható mondatsorrendet (43-42. v.), hiszen az öt kenyér és két hal darabkái aligha tölthettek meg tizenkét kosarat. Kiváló hordeszközüül szolgálhatott azonban a tanítványok köntösének „összefogott” sarka. (A 12-es szám nyilván szimbolikus utalás a 12 tanítványra.)

Magyarázat

A háttéradatok alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy nem „kenyérszaportítással” van dolgunk – ahogyan az evangélista beállítja a dolgot! –, hanem Jézus sajátos segítségi módjáról, és egyúttal célzatos, jelszerű tetteről: Az éhség gondját nem csodatevéssel oldja meg, hanem úgy, hogy *megosztja* a maga (és tanítványai) végső tartalékát is, az „asztaltársaságokba” ültetéssel pedig azt sugallja, sőt provokálja, hogy a jelenlévők *tegyenek hasonlóképpen*. Nem nehéz elképzelni, hogy *ennek eredményeként* mindenkinek jutott annyi, amennyivel elverhette az éhét, úgy-ahogy „jóllakhatott”.

Az evangélista eljárásának nyomán azonban, vagyis a történet eredetinek tartható sorrendjének fölcserélésével (és az *airein* ige pontatlan értelmezésével, ill. fordításával) a széttördelt kenyerek és halak *kiosztásából* és *megevéséből* (43-42. v.) az étel *megevése* és a maradék *összeszedése* lesz (42-43. v.)!

Márk 3,20-22

²⁰Azután hazament, és ismét összegyűlt a sokaság, úgyhogy ők még enni sem tudtak emiatt. ²¹Amikor ezt meghallották a rokonai, odamentek, hogy megfognák őt, mivel azt mondták: megzavarodott. ²²A Jeruzsálemből érkező írástudók pedig azt mondták, hogy Belzebub van benne, és hogy az ördögök fejedelmével űzi ki az ördögöket.

(20) Azután hazatért [Kafarnaumba]. [Ott] ismét összegyűlt a tömeg, úgyhogy még enni sem tudtak. (22) Azok az írástudók pedig, akik Jeruzsálemből jöttek le [Galileába], azt mondták: „Belzebúb van benne, és a démonok fejedelmének segítségével űzi ki a démonokat.” (21) Amikor övéi ezt meghallották, elmentek, hogy hatalmukba kerítsék [és hazavigyék], azt mondták ugyanis, hogy [csak] magán kívül van.

Háttéradat

Időnkint bárkivel, aki nagy munkában van, megesik, hogy „nem marad ideje enni”, ez azonban még nem jelenti azt, hogy az illető „megzavarodott”, „nincs magánál”, ahogy ez a szöveg Márk szerinti folytatásából következne. Jézusra különösen nem vonatkozik, hiszen ő tudta: ideje van annak is, hogy az ember „szabadságra menjen” (ld. Mk 6,31: Ő azt mondta nekik: „Gyertek egyedül ti magatok egy puszta helyre, és pihenjetek meg egy kicsit!” Sokan voltak ugyanis, akik jöttek-mentek, és ezért még evésre sem volt alkalmas idejük.).

Magyarázat

Mi történt valójában? Immár nemcsak az „igaz hit” helyi őrzői tartották megfigyelés alatt Jézust (Mk 3,2), hanem megjelentek a fővárosi hittani főhatóság kémei is, és úgy ítélték meg, hogy karizmatikus gyógyításai az ördög művei, mivel nyílt törvényszegéssel járnak együtt (Mk 2,24; 3,2-6). A Főtanács döntése szempontjából ennek nem volt jelentősége, így hát valószínűleg azért híresztelték, hogy eltérítsék tőle a műveletlen tömegeket, s ezzel őt magát is „kijózanítsák”. Rokonaihoz is eljuthatott a hír, és azok könnyen kiszámíthatták, mi várhat rá, nevezetesen a megkövezés. Az írástudók ítéletének ártalmatlan

nítására mondják tehát: „[A mi Jézusunk nem paktál az ördöggel, csak] magán kívül van”, és elindulnak, hogy (csellel vagy erővel) hazavigyék („házi őrizetbe” és „gyógykezelésre”), megelőzendő az inkvizíciós eljárást.

Márk (vagy az evangélium egy késői szerkesztője, talán a végszerkesztő) azonban úgy láthatta, a rokonok véleménye („magán kívül van”) rossz fényt vet Jézusra, és azzal ártalmatlanította azt, hogy felcserélte a két vers sorrendjét, s ezáltal a rokonok vélekedését arra vonatkoztatta, hogy Jézusnak (nyilván „túlbuzgóságában”) még enni sem volt ideje.

Az eredeti élethelyzet tehát csak akkor jelenik meg előttünk, ha az események logikája alapján felcseréljük a 22. és a 21. vers sorrendjét.

(2020. november 15.)

Kedvelt, de nem hiteles idézetek

Olyan, az evangélisták által Jézus ajkára adott mondatokról lesz itt szó, amelyeket valakik szívesen szoktak idézni, de amelyeknek a tartalma ellentmondásban áll Jézus hitelesnek tartható tanításával. Ezek egy része már „az eredetiben”, vagyis az evangélisták beállításában is hiteltelen, mások csak a szokványos fordításban vagy értelmezésben azok; ez utóbbiak közül a legfontosabbakat külön-külön tanulmányban dolgoztam föl, ld. „Mit mondott Jézus?” (Mk 7,27; Mt 5,32 és 19,9: *Isten országa rajtatok áll vagy bukik!* c. kötet), „Boldogok a lelki szegények” és „Isten országa” (Mt 5,3; Lk 17,21: *Jézus és az evangélisták* c. kötet).

Arra a kérdésre, hogy kik kedvelik – vagy kedvelik különösen – ezeket a nem hiteles idézeteket, nem lehet egységes választ adni: egyesekre a teológusok hivatkoznak szívesen, másokra a papok, ismét másokra az „egyszerű hívők” vagy éppen a kereszténység ellenségei.

Az egyszerűség kedvéért az evangéliumok kánoni sorrendjében haladunk, azokon belül pedig az előfordulás fejezetek szerinti sorrendjében.

Máté-evangélium

5,18-19: „(18) ... mondom nektek, amíg el nem múlik az ég és a föld, egy ióta vagy egy vesszőcske sem múlik el a törvényből, amíg minden meg nem lesz. (19) Aki tehát csak egyet is háta lytalanít e legkisebb parancsok közül, és így tanítja az embereket, az a legkisebbnek számít a Mennyek országában; aki viszont cselekszi és tanítja azokat, az a legnagyobbknak számít a Mennyek országában.”

Tanítása hallatán és viselkedése láttán a tárgyilagos szemlélők és ellenfelei is megalapozottan juthattak arra a gondolatra,

hogy Jézus hatályon kívül akarja helyezni, meg akarja szüntetni a mózesi törvényt. Hogy csak néhány példát említsünk: Jézus megszegte a szigorú szombati nyugalmat (pl. Mk 2,23-27; 3,1-6), jelentéktelennek nyilvánította a kultikus tisztasági előírások egész területét (Mk 7,15), elvetette a válásnak a törvényben gyökerező lehetőségét (Mk 10,2-9), kritikusan újraértelmezte még a Tízparancsolatot is (ld. az ún. antitéziseket, Mt-komm. 123. lábj.). De nem csupán elvetette vagy átértelmezte a törvényeket vagy válogatott köztük, s szembeállította őket egymással (pl. Mk 10,5-6-ban 5Móz 24,1-et 1Móz 1,27-tel, vö. Mk 563. lábj., 2. bek.), hanem ennél is tovább merészkedett: hozzányúlt magának a törvénynek a szövegéhez, önkényesen betoldott, illetve kihagyott belőle mondatokat (ez egy prófétai szöveggel kapcsolatban jelenik meg a leglátványosabban, Lk 4,18-19-ben, vö. Lk-komm. 53., 57., 58., 60. lábj.).

Jézus visszautasítja azt a feltételezést vagy vádat, hogy le akarná rombolni a mózesi törvényt, mondván, ő csak „teljessé akarja tenni”. Pusztán nyelvtanilag vagy formailag nagyon nehéz lenne meghatározni, mit értett ezen, de *magatartásából* azt látjuk, hogy sokfélét: a helyzetnek megfelelően olykor a törvény érvényre juttatását, máskor kritikáját, helyesbítését, felülmúlását vagy radikalizálását. Célja az volt, hogy az „emberi hagyományokkal” szemben *ismét érvényre juttassa Isten eredeti szándékát-akarátát* (Mk 7,9; 10,6), és ezt elképesztő rugalmassággal tette: hol elvetve Mózes törvényét (Mk 10,5), hol érvényre juttatva azt (Mk 7,10-11). Isten eredeti szándékát-akarátát pedig – a mózesi törvény mércéjeként is (Mk 12,31b; Mt 7,12) – az Isten és az embertársak iránti szeretet kettős-egy parancsában foglalta össze, sajátos kettős hangsúllyal: egyrészt Isten és az embertársak iránti szeretet nem választható szét és nem állítható szembe egymással (Mk 12,28-31), másrészt az embertársak köre nem szűkíthető a „magunkfajtákra”, hanem magában foglalja azokat is, akik ellenségeink (Mt 5,43-48 // Lk 6,32-36; gyakorlati példa: Lk 10,29-37).

Mindezek alapján abszurd ellentmondás, tehát képtelenség, hogy Jézus mondta és komolyan gondolta volna a Mt 5,18-19-ben foglaltakat is. A szívesen idézett 18. verset elvileg felfoghatnánk ugyan az ő szavaiként, ha Lk 16,17-hez hasonlóan álta-

la használt *idézatként* értelmeznénk (vö. Lk-komm. 1058. láb.): „Bár a törvénytudók azt mondják: »Amíg el nem múlik az ég és a föld...«”, de mivel itt a lényeg az, hogy Máté át akarja menteni a zsidó törvényhűséget a keresztény gyakorlatba, eltekintek ettől a lehetőségtől, és az előző két bekezdésben foglaltak miatt minősítem nem-jézusinak ezt a mondást. – A 19. vers mögött pedig egy másik helyzet és probléma áll, nevezetesen a mózesi törvény egyes parancsainak érvényessége körüli vita, amely a törvényhez kötődő zsidókeresztények és a szabadabb felfogású pogánykeresztények között folyt az ősegyházban. E vitában egyrészt különbséget tettek nehéz és könnyű, fontos és jelentéktelen parancsok között (vö. Mk 12,28), másrészt az ellenfelet nem zárták ki Isten országából, csak vagy jelentősebb, vagy csekélyebb helyet juttattak neki.

7,13-14: „(13) [A szűk kapun menjete be, mert] *tágas az a kapu és széles az az út, amely a pusztulásba visz, és sokan mennek be ezen!* (14) *De milyen szűk az a kapu és milyen szoros az az út, amely az életre vezet, és kevesen találják meg!*”

A 13. verset bevezető, „A szűk kapun menjete be” felszólítás valóban Jézustól származik, de ennek pontosabb változata Lk 13,24-ben olvasható (vö. Lk 842-848. láb.) – a kétféle kapuról és kétféle útról szóló rész azonban Máté bővítése, amit a következők támasztanak alá:

a) A „mert”-tel vagy „ugyanis”-sal (a görögben *hoti* vagy *gar*) kezdődő mondatok mindig gyanúsak, mert ezek a kötőszók sokszor csak az evangélisták utólagos magyarázatait vezetik be (ld. pl. Mk 9,39; Lk 12,40; 16,8).

b) Megváltozik a kép: a lukácsi „ajtóból”, illetve mátéi „kapuból” „út” lesz. Ez különösen akkor szembeötlő, ha mind a 13., mind a 14. versből – több kódex olvasatának megfelelően – kihagyjuk az „az a kapu” kifejezést.

c) Megváltoznak a központi fogalmak: Lukácsnál „bemenni” vagy „kívül maradni”, Máténál „élet” vagy „pusztulás”. Ez akkor is fontos különbség, ha a „bemenni” és az „élet”, illetve a „kívül maradni” és a „pusztulás” megfeleltethető egymásnak, ugyanis Jézus jellegzetes beszédmódja a „bemenni Isten országába”.

d) A szigorúan, mondhatnánk erőltetetten párhuzamos fogalmazás (tágas kapu, széles út, pusztulás, sokan – szűk kapu, szoros út, élet, kevesen) nem jellemző Jézus stílusának szabad költőiségére (vö. Lk 907. láb.).

e) Mindent eldönt végül a tartalmi szempont: Lukácsnál a látszat ellenére sem arról van szó, hogy sokan vagy kevesen jutnak-e be Isten országába, hanem az Isten országába jutás lehetséges *módjáról* és annak nehézségéről (ld. Lk 845. láb.), Máté mondatai viszont *végérvényes* és pesszimista jóslatot tartalmaznak: sokan rohannak a pusztulásba, és csak kevesen jutnak el az életre. Ennek a szemléletnek tökéletesen ellentmond, hogy Jézus rendületlenül azon fáradozott, hogy *mindenkit* meghívjon Isten országába (vö. Mt 22,10), még a „vamosokat és bűnösöket”, sőt ellenfeleit is (ld. pl. Mk 81. és Lk 1242. – Mk 101. és Lk 298. láb.).

16,15-19: (15) Ő így szólt hozzájuk: „Mit mondotok ti, ki vagyok én?” (16) Erre Simon Péter felelt, és ezt mondta: „Te vagy a Messiás, az élő Isten fia.” (17) Jézus pedig így felelt neki: „*Boldog vagy, Simon, János fia, mert nem test és vér tárta föl neked, hanem az én mennyei Atyám.* (18) *Én meg azt mondom neked: Te Péter vagy, és erre a sziklára építem majd az én gyülekezetemet, és a Hádész kapui nem fognak erőt venni rajta.* (19) *Odaadom majd neked a Mennyek országának kulcsait, úgyhogy amit megkötsz a földön, megkötött lesz a mennyben is, és amit feloldasz a földön, feloldott lesz a mennyben is.*”

A 17-18-19. versnek a római katolikus egyház által adott hivatalos értelmezése ellentétes Jézus szemléletével, nevezetesen: e mondások nem támasztják alá sem a pápai primátust, sem az egyház hierarchikus felépítését. E három vers egyházi értelmezését már két egyszerű megfigyelés is cáfolja: a) Rögtön ezután Jézus sátánnak nevezi Pétert (23. v.), és ezzel maga tanúsítja, hogy „a Hádész (= az alvilág, a holtak birodalma) kapui” máris erőt vettek – ha nem is az egész egyházon, de annak alapján, a „sziklán”. b) Mt 23,8-9-ben ugyancsak Jézus eleve érvényteleníti az egyházi hierarchiát (= szent uralmat), amikor kijelenti, hogy követői *mindnyájan* testvérek.

Ami mármost a hierarchia által nagyon kedvelt 17. verset illeti („*Boldog vagy, Simon, János fia...*”), mindenekelőtt arra kell fölfigyelnünk, hogy a görög eredetiben a mennyei Atya általi „feltárásnak” *nincsen tárgya*, vagyis maga a szöveg nem árulja el, *mit* tárt fel az Atya Péter számára (egy-két kivételt leszámítva a legjobb fordítások sem törődnek ezzel a nyelvtani ténnyel...), tehát egyáltalán nem magától értetődő, hogy Jézus messiás voltát tárta fel (azaz lehetséges, hogy ez a mondás eredetileg más szövegösszefüggésben, más tartalommal hangzott el); másfelől Jézus kifejezetten tagadta a róla feltételezett messiasságot (ld. Mk 429., 760., 917. láb.), ezért képtelenség, hogy itt azt állítaná: Péternek maga Isten nyilatkoztatta ki azt. Mi lehet hát a mondat eredeti értelme?

Mt 11,25-27 // Lk 10,21-22 adhat magyarázatot: itt ugyanazal a „feltár, leleplez, kinyilatkoztat” igével találkozunk, alanya ugyancsak az Atya – és ezúttal tárgya is van az igének: „ezeket” (ill. Lk 10,22-ben értelemszerűen: „mindent”). Az „ezek”, ill. „minden” a Jézus által hozott „*új tanítás*” teljességét jelöli (a részletes magyarázatot ld. Lk 565-570., vö. Mk 248. láb.), tehát *ezt* tárhatta föl Isten Péternek (és persze másoknak is).

Ha pedig Jézus *személyére* akarjuk vonatkoztatni a „feltárást/kinyilatkoztatást” – és ebben a szövegösszefüggésben ez a kézenfekvő –, akkor Jézus „színeváltozásának” elbeszélése adhat felvilágosítást (Mk 9,2-8 // Lk 9,28-36 // Mt 17,1-8): ott valóban nem „test és vér”, nem emberi tudás és erőfeszítés, hanem a mennyei Atya „tárta fel” (talán „természetes”, talán „intuitív-karizmatikus” módon) Péter és társai számára, hogy Jézus az ő szeretett fia, és egyedül őrá kell hallgatniuk (ld. Mk 472., vö. Mk 696. láb!).

Márk-evangélium

2,9-12: „(9) Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!?” (10) *Hogy pedig megtudjátok, hogy az Emberfiának hatalma van a földön bűnök megbocsátására*, így szólt a bénához: (11) Neked pedig azt mondom, állj fel, fogd hordágyadat, és tűnj el, menj haza!” (12) Az felállt, azonnal fogta hordágyát, és mindenki szemeláttára kiment...”

A 10. v. Márk betoldása, amit *formailag* az jelez, hogy nyelvtanilag egyenetlenül van befűzve az eredeti elbeszélésbe: „Hogy pedig [ti] megtudjátok..., így szólt a bénához...”, *tartalmilag* pedig az cáfolja hitelességét, hogy Jézus kifejezetten és alapvetően elutasította a „bizonyító csodákat” (vö. Mk 8,11-13; 11,27-33; Lk 11,29-30).

2,27: „A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért, *tehát az Emberfia Ura a szombatnak is.*”

Az „emberfia” *jelenthetné* itt Jézust mint embert vagy az embert általában, s ebben az esetben a mondás értelme ez lenne: Isten az ember javára rendelte a pihenőnapot, ezért *az embernek* (= minden embernek) szabad azt ebben az értelemben használnia, mintegy „a szombat uraként”: szabad természetes szükségleteit kielégítenie, jót tennie, segítenie, gyógyítania – anélkül, hogy Isten korlátozná őt ebben (vö. Mk 3,4). *Valószínűbb* azonban, hogy a Jézus által elutasított, apokaliptikus értelemben vett Emberfia és Úr (*küriosz*) jelentéssel van dolgunk (vö. Mk 68. lábj.): Isten iránti feltétlen tisztelete (vö. Mk 10,17-18; 12,29) ugyanis megtiltotta Jézusnak, hogy önmagát vagy általánosan „az embert” az Isten adta rend „urának” nevezze. Ezért az idézett kijelentést nem tekinthetjük Jézustól származónak.

Megerősítheti ezt három további megfigyelés: 1) A *küriosz* („úr”) igei alakja, a *kürieuein* annyit jelent, mint „úrként bánni egy rabszolgával”, de épp ez az a magatartás, amelyet Jézus határozottan elvetett önmagára és követőire vonatkozóan egyaránt (Lk 22,25). 2) Az egész mondat „logikátlan”, mert miért következne az Isten által alkotott rendből (vö. „tehát”), hogy az Emberfia ura a szombatnak!? Vagyis az Emberfia úr volta tiszta önkényuralomként jelenik meg. 3) Az „*is*” szócska a mondat végén voltaképpen fölösleges, hiszen nem volt szó más területekről, csak a szombatról; de azt sejteti, hogy „*még* a szombatnak *is*” ura az Emberfia, vagyis akkora úr, hogy szabadon rendelkezik még az Isten által megszabott renddel is.

4,10-12: (10) Amikor Jézus egyedül maradt, a körülötte lévők a tizenkettővel együtt kérdezték a példázatokról. (11) Ezt mondta nekik: „*Nektek megadta Isten, hogy megértsétek Isten*

országának titkát. Azokhoz azonban, akik kívül vannak, minden csak példázatokban hangzik el, (12) hogy nézvén nézzenek, mégse lássanak, és hallván halljanak, mégse fogják fel, nehogy megtérjenek, és bocsánatot nyerjenek Istentől.”

Ez a Jézus szájába adott felfogás szöges ellentétben áll Jézus tényleges lelkületével és szándékaival (ld. még Lk 9,45 és Lk 477. láb.), valamint Mt 19,11 és Mt 740. láb.); ő ugyanis *egész* Izraelt egybe akarta gyűjteni „Isten országába”, az Isten tervei szerinti jóság világába (Mt 12,20; Lk 19,9-10), s a belépést *mindenkinek* felkínálta (vö. Lk 6,32-35 és különösen Mt 5,15: „... világítson a ház minden lakójának”) – mivel az általa képviselt Isten *mindenkit* szeret, előfeltételek nélkül, beleértve a rosszakat is (Mt 5,45).

Álláspontomat a következők támasztják alá:

a) Jézus hitelesnek tartható igehirdetésében sosem fordul elő a „titok” (*misztérion*, misztérium) szó...

b) A *hina... mé* („*hogy* [nézzenek]... „*mégse* [lássanak]”), ill. a *mépote* („*nehogy* [megtérjenek...]”) a szövegösszefüggésnek megfelelően jelenthet éppen szándékolatlan következményt („*így történik aztán, hogy nézvén néznek, mégsem látnak...*”), ill. kétkedő-fontolgtató kijelentést is („*talán mégiscsak megtérnek, és bocsánatot nyernek*”). Számos magyarázó így is fordítja e kifejezéseket, de ezzel eltűntetik a Márk és Jézus közti ellentmondást. A fejezet vége felé ugyanis Márk világosan megmutatja, milyen (határozottan diszkriminatív!) szándékot feltételez Jézusról: „...külön a maga tanítványainak mindennek a megoldását megadta” (34. v.), s ezt megerősíti azzal, hogy szerinte a fügefát megátkozva Jézus örök terméketlenségre kárhoztatta Izraelt (Mk 11,12-14.20-23).

c) A harmonizálási kísérletek helyett egyszerűen ki kell mondani, hogy *Márk tévedett*, amikor Jézus szájába adta a 11-12. versben foglaltakat; ezt egy gyermekien egyszerű kérdés is nyilvánvalóvá teheti: Ha Márk beállítása helyes, vagyis a „kí-vülállókat” Jézus nem akarta megnyerni, akkor minek prédikált faluról falura járva?

10,25-27: (23) Jézus ... azt mondta tanítványainak: „Milyen nehezen fognak bemenni Isten országába azok, akik vagyont

birtokolnak. ... (25) Könnyebb a tevének átmennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába!” (26) Azok pedig szerfölött megdöbbsentek, és így beszéltek egymás között: „És ki képes akkor megmenekülni?” (27) Jézus rájuk nézett, és ezt mondta: „*Embereknek ez lehetetlen, de nem Istennek, Istennek ugyanis minden lehetséges.*”

Négy mozzanat, egy formai és három tartalmi elem is utal arra, hogy a 27. versben Márk saját, Jézuséval ellenkező felfogását adta Jézus szájába:

1) A „*Ki menekülhet meg?*” (26. v.) a kora keresztény prédikációk nyelvezetét idézi, szemben a Jézusra jellemző „*Ki mehet be Isten országába?*” kérdéssel.

2) A 23. és a 25. vers szövegösszefüggése világossá teszi, hogy a groteszk túlzásokat kedvelő Jézus *nem* a gazdagságról lemondás *lehetetlenségéről* beszél, hanem annak rendkívüli *nehézségéről*, illetve *nehézségének mértékéről* (ahogyan például a Mk 9,42-beli malomkő is valami rossznak a *mértékét* szemlélteti): „*Milyen nehéz* a gazdagnak bemennie Isten országába! Olyan nehéz, hogy a *még a tevének is könnyebb* átmennie a tű fokán...!” De nem lehetetlen, ahogy a feltehetően dúsgazdag fővámos, Zakeus példája is mutatja (Lk 19,8). A mondás csak akkor fejez ki lehetetlenséget, ha megfelelkezünk arról, hogy *képről* van szó. Tehát csak Márk véleménye az, hogy a gazdagoknak lehetetlen bejutni Isten országába.

3) Márkkal ellentétben Jézus *sosem* állította *Istenről*, hogy mindenható, azt viszont kifejezetten, hogy *nem mindenható*, például nem képes megakadályozni, hogy az ember „emberek kezébe essék” (Mt 16,21-23; Lk 9,44-45), és nem képes minden rosszat kiküszöbölni a világból (Lk 17,1).

Ennek ellene lehetne vetni, hogy Márk szerint Jézus így imádkozott a Getszemáni-kertben: „*Atyám, minden lehetséges neked: Távozzék el tőlem ez a pohár*” (Mk 14,36)! Csakhogy a bevezető félmondat hiteles hagyományát Máténál (26,39) olvashatjuk: „*Ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár!*” Vagyis Jézus *józanul* imádkozott: „*Ha lehetséges...!*” És nem kért megmentő csodát; nyilvánvalóan nemcsak azért, mert nem tartotta Istent mindenhatónak, és ezért mentes volt attól az általános illúziótól, hogy Isten kedveltjeivel semmi baj nem történ-

het (vö. Mt 16,22), hanem azért sem, mert vezércsillaga és lételeme az Istenbe vetett *bizalom* volt (ld. pl. Mk 1,15 és 4,40 – Mk 24. lábj.); márpedig a szeretet „bizonyítása”, a bizonyíték kizárja a bizalmat (vö. Mt 4,6-7!).

4) Márkkal ellentétben Jézus azt vallotta, hogy az Istenben bízó ember számára *nincs lehetetlen* (Mk 9,23 – Mk 489. lábj.).

10,45: „...az emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét odaadja váltságdíjúl sokakért.”

A mondat vége Jézustól teljesen idegen állítás; az ő *Istenről* szóló üzenetének ugyanis éppen az a központi eleme és *sajátossága*, hogy Isten szeretete, „*irgalmassága*” *egyetemes*, következésképpen Isten *ingyen* bocsát meg az embernek. Ugyanez a Jézus nem állíthatta tehát egyidejűleg, hogy Isten *váltságdíjként* követeli (vagy akár csak „elfogadja”) Jézus életét (vagy engesztelő áldozatként az ő kiontott véréét, ahogy a szintén nem hiteles Mk 14,24-ben olvashatjuk). Viszont pontosan ebben állt *Pál* „*evangéliuma*” (pl. Róm 3,25; 5,9 – Gal 1,11), amely tragikus módon elhatalmasodott (vö. pl. 1Tim 2,6; Zsid 9,12; 1Pét 1,18-19; 1Jn 2,2; 4,10), és az egész „keresztény” történelemben útját állta *Jézus* valódi evangéliumának, örömmüzenetének. Sajnos még a legősibb és leghitelesebb (kánoni) Jézus-történetbe, a Márk-evangéliumba is behatolt!

Ha pedig valaki arra gondolna, hogy Jézus – vagy Isten – a Sátánnak fizette ki *váltságdíjúl* Jézus életét-véréét, akkor szükségképpen még abszurdabb teológiába bonyolódna (vö. Mk 859. lábj., 3. bek.).

Lukács-evangélium

6,24-26: (24) „*Jaj nektek, gazdagok, mert már megkaptátok a nektek járó vigasztalást!* (25) *Jaj nektek, akik most elteltek, mert éhezni fogtok! Jaj nektek, akik most nevettek, mert bánkódni és sírni fogtok!* (26) *Jaj nektek, ha jókat mondanak rólatok az emberek mind! Hiszen ugyanígy cselekedtek atyáik az álprófétákkal.*”

A „*Jaj!*” már az Ószövetségben is sokjelentésű felkiáltás; *Jézus szóhasználatában* kifejezhet panaszt, ünnepélyes vádolást

vagy részvétet, de semmiképpen nem jelent örök kárhozattal fenyegetést vagy ennek megjövendölését, mert ő annak az Istennek a képviselőjében lépett föl, aki addig keresi az elveszeteket, amíg meg nem találja őket (Lk 15,3-10). Számos szempont szól az ellen, hogy az idézett négy jajkiáltást hitelesen jézusinak tekintsük:

1) *Néhány formai mozzanat:* a) a *plén*-nel (= azonban, ámde, mindazonáltal, egyébként, inkább) bevezetett új témakezdet; b) a boldogmondásokétól eltérő fogalmazás („ti” helyett „nektek”); c) a „gyűlölni” címszó eredetileg a 22-23. és a 27. verset kapcsolta össze (ahogyan alighanem az „üldözni” is Mt 5,11-12-t és 5,44-et); d) Máté „hegyi beszédében” a boldogmondásokat nem követi ez a négy jajkiáltás; ez arra utal, hogy eredetileg nem voltak benne a Beszédforrásban (Q), tehát vagy Lukács alkotásai, vagy a Q általa használt feldolgozásából vette át őket (vö. Lk 149. és 268. láb.).

2) E jajkiáltások szerzője *következetlenül* járt el: A 24. versben „vigasztalás” helyett – a 23. versbeli „fizetség” ellenpárjaként – „büntetésnek” kellene állnia. A „vigasztalás” egyébként a 21. és 24. vers szövegösszefüggésébe sem illik bele, mert Jézus nem vigaszt akart adni az éhezőknek, hanem kenyeret.

3) A jóllakottság és nevetés *önmagában véve egyáltalán nem* Isten- vagy emberellenes, sőt (vö. Mk 6,35-44; 8,1-9; Mk 2., 87. és 859. láb. [utolsó előtti bek.]; Lk 7,34)! Csak a rászorulókkal szembeni szeretetlenség, az osztolni nem akarás Isten- és emberellenes (vö. Mk 8,14-16.21; Lk 4,18-19.21).

4) Ahogyan szinte minden vallásnak, az egész ószövetségi felfogásnak és a Jézus korabeli apokaliptikának is magától értetődő, kihagyhatatlan eleme „*a mérleg törvénye*”, vagyis a „ki-egyenlítő igazságosság” eszméje, amit egyszerűen így lehet megfogalmazni: „A jók elnyerik jutalmukat, a rosszak elnyerik büntetésüket Istentől” (illetve „az isteni ítélet nyomán a jók és a rosszak rangsora megfordul”). Itt is ezzel az eszmével van dolgunk (akárcsak Lk 16,25 „klasszikus” megfogalmazásában, a gazdag ember és a koldus Lázár példabeszédében), csakhogy Jézus „botrányos módon” *elvetette* az igazságosság effajta felfogását (ld. pl. Mt 5,20; 5,45.46-48; 20,10.14 – ami azonban

nem jelenti azt, hogy az igazságtalanság elvét képviselte volna, ld. Mt 20,13).

5) A Lukács-féle jajkiáltások az ószövetségi próféták fenyegetéseit idézik fel, konkrétan Izajás 61,2 szavait *Isten bosszújáról* (ld. még Iz 65,14); csakhogy Jézus tanításának egyik sajátossága éppen ennek az isteni bosszúnak az *elvetésében* mutatkozik meg, ahogyan ezt Názáretben programszerűen fejezte ki azzal, hogy éppen az Isten bosszújáról szóló szavakat *hagyta ki* az Izajás-idézetből (ld. Lk 60. láb.; vö. még Mt 5,45; Lk 6,35 vége és Lk 681. láb.).

16,8: „*Mert e világ fiai okosabbak a maguk nemében, mint a világosság fiai.*”

Négy érv is szól ennek a gyakran idézett mondatnak a hitelessége ellen:

a) Maga a példabeszéd egyáltalán nem e két csoport okosságának különbözőségét hangsúlyozza, hanem ellenkezőleg: a „világ fiait” állítja példaképül a „világosság fiai” elé.

b) Ez az általánosító és rezignált megállapítás egyáltalán nem a jövőre irányítja a figyelmet („Tehát viselkedjete ti is így meg így...”), hanem visszatekintve panaszskodik Jézus hallgatóinak értetlensége miatt.

c) Meglehetősen ügyetlenül történik a „mert”-tel bevezetett mondat odabiggyesztése az előzőhöz – és persze a márki *gar* („ugyanis”) kötőszóval egyenértékű, itteni *hoti* („mert”) magában véve is „gyanús”, mivel a „mert”-tel vagy „ugyanis”-sal kezdődő mellékmondatokat a lehető legnagyobb óvatossággal kell kezelnünk, hiszen számos esetben csak az evangélisták utólagos magyarázatait tartalmazzák!

d) E mondat kihagyásával a 9. v. „varratmentesen” kapcsolódik a 8a-hoz (vö. Mk 713. láb., d. pont): (8) *És az úr megdicsérte az igaztalan intézőt, mivel okosan járt el. ...* (9) *Én is mondom nektek: Szereztetek magatoknak barátokat a hamis mammonnal, hogy amikor megszűnik, befogadjanak titeket az örök sátrakba.*”

23,34: „*Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit tesznek!*”

A „mert nem tudják, mit tesznek” kiegészítés hitelességét már a „mert, ugyanis” (*gar*) kötőszó is kétségessé teszi (ld. az előző magyarázat c. pontját), de még inkább az a tartalmi megfontolás, hogy Jézus egész életében Isten feltétel nélküli és mindenkire érvényes megbocsátását hirdette (vö. pl. Mt 5,43-45; Lk 6,32-35), és soha, egyetlen egy alkalommal sem említett olyasféle korlátozást, hogy Isten megbocsátása csak a „tudatlanságból” elkövetett bűnökre vonatkozna. (Más kérdés, hogy ez az eleve korlátlanul rendelkezésre álló isteni megbocsátás csak akkor tud „hatni”, „érvényre jutni”, ha mi, emberek megbocsátunk egymásnak, vö. Lk 722. láb. és Mk 135. és 674. láb.)

János-evangélium

3,16: „Isten úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.”

Kétszeresen is Jézus-ellenes ez az állítás: a) Az „egyszülött Fiát adta” arra utal, hogy az Atya feláldozta Fiát a kereszten, de ennek az abszurdítására már rámutattam fentebb, Mk 10,45 kapcsán. b) A szinoptikus evangéliumokban egyetlen olyan hely sincs, ahol Jézus összekapcsolta volna a beléje vetett hitet és az örök élet elnyerését; szerinte az „örök élet” elnyerésének egyetlen feltétele a szeretet gyakorlása (vö. pl. Mt 25,34-40).

János evangéliuma itt valójában Pál apostol háromlépcsős megváltástanának első két lépcsőjét képviseli:

1. Krisztus kereszthalála kiengesztelte Istent, és ezzel megszerezte számunkra a megigazolást, illetve az örök életet – ld. pl.: „Isten ingyen igazít meg az ő kegyelméből a Krisztus Jézusban lett váltáság által” (Róm 3,24); „...megigazított minket az ő vére által ... akkor, amikor ellenségei voltunk, megbékéltettünk Istennel Fia halála által” (Róm 5,9-10).

2. Ez a „megigazulás” ténylegesen csak annak számára válik valósággá, aki hisz Jézusban, illetve az ő megváltó kereszthalálában – ld. pl.: „Őt rendelte Isten engesztelő áldozatul az ő vére által azoknak, akik hisznek. ...mert ő igaz, és igazáá teszi azt is, aki Jézusban hisz” (Róm 3,25-26); „Mivel tehát megigazultunk hitből, békességünk van Istennel a mi Urunk Jézus Krisztus

által. "Óáltala járulhatunk a *hitben* ahhoz a kegyelemhez, amelyben vagyunk" (Róm 5,1-2).

3. János nem idézi Pál megváltástanának harmadik lépcsőjét, vagyis azt, hogy az üdvözüléshez tulajdonképpen mégsem elég sem „Krisztus megváltó kereszthalála”, sem a beléje vetett hit, hanem elengedhetetlenek a jótettek is – ld. pl.: „Ő mindenkinek *cselekedetei szerint* fog megfizetni: azoknak, akik állhatatosan jót cselekedve törekszenek dicsőségre, megbecsülésre és halhatatlanságra, örök életet ad, azoknak pedig, akik viszálykodók, akik ellenállnak az igazságnak, és a gonoszságnak engednek, haraggal és bosszúállással fizet majd. ... Hiszen nem a törvény hallgatói igazak Isten előtt, hanem a törvény megtartói fognak megigazulni” (Róm 2,6-8.13).

(2020. november 25.)

Jézus elbeszéléstechnikai zsenialitása

Lehetne úgy is mondani: szónoki, költői zsenialitása, mert ez is benne van abban a jelenségben, amelyről itt szó lesz.

Rögtön ellene vethetné valaki, hogy honnan tudhatnánk teljes biztonsággal, mit és hogyan mondott el Jézus, és azon mit alakítottak az áthagyományozás és az evangéliumok megírásaszerkesztése során. Jogos ellenvetés – és természetesen nem képzelem azt, hogy Jézus pontosan úgy mondott el mindent, ahogyan írva találjuk. Az adott leírás azonban meggyőződésem szerint mégiscsak hűségesen tükrözi a lényeget – föltéve, hogy előzetesen már kiostáltuk az „ocsút”, vagyis mindazt, amit Jézus szájába adtak, de amit nem mondott (a lehetőségek határai között ezt a munkát végeztem el a szinoptikus evangéliumokhoz írt kommentárjaimban, ld. <https://www.bokorportal.hu/gromon/index.html>). Ezért aztán mégsem vakmerőség megállapítani Jézus elbeszéléstechnikai zsenialitásának megnyilvánulásait, amelyekre folyamatosan rábukkanhatunk (például szinte minden példabeszédében), de itt csak a legérdekesebbekkel foglalkozom.

Jézus ezen adottságának – mondhatnánk tehetségének – formáit több alponthban is tárgyalhatnánk, de mivel ezek többsége a *figyelemfelhívást* szolgálja, ezzel az összefoglaló alcímmel veszem sorra őket, majd azt nézzük meg, néhány példabeszédben hogyan mutatkozik meg *halmozottan* vagy különleges módon Jézus szóban forgó zsenialitása.

A figyelemfelhívás eszközei

Groteszk lépten-nyomon

Az idegen szavak szótárának meghatározása szerint a „groteszk” kifejezés azt jelenti: furcsa, fantasztikus, meghökkentő. Ezzel az eszközzel, vagyis groteszk képek, hasonlatok alkalma-

zásával él Jézus a leggyakrabban – és ezen belül is a leggyakoribbak a túlzások.

Túlzások

„Ha valaki csak egyet is eltántorít Isten útjától ezek közül a kicsik közül, akik bíznak Istenben, *jobb lenne neki, ha malomkövet kötnének a nyakába, és a tengerbe vetnék*” (Mk 9,42). – A nyakba kötött malomkő képével Jézus azt *szemlélteti* a „bölcsek és okosak” (vö. Mt 11,25) számára, *mekkora* rosszat követnek el az Istenben (vagy öbenne) bízó „kicsik” ellen azzal, ha Istennel szembeni saját bizalmatlanságukkal azokat is ráviszik ennek a bizalmatlanságnak a tévútjára

„*Ha csapdába ejt a lábad, vágd le!* Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe vetnek” (Mk 9,45). – A kép háttere az, hogy a korabeli felfogás szerint ha a róka csapdába esik, inkább lerágja beszorult mancsát, semmint hogy bevárja a vadászt, és az agyonverje. Azaz egy tagot feláldozni az életért: okossággal párosult élni akarás. Ez az általános életbölcesség csak azáltal válik *jézusi* útmutatássá, hogy szerinte Isten országa az a legfőbb jó, aminek a kedvéért az embernek még „a lábát is le kell vágnia”, vagyis ezért érdemes, ill. „kell” minden egyebet föláldoznia (vö. Mt 13,44-46, ill. Mk 8,34). – Azt is érdemes észrevenni, hogy a groteszk kép ráadásul szellemes *iróniával* fűszerezett: „mindkét láb birtokában a holtak gödrébe” kerülni...

„Könnyebb a tevének átmennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába” (Mk 10,25). – A 23. és a 25. vers szövegösszefüggése világossá teszi, hogy ezzel a túlzó képpel Jézus *nem* a gazdagságról lemondás *lehetetlenségéről* beszél, hanem rendkívüli *nehézségéről*, illetve nehézségének *mértékéről* (ahogyan a fent említett malomkő is valami rossznak a *mértékét* szemlélteti): „*Milyen nehéz a gazdagnak bemennie Isten országába!*” (23. v.). „*Olyan nehéz, hogy a még a tevének is könnyebb átmennie a tű fokán...!*” (25. v.) De nem lehetetlen, ahogy a feltehetően dúsgazdag fővámos, Zakeus példája is mutatja (Lk 19,8). (A mondás csak akkor fejez ki lehetetlenséget, ha megfeledekezünk arról, hogy *képről* van szó.)

„*Miért nézed a szálkát testvéred szemében? A gerendát pedig, amely a saját szemedben van, nem veszed észre?*” (Lk

6,41) – Tudatosítanunk kell, hogy Jézus itt nem kicsi vagy súlyos, szálkányi vagy gerendányi *erkölcsi* hibákról, akadályokról, hanem *látáshibákról* beszél, azaz a *helyes* Isten-ismeret (és emberismeret, valóságismeret, viselkedési normák ismerete stb.) hiányosságairól, illetve szükségességéről. Akkoriban mindenekelőtt az írástudók – foglalkozásukból fakadó – feladata volt, hogy ügyeljének testvéreik „látáshibáira”, vagyis teológiai tévedéseire. Talán közülük valaki fordult így a „tévtanító” Jézushoz: „Testvér, én jót akarok neked, hadd húzzam ki szemedből a szálkát! Mert nekem úgy tűnik, tévedésben vagy (amikor bűnösökkel ülsz egy asztalhoz, figyelmen kívül hagyod a szombatot...)” A szálkáról és a gerendáról szóló mondással Jézus feltárja, hogy az írástudó olyan, mint a hivatásos színész, aki csak mímeli a szemorvos szerepét – hiszen gerendával a szemében, szemellenzővel a fején, kép nélkül szólva: alapjaiban torz törvényfelfogásával akar másokat megtanítani látni, ami persze *képtelenség*.

„Asszonyok szülöttei közül *senki sem nagyobb* Jánosnál, de aki *a legkisebb* Isten országában, az *nagyobb* nála” (Lk 7,28). – A keleties beszédmód kedvelte az ilyen túlzó, nagy hévvel előadott dicséreteket, tehát ez a fajta groteszk megfogalmazás önmagában nem is lenne jézusi sajátosság, érdekessége és jelentősége a Keresztelő Jánosra való alkalmazásban áll. Ezért Jézus szavait nem szabad szó szerint értenünk, mintha az egész addigi történelem legnagyobb alakjának tartotta volna Keresztelő Jánost, de kétségtelenül rendkívül nagyra értékelte. Ám akkor hogyan értsük azt a végletes túlzását, hogy szerinte Keresztelő János Isten országán kívül mozog? Általánosságban ez úgy lehetséges, hogy más a dolgok és teljesítmények értéke, ha emberi, és megint más, ha isteni mércével mérjük őket (vö. Mk 7,7-8; 8,33), konkrétan pedig úgy, hogy a Jézus által hirdetett „Isten országa” az igazságosságot felülmúló, *határtalanított szeretet* világa (ld. Mt 5,20; 20,9 és Lk 4,19; 6,32-36), János viszont mind istenképét, mind erkölcsiségét illetően megmaradt az *igazságosság és a jog* keretei között (ld. Lk 3,7-9.10-14).

Meghökkenítő fogalom párosítások

„Közületek ki az az ember, aki *követ* ad oda a fiának, ha az *kenyeret* kér, vagy *kígyót* ad oda neki, ha *halat* kér? ...mennyi-

vel inkább ad majd a ti mennyei Atyátok jókat azoknak, akik kéri tőle!” (Mt 7,9-11) – A feltett kérdésre („Közületek ki...”) a korabeli hallgató csak egyféleképpen válaszolhatott: szenvedélyes és felháborodott elutasítással „Senki!”-t kiáltva. Jézus pedig – a kisebbről a nagyobbra történő következtetéssel – levonja a tanulságot: *Mennyivel inkább* igaz Istenre, hogy (a kenyérhez és a halhoz hasonlóan) *kizárólag* hasznos adományokat ad gyermekeinek, az embereknek.

„Íme, én úgy küldelek el titeket, mint *farkasbőrbe* bújt *bárányokat*” (Mt 10,16) – Ebben a megfogalmazásban természetesen egyetlen szentírás-fordítás sem tartalmazza Jézusnak ezt a mondatát, hanem csak így: „Íme, én elküldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé.” – E mondat görög eredetije kétségtelenül komoly értelmezési nehézségek elé állít minket. Szokásos, az imént idézett fordítása azonban Jézustól idegen jelentést ad: mert igaz ugyan, hogy lehetne ezt a kifejezést egyszerűen a tanítványokra váró üldözések (Mt 10,17-33) képi megjelenítésének tekinteni, de akkor is azt kellene mondanunk, hogy túlságosan durva, Jézushoz nem illő ez a kép. Jézus ugyanis *általánosságban* nem nevezte farkasoknak az embereket, még ellenfeleit vagy ellenségeit sem. – A görög szöveget szó szerint így kellene fordítani: „mint bárányokat farkasok belsejében”; ez persze első hallásra nemcsak furcsának, hanem értelmetlennek is tűnik, mégis sajátos jézusi értelmet kaphat, ha a mondatot a Mt 7,15-ben olvasható mondat ellenpárjának tekintjük: Ott arról volt szó, hogy a hamis próféták „bárányok ruhájában” („báránybőrben”) jönnek, vagyis *kívülről* báránynak látszanak, *belül* azonban ragadozó farkasok, itt viszont azt mondja Jézus, hogy úgy küldi tanítványait, mint akik *kívülről* farkasnak látszanak, a „farkasok belsejében” azonban, azaz *belül* bárányok. – Mindezek alapján a mondat konkrét jelentését így fogalmazhatjuk meg: A Jézustól kapott új tanítások hirdetésével a tanítványok *kívülről* farkasoknak tűnhetnek majd az emberek számára: ördögtől megszállottaknak, a törvény és a hagyomány lerombolóinak, istenkáromlóknak, a nép megrontóinak (ahogyan maga Jézus is ilyennek tűnt sokak számára, ld. pl. Mk 3,22; 7,5; 14,64; Lk 23,2), nekik azonban „*belül*”, azaz valójában olya-

noknak kell lenniük, mint a bárányok: békéseknek és fegyverteleneknek, védteleneknek.

Ismerős alapok

Jézus nemegyszer azzal kelti föl hallgatói figyelmét, hogy számukra ismerős dologra építve fogalmazza meg az ismerős dologtól elütő mondanivalóját.

A legegyszerűbb eset a fönt már idézett „szálka–gerenda” ellentétpár (Lk 6,41), amely közmondásként ismert volt a palesztinai nyelvhasználatban, elsődlegesen erkölcsi tartalommal: „A másik szemében észreveszi a szálkát, de a maga szemében nem veszi észre a gerendát.” – Jézus ezt sajátosan az írástudókra alkalmazza, mégpedig azok „látáshibáira”, azaz helytelen Isten-ismeretükre. Itt persze csak általánosságban beszél, de más alkalmakkor konkrétan is megmondta, miféle gerenda van ellenfelei szemében; például: „Menjetek csak, és tanuljátok meg [mielőtt másokat oktánátok], mit jelent az: »Irgalmasságot akarok, nem pedig áldozatbemutatást«” (Mt 9,13)!

A gonosz szőlőmunkások példabeszédében (Mk 12,1-6) a Jézus által használt kép ismerős volt hallgatói számára: Izajás 5,1-7-ben a szőlőskert azt az Izraelt jelképezte, amelyet Jahve annyi szeretettel vett körül, de amely nemes szőlő helyett csak vadszőlőt termett. Jézus kissé átalakítja a képet: ebben a bérlők tagadják meg a gazdától a termés neki járó részét, s nem volt nehéz fölismerni, hogy a bántalmazott szolgák a prófétákat jelölik, akiket Izrael újból és újból elvetett, nemegyszer meg is ölte őket. Az ismerős mozzanatok után jön aztán a meglepetés, a példázat csattanója: A „szolgák” után Isten elküldi szeretett „fiát”, abban a reményben, hogy őrá majd hallgatnak (vö. Mk 9,4.7!). Jézus nem mondja ki nyíltan, de nyilvánvaló, hogy önmagára céloz. (Ezt azonban nem szabad úgy érteni, mintha kizárólagosan önmagát tartotta volna „fiúnak”; ellenkezőleg, azt akarta, hogy mindenki Isten „fiává” váljék, ld. Mt 5,9.45).

A búzáról és a konkolyról szóló példabeszédben (Mt 13,24-30) a szolgák második kérdése – „Akarod-e, hogy elmenjünk, és összeszedjük [a konkolyt]?” – butaságnak tűnik, de nem az: bármilyen meglepő, Palesztinában igenis szokásban volt a konkoly gyomlálása, tehát Jézus nem alaptalanul alkalmazza a példázatban ezt a mozzanatot, sőt éppen ezzel az ismert, magától

értetődőnek tűnő, megszokott mozzanattal készíti elő példázatának mondanivalóját, „a rosszak” „kigyomlálásának” elutasítását. Ennek a paradox fogásnak a szellemességét mutatja, hogy nemcsak a mezőgazdaságban, hanem a társadalomban is a „gyomlálás” számított megszokottnak, természetesnek (például a farizeusok és a zelóták, vagy éppen Keresztelő János részéről; részletesebben ld. Máté-kommentárom 523. lábjegyzetében).

Ennek a jézusi „technikának” a legszellemesebb és egyúttal legdöbbenetesebb változatával a házasságtörő asszony történetében találkozunk (Jn 7,53–8,11). Jól ismert felszólítását ugyanis – „Aki bűn nélkül van közületek, az dobja rá az első követ!” – Jézus a megkövezés végrehajtásának korabeli gyakorlatából vette, egy leheletfinom, ugyanakkor gyökerekig ható módosításal. Nevezetesen: az volt a szokás, hogy a kövezés kezdetén valamelyik vezető ember, vagy a jelenlévők közül a legidősebb egy bevett formulával felszólította a körülállókat: „Aki közületek szemtánúja volt a bűnnek, az dobja az első követ” (5Móz 17,7). Jézus viszont, látszólag azonosulva a felfogásukkal, és látszólag magára öltve a bíró szerepét, így parancsolja meg a kövezés megkezdését: „Aki közületek bűn nélkül van, az dobja rá az első követ!”

Merész képek

Jézus időnkint meglepően merész, mondhatnánk úgy is, egyenesen kockázatos megfogalmazásokkal kelti föl hallgatósága figyelmét, illetve fejezi ki enyhén szólva szokatlan mondanivalóját.

Halottakat emlegetve hív az Élet, Isten országa hirdetésére. – Valakihez így szólt: „Kövess engem!” Ám az ezt mondta: „Uram, engedd meg, hogy előbb elmenjek, és eltemessem apámat!” Ő azonban azt mondta neki: „Hagyd a halottakra, hogy eltemessék halottaikat! Te pedig menj el, és hirdesd mindenütt Isten országát!” (Lk 9,59-60).– A „Hadd temessem el apámat” három dolgot is jelenthet: a) „Apám éppen most halt meg; engedd meg, hogy intézkedjem, és részt vegyek a temetésen!” b) „Hadd várjam meg, amíg apám meghal; ő ugyanis ellenzi, hogy kövessék, s ha mégis megtenném, abból családi konfliktus lenne!” c) „Hadd várjam meg, amíg apám meghal; ugyanis csak akkor juthatok hozzá örökségemhez, s ha nem leszek ott,

lemaradhatok róla!” – Jézus nem volt fanatikus, ezért az első helyzetet kizárhatjuk. – A második esetben Jézus kétségtelenül kemény válaszának üzenete: „Hagyd a szellemileg halottakra [= az Isten országa, azaz a szeretet ügye szempontjából halottakra], hogy megvárják, amíg családi konfliktusok nélkül követhetik szívük vágyát! Te csak menj, és hirdesd Isten ügyét!” És szavaiban talán enyhe irónia is bujkál: „Hiszen te élő vagy! Nemde?” (Ld. még Mk 3,31-35; Mt 10,34-36; Lk 14,26!) – Legvalószínűbbnek a harmadik esetet tarthatjuk; ekkor rögtön világos és konkrét értelmet kapnak Jézus szavai: „Csak a *szellemileg halottak* [= a szeretet ügye szempontjából halottak] számára fontos az örökség, csak ők váraкоznak arra, hogy hozzájussanak. Te menj, és hirdesd az *[igazi] életet!*”

Negatív szereplő által sugall *pozitív* mondanivalót. – A „hamis sáfár” nagyon nehezen értelmezhető példabeszédének (Lk 16,1-8) két olyan értelmezése is lehetséges, amelyben a főszereplő negatív viselkedése mégis pozitív erkölcsi üzenetet hordoz: a) A példabeszéd mondanivalója ez esetben *általános* jellegű: „Ahogyan az intéző egy nehéz helyzetből *okosan* kivágta magát, úgy kell mindenkinek *okosan* viselkednie az egész emberi élet megoldása (ha úgy tetszik, »Isten országa« és/vagy »az örök üdvösség«) szempontjából.” A példabeszéd ekkor a Mt 7,24-27 // Lk 6,46-49 példázatával és a (későbbi betoldások nélkül felfogott) „tíz szűzről szóló” példabeszéddel (Mt 25,1-4) áll egy sorban, és az okosság *a helyes* – az ember életét a szó teljes értelmében megmentő – *cselekvést* jelenti, vagyis azt, hogy valaki nem csupán hallgatja Jézus tanítását, és lelkesedik érte vagy szóban mond rá igent, hanem *tettekre is váltja*. – b) A példabeszéd mondanivalója ez esetben *konkrét*: „Ahogyan az intéző azáltal biztosította befogadását a haszonbérleők házába, hogy *anyagilag* segített rajtuk, ti is azzal biztosíthatjátok befogadásotokat az »örök hajlékba«, hogy a »mammonnal«, *a pénzettekkel segítetek* a rászorulókon, s így »barátaistokká« teszitek őket, ők ugyanis tanúskodni fognak mellettetek Istennél, aki azonosul azokkal az éhezőkkel, akiknek enni adatok...” (vö. Mt 25,35-36!). A példabeszéd ekkor ugyanazt fejezi ki, amit Jézus máskor is megfogalmazott: „Adjátok el birtokotokat, s az árát adjátok oda irgalmas adományként a szegényeknek... [Így]

készítetek magatoknak maradandó kincset Istennél” (Lk 12,33), és konkrétan alkalmazott is például a gazdag ifjúra: „Add el mindazt, amit birtokolsz, és add a szegényeknek – így kincset birtokolsz majd Istennél” (Mk 10,21).

Erőszakos hasonlattal beszél *a szeretet Istenéről*. – „Ki az a király, aki hadba vonul egy másik király ellen anélkül, hogy előbb leülne, és haditanácsot tartana, vajon képes-e tízezer harcosával szembeszállni azzal, aki húszezerrel jön ellene? Ha pedig mégsem, akkor követséget küld, amikor amaz még távol van, és meghódol neki” (Lk 14,31-32). – A megelőző (Lk 14,28-30), a toronyépítésről szóló példázattal együtt ez is a nagyon nehezen értelmezhető jézusi mondások közé tartozik. A legvalószínűbbnek azt a magyarázatot tarthatjuk, amely magukból a példázatokból indul ki, konkrétan az első példázatot bevezető, *jellegetesen jézusi* kérdésből: „Ki az közületek...?” (a második példázatot természetesen nem lehetett ezzel a kérdéssel bevezetni: „Közületek melyik király az...?”). Ennek a szófordulatnak az egyéb előfordulásait megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy Jézus közvetlenül vagy közvetve (Lk 12,25; 17,7), de *minden* esetben a kisebbről a nagyobbra következtetés eszközeivel él, és azt mondja: „Ha már az emberek körében így van ez..., *mennyivel inkább* jellemző Istenre...” – De mi lehet akkor e két példázat háttere és konkrét mondanivalója? Könnyen elképzelhetjük, hogy tanítványai kételkedtek a Jézus által meghirdetett „Isten országa” e világi kibontakozásának sikerében (vö. Mk 13,1.4!). Nekik mondhatta Jézus: „Nézzétek csak! Ha már egy normális ember is úgy jár el, hogy mielőtt nagy építkezésbe fogna, leül, költségvetést készít, és nem vág bele hebehurgyán a munkába... Ha már egy normális király is előbb meggondolja, képes-e tízezer harcosával szembeszállni az ellenség húszezerével, különben nem indul el, hanem békét kér... *Mennyivel inkább* feltételezhetitek, hogy Isten is meggondolta a dolgot, mielőtt belevágott volna emberteremtő vállalkozásába...”

Népies stílus

A rituális tisztaságról, konkrétan az ún. tiszta és tisztátalan ételekről folytatott vitában (Mk 7,1-14) Jézus olyan szóhasználatra vetemedik, amelyet az általam elért (latin, német, angol,

francia és magyar nyelvű) fordítások közül egyetlen egy sem mer lefordítani, ez pedig a „*budi*” szó (a 19. versben): „Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül?” Jézusnak ezt a kifejezést (a görögben *aphedron*) a fordítók mind finomítják, sőt olykor finomkodva írják körül (még az egyébként enyhén szólva szabad szájú Luther is: „...és természetes úton távozik”), mint ahogy az egész ókor egyetlen klasszikusa sem vette soha a szájára, és már a **D** kódex is a „kanális, árok, gödör” jelentésű *okhetosz*-szal helyettesítette. Alighanem az értetlen tanítványok is (17-18. v.) felkapták a fejüket, amikor Jézus népiesen, vaskosan és talán nevetve magyarázta el, miért nem tehetik tisztátalanná az embert a „tisztátalan” ételek. Jézus érvelését hallva a legegyszerűbb halász vagy paraszt is rögtön megérthette az effajta vallási előírások hiábavalóságát, és megszabadulhatott régi félelmeitől.

Halmazott zsenialitás

Jézus néhány példabeszédében fokozottan, illetve többszörösen is megnyilvánul az elbeszélői zsenialitás; a három legfontosabbat idézem föl (célszerű fellapozni őket!).

A farizeus és a vámos (Lk 18,10-14)

Jézus „elbeszéléstechnikai” zsenialitása itt mintegy tömörítve mutatkozik meg: A 10. v. bevezeti a két szereplőt. – „Felménésüknek” (10. v.) felel meg „lemenésük” a 14. versben. – Mindketten a „templom” és „Isten” felé, tehát „függőlegesen fölfelé” irányulnak. – Mindkettőjüket az imája jellemzi. A farizeus érkezésének bemutatása tömör, de az imája igen hosszú, s az alany mindvégig „én”; a vámos érkezésének ábrázolása részletes, de az imája igen rövid, s a voltaképpeni alany Isten. – A farizeus elhagyja az Istenre, azaz „fölfelé” irányultságot, és „vízszintesen”, az önmagát másokhoz hasonlítóssal van elfoglalva. A vámos fölébe állítja Istent annak, ami ő másokhoz hasonlítva. – A végén Jézus mondása kiértékeli a történeteket. – Egyedül Isten „függőlegesen fölülről” érkező értékítélete teremti meg a kapcsolatot „vízszintes síkon” is a farizeus és a vámos között.

A kései szőlőmunkások (Mt 20,1-15)

a) A kora reggel (azaz a hivatalos munkakezdekskor) felfogadott munkásoknak 1 dénár bért (2. v.) ígér a gazda (vagyis az akkoriban szokásos „minimálbért”, amelyből szegényesen, de el lehetett tartani egy családot), a későbbiek során felfogadottaknak azonban csak annyit mond: „*ami igazságos, megadom majd nektek*” (4. v.).

Ez a mozzanat egyrészt sajátos feszültséget visz bele az elbeszélésbe; az olvasóban talán bizonytalanság támad, hogy mennyi lehet „az, ami igazságos”, de a korabeli hallgató nyilvánvalóan arra gondolt, hogy a kevesebbet dolgozók a ledolgozott órák arányában az 1 dénár megfelelő részét kapják majd.

Ha másrészt a gazdának ezt az ígérését összevetjük azzal, hogy még a később munkába álltak, sőt azok is, akik a 12 órától csak egyet dolgoztak le, szintén egy-egy dénárt kapnak, akkor ez világossá teszi, hogy Jézus radikálisan átértelmezte az igazságosság fogalmát (vö. 9. v.), amely a „jogilag ez és ez jár” helyett nála azt jelenti: „megadni a rászorulóknak azt, amire ténylegesen szüksége van” (ez esetben: hogy el tudja tartani a családját), függetlenül attól, hogy megérdemli-e, vagy sem!

b) A 8. versben ez áll: „Amikor aztán este lett, a szőlő ura ezt mondta vincellérjének: »Hívd össze a munkásokat, és fizessd ki a bért az utolsókon kezdve, s úgy haladj az elsőkig!«» Itt *nem hangzik el* a vincellér számára voltaképpen nélkülözhetetlen útmutatás, hogy minden munkásnak egyformán egy dénárt fizessen: ez fokozza az elbeszélés feszültségét, amely ily módon a 9-12. versre összpontosul.

c) Annak, hogy a vincellérnek az utolsókkal kell kezdenie a bérfizetést, a példabeszéd mondanivalója szempontjából nincs különösebb jelentősége, de Jézus elbeszélőművészetének újabb megnyilvánulása ez: az „elsők” – látván, hogy az „utolsók” is egy dénárt kaptak – csak így kerülnek abba a helyzetbe, hogy azonnal tiltakozni tudjanak a gazda nagylelkűsége ellen, hiszen ha ők kapták meg elsőként a bérüket, s aztán hazamennek, akkor nem szereznek tudomást arról, hogy a kevesebbet dolgozók is 1 dénárt kaptak, így nem is tiltakozhattak volna, és ezért elbeszéléstechnikailag igencsak körülményes lett volna a szűkebb

értelemben vett példázathoz (1-10. v.) csatolni a 11-15. vers keretében megfogalmazott mondanivalót.

d) Egy igazi jézusi finomság: Amikor a zúgolódók szóvivője panaszt tesz a gazdának, mondván, „Ezek az utolsók csak egy órát teljesítettek, te mégis egyenlővé tetted őket velünk, akik hordoztuk a nap terhét és elviseltük a hőséget”, akkor felháborodásában félretéve a keleti udvariasság minimumát, mellőzi a megszólítást – a gazda azonban nem viszonzza a szóvivő tiszteletlenségét, válasza elején megszólítja őt, mondván: „Barátocskám, nem bánok veled igazságtalanul!...”

Ha pedig valaki azt gondolná, hogy ez véletlenül van így, netán nem Jézustól, hanem egy kései szerkesztőtől származik, akkor nagyon téved! Jézus ugyanilyen következetesen jár el a tékozló fiúról szóló példabeszédében: Amikor az idősebbik fiú a mezőről hazatérve megtudja, mi történt, akkor sutba vágva a keleti udvariasság minimumát is, mellőzi a megszólítást, és úgy tesz sokszoros szemrehányást az apjának (Lk 15,29): „Nézd, annyi éve végzek neked rabszolgamunkát, és soha a parancsodat nem szegtem meg, de nekem soha nem adtál egy kecskét sem, hogy a barátaimmal vigadjak...” – az apa azonban válaszában megszólítja a fiút (Lk 15,31), méghozzá nagyon szeretetteljesen; „Gyermekem, te mindenkor velem vagy, és minden, ami az enyém, a tiéd is...”

De van itt még tovább is! Az idősebb fiú így vezeti be az apának tett egyik szemrehányását (30. v): „most, amikor ez a te fiad...”, s a „te” itt alighanem a gúny megnyilvánulása – az apa pedig tudatosan ironikusan válaszol (32. v.): „ez a te testvéred halott volt, de újból életre kelt...”, és egyúttal helyesbíti az idősebb fiú felfogását: az ő szemében a „tékozló” fiú változatlanul (vagy legalábbis újra) testvére a „tisztességesnek”.

A tékozló fiú (Lk 15,11-32)

E példabeszéd formainak nevezhető elbeszéléstechnikai sajátosságai közül a legfontosabb kettőt már ismertettem az előző alpont utolsó két bekezdésében. Tartalmai szempontból viszont rendkívül izgalmas, és valóban csak a „zseniális” jelzővel illethető, ahogyan a példabeszédbeli apa alakjában Jézus hihetetlen lélektani pontossággal rajzolja meg Isten nőies-anyai (vö. Lk 6,36; 15,8-9) és férfias-apai vonásait:

A nőies-anyai vonások: a) Folyton visszavárja elcsavargott gyermekét. Folyton résen van, lesi a kaput, kinéz az utcára. Különbösen hogyan is vehetné észre már „messziről”, hogy a fiú hazafelé közeledik? Amikor meglátja, *eléje fut, öleli-csókolja*. Egy férfi így nem viselkedik, legalábbis az ókori Keleten nem: ő „úr”, aki nem rohan a fia után, s ha az visszajön, akkor is csak megfelelő feltételekkel fogadja vissza. b) *Öröme minden mértéket meghaladóan túlaradó*. Ezt fejezi ki már a rohanás, az ölelés, a csókok is, azután az ünnepi ruha elővétele és a fiú beöltöztetése, a hízott borjú levágása, a lakoma, a zene, a tánc. c) *Egyszerűen túllép az igazságosságon* (vö. föntebb Mt 20,9!). A „tékozló fiú” hazatérésekor elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, nincs egyezkedés, mi illeti meg a hazatért tékozlót, és mi nem, és végképp nincs szó büntetésről. – Mellel: mindez fölösleges is lenne, hiszen a fiú hazatért, bánja is, amit tett, mi mást kellene hát csinálni, mint örülni, hogy otthon van, hogy „föltámadt”.

A férfias-apai vonások: a) Van bátorsága, hogy biztosítékok nélkül, első szóra *hagyja elmenni* fiát „távolí vidékre”, a veszélyes világba. Az anyák általában inkább hajlanak arra, hogy magukhoz kössék gyermekeiket, és függőségben tartsák őket; ez az apa viszont fölszabadítja, *szabaddá teszi* fiát, hiszen az csak így tud felnőtté válni, megélni. b) Képes vállalni és férfi módra „kihordani” a *konfliktushelyzeteket*: Nagyobbik fia duzzogásakor nem húzódik meg a házban, hanem kezdeményezően kimegy, szembenéz vele, és kétszeresen is helyreigazítja őt: rámutat arra, hogy nem érte semmiféle jogtalanság (31. v.), és arra is, hogy öccse „tékozló volta” ellenére is a testvére (32. v.). c) *Van érzéke az igazságosság iránt*: bár „anyaként” túllép az igazságosságon, ez nem jelenti azt, hogy igazságtalan lenne. Megérti, hogy nagyobbik fia úgy érzi, igazságtalanul bántak vele, továbbá elismeri az igazságosság iránti igényét, de közli vele, hogy valójában nem érte őt semmiféle jogtalanság (vö. Mt 20,13!), hiszen minden, ami a sajátja, az a fiáé is (31. v.). – De itt sem valamiféle hideg-rideg igazságosságról van szó: idősebbik fiát is anyai „Gyermekeim”-nek szólítja, a szívére beszél, kérleli, megindokolja neki, miért is „kell” most ünnepelni.

(A példabeszédbeli apának, ill. Istennek ezt nőies-anyai és férfias-apai jellegzetességét ugyancsak zseniálisan szemlélteti *Rembrandt A tékozló fiú hazatérése* c. festménye, amelyen az apa jobb keze gyengéd női kéz, bal keze pedig erőteljes férfi kéz.)

* * *

Akárhogyan értelmezzük is ezt a rengeteg „elbeszéléstechnikai” sajátosságot, egy biztos: mindez nem lehet a véletlen műve, és nem minősíthetjük egyszerűen az evangélisták kifinomult szerkesztői tevékenysége eredményének sem; minden bizonnyal akkor járunk a legközelebb az igazsághoz, ha valóban Jézus elbeszélői-költői zsenialitását fedezzük fel ebben a jelenségben.

(2020. december 15.)

Értelmezési bizonytalanságaim

Evangéliumkommentárjaim, illetve azok alapján született írásaim kapcsán nem ritkán ér az kritika, hogy túlságosan magabiztos vagyok annak eldöntésében, hogy mit mondott Jézus, és mit nem (ld. például evangéliumfordításaim vastagon, ill. csak dőlt betűvel szedett részeit), és fölvetik a kérdést, hogy nem kifejezetten tudománytalan-e ez a határozottság, mert ha igen, akkor egyenesen nagyképűségről lehetne beszélni.

Szubjektíve sosem éreztem megalapozottnak ezt a „vádát”, de utána néztem, hogy objektíve is cáfolható-e. Kommentárjaim digitális változatában megnéztem, hogy magyarázataimban hányszor fordulnak elő a következő kifejezések, és az alábbi eredmény adódott (a számok kerekítettek): bizonytalan: 50, valószínű: 30, valószínűleg: 100, valószínűbb: 30, nyilván (= valószínű): 40, talán: 250, lehetséges: 190, lehet, hogy: 40, nem lehetetlen: 10, elképzelhető: 50, esetleg: 50, feltehetően: 80, feltételezhető: 20. Ez összesen 940 eset.

Arra gondoltam, hogy érdemes lenne konkrét példákkal bemutatni a szóban forgó értelmezési bizonytalanságokat, ezért az előbb említett „címszavak” segítségével kigyűjtöttem jó néhány, kifejezetten szemléletesnek tűnő példát, ezeket mutatom be az alábbiakban. – Csak érdekességképpen jegyzem meg, hogy a kigyűjtés után még egyszer áttekintettem a példákat, hogy lássam, valóban érdemes-e mindet közölni, és a 28-ból hetet kihúztam. Aztán megnéztem, hogy a maradék 21 példa hogyan oszlik meg Máté, Márk és Lukács között, és meglepetésemre kiderült, hogy 7-7-7 arányban.

Mivel az egyes esetek között nincsen semmilyen tartalmi vagy logikai összefüggés, ezért egyszerűen az előfordulások sorrendjében közlöm őket (az értelmezési bizonytalanságra utaló kifejezéseket aláhúztam). Mindenesetre érdemes felfigyelni arra is, hogy az értelmezési bizonytalanságok „rákény-

szerítik” az embert arra, hogy ugyanarra a helyre vonatkozóan több értelmezési lehetőséget vessen föl, és ez végső soron csak gazdagítja az értelmezési eljárást.

Máté evangéliuma

„Szerencsések a tiszta szívűek, mert ők meg fogják látni Istent.”
(5,8)

Ez az „istenlátás” valószínűleg két dolgot jelent:

Egyrészt *Isten*, illetve az Isten-ember viszony *lényegének* „*meglátását*” (vö. Mk 1,10-11 – Mk-komm. 9. lábj.), azaz annak felismerését, hogy Isten jó az emberhez, és nem kíván tőle mást, csak egyszerű jóságot. Ennek meglátásához, felismeréséhez nincs szükség bonyolult teológiára vagy hatalmas törvényismeretre, hanem csak tiszta szívre. Két példa: Amikor belebotlott a kifosztott, félholtra vert zsidóba (aki ellenségének számított!), az irgalmas szamaritánus rögtön „meglátta”, azaz tudta, mit kíván tőle Isten ebben a helyzetben, egyszerűen annak alapján, hogy „megesett rajta a szíve” (Lk 10,33). Az ugyanebbe a helyzetbe került pap már nem tudta, viszont tudni vélt valami „fontosabbat és pontosabbat”: azt, hogy Isten csak honfitársai szeretetét kívánja tőle, és hogy a véres, talán már halott ellenség megérintése kultikusan tisztátalanná tenné őt. – Hasonlóképpen: csak a romlatlan, tiszta emberi szív képes felismerni, hogy az emberbarát Isten az ember kedvéért alkotta a szombatot (Mk 2,27), következésképp azt kívánja, hogy „az Úr napján” is segítsünk a rászorulókon (Mk 3,4). A törvénytanárok már nem látták ezt; Jézus nem is egyszer megállapította róluk a „látás” ellentétét, a „vakságot” (Mt 23,24; Lk 6,39).

Isten „meglátása” másrészt a túlvilági, „*színről színre*” *történető* „*látás*” ígérete lehet (vö. 1Kor 13,12; 1Jn 3,2; Jel 21,3; 22,4-5). Itt a földön nincs szükségünk túlvilági látomásokra ahhoz, hogy jó úton járassunk. De miután földi és túlvilági érési folyamata nyomán az ember szíve *egészen* megtisztult az önzéstől és a maga alkotta istenképektől, „látni” fogja Istent „úgy, amint van” – hiszen csak a szellemileg egymáshoz hasonlók vagy hasonlókká váltak képesek „felismerni” egymást (vö. Lk 10,22b – Lk 570. lábj.; Mk 12,6 – Mk 696. lábj.).

*

„*Ti legyetek olyan teljesek, amilyen teljes mennyei Atyátok!*”
(5,48)

Szándékosan kerültem ebben a mondatban a megszokott „legyetek tökéletesek – amilyen tökéletes” fordítást, mert ez a szóhasználat nagyon félrevezető, ugyanis a görög filozófia, illetve a későbbi keresztény teológia tökéletességeszményének – téves – felfogását idézi. Az eredeti görög *teleiosz* az Ószövetség Hetvenes fordításában (LXX) a héber *tamim* szót adja vissza, amelynek jelentése: egész, teljes, sértetlen, osztatlan. A felszólítás tehát nem a „hibátlan erényességet”, az abszolút erkölcsi tökéletességet kívánja meg az embertől (ami nyilvánvaló képtelenség), hanem azt, hogy „egészen, teljesen, osztatlanul” embertársainak, embertársaiért éljen, ahogyan Isten „egészen, teljesen, osztatlanul” az emberért van („...*ő olyan, aki fölkelti napját gonoszokra és jókra, és esőt küld igazaknak és igaztalanoknak*”: 5,45). Ezt az „osztatlanul”-t ma talán úgy is mondhatnánk: radikálisan.

Valószínű azonban, hogy Máté a legalista zsidó szókészletből meríti a „*teljes/tökéletes*” kifejezést, s ezzel szemben ennek a mondásnak a lukácsi változatát kell eredetinek tekintenünk: „*Váljatok olyan irgalmassá, amilyen irgalmas a ti Atyátok*” (Lk 6,36)! Ez az Ószövetség hagyományos szóhasználata (pl. 2Móz 34,6; 5Móz 4,31; Zsolt 78,38; 86,15), s ez fejezi ki hüen az egész szakasz (5,38-44) szellemiségét is. Ebben az esetben az egész „teljesség-tökéletesség”-problematika tárgytalanná válik, hiszen Jézus így „egyszerűen” Isten irgalmasságának követésére szólít fel.

*

„*Sokan jönnek majd keletről és nyugatról, és asztalhoz telepednek Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal a Mennyek országában...*” (8,11)

E mondás Jézus problémátlan azonosulását sugallja Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal, s ez erős kétséget ébreszt hitelességét illetően. Mindazonáltal el lehet fogadni, hogy Jézus így gondolkodott nyilvános működésének első (vagy nagyobbik részében), csatlakozva ahhoz a széles körű prófétai várakozás-hoz-reménységhez, amely úgy vélte-hitte, hogy „a népek” (té-

ves köznyelven: „a pogányok”) egykor „meg fognak térni” az igaz Istenhez, Izrael Istenéhez, és „az Úr hegyéhez”, Sionhoz zarándokolnak majd (vö. Iz 2,1-4; 25,6-8; 49,12; 59,19; 60,1-4; Mik 4,1; Zak 2,15; Mal 1,11). Jézus megfogalmazása azonban talán még ennél is többet mond, amikor Isten országának zavar-talan közösségében említi együtt a zsidókat és a „pogányokat”. Könnyen lehetséges, hogy ez a várakozás-reménység magya-rázza Jézusnak azt a korai meggyőződését, hogy küldetése kizá-rólag Izraelhez szól (Mt 15,24), és hogy először tanítványait is szigorúan csak Izraelnek szóló misszióval bízta meg (Mt 10,5-6); ennek látszólag ellentmondó, „minden népre” irányuló kül-detésudatáról Mt 28,19 kapcsán szólok a kommentárkötetem-ben.

*

Menjetek hát el, és tanuljátok meg, mit jelent ez:

»Irgalmasságot akarok, nem pedig áldozatbemutatást!« (9,13)

Ez a mondás kétségtelenül Jézus szellemét tükrözi, mégis bizonytalan, hogy valóban mondta-e (vagy legalábbis ekkor mondta-e), ugyanis sem Márknál, sem Lukácsnál nem olvasha-tó, Máté viszont még a 12,7-ben is betoldja egy Márk-szövegbe (Mk 2,26). Továbbá egy ószövetségi idézettel (Oz 6,6) történő igazolásról, „bizonyításról” van szó, ami ugyancsak Mátéra jellemző. Mindenesetre témáját tekintve nem illik bele ebbe a szöveggörnyezetbe, sokkal inkább a „főparancs” kérdéséhez (vö. Mk 12,33) vagy „a templom megtisztításához” kapcsolódik (vö. Mk 11,15 – Mk 657. láb.). – Az is lehetséges azonban, hogy Máténak a korabeli zsidóság egyik vitás kérdésével kap-csolatos állásfoglalásáról van szó: A jeruzsálemi templom s benne az oltár lerombolása után lehetetlenné vált az áldozatbe-mutatás. A rabbik körében ezért felvetődött a kérdés, hogy az irgalmasság, a szeretet cselekedetei helyettesíthetik-e az engesz-telő áldozatokat. Máté talán ebbe a vitába avatkozik be, amikor Ozeást idézve azt mondja, hogy Isten akarata az irgalmasság gyakorlása, nem a kultusz. Ez a kijelentése kétségtelenül hűen tükrözi Jézus szellemét, s ezért joggal adja Jézus szájába.

*

*„...tőlem tanuljatok, mert szelíd vagyok és alázatos szívű...”
(11,29)*

A „mert”-tel kezdődő indoklás azt a benyomást kelti, mintha Jézus a saját személyes erényeit dicsérné, amelyeket el kellene tanulnunk tőle. Az effajta utalás érthető egy Jézusról prédikáló evangélista szájában, de nem magának Jézusnak a szájában (nem mintha Jézus példája nem lenne követendő mindenki számára). De talán ennél is fontosabb szempont, hogy tekintettel Jézus nemegyszer megnyilvánuló „prófétai haragjára” (Mk 1,41 és 3,5 kifejezetten, de tartalmilag például Mk 4,40; 7,8-9.18; 8,12; 9,23 is), a „szelidség” és az „alázatos szívűség” fogalma nagyon félreérthető, nem tükrözi találóan Jézus szóban forgó erényeit (vö. Mt-kommentárom 494. lábj.).

*

Péter így felelt neki: „Uram, ha te vagy, parancsold meg, hogy odamenjek hozzád a vízen keresztül!” Ő pedig azt mondta: „*Jöjj!*” Péter ekkor kiszállt a hajóból, járkált a vízen keresztül, és Jézushoz ment. Látván azonban a szelet, megijedt, és amint süllyedni kezdett, felkiáltott: „Uram, ments meg!” Jézus azonnal kinyújtotta a kezét, megragadta, és így szólt hozzá: „*Te csekély bizalmú! Miért kételkedtél?*” És beszálltak a hajóba, és elült a szél. **(14,28-32)**

Péter vízen járásának értelmezésére legalább fél tucat értelmezési kísérlet született a szakirodalomban; ezek fölhívják a figyelmet a kánoni és apokrif ószövetségi, illetve a görög és római irodalmi párhuzamokra, illetve a szakasz sajátosan mátéi nyelvezetére.

A magam részéről csak annyit állítok határozottan, hogy amint Jézus „vízen járását” sem érthetjük szó szerint (vö. Mk 177., 185. és 415. lábj.), úgy Péter „vízen járását” sem. A lehetőséges magyarázatok közül kettőt tartok a legvalószínűbbnek: a) Tanító célzatú legendával állunk szemben, amelynek üzenete: az Istenbe, illetve Jézusba vetett bizalom segítségével győzedelmeskedni lehet a „hullámok” és a „mélység” lehúzó, pusztító erőivel szemben, de a bizalom hiánya, a kételkedés vereséghez vezet. b) Az ApCsel 10,10-16-hoz hasonlóan Péter „látomásával” vagy álmával van dolgunk (csak később csodatörténeté dolgozták át), amely Jézushoz fűződő kapcsolatában gyökerezik, és figyelmeztetést jelentett számára – talán azzal összefüggésben, hogy megragadta Jézust.

*

Amikor pedig Kafarnaumba érkeztek, odamentek Péterhez a templomadó beszédői, és azt mondták: „A ti mesteretek nem fizeti a templomadót?” Ő így szólt: „De igen.” Amikor azonban hazaért, Jézus megelőzte őt, és így szólt: „*Mit gondolsz, Simon? A földi királyok kiktől szednek vámot vagy adót? Fiaiktól, vagy az idegenektől?*” Amikor pedig Péter azt mondta: „Az idegenektől”, Jézus így szólt hozzá: „*Akkor tehát a fiak szabadok! De hogy ne adjunk okot nekik a megütközésre, menj ki a tóra, vesd ki a horgot, és húzd ki az első halat, amelyik ráakad! Ha felnyitod a száját, találsz benne egy ezüstpénzt; azt fogd, és add oda nekik értem és érted!*” (17,24-27)

Az utolsó mondatban leírt csodatörténet hiteltelenségét már enyhén szólva furcsa volta is mutatja, ámbar az is lehet, hogy eredetileg nem csodatörténet volt – azaz nem tartalmazta a „Ha felnyitod a száját” kifejezést, a „Találsz benne egy ezüstpénzt” pedig azt jelentette, hogy a kifogott és aztán eladott hal majd meghozza a templomadó értékét –, és a „Ha felnyitod a száját” kifejezés betoldásával csak később csináltak belőle természeti csodát.

De ha eltekintünk a csodás mozzanattól, akkor sem tekinthetjük hitelesnek Jézus felszólítását, mert az, hogy a botránykeltéstől való félelmében Jézus visszavonja merész döntését, amelyet az imént igazolt Istenhez fűződő újfajta viszonyával, tökéletesen ellentmond prófétai fellépésének.

Viszont a templomadóra mondott elvi „nem”-et taktikázásból gyakorlati „igen”-né változtatni, ez alighanem nagyon is megfelelt bizonyos zsidókeresztény csoportoknak, amelyek nem akarták megbotránkoztatni zsidó környezetüket. Megerősíti ezt az állításunkat, hogy hasonló motivációból hasonló változtatást hajtottak végre egy másik jézusi mondáson is, és a „nem böjtöléstől” (Mk 2,19) visszatértek az „újbóli böjtöléshez” (Mk 2,20 – Mk 88. láb.).

Márk evangéliuma

Innen azonban útra kelt, és elment Tírusz határvidékére, aztán bement egy zsidó házba, mert azt akarta, hogy senki se tudja meg ottlétét, de nem maradhatott rejtve. (7,24)

Feltehetően itt sem egyszerű elmenésről, fizikai helyváltoztatásról van szó, hanem – mint oly sokszor, ld. Mk 3,7; 6,45.53; Mt 4,12; 12,15; 16,4; Lk 5,16 – a hatalom üldözése előli kitérésről; a mostani eset különösen is megerősíti ezt a feltevést, mert a pihenést vagy elmélyedést célzó visszavonulás nem igényelne külföldre távozást. (Később, az utolsó jeruzsálemi napokban hasonlóképpen tesz majd, ld. 11,11-19; 14,3.26; Lk 21,37!). Ez persze „nem passzol” a szentek legendáinak ideáljához, miszerint egy hős nem hátrál meg, hanem kiáll a küzdőtérre, és föláldozza magát; nagyon is illik azonban ahhoz a realista hűséghez, amellyel Jézus a maga belső megbízatását követi. Amikor majd úgy érzi, hogy „eljött az órája”, nem habozik „kiállni” (Mk 14,42).

Hasonló megfigyelésre ad alkalmat Márk egyik kedvenc kifejezése: „a túlsó partra” (vö. Mk 4,35; 5,21; 6,45; 8,13; 10,1); az így jelzett hajóutak azonban nagy földrajzi és időbeli összevisszaságot mutatnak. Az egyetlen logikus magyarázatnak az látszik, hogy Jézus esténként rendszeresen visszavonult a Jordán torkolatától észak-keletre, „a túlsó parton” fekvő Betszaidába, s ott éjszakázott, majd reggelenként átment Kafarnaumba, illetve az attól dél-nyugatra fekvő Genezáreti-síkságra, s ott tanította az embereket. A heródesi hatalmi területen kívül fekvő Betszaida ugyanis kiváló kitérés helyül szolgálhatott Heródes Antipász elől, aki ekkor már üldözni kezdte Jézust (vö. Mk 6,14-16; Lk 13,31-32).

*

...elküldte két tanítványát, és azt mondta nekik: „*Menjetek el a szemközti faluba; mihelyt beértek, találtok majd egy megkötött szamárcsikót, amelyen még senki ember nem ült: oldjátok el, és hozzátok ide!*” ... Aztán elvitték a szamárcsikót Jézushoz, majd rádobták felsőruháikat, ő pedig felült rá. **(11,1-10)**

Jézusnak két indítéka is lehetett arra, hogy számaron vonuljon be Jeruzsálembe: 1) Ha gyalog érkezett volna, csak egyike lett volna a húsvéti zarándokoknak, ha lovon, úrnak nézték volna. Az utóbbit mindenképp el kellett kerülnie, az előbbit pedig talán azért kerülte el, mert szimbolikus prófétai cselekedettel így akarta hangsúlyozni jövetelének célját, tanítói-prófétai küldetését. 2) Környezetének messiási várakozásai is kiválthatták

vagy mege erősíthették a számaron bevonulás választását. Ez ugyanis – kapcsolódva Zak 9,9-10-hez: „... alázatos és számaron ül, számarcsikó hátán... Eltünteti a harci szekereket... és a harci paripákat Jeruzsálemből...” – hatásosan fejezte ki békeprogramját (vö. Lk 19,42 – azonnal a bevonulást követően!), azt, hogy ellentmond a nemzeti felszabadítási (zelóta) várakozásoknak (konkrétan: a megszálló rómaiak erőszakos kiűzésének), mert nem tartja magát harci paripán járó, harcos politikai-nemzeti messiásnak.

*

Miután megérkeztek Jeruzsálembe, és bement a templomba, elkezdte kiutasítani azokat, akik eladtak és akik vásároltak a templomban, és feldöntötte a pénzváltók asztalait meg a galambárusok székeit... **(11,15)**

Jézusról feltételezhetjük, hogy nemcsak maga nem alkalmazott erőszakot, hanem olyasmit sem tett, ami erre ösztönözhetett volna, például a pénzváltók asztalainak felborogatása; még a „legerőszakosabb” leírást adó János is azt mondja: „A galambárusokhoz pedig így szólt: *Vigyétek el ezeket innét*” (Jn 2,16a).

Olyan történést kell tehát feltételeznünk, amely tettekben is megnyilvánuló látványos rendzavarás volt, de semmiféle nagyobb csődületet, tömegjelenetet nem váltott ki, és nem jelentette fizikai erőszak alkalmazását emberekkel szemben, sőt valószínűleg állatokkal szemben sem. Konkrétan a következőképpen gondolhatjuk el: Jézus felszólította a templomban, nevezetesen a templomudvaron árusító és vásárló embereket, hogy hagyják abba ezt a tevékenységet, és vigyék el onnét állataikat; ehhez fűzte hozzá tanítását („*Ne tegyétek Atyám házát vásárcsarnokká*”: Jn 2,16b), és jelképesen, vagy szavainak tényleges nyomatékosításául (az állatok vezetésére szolgáló kötelekből font) korbáccsal az állatok felé sújtott, vagy éppen csak megcsattogtatta azt. (Ezt megelőzte, kísérte vagy követte másik, az „eszközvitelre” vonatkozó tiltása és ahhoz kapcsolódó tanítása: Mk 11,16-17.)

Vagyis rövid időn belül (a számaron lovaglás és a fügefával „beszélgetés” után) harmadszor van dolgunk jelképes prófétai cselekedettel (vö. Jer 19,1.10-13), a templomi üzemmel szem-

beni demonstrációval, amelyet nyugodtan nevezhetünk forradalmi, de erőszakmentes tettnek.

*

...elküldte két tanítványát, és ezt mondta nekik: „*Menjetek el titokban a városba! Találkozni fogtok egy vizeskorsót cipelő emberrel. Kövessétek őt, és ahová bemegy, ott mondjátok meg a házigazdának, hogy a rabbi ezt üzeni: »Hol van a szállásom, ahol tanítványaimmal megehetem a pászkabárányt?«*” (14,13-14)

A „Menjetek el...!” mondat görög eredetijében nincs benne a „titokban” szó, de a *hüpagein* (elmegy) ige felszólító módú jézusi használatában mindig ott van a sürgetés, az azonnali cselekvésre felszólítás mozzanata (ld. Mk 1,44; 2,11; 5,19.34; 6,38; 7,29; 8,33; 10,52; 11,2; 14,13 – vö. Jak 4,13; 5,1). Úgy tűnik, ez nem Márk stílusfordulata, hanem Jézus kedvenc kifejezése, amely egyfelől (az esetek többségében) a csodapropaganda elhárítására irányul, másfelől az azonnali merész döntést, a kedvező időpont (*kairosz*) kihasználását kívánja meg (vö. Mk 1,15).

A „titokban”-értelmezést azonban megerősíti a szövegösszefüggés is: Jézus nemrég még nyíltan küzdött a templomi hierarchia ellen (Mk 11,15-18.27-33; 12,1-6.10-11.35-37.38-39), és úgy tűnik, eközben sikerült megnyernie a népet (vö. Mk 12,12a.37b). Mostantól azonban rejtőzködik (vö. Mk 14,26: „...kimentek az Olajfák-hegyére”). Miért? Nem lett volna nagyobb biztonságban, ha egy nagy vendégfogadó nyüzsgésében ünnepli meg a húsvétot, és számos zarándoktól körülvéve éjszakázik? A válasz talán ez lehet: A levegőben lógott Jézus letartóztatása, és ez „népfelkeléssel” (vö. Mk 14,2), nyílt vallásháborúval fenyegetett. A főpapok feltehetően azért akarták ezt elkerülni, nehogy elveszítsék a csatát, Jézus viszont azért, hogy a népet megőrizze a bajtól, nemcsak a szó fizikai értelmében, hanem még inkább azért, mert „aki kardot ragad, kard által vész el” (Mt 26,52), vagyis nem akarta, hogy az emberek az általa hirdetett szerető Teremtőtől visszazuhanjanak Mózes és Józsué harci istenének karjaiba.

*

„*ABBA, Atyám, minden lehetséges neked: Távozzék el tőlem ez a pohár!...*” (14,36)

Jézus nem vallotta Isten mindenhatóságának minden vallásban ismerős dogmáját, ezért a „minden lehetséges neked” félmondatot Márk betoldásának kell tekintenünk (vö. Mk 450. és 598. lábj.). Máténál (26,39) olvashatjuk a hiteles hagyományt: „*Ha lehetséges, távozzék el tőlem ez a pohár!*” (Vö. Lk 22,42.) – Jézus józanul imádkozott: Ha lehetséges...! Nem kért megmentő csodát; nyilvánvalóan nemcsak azért, mert nem tartotta Istent mindenhatónak, és ezért mentes volt attól az általános illúziótól, hogy Isten kedveltjeivel semmi baj nem történhet (vö. Mt 16,22-23), hanem azért sem, mert vezércsillaga és lételeme az Istenbe vetett bizalom volt (vö. pl. Mk 4,40), márpedig a szeretet „bizonyítása”, a bizonyíték kizárja a bizalmat (vö. Mt 4,6-7!).

Elképzelhető viszont, hogy *történetileg* ide kell helyoznünk a Lukács (4,5-8) szerint második, Máté (4,8-10) szerint harmadik pusztai kísértést. Jézusnak ugyanis ebben a helyzetben, „Jeruzsálem meghódításának” sikertelen kísérlete után, amikor a földre borultan (35. v.) reszket és izzad, valóságos próbatétele lehetett, hogy leboruljon (Mt 4,9) a Sátán előtt. Megszólalhatott benne a próbára tevő hang: „Nézd csak Jeruzsálemet, Izrael vallási és politikai hatalmi központját! Nézd csak Rómát, a világ gazdag és erős rendteremtő központját! Kérdezd csak meg magadtól, hogy a szeretet által váltak-e naggyá? Ismerd el, hogy árnyképek után rohansz! Az anyai gondoskodó Isten nem létezik. A Teremtő rám, az erősebbre bízta, hogy rendet csináljak a világban. Ha leborulva hódolsz nekem, és ábrándjaid helyett engem követsz, akkor neked is hatalmat adok, hogy uralmad alá hajtsd a világot...” – Avagy nem ebben a „rendteremtésben” állt-e messiási kihívás?

*

...megbilincselve elvezették Jézust, és kiszolgáltatták Pilátusnak. Pilátus pedig megkérdezte őt: „Te vagy a zsidók királya?” Ő azonban megfelelt neki, mondván: „*Ezt te mondogod.*” Közben a főpapok sok mindennel vádolták. Pilátus pedig ismét kérdezte őt: „Semmit sem felelsz? Nézd, mennyi mindennel

vádolnak!” Jézus azonban többé semmit sem felelt, úgyhogy Pilátus csodálkozott. **(15,1-5)**

Miért hallgatott Jézus? Ha már nem vitatkozott a két- (vagy több-) értelmű messiási címről, miért nem védekezett a tisztán politikai vádak ellen?

Talán azért nem védekezett, mert átlátta, hogy kivégzése már a per előtt eldőlt Pilátus részéről is, és a Pilátus előtti kihallgatás csak a Főtanács által kiagyalt taktikai mozzanat volt. Ebben az esetben komolyan védekezni azt jelentette volna, hogy egy hamis játékot valódi bírósági eljárássá avat, tüntető hallgatásával viszont azt fejezhette ki: „A te bíróságod nem bíróság.”

Talán a zsidó Jézus számára belsőleg lehetetlen volt, hogy védekezzék, és ezzel mintegy saját népét vádolja „a Pogány” előtt, hiszen itt a Főtanács Izraelt képviseli, Pilátus pedig a Római Birodalmat. Jézus számára Izrael nem egyszerűen a „saját népe”, hanem „Isten népe”, amelynek küldetése van a „pogányokhoz”, ti. hogy bemutassa nekik „Isten országát”.

Talán védekezett (vö. Jn 18,33-37; 19,11), de az erről szóló beszámoló nem került bele a szinoptikus hagyományba, mivel védekezésének nem volt Jézus baráti köréhez tartozó szem- és fültanúja.

Tegyük föl, hogy Jézus sikeresen védekezett volna! Mi történik ekkor? A pogány, politikai irányultságú bíróság felmenti, megmenekül a zsidó, vallási indíttatású üldözéstől, aztán Róma védőszárnyai alatt visszatér, és tovább hirdeti népének Isten üzenetét? Valószínűtlen, mert működése ismét csak eleven vád lett volna „Isten népe” ellen a „pogányok” előtt.

*

„...menjete el gyorsan, és mondjátok meg tanítványainak és Péternek: »*Elóttetek megy Galileába.*« Ott látni fogjátok őt, amint megmondta nektek.” **(16,7)**

Nyelvtanilag rendkívül problematikus ez az üzenet. Egyfelől nincs kitéve a mondat alanya, s így bizonytalan, hogy Jézus vagy Péter megy-e a tanítványok előtt Galileába. Másfelől a *proagein* ige az evangéliumokban (egyetlen átvitt értelmű, képletes jelentését leszámítva: Mt 21,32) mindig azt jelenti: valaki vagy valami látó- vagy hallótávolságban halad valakik előtt (Mt

2,9; Mk 10,32; Mk 11,9 = Mt 21,9; Mk 14,28 = Mt 26,32; Lk 18,39), esetleg azzal a mellékjelentéssel, hogy az a valaki vagy valami „vezeti a többieket” (Mt 2,9; Mk 10,32; 14,28); igaz ez még Mk 6,45 = Mt 14,22 esetében is, hiszen Mk 6,48 világosan kimondja, hogy Jézus a partról látta, amint a hajóban ülő tanítványok küszködnek az evezéssel. Így hát azt mondhatjuk, hogy ennek az igének az evangéliumokban (természetesen Mk 16,7-et most nem számítva be) sosincs „valaki valakiket időben megelőz, előre megy” jelentése; ebből viszont megalapozottan vonhatjuk le azt a következtetést, hogy itt (a 16,7-ben) sem lehet Jézus az alanya (mintha azt jelentené az üzenet, hogy Jézus a tanítványokat „megelőzve”, tőlük függetlenül „előre megy” Galileába), hanem csak a külön megnevezett Péter. Magyarán az üzenet azt jelenti: Jézus utasítása szerint Péter vezeti (= neki kell vezetnie) Galileába a többieket.

Lukács evangéliuma

„Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, és vegye föl keresztgerendáját napról napra, és úgy kövessen.”
(9,23)

Jézusi szelleműnek tarthatjuk a „napról napra” betoldást, ha a vértanúhalál állandó készségét értjük rajta (vö. Lk 14,27), nem valószínű azonban, hogy Lukács erre gondolt, sokkal inkább a legkülönfélébb nehézségek és szenvedések mindennapos hordozására. Ezzel azonban egyrészt elmossa a különbséget a jézusi értelemben vett kereszt (az Isten országa miatt és Isten országáért vállalt vértanúság, ill. annak készsége) és a hétköznapi, az emberi élettel általánosan együtt járó szenvedések között, másrészt elősegíti az önmagában vett szenvedés misztifikálását és dicsőítését (vö. Lk 24,26), ami szintén idegen Jézustól: ő ugyanis egyfelől nem tekintette „Isten akaratának” a betegséget, a balesetet, az éhséget stb., hanem kiküszöbölte, ha tehetette, másfelől kockáztatta ugyan keresztre feszítését, de nem akarta (vö. Mt 26,39).

*

„Vigyázzatok! Őrizkedjete a minél többet birtokolni akarás minden fajtájától, mert az élet nem abban áll, hogy valaki bővében van az anyagi javaknak!” (12,15)

Bár a mondás második fele is teljes összhangban áll Jézus tanításával, közhelyszerű igazsága miatt bizonytalan, hogy valóban tőle származik-e (vö. Mk 8,36-37; Lk 422. lábj.). Mindezenesetre csak egy értelmes kijelentés negatív felével van dolgunk: „Az élet nem abban áll...” Ha Jézus szellemében akarjuk kiegészíteni a pozitív felével, akkor azt kell mondanunk: A bírvágy, a vagyonhoz ragaszkodás, a mohó szerzés ellentéte nem a nyomor (az éhezőknek jól kell lakniuk: Lk 6,20-21), nem is az öncélú aszkézis (csak semmi gyászos böjtölés: Mk 2,19), hanem az adás (vö. ApCsel 20,35!), a végül önmagunk odaadásáig terjedő odaadás (ld. Lk 17,33). Ebben áll az élet.

*

„...ha ellenfeleddel az elöljáróhoz mérsz, még útközben fáradozzál azon, hogy végleg megszabadulj tőle, nehogy a bíróhoz hurcoljon téged, a bíró meg átadja a fegyőrnek, a fegyőr pedig börtönbe vessen. Mondom neked: Semmiképp ki nem jössz onnan, amíg az utolsó fillért is meg nem adod!” (12,58-59)

A példázatnak három értelmezése is lehetséges. – 1) Lukács beállításában apokaliptikus figyelmeztetés: „A bármelyik pillanatban bekövetkezhető ítélet fenyeget (Lk 12,40), akár még ez éjjel a Bíró elé kerülhetsz (Lk 12,20), vedd hát komolyan az órát, ismerd fel az idők jeleit (Lk 12,56), hozd rendbe dolgodat Istennel, amíg még úton vagy (12,58), nehogy a hűtlenek sorsára juss (Lk 12,46), és Isten kutaszítson országából (Lk 13,28)!” – 2) Máté beállításában (Mt 5,25-26) erkölcsi buzdítás (de Lukács szövegösszefüggésében is lehet ez az értelme, ha a jézusi értelemben vett 57. v. – *Miért nem ítéletek meg magatoktól azt is, mi a helyes Isten szemében?* – alkalmazásának tekintjük): „Ha eladósodásod folytán konfliktusba keveredtél valakivel, ne hagyd, hogy bíróság elé kerüljön az ügy, hanem »még az úton« rendezd el! Tedd meg az első lépést! Ismerd el tartozásodat! Kérj türelmet és haladékot! Engedj, különben rettenetesen rosszul jársz!” Általánosságban: „Bármilyen konfliktusba kerülsz, közeledj te a másikhoz, valld meg bűnödöt, kérj bocsánatot, bocsáss meg, és lehetőség szerint tedd jóvá a dolgot!...” – 3) A

mátéi beállítás nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy a „börtönbe kerülésen”, ill. „az utolsó fillérig” való megfizetésen a túlvilági isteni ítéletet értsük.

*

„*Ki az közületek, aki szombat napján is azonnal ki nem húzza fiát vagy akár csak ökrét, ha az kútba esik?*” (14,5)

A görög *tisz ex hümon* („Közületek ki...?”) az Újszövetségben rendszerint olyan kérdő mondatokat, mondhatni „költői kérdéseket” vezet be, amelyekre a természetes válasz egy érzelmelekkel áthatott és nagy hévvel előadott „Lehetetlen! Senki!”, vagy: „Magától értetődik! Mindenki!” (vö. (Lk 11,5; 11,11; 12,25; 14,5 [Mt 12,11]; 14,28 15,4; 17,7.) Ezért magyarul a legcélszerűbb így fordítani: „El tudjátok képzelni, hogy közületek valaki...?” Úgy tűnik, a Jézus korabeli irodalomban nincs megfelelője ennek a kifejezésnek (csak a prófétáknál található meg itt-ott, de persze nem példázatok bevezetésként, ld. Iz 42,23; 50,10; Agg 2,3), így aztán könnyen lehetséges, hogy Jézus egészen sajátos megfogalmazásával van dolgunk, vagyis ezt a kifejezést éppoly hitelesen eredetinek tarthatjuk, mint az „ABBA” megszólítást.

*

„*És az úr megdicsérte az igaztalan intézőt, mivel okosan járt el.*” (16,8)

Nehéz elképzelni, hogy a példabeszédbeli úr megdicsérte intézőjét, akit bevádoltak nála azzal, hogy eltékozolja a vagyonát – de talán mégis lehetséges: például értelmezhető a rászédett úr rezignált önróniájaként, amikor más földbirtokosok társaságában elmeséli, hogyan járt az intézőjével.

Lehetne ezt a dicséretet fordítási hibával is magyarázni. A héber *bareh* ige ugyanis általában azt jelenti ugyan, hogy „áld, dicsér”, de eufémizmusként az ellenkezőjét is: „megátkoz, elátkoz” (ld. Jób 2,9; 1Kir 21,13). Hasonlóképpen az arúm melléknév sem csak azt jelenti, hogy „okos, értelmes”, hanem azt is, hogy „ravasz, furfangos, cseles”, és „álnok, alattomos” (ld. 1Móz 3,1). Vagyis a mondat így is hangozhatna: „Ekkor az úr elátkozta az álnok intézőt...” Ami persze kézenfekvő lenne, csakhogy e lapos megállapítás esetén mi lenne a „poén” a történetben? És mi lenne Jézus mondanivalója? Az, hogy „ti se csi-

náljatok ilyen csúnya dolgokat”? Ehhez nem kell példázatot költeni, és különben is magától értetődő. A „poén” éppen az, hogy Jézus egy *negatív* magatartás által is szemléltetni tudja *pozitív* mondanivalóját – akárcsak az igaztalan bíró (Lk 18,1-5), a merénylő (Tamás-ev. 98) vagy a hadba készülő király példázatával (Lk 14,31-32), s ráadásul az utóbbi bizonyos értelemben szintén az okosságot köti a hallgatók lelkére!

*

Történt, hogy amikor Jeruzsálemben menet áthaladt Szamarián és Galileán, és bement egy faluba, szembejött vele tíz leprás férfi, megálltak távol, és emelt hangon így szóltak: „Jézus, mester, könyörülj rajtunk!” Ahogy meglátta őket, ezt mondta nekik: „*Menjetek el, és mutassátok meg magatokat a papoknak!*” És történt, hogy miközben odafelé mentek, megtisztultak. Egyikük azonban, látván, hogy meggyógyult, Istent hangosan dicsérve visszatért, arcra borult Jézus lábai előtt, és hálálkodott neki. És ez az ember szamaritánus volt. Akkor Jézus megszólalt, és ezt mondta: „*Nemde tízen tisztultak meg? Hol van a kilenc? Nem akadt más, aki visszatért volna, hogy megadja a dicsőséget Istennek, csak ez az idegen származású?*” Azután ezt mondta neki: „*Kelj föl, és menj, a bizalmad megmentett téged.*” (17,11-19)

Nagyon bizonytalan ennek a gyógyítási történetnek a hitelessége, mert jézusi és jézusiatlan motívumok keverednek benne. A hiteles vonások: a leprásoknak a papokhoz küldése, (részben) a dicsőség „Istenre háritása” és a záró mondat. A nem hitelesek: Jézus isteni mindentudással való felruházása („*Nemde tízen tisztultak meg? Hol van a kilenc?*”), (részben) Isten és a dicsőség összekapcsolása, és az, hogy Jézus – aki a személyi kultusz leghalványabb jelét is elutasította (ld. még Mk 10,18: „*Miért mondasz engem jónak?*”) – szó nélkül tudomásul veszi a mégiscsak neki szóló hálálkodást.

Egyes magyarázók arra gondolnak, hogy Mk 1,40-45 (egy leprás meggyógyítása) átdolgozott változatával van dolgunk, mások elképzелhetőnek tartják, hogy Jézus eredetileg példabeszédet mondott „a hálás szamaritánusról” („az irgalmas szamaritánus” párhuzamaként), s ezt alakították át aztán elbeszéléssé (hasonlóan ahhoz, ahogy egyesek szerint a Lk 13,6-9-beli pél-

dázatból alkották meg Mk 11,12-14.20-21 fügefával kapcsolatos történetét).

*

„...és az ő nevében minden nemzetnek – Jeruzsálemtől kezdve – hirdetik, hogy térjenek meg.” (24,47)

Valószínűleg Jézustól származott az az utasítás, hogy követői – a „minden nemzethez” szóló küldetés ellenére – Jeruzsálemben kezdjék meg missziójukat. Hiszen a tanítványok számára sokkal kézenfekvőbb lett volna hazájukban, Galileában kezdeni, ahol már sokan ismerték és kedvelték Jézust, mintsem az életveszélyes Jeruzsálemben, ahol tévtanítóként feszítették keresztre mesterüket. Hogy mi indította Jézust erre az útmutatásra, az alighanem ugyanúgy az ő titka marad, mint az, hogy – „minden józan megfontolás ellenére” – mi indította őt magát a látzólag öngyilkos jeruzsálemi útra.

De azt sem zárhatjuk ki, hogy pusztán Lukács teológiai koncepciójának megnyilatkozásáról van szó, hiszen az ő beállításában az üdvösség üzenetének kiindulópontja Jeruzsálem (1,5-25), Jézus missziójának célja is Jeruzsálem (Lk 9,51), és az apostoli misszió kisugárzásának központja is Jeruzsálem lesz (ApCsel 1,8). Ennek szellemében Lukács minden húsvéti történetét Jeruzsálemre összpontosít, és kihagy vagy átalakít mindent, ami zavarja koncepcióját. Nála Jézus nem megy vissza Galileába, ennek megfelelően törli az üres sírban várakozó ifjú üzenetének kétségtelenül nehezen értelmezhető, de fontos részét: „Menjetek el gyorsan, és mondjátok meg tanítványainak és Péternek: »Elöttetek megy Galileába.« Ott látni fogjátok őt magát, amint megmondta nektek” (Mk 16,7; Mk 1019-1020), s ehelyett a következőket adja a (szerinte) „két, villogó ruhájú férfi” szájába: „Emlékezzetek vissza, hogyan beszélt nektek, amikor még Galileában volt... Ekkor visszaemlékeztek szavaira, majd visszafordultak a sírtól, és hírül adták mindezeket...” (Lk 24,6-8). Így aztán Jeruzsálemből indulhatnak küldetésük teljesítésére az apostolok, és zavartalan a folytonosság az Apostolok cselekedeteivel.

(2021. február 22.)

Boldogság vagy szerencse?

Az evangéliumok legismertebb részei közé tartozik az ún. „nyolc boldogság” a Máténál olvasható „hegyi beszéd” elején (Mt 5,3-10), amelynek párhuzamos helye a Lukácsnál olvasható „négy boldogság” az ún. „síksági” [vagy: „mezei”] beszéd elején (Lk 6,20-23). Ezek közül az első (a lukácsi változatban és bevett fordításban): „Boldogok vagytok, ti szegények, mert tiétek az Isten országa.”

Ebben az írásban azt szeretném megmutatni, hogy ezekben mondásokban a hagyományos „boldogok” fordítás sok félreértésre ad alkalmat, és esetleg feloldhatatlan ellentmondást is visz bele a szövegbe: Hogyan lehetnének „boldogok” azok, akik éheznek és fájdalmukban sírnak?

A görög eredetiben szereplő *makariosz* szónak elvileg még sok más fordítása is lehetne, például: gazdag, tehetős, vagyos; áldott; megelégedett; szerencsés; üdvözült, az (örök) üdvösség helyén tartózkodó, az (örök) üdvösség birtokosa. Végül is azért döntöttem a „szerencsések” fordítás mellett, mert a szónak (általában) ténylegesen ez az értelme Jézus ajkán: azokat jelöli, akik olyan „kincset” találtak, amelyet „nem szolgáltak meg”.

Ezt alátámasztandó, állításom megalapozottságát előbb néhány más szövegösszefüggésben szemléltetem a *makariosz* jelző „szerencsés” jelentésének kézenfekvő voltát, s azután térek vissza a „nyolc boldogságra”. (Minden esetben előbb a hagyományos fordítást idézem – Simon T. László 2014-es fordításából –, majd a sajátomat vastag és dőlt vagy csak dőlt betűkkel.)

Lk 10,23-24

- „Boldog az a szem, amelyik látja, amit ti láttok...”
- „**Szerencsések azok a szemek, amelyek látják, amit ti láttok! Mert mondom nektek: Sok próféta és király akarta meglátni**

azt, amit ti láttok, de nem látták meg, és meghallani azt, amit ti hallotok, de nem hallották meg.”

Izrael népének történelmileg egyszeri esélyéről van itt szó. Most érkezett el számára Isten országának „kairosza”, kedvező ideje (vö. Mk 1,15); eddig „a törvény”, az igazságosság korszakában éltek, de Jézus most az „Isten országát”, vagyis a határok és feltételek nélküli jószág világát hirdeti meg és kínálja fel (vö. Lk 16,16: „A törvény és a próféták csak Jánosig voltak érvényben. Attól kezdve Isten országa hirdettetik örömmüzenetként”). Történelmi küldetésének teljes tudatában mondja Jézus: Micsoda szerencsében van részetek, hogy megélhetitek ezt a korfordulót!

Kijelentését történelmi visszatekintése követi: „Sok próféta és király” szeretne volna megélni ezt! Izrael prófétái nemegyszer láttak lelki szemek előtt egy olyan népet, amelyet Isten „Lelke”, lelkülete hat át, vagy álmodtak egy olyan „új szövetségről”, amely a kölcsönös szeretetre épül (Jer 31,31-34). Izrael királyai pedig – Jahve felkent képviselőiként – egyszer-másszor igyekeztek valamiféle (a maguk elképzelése szerinti) „Isten országát” megvalósítani, de sosem sikerült nekik. (Nem is sikerülhetett, hiszen igazi mivoltával sem voltak tisztában, és eszközeik is alkalmatlanok voltak.) – „Nektek azonban szerencsétek van – mondja Jézus –, mert most van itt az óra!”

Lk 11,27-28

– A sokaságból egy asszony így szólt Jézushoz: „Boldog az anyaméh, amely téged hordozott, és boldogok az emlők, amelyek tápláltak.” De ő így felelt: „Még boldogabbak azok, akik Isten szavát hallgatják és megtartják!”

– A tömegeből egy asszony így szólt hozzá: „Szerencsés a méh, amely hordozott, és a mellek, amelyeket szoptál!” Ő azonban azt mondta: „***Nem! Inkább azok a szerencsések, akik hallják és követik Isten szavát.***”

Természetesen az eredeti szöveg és a hagyományos fordítás sem arra gondol, hogy az említett női testrészek képesek boldogságot átélni, hanem az illető személy, és Jézus válaszában még inkább jogosult a „boldogok” szó használata, különösen az Isten szavát valóban követőkre vonatkozóan. Ám az, hogy ki-

nek ki a szülője, vagy kinek milyen gyereke születik, bizonyos értelemben mégiscsak szerencse dolga.

Jézus azonban rámutat arra, hogy azok a *valóban* szerencsések, akik odafigyelnek arra, mit mond Isten, *meghallják, és* aztán aszerint *cselekszenek* is: tetteikben követik azt (ahogyan erre maga is példát adott) – mert a vérségi Jézushoz-tartozás, de még a Jézus iránti lelkesedés vagy akár a *Jézus-kultusz* sem jelent *semmit* sem az „Isten országába tartozás” szempontjából (vö. Mk 3,31-35; 10,17-22); hasonlóképpen az önmagában vett *emberi nagyság* is kevés, csak az Isten mércéje szerinti nagyság számít (ld. Lk 7,28).

Lk 14,13-14

– „Ha vendégséget rendezel, hívj meg szegényeket, nyomorékokat... Boldog leszel, mert nincs miből viszonzniuk, te pedig viszonzásban részesülsz majd az igazak feltámadásakor.”

– **„Ha vendégséget rendezel, inkább a nyomorgókat, nyomorékokat ... hívd meg, és akkor szerencsés leszel, mert nem tudnak ellenadományban részesíteni; viszont Isten ellenadományban részesít majd téged az igazak feltámadásakor.”**

A fejezet 8-9. és 10. versével azonos logikájú megfogalmazás világosan mutatja, hogy Jézus a nyomorgók és nyomorultak meghívását nem taktikai eszközként ajánlja (ezúttal nem az emberek, hanem Isten elismerésének elnyeréséhez), hiszen aki így tesz, annak idején *meglepődve* fogja tapasztalni szerencséjét (vö. Mt 25,37-39: „Uram, mikor láttunk éhesen...?”). Szavainak tényleges értelme: Ha odaadod a rászorulóknak azt, ami a tiéd, és az nem tér vissza hozzád ellenadományként, vagyis ha „ajándékozol” ahelyett, hogy csak „kölcsonöznél”, akkor *látszólag* vesztes vagy. Valójában szerencséd van, te vagy a nyertes, mert Isten, aki a szegényekkel és nyomorultakkal azonosul (Mt 25,35-36!), sokszorosan (Lk 6,38) „visszafizeti” majd neked

Ennek a „visszafizetésnek” a jézusi jelentéséről ld. Lukács-kommentárom 167. lábjegyzetét; lényegileg abban áll, hogy Isten „fiaivá” válunk (Mt 5,45!), „sokat bíz ránk”, megosztja velünk életét és örömét (Mt 25,21-23; Lk 15,5.10).

Lk 7,22-23

– Vigyétek hírül Jánosnak: ... „Boldog, aki nem botránkozik meg miattam.”

– Vigyétek meg a hírt Jánosnak: ... „**Jó annak, aki nem tántorul el tőlem.**”

Miért lenne boldog valaki pusztán attól, hogy nem botránkozik meg Jézusban? És persze nem lenne célszerű a „Szerencsés, aki nem tántorul el tőlem”-fordítás sem. De a „szerencsés” egyik jelentésváltozata a „jó annak, aki” kifejezés (vö. „szerencséd van, hogy...” = „jó neked, hogy...”), és ez jól illik az itteni mondanivalóhoz. („Mellesleg”: a botránkozás magában véve csak egy tudati-érzelmi jelenség, az eltántorulás aktív elutasítást, elfordulást is jelent.)

Jézus Jánoshoz intézett, a 22. versben foglalt üzenete valóban a botlás köve lehetett mindazok számára, akik a haragvó Isten büntető ítéletének végrehajtóját várták „az eljövendő” (vö. Lk 7,20), azaz a Messiás személyében, Jézus viszont egészen más programmal lépett föl; itteni szava ezért *meghívás és buzdítás* egykori Mestere számára: „Alakítsd át gondolkodásodat, és – látván-hallván, miket viszek végbe Isten erejéből – ismerd el, hogy Isten nem bosszúálló bíró, hanem mindenkit szerető Atya! Meglátod, valóban jó annak, aki nem utasít el engem, hanem általam a valódi Istenhez csatlakozik!” (Vö. Mk 1,15; Lk 7,28; 11,20.)

A következő két szakaszt nem tartom hitelesen jézusinak, mert az ősegyház *apokaliptikus*, Jézustól idegen problémavilágát és felfogását tükrözik, de a *makariosz* jelző fordítása szempontjából éppoly tanulságosak.

Lk 12,42-44

– „Ki tehát a hűséges és előrelátó sáfár, akit az úr szolgálai fölé rendel majd, hogy idejében kiadja élelmüket? Boldog az a szolga, akit, amikor megérkezik az úr, ebben a munkában talál! Bizony, mondom nektek, hogy egész vagyona fölé rendeli.

– „*Ki tehát a hűséges és okos intéző, akit az úr a szolgálomezélyzet fölé fog rendelni, hogy a megfelelő időben kiadja nekik élelemadagjukat? Szerencsés az a szolga, akit az úr ebben a*

tevékenységben talál, amikor megérkezik. Ahogy igaz, úgy mondom nektek: Minden vagyona fölé fogja rendelni.”

Miért lenne „boldog” az a szolga (az eredetiben rabszolga), akit ura abban a munkában talál, amellyel megbízta? Ezt természetesen kell feltételezni, tehát nem tekinthető eleve „boldog helyzetnek”; azt teszi, ami a dolga, és legfeljebb azt lehetne mondani, hogy jaj lenne neki, ha nem abban a munkában találná az ura. De arra álmában sem gondolhatna, hogy „kutya kötelességének” tisztességes teljesítéséért ekkora jutalomban lesz része! Nyugodtan mondhatjuk: Ez tiszta szerencse! (Ugyanezek vonatkoznak a megelőző példázatra Lk 12,35-38-ban, ahol kétszer is szerepel a *makariosz* szó.)

Lk 23,29-30

– Mert jönnek napok, amikor majd ezt mondják: „Boldogok a meddők; az anyaméhek, amelyek nem szültek, és az emlők, amelyek nem szoptattak!” Akkor majd így szólnak a hegyeknek: „Essetek ránk!”; és a halmokhoz: „Borítsatok el minket!”

– *„Mert íme, olyan napok jönnek, amikor azt mondják majd: »Szerencsések a meddők; azok az anyaméhek, amelyek nem szültek, és azok az emlők, amelyek nem szoptattak! Akkor majd kezdik mondani a hegyeknek: Essetek ránk! És a domboknak: Takarjatok el minket!«”*

Apokaliptikus ítéletnek, konkrétan annak a pusztításnak a „megjövendöléséről” van szó, amelyet a rómaiak végeznek majd Jeruzsálemben (vö. Lk 21,20-24). Bizonyos értelemben persze lehet azt mondani, hogy egy ilyen vészhelyzetben „boldogok” azok, akiknek nincs gyerekünk, de talán mégiscsak túlzás boldogságnak nevezni ezt a lelkiállapotot... Viszont reális annak megállapítása, hogy ebben a katasztrófa helyzetben *valamiképpen* mégiscsak szerencsések azok, akiknek nem született gyerekük.

*

Úgy gondolom, a fenti példák eléggé egyértelművé teszik, hogy helyesebb „szerencsésnek” fordítani a *makariosz* jelzöt, térjünk hát vissza a „nyolc boldogságra” (pontosabban azokra, amelyeket biztosan jézusiaknak tarthatunk; Mt 5,4.6.10-et tehát

kihagyjuk, Mt 5,3-nak pedig a lukácsi változatát vesszük alapul).

Lk 6,20-21

– „Boldogok vagytok, szegények, mert tiétek Isten országa! Boldogok vagytok, akik most éheztek, mert majd jóllaktok! Boldogok vagytok, akik most sírtok, mert nevetni fogtok!”

– „**Szerencsések vagytok ti, nyomorgók, mert számotokra van itt az Isten országa. Szerencsések vagytok ti, akik most éheztek, mert majd jóllaknak titeket. Szerencsések vagytok ti, akik most sírtok, mert nevetni fogtok.**”

A szakirodalomban mind a mai napig nagy vita folyik arról, hogy kik a szóban forgó szegények. Az anyagi értelemben szegények? Bizonyos különösen vallásos, jámbor emberek, illetve körök? Az alázatosak, akik Istenbe vetik bizalmukat? Nincs szükség találgatásra, mert a folytatásban Jézus világosan megmondja: *azok, akik éheznek, illetve (nyomoruk és az abból fakadó bajok, szenvedések miatt) sírnak.* A 20b-21. v. három mondata ugyanis egyetlen, háromtagú kijelentést alkot: a szegényeknek, *nevezetesen* az éhezőknek és a síróknak „hoz szerencsét” Isten országa (ezt csak Máté szedi majd szét önálló mondatokra, és sorolja be azokat egymástól elszigetelten a maga „nyolc boldogságába”). Ez a tartalmi meghatározás indokolja a „nyomorgók” fordítást is, amely teljesen egybevág a *ptókhosz* alapjelentésével: koldusszegény. Vagyis itt nem a „tisztességszegény” van szó, ami voltaképpen „kispolgári jólétet” jelent, hanem *az alapvető létfeltételek* (kisebb-nagyobb mértékű) nélkülözéséről, az azokban való szűkölködésről.

Miért a szegények „számára van itt” Isten országa? Miért nem mindenki számára, vagy ha már Isten ilyen „egyoldalú”, miért nem – mondjuk – a „méltók” számára? – Egyrészt azért, mert Jézus Istene, mint minden normális anya, *először* leggyöngébb, legrászorultabb gyermekeiről akar gondoskodni, másrészt mert ő *nem akarja* a társadalmi igazságtalanságokat, nem akarja a szenvedéseket, a nyomort. Ezért Jézus is elsősorban a leginkább nélkülözők, a legtöbbet szenvedők számára hirdeti meg Isten országát és annak ajándékait, vagyis azt akarja, hogy az

éhezők táplálékhoz jussanak, végre jóllakjanak, a szenvedők sírása pedig nevetésre forduljon.

E miatt *az elsőbbség miatt* nevezhetők „szerencséseknek” a nyomorgók, akik nyilvánvalóan nem boldogok, *továbbá azért*, mert Jézus *itt és most*, ezen a földön akarta megszüntetni nyomorukat (nem pedig valami túlvilági „mennysországban”), és nem valami „ki tudja, mikor” bekövetkező isteni csoda révén, és nem is a zelóták módjára, akik fegyverrel akartak „rendet csinálni” – hanem úgy, hogy megtért emberek, akik megértették Isten országának mibenlétét, megvalósítják Isten akaratát, azaz *megosztják kenyereiket* az éhezőkkel (ld. Mk 6,35-44; 8,16-21), és az Istenbe vetett bizalom erejéből *gyógyítani fogják a betegeket*, szenvedőket (ld. Mk 3,14-15; 16,18c; Lk 6,35; 9,2; 10,9).

A továbbiakban nem fogom didaktikusan (hétköznapi kifejezéssel: szájbarágó módon) megfogalmazni, miért tartom helyesebbnek a „szerencsések” fordítást, csak az egyes mondások tartalmához fűzök magyarázatokat, remélve, hogy az olvasó számára ezek megkönnyítik annak eldöntését, hogy valóban jobb-e a „szerencsések” jelzőt alkalmazni.

Mt 5,5

- „Boldogok a szelídek, mert örökölni kapják majd a földet.”
- „*Szerencsések az erőszakmentesek, mert ők fogják örökölni az országot.*”

A görög *gé* (= föld) többfélét jelenthet: termőföld, egy bizonyos terület (vidék, táj), ország, a földkerekség. Az olyan összefüggésekben, mint az itteni is, földi-politikai valóságot jelent Jézus és zsidó hallgatói számára egyaránt: azt a „tejjel-mézzel folyó” területet, amelyet Jahve ígért örökségként népének (vö. 5Móz 5,16), azaz Izrael országát. „Isten országát” hirdette Jézus ezt az országot és ennek népét tartotta szem előtt (vö. Lk 12,49.51, ill. Mt 10,34), és semmi sem szól a mellett, hogy *nyilvános működése idején* „a földkerekség” lett volna gondolkodásának és prédikációinak távlata (vö. Mt 10,5-6; 15,24 – Mt 28,19; Mk 16,15).

Jézus kortársainak egy része, lélekben talán minden kortársa, de különösen a zelóták „Istennel” és erőszak alkalmazásával akarták elragadni „az országot”, Izraelt, nevezetesen a megszálló rómaiaktól. Jézus azonban nem félt a szemükbe mondani: Bármennyire „szentírás” legyen is az, ahogyan értelmezték Izrael történelmét, ez a felfogás hamis, és ezért hamis a politikások is, amely ebből a szemléletből táplálkozik (vö. Lk 23,28.31!). Nem az erőszakosok fogják birtokba venni az országot; Isten, az ország igazi tulajdonosa (vö. 3Móz 25,23) csak azoknak ajándékozta örökségképpen, akik rábízzák magukat, és lemondanak a háborús erőszak alkalmazásáról.

Jézus e felfogásának az a magyarázata, hogy az általa megtapasztalt és hirdetett Isten a feltétlen szeretet Istene, akinek szeretete kiterjed az ország ellenségeire is (vö. Mt 5,41!). Ugyanakkor politikailag hatékony Isten is ő: ha hívei csak arra törekszenek, hogy az ő „uralma” (= akarata) érvényesüljön Izraelben, az ő lelkülete hassa át őket (ld. Mt 6,9-10), akkor Isten „megadja nekik ráadásként” az országot is, amelyre szükségük van ahhoz, hogy szabadságban és békében éljenek (ld. Mt 6,33).

Mt 5,7

- „Boldogok az irgalmasok, mert irgalomban lesz részük.”
- „*Szerencsések az irgalmasok, mert Isten irgalmas lesz hozzájuk.*”

Az irgalmasság Jézus központi üzenetének egyik fontos megfogalmazása; rokon értelmű kifejezései: „megkönyörül valakin, megszán valakit” (Lk 6,36), „megesik a szíve rajta” (Mt 9,36; 18,27 – Mk 1,41; 6,34 – Lk 7,13; 10,33; 15,20). Az irgalmasság részben a *megbocsátásban* (Mt 18,27; Lk 15,20) és az ellenségszeretetben mutatkozik meg (Lk 6,32-36; Lk 10,33), részben a rászorulóknak *megsegítésében*, például tanítás (Mk 6,34), vigasztalás (Lk 7,13), gyógyítás (Lk 10,33), anyagi adományok (Mt 6,2-3; Lk 11,41; 12,33a – vö. még Mt 25,35-36!) formájában.

Jézus azt mondja: Csak az számíthat irgalomra (megbocsátásra) Isten részéről, aki gyakorolta az irgalmat embertársai iránt. A felületes olvasó számára úgy tűnhet, mintha Istent a „szemet szemért, fogat fogért” elv vezérelné, holott csak arról

van szó, hogy Isten maga az Irgalom (ld. Lk 6,36; 15,20), s aki irgalmatlanul viselkedik, az ezáltal *automatikusan kizárja önmagát* az irgalomból: *nem lehetséges* megbocsátani annak, aki elutasítja magát a megbocsátást (vö. Mt 6,12; 7,1; Mk 3,29; 4,24; 11,25). Ez egyúttal megerősíti Jézusnak azt a tanítását, hogy „Istenhez nem vezet közvetlen út”, azaz nem lehet az embertársakat figyelmen kívül hagyva vagy szándékosan megkerülve „jóban lenni vele” (ld. Mt 5,23-24; 9,13).

Mt 5,8

- „Boldogok a tiszta szívűek, mert majd meglátják Istent.”
- „*Szerencsések a tiszta szívűek, mert ők meg fogják látni Istent.*”

A szív a Biblia nyelvében az ember teljes belső életének: gondolatainak, érzelmeinek, emlékezetének, törekvéseinek és döntéseinek (akarátának) székhelye.

Jézus a kultikus tisztasággal kapcsolatos vitában (vö. Mk 7,2) mondta el – negatív megfogalmazásban –, mit ért a szív *tisztaságán*: „...belülről, az ember szívéből jönnek elő a gonosz megfontolások ... és tisztátalanná teszik az embert” (Mk 7,21.23). Pozitívan fogalmazva azt mondhatnánk, a szív tisztasága az őszinte és egyenes jóra törekvést, és persze az ebből fakadó, hátsó- vagy mellékgondolatok nélküli jót-cselekvést jelenti (vö. Mt 23,26 // Lk 11,41).

A szóban forgó „istenlátás” valószínűleg két dolgot jelent:

Egyrészt *Isten*, illetve az Isten-ember viszony *lényegének* „meglátását”, azaz annak felismerését, hogy Isten jó az emberhez, és nem kíván tőle mást, csak egyszerű jóságot. Ennek meglátásához, felismeréséhez nincs szükség bonyolult teológiára vagy hatalmas törvényismeretre, hanem csak tiszta szívre. Két példa: Amikor belebotlott a kifosztott, félholtra vert zsidóba (aki ellenségének számított!), az irgalmas samaritánus rögtön „meglátta”, azaz tudta, mit kíván tőle Isten ebben a helyzetben, egyszerűen annak alapján, hogy „megesett rajta a szíve” (Lk 10,33). Az ugyanebbe a helyzetbe került pap már nem tudta, viszont tudni vélte valami „fontosabbat és pontosabbat”: azt, hogy Isten csak honfitársai szeretetét kívánja tőle, és hogy a véres, talán már halott ellenség megérintése kultikusan tisztáta-

lanná tenné őt. – Hasonlóképpen: csak a romlatlan, tiszta emberi szív képes felismerni, hogy az emberbarát Isten az ember kedvéért alkotta a szombatot (Mk 2,27), következésképp azt kívánja, hogy „az Úr napján” is segítsünk a rászorulókon (Mk 3,4). A törvénytanárok már nem látták ezt; Jézus nem is egyszer megállapította róluk a „látás” ellentétét, a „vakágot” (Mt 23,24; Lk 6,39).

Isten „meglátása” másrészt a túlvilági, „színről színre” történő „látás” ígérete lehet (vö. 1Kor 13,12; 1Jn 3,2; Jel 21,3; 22,4-5). Itt a földön nincs szükségünk túlvilági látomásokra ahhoz, hogy jó úton járhassunk. De miután földi és túlvilági érési folyamata nyomán az ember szíve *egészen* megtisztult az önzéstől és a maga alkotta istenképektől, „látni” fogja Istent „úgy, amint van” – hiszen csak a szellemileg egymáshoz hasonlók vagy hasonlókká váltak képesek „felismerni” egymást (vö. Lk 10,22b).

Mt 5,9

– „Boldogok, akik békét teremtenek, mert Isten fiainak hívják majd őket.”

– *„Szerencsések azok, akik békét teremtenek, mert Isten a fiainak fogja hívni őket.”*

A béke (héber *salóm*) az Ószövetségben és a Jézus korabeli zsidóságban is az ember egész, azaz testi-lelki-szellemi, illetve egyéni-közösségi-társadalmi üdvének (javának, egészségének) teljességét jelentette.

Izrael „udvari teológusai” úgy vélték, hogy Isten az uralkodót fogadja fiává, annak trónra lépésekor énekelték a 2. zsolnárt: „Az én fiam vagy! Fiammá fogadtalak ma téged!... Kérd tőlem, és neked adom örökségül a népeket... Összetöröd őket vasveszszővel, szétzúzod, mint a cserépedényt...” (Zsolt 2,7-9). Ezzel szemben Jézus azt állítja, hogy Isten azokat fogja a „fiainak”, vagyis önmagához hasonlóknak, az övéinek elismerni és nyilvánítani, akik békét teremtenek.

A béketeremtés jelenti egymással veszekedő vagy haragban lévő emberek, illetve embercsoportok *kibékítését* is, de a magunk személyes vagy társadalmi-politikai *ellenségei iránti szeretet* gyakorlását is (amelynek minimális eleme a megbocsátás,

teljessége pedig az irántuk tanúsított, tettekben megnyilvánuló jószág, ld. Mt 5,38-45).

Hangsúlyozni kell, hogy a béketeremtés „terepe” nem csupán a magánélet (ennek példái: Mt 5,23-24; 18,21-22; Lk 17,3b-4; Mk 9,50c), hanem ki kell terjednie a „közéletre” és a „nagypolitikára” is (ld. Mt 5,38-41; Lk 10,33; 19,42a; 23,28.31). Tömören és szépen foglalta ezt össze a Kr. u. 1. sz. utolsó harmadában működő Johanan ben Zakkai (a híres Hillel és Sammai rabbik tanítványa), amikor azt mondta: az Isten és ember közötti békében csak az részesülhet, aki „békét teremt két férfi között, vagy egy férfi és a felesége között, vagy két család, két város, két kormány, két nemzet között”.

A jézusi értelemben vett béketeremtést azonban nem szabad összetéveszteni a puhánysággal, a kényelemszeretetből és gyávaságból fakadó hamis békülékenységgel, amely csak megerősíti a rossz uralmát, és több bajt, mint békességet teremt. A jézusi béketeremtés mércéje magának Jézusnak a viselkedése, amelynek lényege, hogy szembeszáll a gonosz tettel, de nem áll ellenségesen szemben a tett elkövetőjével, hanem meg akarja gyógyítani azt (mintapélda: Jn 18,22-23).

(2021. április 2.)

A kérdező Jézus

A legtöbb kereszténynek, még a rendszeres bibliaolvasók el-
söprő többségének a tudatában is Jézus alighanem úgy él mint
aki szinte kizárólag kijelentő és felszólító módban beszélt,
vagyis „kinyilatkoztatásszerű” állításokban fogalmazta meg
tanítását, illetve határozottan felszólított ilyen vagy olyan maga-
tartás gyakorlására.

Jézus kérdéseit illetően ismét végigolvastam hát a szinopti-
kus evangéliumokat, és magam is elképedve tapasztaltam, hogy
azoknak „se szeri, se száma”, pontosabban igen magas számról
van szó: számításom szerint Márk evangéliumában 40,
Lukácséban 33, Mátééban 11 helyen találkozhatunk a kérdező
Jézussal, de mivel néhány helyen egyszerre több kérdést is fel-
tesz, kérdéseinek száma megközelíti a 100-at! Teljesen pontos
számot nehéz megadni, mert néhány helyen nem könnyű eldön-
teni, hogy a több kérdést külön-külön kell-e venni, vagy egyet-
len kérdő mondatként érdemes-e értelmezni. Ráadásul vannak
olyan mondatok is, amelyek csak az én fordításomban szerepel-
nek kérdő mondatként, minden más fordításban kijelentő vagy
felszólító mondatként (például Mk 11,14; Lk 22,28-30.36 –
ezek kérdésként értelmezéséről és egyáltalán a kérdések szö-
vegkörnyezetéről ld. evangélium-kommentárjaimat:
<https://www.bokorportal.hu/gromon/index.html>).

A közel 100 kérdést mind kiírtam papírlapokra, de bevallom,
nem volt lelkierőm ezt az analízist a szokott módon szintézisbe
foglalni, ezért alább csak felsorolom a kérdéseket; bevezetés-
képpen azonban néhány példa kíséretében jelzem, hogy lényeg-
ében milyen kategóriákba lehet besorolni Jézus kérdéseit:

egyszerű tájékozódás:

„Ki érintette meg a ruhámat?” (Mk 5,30)

„Mennyi kenyerek van? (Mk 6,38)

őszinte érdeklődés:

„Mit mondanak az emberek, ki vagyok én?” (Mk 8,27)

„Mit akarsz? Mit tegyek veled?” (Mk 10,51)

gondolkozásra ösztönzés:

„A három közül melyik lett embertársa annak, aki a rablók kezébe esett?” (Lk 10,36)

„Miért nem ítéletek meg magatoktól azt is, mi a helyes Isten szemében?” (Lk 12,57)

vitázás:

„Mit parancsolt nektek Mózes?” (Mk 10,3)

„És ti miért hágjátok át Isten parancsolatát...?” (Mt 15,2)

támadás, ellentámadás:

„Miért fontolgtjátok ezeket szívetekben?” (Mk 2,8)

„A János által végzett alámerítés Istentől való volt-e...” (Mk 11,30)

feddés, szemrehányás:

„Miért okoztok neki fáradalmat...?” (Mk 14,6)

„Miért nézed a szálkát testvéred szemében?” (Lk 6,41)

csodálkozás:

„Miért vagytok ennyire gyávák?” (Mk 4,40)

„Ember, ki tett engem bíróvá vagy osztóvá köztetek?” (Lk 12,14)

bátorítás:

„Nemde öt verebecskét pár fillérért árulnak?...” (Lk 12,6)

„Hogyan képes valaki bemenni az Erős házába..., hacsak...?” (Mt 12,29)

bizonytalanság:

„Hát meddig legyenek még veletek?...” (Mk 9,19)

„Én menjek, és segítsen rajta?” (Mt 8,7)

költői kérdés:

„Vajon bőjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény vele van...?” (Mk 2,19)

„Vajon szednek-e tövisbokorról szőlőt, vagy bogáncsról fűgét?” (Lk 7,42)

reménykedés:

„Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?” (Mk 11,14)

Lássuk hát ezek után az összes kérdéseket! Ez az egyszerű felsorolás talán sokkal több is, mint ha a fenti kategóriákat elemezve csak néhány esetet mutattam volna be részletesebben... (A továbbiakban elhagyom az idézőjeleket.)

Márk-evangélium

- 2,8: Miért fontolgatjátok ezeket szívetekben?
- 2,9: Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: Isten megbocsátja bűneidet!, vagy azt mondani: Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!?
- 2,19: Vajon böjtölhet-e a násznép, ha a vőlegény vele van a lakodalmas teremben?
- 3,4: Megengedett dolog-e szombaton jót tenni vagy rosszát tenni, életet megmenteni vagy megölni?
- 3,33: Ki az én anyám, és kik az én fivéreim?
- 4,21: Talán azért gyújtanak mécsest, hogy aztán véka vagy ágy alá tegyék? Nem inkább azért, hogy a mécstartóra tegyék?
- 4,30: Mihez hasonlítsuk Isten országát? Vagy milyen példázatba foglaljuk?
- 4,40: Miért vagytok ennyire gyávák? Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?
- 5,9: Mi a neved?
- 5,30: Ki érintette meg a ruhámat?
- 5,39: Miért zajongtok és sírtok?
- 6,38: Mennyi kenyeretek van?
- 7,18: Ti is ennyire értetlenek vagytok? Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná...?
- 8,12: Miért követel csodajelet ez a nemzedék?

- 8,17-21: Miért vitatkoztok azon, hogy nincs kenyerek? Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek? Megkövesedett a szívetek? ... Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem az ötször sok embernek, hány tele hordeszakónyi kenyérdarabot vettetek át? ... És amikor hét kenyeret törtem meg a négyszer sok embernek, hány tele fonott kosárnyi kenyérdarabot vettetek át?... Még mindig nem értitek?
- 8,23: Látsz-e valamit?
- 8,27: Mit mondanak az emberek, ki vagyok én?
- 8,29: De ti, mit mondotok ti, ki vagyok én?
- 9,16: Miről vitatkoztok velük?
- 9,19: Hát meddig legyenek még veletek? Meddig viseljelek el titeket?
- 9,21: Mennyi ideje már, hogy ez történik velem?
- 9,33: Miért vitatkoztatok az úton?
- 9,50: Ha azonban a só sótlanná válik, mivel fogjátok megfűszerezni?
- 10,3: Mit parancsolt nektek Mózes?
- 10,18: Miért mondasz engem jónak?
- 10,36: Mit akartok tőlem? Mit tegyek meg nektek?
- 10,38: Képesek vagytok-e kiinni azt poharat, amelyet én iszom ki?
- 10,51: Mit akarsz? Mit tegyek veled?”
- 11,14: Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?
- 11,17: Nincs-e megírva, hogy »az én házamat a kérés / az imádkozás házának nevezik majd minden nép számára«?
- 11,29-30: Ellenkérdést intézek hozzátok: ... A János által végzett alámerítés Istentől való volt-e, vagy emberektől?
- 12,10-11: Ezt az írást sem olvastátok el: »Az a kő, amelyet a házépítők megvizsgáltak és mint alkalmatlant elvetettek, az lett sarokkővé...«?

- 12,26: Nem olvastátok Mózes könyvében, a csipkebokor történetében, hogy Isten azt mondta neki...?
- 12,35-37: Hogyan mondhatják az írástudók, hogy a Messiás Dávid fia? ... Maga Dávid mondja őt »úrnak« – de akkor hogyan fia neki?
- 13,2: Ezeket a nagyszerű épületeket nézed?
- 14,37: Simon, te alszol!? Nem volt erőd egy órát résen lenni?
- 15,34: Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?!

Lukács-evangélium

- 6,32-34: Ha csak azokat szeretitek, akik szeretnek titeket, miféle jószág lakik bennetek? ... És ha csak azokkal tesztek jót, akik jót tesznek veletek, miféle jószág lakik bennetek? ... És ha csak azoknak adtok kölcsön pénzt, akiktől remélték, hogy meg is kapjátok, miféle jószág lakik bennetek
- 6,39: Vajon képes-e vak vakot vezetni? Nemde mindketten gödörbe esnek majd?
- 6,41: Miért nézed a szálkát testvéred szemében? A gerendát pedig, amely a saját szemedben van, nem veszed észre?
- 6,42: Hogyan vagy képes azt mondani testvérednek: »Testvérem, hadd húzzam ki szemedből a szálkát!«, holott magad nem látod szemedben a gerendát?
- 6,46: Miért szólítotok így: »Uram, Uram!«, ha nem teszitek azt, amit mondok?
- 7,24-25: „Mi célból mentetek ki a pusztába? Azért, hogy megbámuljatok egy szél ingatta nádszálat? Vagy mi célból mentetek ki? Azért, hogy puha ruházatba öltözött embert lássatok? ... Vagy mi célból mentetek ki? Azért, hogy prófétát lássatok?
- 7,31: Kihez hasonlítsam hát ennek a nemzedéknek a tagjait? Kihez is hasonlítanak?
- 7,42: Mármost melyikük fogja jobban szeretni őt?

- 10,36: Hogy tűnik neked? E három közül melyik lett embertársa annak, aki a rablók kezébe esett?
- 11,5-7: El tudjátok képzelni, hogy ha valakinek közületek van egy barátja, és elmegy hozzá az éjszaka közepén... akkor az majd így felel: »Nem tudok felkelni, hogy odaadjam neked!«?
- 11,11: El tudjátok képzelni, hogy ha közületek valamelyik apától halat kér a fia, akkor hal helyett kígyót fog neki átadni?
- 11,19: De ha én Belzebúb segítségével üzöm ki a démonokat, a ti fiaitok kinek a segítségével üzik ki?
- 12,6: Nemde öt verebecskét pár fillérért árulnak?...
- 12,14: Ember, ki tett engem bíróvá vagy osztóvá köztetek?
- 12,51: Úgy vélték, azért jöttem el, hogy békét adjak az országnak?
- 12,56: Hát ennek a kedvező időnek a megítéléséhez hogyan nem értetek?
- 12,57: Miért nem ítéletek meg magatoktól azt is, mi a helyes Isten szemében?
- 13,15: Melyikötök nem oldja el szombaton is ökrét vagy szamarát a jászoltól, és nem vezeti ki itatni?
- 14,28-31: Ki az közületek, aki ha tornyot akar építeni, nem ül le előbb, s nem számítja ki a költséget, hogy telik-e neki a befejezésig? ... Vagy ki az a király, aki hadba vonul egy másik király ellen anélkül, hogy előbb leülne, és haditanácsot tartana, vajon képes-e tízezer harcosával szembeszállni azzal, aki húszezerrel jön ellene?
- 15,4: El tudjátok képzelni, hogy ha közületek egy embernek száz juha van, és elveszít közülük egyet, nem hagyja ott a kilencvenkilencet a pusztában, nem megy az elveszett után, amíg meg nem találja?
- 15,8: Vagy ki az az asszony, akinek ha tíz drachmája van, és elveszít egy drachmát, nem gyújt mécsest, nem

söpri ki a házat, és nem keresi gondosan, amíg meg nem találja?

- 17,7-9: Ki az közületek, aki azt mondja szántó-vető vagy legeltető rabszolgájának, amikor az bejön a mezőről: »Azonnal gyere, és telepedj asztalhoz!«, és nem azt mondja inkább neki: »Készíts nekem valamit vacsorára, gyűrd fel a ruhádat, és szolgálj ki engem, amíg eszem és iszom, és azután eszel és iszol te!«? Talán hálás lesz a rabszolgának, hogy megtette mindazt, amit megparancsolt neki?
- 22,27-30: Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? ... Ti viszont? Ti mindvégig kitartottatok velem próbatételeimben?? És én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? Hogy asztalomnál egyetek és igyatok »az én országomban«?? És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??
- 22,35-36: Amikor elküldtelek titeket erszény és tarisznya és szandál nélkül, volt-e hiányotok valamiben? ... Most viszont, akinek van erszénye, vegye elő?? Hasonlóképpen a tarisznyát is?? És akinek nincs töre, adja el felsőruháját, és vásároljon??
- 22,46: Miért alusztok?
- 22,48: Júdás, csókkal szolgáltatod ki az emberfiát?
- 23,31: Mert ha már a nedvdús fával ezeket teszik, mi történik majd a szárazzal?

Máté-evangélium

- 6,23: Ha tehát a benned lévő fény sötétség, mekkora lesz akkor a sötétség!?
- 6,26: (Nézzétek meg az ég madarait! Sem nem vetnek, sem nem aratnak, sem csűrökbe nem gyűjtenek, mennyei Atyátok mégis táplálja őket.) Nem értek-e ti sokkal többet náluk?

- 6,30: Ha Isten ilyen előkelően öltözteti a fűvet, amely ma a mezőn áll, holnap meg kemencébe vetik, nem sokkal inkább titeket, csekély bizalmúak?
- 7,16: Vajon szednek-e tövisbokorról szőlőt, vagy bogáncsról fügét?
- 8,7: Én menjek és segítek rajta?
- 10,25: Ha a házigazda a Belzebúb nevet kapta, mennyivel inkább a házanépe?
- 12,29: Hogyan képes valaki bemenni az Erős házába, és elrabolni eszközeit, hacsak előbb meg nem kötözi az Erőset?
- 12,34: Rosszak lévén, hogyan lennétek képesek jól beszélni?
- 15,2: És ti miért hágjátok át Isten parancsolatát a ti hagyományotok kedvéért?
- 17,25: Mit gondolsz, Simon? A földi királyok kiktől szednek vámot vagy adót? Fiaiktól, vagy az idegenektől?
- 21,28-31: Mit gondoltok? (Egy embernek volt két fia..) ... A kettő közül melyik teljesítette az apa akaratát?"

A lehetséges következtetések levonását az Olvasóra bízom.

(2021. október 9.)

Mondhatta-e Jézus?

Az evangéliumokban számos olyan, Jézusnak tulajdonított mondás létezik, amelyet a keresztények körében többé-kevésbé közismertnek és közkedveltnek tekinthetünk. Ezek egy részéről azonban egyértelműen kimutatható, hogy Jézus nem mondhatta, mert tartalmuk egyértelműen ellenmondásban áll Jézus lényegileg hitelesnek tekinthető más mondásaival vagy tanításának egészével.

Az alábbiakban ilyen nem hiteles mondásokat fogok többé-kevésbé részletesen elemezni, szintetizálási szándék nélkül, egyszerűen az egyes evangéliumokon belüli előfordulás szerint haladva.

Márk

4,11-12

„Nektek megadta Isten, hogy megértsétek Isten országának titkát. Azokhoz azonban, akik kívül vannak, minden csak példázatokban hangzik el, hogy nézvén nézzenek, mégse lássanak, és hallván halljanak, mégse fogják fel, nehogy megtérjenek, és bocsánatot nyerjenek Istentől.”

Ami az első mondatot illeti: Jézus hitelesnek tartható igehirdetésében sosem fordul elő a „titok” (*müstérion*, misztérium) szó, tehát már emiatt is hiteltelen ez a mondás.

Ami a második mondatot illeti: Ez a Jézus szájába adott felfogás szöges ellentétben áll Jézus tényleges lelkületével és szándékaival; ő ugyanis *egész* Izraelt egybe akarta gyűjteni „Isten országába”, az Isten tervei szerinti jóság világába (vö. Lk 19,9-10), s a belépést *mindenkinek* felkínálta (vö. Lk 6,32-35 és különösen Mt 5,15: „... világítsa a ház *minden* lakójának”) – mivel az általa képviselt Isten *mindenkit* szeret, előfeltételek nélkül, beleértve a rosszakat is (Mt 5,45).

Sok szentírás-magyarázó érzékeli a Márk által Jézus szájába adott, illetve Jézus tényleges felfogása közti ellenmondást, és

ezt úgy próbálják feloldani, hogy a görög szöveg többféle fordításának lehetőségét kihasználva, a második mondatot vagy úgy értelmezik, hogy „*így történik aztán, hogy nézvéen néznek, mégsem látnak*”, vagy úgy, hogy „*talán mégiscsak megtérnek, és bocsánatot nyerne*”.

Csakhogy a fejezet vége felé Márk világosan megmutatja, milyen, ti. határozottan diszkriminatív szándékot feltételez Jézusról: „külön a maga tanítványainak mindennek a megoldását megadta” (34. v.), s ezt megerősíti azzal, hogy szerinte a fügefát megátkozva Jézus örök terméketlenségre kárhoztatta Izraelt (Mk 11,12-14.20-23). A harmonizálási kísérletek helyett tehát inkább ki kell mondani, hogy *Márk tévedett*, amikor Jézus ajkára adta, hogy „Nektek magadta... Azokhoz azonban...”, és ezt a tévedést egy gyermekien egyszerű kérdés is nyilvánvalóvá teheti: Ha Márk beállítása helyes, akkor Jézus minek prédikált faluról falura járva?

7,27

Azt mondta neki: „*Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek kenyerét, és a kiskutyák elé vetni.*”

Képtelenség, hogy Jézust ilyen kijelentést tett: 1) Lehetetlen, hogy aki *kortársai felfogásával ellentétben* azt tanítja, hogy Isten fölkelte napját jókra és gonoszokra egyaránt, s hogy az ember csak Isten jóságának az ellenség szeretéséig terjedő utánzásával válhat „Isten fiává” (Mt 5,44-45), az kortársaival egyetértésben kijelentse, hogy csak a zsidók Isten gyermekei, a nem zsidók pedig csak kutyák. Fokozott képtelenség, hogy ezt egy gyermeke egészségéért könyörgő, amúgy is a lábainál heverő asszonynak mondja, mintegy még jól meg is rugdalva őt. – 2) A kenyér elvevésének képe *nem illik bele a helyzetbe*, használata gyengeelméjűnek tünteti föl Jézust, hiszen a zsidók cseppet sem rövidülnének meg, ha meggyógyítana egy pogányt. Ellenkezőleg, csak növekedne a zsidók Istenének tekintélye. Ha viszont a kép nem a kenyér szűkösségére, hanem értékére akarna utalni, akkor azt jelentené, hogy Isten szemében a pogányok csak „kutyák”, és nem érdemlik meg, hogy megkönyörüljön rajtuk. Jézus azonban ennek az ellenkezőjét hirdette és gyakorolta (vö.

Mk 5,19; Mt 8,10-13). – 3) Jézus nem mondhatja, hogy „nem helyes”, hogy aztán rögtön *megtegye, amit helytelennek tartott*, hacsak közben nem változik meg a helyzet, vagy nem merül fel új nézőpont. Az evangélista leírása szerint azonban mindössze annyi történik, hogy a pogány nő nyomatékosan megismétli eredeti kérését.

A valóságban – az evangélisták ábrázolásával ellentétben – kétféleképpen mehettek végbe az események: 1) Ismerve – és Jézusról, a zsidó gyógyítóról is feltételezve – a zsidók felfogását, *az asszony* mondhatta Jézusnak: „Bizony, a ti szemetekben mi csak kutyák vagyunk. De hát a kiskutyák is esznek az asztal alá hullott morzsákból...” – 2) Jézus egyik tanítványa, de még inkább *a ház gazdája*, egy diaszpóra-zsidó mondhatta a Jézus szájába adott mondatot, s erre reagálhatott az asszony: „De hát a kiskutyák is...”

Az áthagyományozás, ill. az evangéliumszerkesztés folyamatában aztán (a Jézust nem értő, valójában meg nem értő „Jézus-követők”...) jézusi mondást csináltak az asszony szavaiból, s a végleges változatban az asszony immár csak megerősíti „Jézus kijelentését”. Erre a bonyolult áthagyományozási folyamatra utalhat, hogy a végleges szövegben *nyelvtanilag nem állapítható meg*, ki tette az egyik döntő kijelentést, ugyanis az „Azt mondta neki” állításnak a szövegben nincs alanya (sem személynév, sem személyes névmás, sem mutató névmás formájában), vagyis nem világos, ki mondta! Annál meglepőbb, hogy a legkiválóbb fordítások is gondtalanul betoldják: „ő”, „Jézus”, sőt: „mondotta neki az Úr”...

10,45

„...mert az emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét odaadja váltságdíjúl sokakért.”

A befejező félmondat Jézustól teljesen idegen állítás; az ő *Istenről* szóló üzenetének ugyanis éppen az a központi eleme és *sajátossága*, hogy Isten szeretete, „irgalmassága” *egyetemes*, következésképpen Isten *ingyen* bocsát meg az embernek. Ugyanez a Jézus nem állíthatta tehát egyidejűleg, hogy Isten *váltságdíjként* követeli (vagy akár csak „elfogadja”) Jézus életét

(vagy engesztelő áldozatként az ő kiontott véréét, ahogy a szintén nem hiteles Mk 14,24-ben olvashatjuk). Viszont pontosan ebben állt Pál „evangéliuma” (pl. Róm 3,25; 5,9 – Gal 1,11), amely tragikus módon elhatalmasodott (vö. pl. 1Tim 2,6; Zsid 9,12; 1Pét 1,18-19; 1Jn 2,2; 4,10), és az egész „keresztény” történelemben útját állta Jézus valódi evangéliumának, örömszózatának. Intő jel, hogy még a legősibb és leghitelesebb (kánoni) Jézus-történetbe, a Márk-evangéliumba is behatolt!

Ha pedig valaki arra gondolna, hogy Jézus – vagy Isten – a Sátánnak fizette ki *váltásdíj*ul Jézus életét-véréét, akkor szűkebben még abszurdabb teológiába bonyolódna...

11,14

„Senki se egyék rólad gyümölcsöt soha többé!”

Állítólag ezekkel a szavakkal átkozta meg Jézus azt a fügefát, amelyen nem talált termést. Minden fordításban, minden nyelven így olvasható.

Csak hogy a fügefával kapcsolatos történet (Mk 11,12-14 és 20-23. v.) ebben a formájában egy szélsőségesen torzító áthagyományozási folyamat terméke, és fájón tükrözi, hogy Jézust felnagyítani akaró buzgalmukban a korai prédikátorok akaratlanul is miként csináltak bolondot Jézusból. Mert hiszen ki akar füget szedni akkor, amikor még nincs itt a termés ideje? Ki varázsol el egy fát csak azért, mert nincs rajta termés, amikor még nem is lehet? Ha pedig a fa Izraelt jelképezi, akkor – az iménti felfogás szellemében – még rosszabb a helyzet: Csak egy elmebeteg fanatikus kárhozná örökös megtérés-képtelenségre egy egész népet azért, mert annak mértékadó hatalomgyakorló pillanatnyilag elutasítja őt. – „Mellesleg”: Hogyan vetemedhetett volna önszántából a fügefa, azaz Izrael megátkozására az a Jézus, aki azt tanította, hogy még a minket ért átokra is áldással válaszoljunk (Lk 6,28)?

Az ellentmondás feloldásában az segíthet, ha tudatosítjuk, hogy a korai kéziratokban még nem használtak központozást, az élőbeszédben viszont sokszor csak a szórend és a hangsúly különbözteti meg a felszólítást és a kérdést. Az ittenin kívül is több olyan mondást hagyományoztak ránk, amely csak akkor egyeztethető össze Jézus szellemiségével és tanításának egészé-

vel, ha kérdésként fogjuk fel, mégpedig *nyilvánvaló* választ magában foglaló „költői kérdésként” (pl. Lk 22,28-30; Lk 22,36).

A történet *eredeti* lezajlását és értelmét tehát így rekonstruálhatjuk: Jeruzsálemért vívandó, immár küszöbön álló „harca” előtt (vö. Mk 10,32-34) Jézus meg akarta mutatni a kíséretében (vö. Mk 11,10), sőt tanítványai körében is ott lévő fanatikusoknak (vö. Lk 9,54; 22,38; Mk 11,16; 14,47), *mekkora ostobaság lenne türelmetlenségük* – a fügefa által jelképezett! – Izrael népevel szemben, ha az még éretlennek bizonyulna („még nem volt fügeérés ideje”: 13. v.) az ő új üzenetének befogadására. Zseniális pedagógusként a számaron lovagláshoz hasonló újabb „játékot”, *jelképes próféta cselekedetet* rendez meg. Úgy tesz, mintha ő is időnek előtte keresne gyümölcsöt a fán, amely – persze szavak nélkül, pusztán léteivel – mentegeti magát: „Sajnálom, még nincs itt a termés ideje!” Erre így „felel” (14. v.) neki: „Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?”

Magyarán: „(Izrael népe!) *Lehetetlen*, hogy örökre megtagadd a gyümölcsözést!” Vagyis: *megátkozás helyett rendíthetetlen bizalom!* Mert megtagadni a Teremtőtől az őt megillető termést (vö. Mk 12,2) tarthat túl sokáig, akár egyének, akár népek életében, de örökké nem, mert az teremtésellenes lenne. A Teremtő ugyanis addig keresi elkóborolt juhait, amíg meg nem találja őket (Mt 18,12-14; Lk 15,3-7), ami persze konkrétan csak az emberi szabadság figyelembevételével mehet végbe.

12,7-9

„*De azok a parasztok így szóltak egymáshoz: »Ez az örökös! Gyerünk, öljük meg őt, és miénk lesz az örökség!« Meg is fogták, megölték őt, és kidobták a szőlőskerten kívülre. Mit tesz hát majd a szőlőskert ura? Elmegy, és elpusztítja a parasztokat, és másoknak adja a szőlőskertet.*”

Ezek a mondatok az *ellenkezőjére fordítják* az előttük lévő példabeszéd értelmét, és ezzel *értelmetlenné tesz* azt (talán 1Móz 37,20-tól indítatva?). A példabeszéd ugyanis egyike annak a négynek, amely egészen különleges módon hangsúlyozza *Isten* jóságát, irgalmasságát és türelmét (a másik három:

Mt 18,23-33; 20,1-15; Lk 15,11-32), és ebből a szempontból döntő jelentősége van Jézus *istenképének* bemutatásában, sajátossága pedig Jézus *fiúi küldetésének* kiemelésében áll. Elmondásával Jézus azt akarta elérni, hogy hallgatói (nem csupán „a főpapok, az írástudók és a vének”) megfontolják: Miután Izrael annyiszor elvetette a profétákat, *benne*, az egyszerű galileai vándorprédikátorban Isten az ő „szeretett fiát” küldte el, remélve, hogy fölismerik majd benne „legvégső” esélyüket (vö. Lk 10,24).

Az idézett mondatok szerzőjének egyrészt fogalma sem volt annak a Jézusnak a lelkületéről és szándékairól, aki *mindenkit* meg akart menteni (ld. pl. Mk 9,38-39; Lk 9,54-56; 19,10), másrészt lélektani fércművével csak szégyent hozott a zseniális példázatköltőre. Ezek mellett szinte eltörpül, hogy egyszerűen figyelmen kívül hagyta a *történelmi tényeket* is. Szerinte ugyanis a) Jézus biztosan megjövendölte, hogy ellenfelei meg fogják ölni, de ennek ellenére nem tért ki gyilkos szándékaik elől (nyilván azért, hogy „véres engesztelő áldozatával bizonyítsa Isten igazságosságát”: Róm 3,25-26; 8,3-4; 2Kor 5,21; Gal 3,13 stb.); b) „jövendölésével” valósággal belekergette ellenfeleit a gyilkosságba (12. v.), ahelyett hogy óvta volna őket attól; c) ellenfelei felismerték benne Isten fiát és az örököszt (vö. 15,31-32); d) (naivitásának csúcsa:) a zsidó teológusok úgy vélték, Isten fiának meggyilkolásával ölükbe hullik Isten öröksége; e) Isten végül keleti despoták módjára bosszút áll a rajta esett sérelmeken f) Jézus megölésével ellenfelei – mit sem sejtve – saját halálos ítéletüket mondták ki; g) Isten joggal adja szólóskertjét „másoknak”, értsd: „nekünk”, „Isten újszövetségi népének”, az egyháznak.

14,36

„*De ne úgy legyen, ahogyan én akarom, hanem ahogy te!*”

Ennek helyes értelmezéséhez két dolgot kell tudatosítani; az egyik az, hogy a görög eredetiben hiányos mondatról van szó, a másik az, hogy a görög *ti* szócska lehet lehet alanyeset is: „az/ami”, de lehet tárgyeset is: „azt/amit”. Ezek alapján a görög mondatot kétféleképpen lehet szabályosan fordítani: „De ne

az..., amit én akarok, hanem amit te” – „De nem azt..., amit én akarok, hanem amit te” (a három pont utal a hiányra).

A mondat itt idézett, szokásos kiegészítése és annak megfelelő fordítása/értelmezése: „De ne az történjék, amit én akarok...” Ez azonban helytelen, mert *ellentétben áll Jézus istenképével*; az ő Istene nem akarja, hogy kegyetlenül megkínózzák és kivégezzék őt: sem azért, hogy ezzel engesztelést nyújtson neki (Róm 5,10), sem azért, hogy így mutassa meg irántunk való szeretetét (Jn 3,16; 1Jn 4,10), sem bármi egyéb okból. Isten nem „akarja”, hogy Jézus szenvedjen, csak elviseli, ha mégis szenvednie „kell” e világ törvényszerűségeinek következtében (vö. Mk 8,31). (E törvényszerűségeket ő alkotta meg, mégsem függetlenítheti magát tőlük, ha nem akarja „bábszínházzá” lefokozni teremtését, illetve nem akar hazugságba, álságos megtévesztő műveletekbe bonyolódni.)

Jézus istenképének és szellemiségének, valamint az adott lélektani helyzetnek egyaránt megfelel viszont a „De nem azt fogom cselekedni, amit én akarok...” kiegészítés. Eszerint a) Isten csak azt akarja, azt kívánja tőle (mint minden embertől), hogy *helyesen cselekedjék*, még ha az szenvedésbe kerül is, vagyis egyenes gerinccel járja végig útját, félelem és gyűlölet nélkül; b) Jézusnak valódi „kísértése” lehetett, hogy magyarázza magának: *most* el kell menekülnie *innen*, hogy *később* eredményesebben dolgozhasson Istenért *másutt* (akár „pogány” vidéken is). – A kitartást akarta Isten, az elmenekülést akarhatta Jézus. Jézus végkövetkeztetése: „Nem azt fogom cselekedni, amit én akarok, hanem amit te. *Itt és most* kell félelem és gyűlölet nélkül hirdetnem az örömmüzenetet – a templomi hierarchiának, még ha az életembe kerül is!” Feltehetően segítette e döntésében, hogy fölerősödött benne korábbi felismerése: „Aki tönkreteszi életét az örömmüzenetért, meg fogja menteni azt” (Mk 8,35).

Lukács

9,5

„Ha nem fogadnak be titeket, menjetek el abból a városból, és rázzátok le a port lábatokról – tanúságtételül *ellenük!*”

Itt csak a mondat utolsó szavával van gond. Az eredeti jézusi felfogást Mk 6,11-ben olvashatjuk: „...tanúságtételül *nekik*”, ami azt jelenti: A porlerázással azt kell látványosan a lakosok szeme elé állítani, tudatosítani bennük, hogy felkínálták nekik Isten országát, ők azonban elutasították az ajánlatot. Ezzel szemben a lukácsi beállítás („*ellenük*”) vádlókká teszi Jézus küldötteit: az ítéleten a tanítványok majd tanúskodnak azok *ellen*, akik elutasították őket, s porlerázásuk már előrevetíti Isten büntető ítéletét. – Ennek megfelelően a második „missziós parancsban” Lukács még azt is betoldja, hogy Szodomának könnyebb sorsa lesz az ítélet napján, mint az ilyen elutasító városoknak (Lk 10,12; ugyanígy Mt 10,15). – De hogyan feltételezhető volna ilyeneket Istenről az a Jézus, aki egyébként azt kívánta tanítványaitól, hogy váljanak olyan irgalmassá, amilyen az Atya (Lk 6,36), és „hetvenszer hétszer” is bocsássanak meg (Mt 18,22)?

12,5

„De mindjárt megmutatom nektek, kitől féljete: Attól féljete, akinek, miután megölt, hatalma van arra, hogy a gehennába hajtson titeket! Igen, mondom nektek, tőle féljete!”

Jézus azzal akarta megszüntetni tanítványai félelmét a kivégzőktől („Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de aztán semmi többet nem képesek megtenni!”: 12,4), hogy megerősítette Isten jóságába vetett bizalmukat: „Nemde öt verebecskét pár fillérért árulnak? De azért Isten egyikükről sem feledkezik meg. Nektek pedig még a fejete hajszálaikat is mind számon tartja! Ne féljete! Ti az összes verebecskénél többet értek számára” (12,6-7). Képtelenség, hogy e bizalom létrejöttét azal akarta volna elérni, hogy még nagyobb félelmet alakít ki bennünk, és éppen azáltal, hogy arra hivatkozik: Isten sokkal hatalmasabb hóhér, mint a földi hóhérok, mert nemcsak megölni képes minket, hanem kárhozatba taszítani is. (Az Istentől való félelem fontosságának hangsúlyozása egyébként is Lukács jellegzetessége, ld. 1,50; 18,2.4; 23,40; ApCsel 10,2.22.35).

16,8

„És az úr megdicsérte az hűtlen intézőt, mivel okosan járt el. *Mert e világ fiai okosabbak a maguk nemében, mint a világosság fiai.*”

Négy érv is szól a dőlt betűkkel szedett mondat hitelessége ellen: a) A hűtlen sáfárról szóló példabeszéd egyáltalán nem e két csoport *okosságának* különbözőségét hangsúlyozza, hanem ellenkezőleg: a „világ fiai” állítja *magatartásbeli* példaképpül a „világosság fiai” elé. b) Ez az általánosító és rezignált megállapítás egyáltalán nem a jövőre irányítja a figyelmet („Tehát viselkedjétek ti is így meg így...”), hanem visszatekintve panaszkodik Jézus hallgatóinak értetlensége miatt. c) Meglehetősen ügyetlenül történik a „mert”-tel bevezetett mondat odabiggyeszítése az előzőhöz – és persze a „mert” kötőszó magában véve is „gyanús”: az effajta „mert”-tel vagy „ugyanis”-sal (a görögben *gar*-ral) kezdődő mellékmondatokat a lehető legnagyobb óvatossággal kell kezelni, hiszen számos esetben csak az evangélisták utólagos magyarázatait tartalmazzák! d) E mondat kihagyásával a 9. v. „varratmentesen” kapcsolódik a 8a-hoz: „És az úr megdicsérte az hűtlen intézőt... Én is mondom nektek...”

Máté

5,6

„Áldottak, akik éheznek és szomjazzák az igazságosságot, mert Isten majd kielégíti őket.”

Az „igazságosság” (héb. *cedaka*, gör. *dikaioszüné*) a köznapi értelemben vett igazságosságot (törvényességet, jogszerűséget stb.) éppúgy jelentheti, mint a jócselekedetek (az „irgalmaság”) teljes tartományát, ezért elvileg egyaránt fordítható „igazságosságnak” (ha egy magatartásra gondolunk) és „igaz mivolt-nak” is (ha egy személy jellemző vonására gondolunk: „igaz ember”). A fogalom tartalmának rendkívüli gazdagsága miatt minden egyes előfordulásakor az adott szövegösszefüggés, illetve „életbe ágyazottság” alapján kell döntenünk a szó fordításáról és konkrét jelentéséről. Ráadásul arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy e főnév (eltérően a *dikaiosz* = igaz[ságos] mel-

léknévtől) az evangélisták közül kizárólag Máténál fordul elő Jézus ajkára adva.

E mondás Máté által szándékolt értelmét – az „igazságosság” közelebbi meghatározásának híján – csak találgatni lehet (vö. Mt 5,10 és 5,20!), de talán nem tévedünk, ha a mondás címeztejein azokat értjük, akik igazságtalanságot-jogtalanságot szenvednek, és Istentől várnak „kiegyenlítő igazságosságot”. A zsidó és a kora keresztény apokaliptika ugyanis azt hirdette, hogy Isten teljesíteni fogja az effajta vágyakat, *ezt az „éhezést és szomjazást”, vö. Lk 18,6-8: „Halljátok meg, mit mondott az igazságtalan bíró! És Isten ne szolgáltatna igazságot választottainak, ő, aki türelmesen meghallgatja őket, amikor éjjel-nappal hozzá kiáltanak? Mondom nektek, váratlanul igazságot szolgáltat majd nekil...”*

Jézus azonban azt tanította, hogy Isten nem „igazságosságot” akar (vö. Mt 5,20: „...ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és a farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyeek országába”; ld. még Mt 18,23-33 és 20,1-15!), és nem „kiegyenlíteni”, azaz megbosszulni-megtorolni, hanem megbocsátani akarja az elkövetett igazságtalanságokat, és ugyanezt a megbocsátási készséget várja el „fiaiától”, azaz a hozzá tartozóktól is, ld. Mt 5,44-45: „Én viszont azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért, hogy így fiaivá váljatok mennyei Atyátoknak, mivel ő olyan, aki fölkelte napját gonoszokra és jókra, és esőt küld igazaknak és hamisaknak egyaránt!” – Mindezek miatt nem tekintetjük hitelesnek ezt a mondást.

5,18-19

„(18) *Ámen, mondom nektek, amíg el nem múlik az ég és a föld, egy ióta vagy egy vesszőcske sem múlik el a törvényből, amíg minden meg nem lesz.* (19) *Aki tehát csak egyet is hatálytalanít e legkisebb parancsok közül, és így tanítja az embereket, az a legkisebbnek számít a Mennyeek országában; aki viszont cselekszi és tanítja azokat, az a legnagyobbnak számít a Mennyeek országában.*”

Tanítása hallatán és viselkedése láttán a tárgyilagos szemlélők és ellenfelei is megalapozottan juthattak arra a gondolatra,

hogy Jézus hatályon kívül akarja helyezni, meg akarja szüntetni a mózesi törvényt. Hogy csak néhány példát említsünk: Jézus megszegte a szigorú szombati nyugalmat (pl. Mk 2,23-27; 3,1-6), jelentéktelennek nyilvánította a kultikus tisztasági előírások egész területét (Mk 7,15), elvetette a válásnak a törvényben gyökerező lehetőségét (Mk 10,2-9), kritikusan újraértelmezte még a Tízparancsolatot is (ld. az ún. antitéziseket: Mt 5,21-47). De nem csupán elvetette vagy átértelmezte a törvényeket, vagy válogatott köztük és szembeállította őket egymással (pl. Mk 10,5-6-ban 5Móz 24,1-et 1Móz 1,27-tel), hanem ennél is tovább merészkedett: hozzányúlt magának a törvénynek a szövegéhez, önkényesen betoldott, illetve kihagyott belőle mondatokat (a leglátványosabban Lk 4,18-19-ben, ld. Lk-kommentárom 53., 57., 58. és 60. lábj.).

Jézus azonban visszautasította azt a feltételezést vagy vádat, hogy le akarná rombolni a mózesi törvényt, mondván: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem a törvényt vagy a prófétákat! Nem azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem, hanem hogy teljessé tegyem” (Mt 5,17). Pusztán nyelvtanilag vagy formailag nagyon nehéz lenne meghatározni, mit értett ezen a „teljessé tétel”, de *magatartásából* azt látjuk, hogy sokfélét: a helyzetnek megfelelően olykor a törvény érvényre juttatását, máskor kritikáját, helyesbítését, felülmúlását vagy radikalizálását. Célja az volt, hogy az „emberi hagyományokkal” szemben *ismét érvényre juttassa Isten eredeti szándékát-akarátát* (Mk 7,9; 10,6), és ezt elképesztő rugalmassággal tette: hol elvetve Mózes törvényét (Mk 10,5), hol érvényre juttatva azt (Mk 7,10-11). Isten eredeti szándékát-akarátát pedig – a mózesi törvény mércéjeként is (Mk 12,31b; Mt 7,12) – az Isten és az embertársak iránti kettős-egy szeretet parancsában foglalta össze, sajátos kettős hangsúllyal: egyrészt Isten és az embertársak iránti szeretet nem választható szét és nem állítható szembe egymással (Mk 12,28-31), másrészt az embertársak köre nem szűkíthető a „magunkfajtákra”, hanem magában foglalja azokat is, akik ellenségeink (Mt 5,43-48 // Lk 6,32-36; gyakorlati példa: Lk 10,29-37).

A fentiek alapján abszurd ellentmondás, tehát képtelenség, hogy Jézus mondta és komolyan gondolta volna a 18-19. vers-

ben foglaltakat. – A 18. verset elvileg felfoghatnánk ugyan az ő szavaiként, ha Lk 16,17-hez hasonlóan általa használt idézetként értelmeznénk, ti. sem az arámban, sem a görögben nem használtak központozást, így idézőjeleket sem, viszont Jézusnak nem egy mondása csak úgy érthető, illetve helyezhető el tanításának és magatartásának egészében, ha idézetként fogjuk fel (pl. Lk 7,27; 22,36). Ez esetben itt így szólna a pontos szöveg. „Bár a törvénytudók azt mondják: »Amíg el nem múlik az ég és a föld...«”, de mivel itt a lényeg az, hogy Máté át akarja menteni a zsidó törvényhűséget a keresztény gyakorlatba, eltekinthetünk ettől a lehetőségtől. – A 19. vers mögött pedig egy másik helyzet és probléma áll: a mózesi törvény egyes parancsainak érvényessége körüli vita, amely a törvényhez kötődő zsidókeresztények és a szabadabb felfogású pogánykeresztények között folyt az ősegyházban. E vitában egyrészt különbséget tettek nehéz és könnyű, fontos és jelentéktelen parancsok között (ld. az írástudói kérdést Mk 12,28-ban: „Melyik az első az összes parancsok közül?”), másrészt az ellenfelet nem zárták ki Isten országából, csak vagy jelentősebb, vagy csekélyebb helyet juttattak neki.

11,29

„(28) „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik kimerültetek, és megvagytok terhelve: én majd nyugalmat adok nektek! (29) Vegyétek magatokra az én igámat, és tőlem tanuljatok, mert szelíd vagyok és alázatos szívű..., az én igám ugyanis kényelmes, és az én terhem könnyű!”

A „mert”-tel kezdődő indoklás azt a benyomást kelti, mintha Jézus a saját személyes erényeit dicsérné, amelyeket el kellene tanulnunk tőle. Az effajta utalás érthető egy Jézusról prédikáló evangélista szájában, de nem magának Jézusnak a szájában (nem mintha Jézus példája nem lenne követendő mindenki számára). De talán ennél is fontosabb szempont, hogy tekintettel Jézus nemegyszer megnyilvánuló „prófétai haragjára” (Mk 1,41 és 3,5 kifejezetten, de tartalmilag például Mk 4,40; 7,8-9.18; 8,12; 9,23 is), a „szelídség” és az „alázatos szívűség” fogalma nagyon félreérthető, nem tükrözi találóan Jézus szóban forgó erényeit. Mert miről is van itt szó?

Az iga az Ószövetségben és a rabbinikus irodalomban egyaránt jelképezi a Tórát, a mózesi törvényt, illetve annak szerteágazó értelmezését. Jézus látta, hogy a szegénység és betegség által megkínzottakat (vö. Lk 6,20-21) még pótlólagosan is megterheltek szigorú „pásztoraik” (ld. 28. v.!), akik „súlyos terheket kötöttek össze, és rátették az emberek vállára” (Mt 23,4). Ezeket a szegényeket hívja-csalogatja itt Jézus, hogy a jövőben ne eddigi tanítóikhoz igazodjanak, hanem őhozzá („Tőlem tanuljatok!”), mert ő meg akarja könnyíteni terhüket.

Jézus realista, nem ígérget könnyelműen: a saját „iskoláját”, tanításának követését is igának (és tehernek) nevezi, de azt mondja, hogy ez az iga „kényelmes”, azaz hordozójának nyakához-vállához van igazítva. Például: a szombat törvényét ő is megtartandónak tartja, mert az Istentől való, de abban a szellemenben, hogy „a szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért” (Mk 2,27). S ha az Ószövetség számtalan előírására és azok szörszálhasogató magyarázataira gondolunk, akkor Jézus kettős főparancsát (Mk 12,29-31) valóban felüdülésként élhették meg kortársai.

12,40

„Ahogyan ugyanis Jónás három nap és három éjjel volt a tengeri szörny gyomrában, úgy lesz az Emberfia is a föld gyomrában három nap és három éjjel.”

Ez a vers Máté betoldása, amellyel feje tetejére állítja Jézus mondanivalóját, ráadásul nagyon ügyetlenül: Az előző versben Jézus azt mondta, hogy nem kapnak semmiféle csodajelet, most meg állítólag mégis felkínál nekik egy bizonyító csodát, nevezetesen (háromnapos sírban nyugvását és) a feltámadását, vagyis olyan csodában kellene hinniük, amely még *a jövő tárgya*, és amelyet – ha bekövetkezik is – *nem észlelhetnek* majd! Ráadásul Máté azt is figyelmen kívül hagyta, hogy „a tengeri szörny gyomrában rejtőzést” (amely csupán Jónás kezdeti engedetlenségét jelképezi) a niniveiek *nem tapasztalhatták*, következésképpen „jel” sem lehetett számukra!

Ha kihagyjuk a betoldást, akkor „varratmentes” szöveget kapunk, és rögtön világossá válik Jézus mondanivalója: a niniveiek számára Jónás prédikációja volt a „jel”, és kortársai sem

kapnak más „jelet”, csak az ő igehirdetését. – (Lukács párhuzamos szövege eleve világosabb, mert ő a csodajel megtagadásához közvetlenül kapcsolja hozzá „Jónás jelének” értelmezését, és csak utána beszél az ítéletről: Lk 11,29-30.)

18,34-35

(34) „*Ekkor megharagudott rá az ura, és átadta őt a hóhérsegédeknek, amíg meg nem fizeti neki egész tartozását.* (35) *Így tesz majd veletek mennyei Atyám is, ha mindegyiktek szívből meg nem bocsát testvérenek.*”

A 34. vers már semmiképp nem tartozhatott bele Jézus eredeti példabeszédébe, mert ellentmondásban van a 27. verssel (vö. Lk 7,41-42a!), mintegy visszavonja annak üzenetét, sőt ellenkezőjére fordítja a királyról/Istenről rajzolt képet: a végtelenül nagylelkű megbocsátás helyébe az igazságos megtorlást állítja. (Ugyanolyan írástudói fércmunka ez, mint a Mk 12,7-9 – ennek magyarázatát ld. fönt; vö. még Mt 22,7 és Lk 19,27.) Állításomat megerősíti, hogy Jézus tanításának egyik központi mondanivalója éppen az igazságosság felülmúlása a határtalan és feltétel nélküli szeretet révén, ld. föntebb Mt 5,6-nál, továbbá pl. Mt 5,20.45; 20,9.15b; Lk 6,32-36; 15,20.22-24.29-32; 18,14a.

Az iménti *tartalmi* érvet megerősítő, fontos *formai* párhuzamot jelent Mt 25,27 és Lk 15,32: ott is egy feltételes módban megfogalmazott elvárással – „Oda kellett volna adnod...”, „...örülnöd kellett volna” – *ér véget* a példabeszéd, ahogyan itt is (33. v.): „Nem kellett volna-e neked is megkönyörülnöd szolgatársadon...” (Bár nincs meg a teljes formai párhuzamosság, ide sorolhatjuk Mt 20,15-öt is, hiszen az könnyedén hangozhatna így is: „És nem kellene-e jó szemmel nézned, hogy én jó vagyok?”)

A 35. vers tartalmának másutt van jézusi értelme (ld. Mt 6,12.14-15; Mk 11,25-26; vö. Mk 3,29!), de az itteni összefüggésben és értelemben nincsen: akárcsak a 34. v., homlokegyenest ellentmond a példabeszéd mondanivalójának. És természetesen formailag sem része a példabeszédnek, hanem csak Jézus – állítólag – ahhoz fűzött kommentárja.

26,53

„Vagy azt gondolod, nem hívhatnám segítségül Atyámat, és nem bocsátana rendelkezésemre azonnal tizenkét légiónyi angyalnál is többet?”

Képtelenség, hogy Jézus ilyen kijelentést tett, mert ezzel *szembekerült volna* egész korábbi tanításával és gyakorlatával, hiszen azt mondta: az ellenséggel szemben úgy kell viselkedni, ahogyan Isten, aki fölkelte napját gonoszokra és jókra egyaránt (Mt 5,43-48), „a konkolyt nem szabad kiirtani” (Mt 13,24-30), „hetvenszer hétszer” is meg kell bocsátani (Mt 18,21-22.23-33), sőt nemcsak megbocsátani kell, hanem a rajtunk esett sérelemre valami jótettel kell válaszolni (Mt 5,38-41).

Ezt gyakorolta maga is azzal, hogy egyrészt soha nem lépett föl erőszakosan ellenfelei/ellenségei ellen (fontos példa Lk 9,53-56), másrészt azzal, hogy tanítással próbálta jó útra segíteni őket (ahogyan itt is az 55. versben: „Nap mint nap a templomban ültem és tanítottam”, vagy Jn 18,23-ban: „Ha rosszat mondtam, bizonyítsd be...”). Ezt az álláspontját akkor is fenntartotta, amikor már életveszélyben forgott: az utolsó vacsorán világossá tette tanítványai számára, hogy a vészhelyzet sem ment föl az erőszakmentesség elve és gyakorlata alól (Lk 22,35-36.38 – ld. Lukács-kommentárom 1517. lábjegyzetét). Ezt az álláspontját érvényesítette következetesen akkor is, amikor az előző, 52. vers tanúsága szerint a védelmére kelt tanítvánnyal elrakatta a fegyvert (ahogyan már korábban is megtiltotta követőinek, hogy fegyvernek használható eszközt tartsanak maguknál: Mk 11,16-17).

(2021. december 4.)

Megalapozott találgatások

Bizonytalan jelentésű részek feltételezett értelme

Abszolút biztos szövegértelmezés természetesen nem lehetséges, de sok esetben mondhatjuk azt, hogy szinte biztosan helyes az értelmezésünk. Máskor azt kell gondolnunk, hogy ma már szinte lehetetlen megállapítanunk az adott szöveg eredeti értelmét-üzenetét. A kettő között helyezkednek el az alább említett részletek, amelyeknek a pontos jelentését csak „találgathatjuk”, persze nem „hasraütéses módon”, hanem komoly érvek felhasználásával, azaz megalapozottan. – Az már aztán az Olvasó dolga, hogy eldöntse: meggyőzőek-e a felhozott érvek, és így azonosulni tud-e az általam adott értelmezésekkel.

Márk evangéliuma

Vízen járt? (6,45-52)

A hagyományos fordításokban azt olvassuk, hogy Jézus „...az éjszaka negyedik őrváltása idején *a vízen járva* [a tanítványok bárkája] felé indult” (48. v.).

Az egész elbeszélés számos nehezen megválaszolható, vagy egyenesen megválaszolhatatlan kérdést vet föl, témánk szempontjából például ezeket: Ha a bárka „a tó közepén volt” (47. v.), ami legalább egy-két kilométeres távolságot jelent, hogyan „látta” Jézus, hogy csak kínlódva jutnak előre? Ha Jézus látta, mennyire kínlódnak övéi az evezéssel, miért várt estétől a hajnali szürkületig azzal, hogy hozzájuk menjen (48. v.)? Ha a tanítványok őt látták „járkálni”, miért „vélték úgy, hogy kísértet” (49. v.)?

Ami magát a „vízen járást” illeti, minden valószínűség szerint egyszerű fordítási hibáról van szó. A görög *epi tész thalasszész* kifejezés héber megfelelője, az *al-ha-jam* ugyanis nem azt jelenti, hogy „a tengeren” (a víz felszínén), hanem azt, hogy

„a tengerparton”, vagy „a homokos tengerpart mentén” (vö. 2Móz 14,2,9; 4Móz 13,29; 2Sám 17,11; 1Kir 4,20; 1Makk 14,34 és különösen is Jn 21,1, ahol így is szokás fordítani: „a Tibériás-tengernél” [Simon T. László ford.]), vagyis ez a kifejezés csak a part-, ill. vízközelséget jelzi. A tengerben levés vagy a víz színén járás-lebegés kifejezésére mind a héberben, mind az arámban az *al-föné* = „valaminek a színén” semitizmust kellene alkalmazni (vö. 1Móz 1,2; 7,18). Vagyis Jézus ténylegesen nem „a vízen járt”, hanem a víz partján gyalogolt, amit megerősít a vers második fele: „el akart menni mellettük” (ámbar – mivel a partoldal magasabban van a tó tükrénél – a vihartól felindult lelkű tanítványoknak a félhomályban könnyen úgy tűnhetett, hogy Jézus a tó fölött helyezkedik el, vagyis optikai csalódás áldozatai lehettek).

Ezzel egyszerűen megoldódnak a jelenség értelmezési problémái, noha nyilvánvaló, hogy már Márk is rendkívüli csodaként értelmezi és állítja be. E mellett szól az is, hogy a görög ókor – a héber Bibliával ellentétben – számos vízen járási legendát ismer (például Orionról vagy Xerxészről). Az evangélium (vég)szerkesztői ezeket alkalmazhatták Jézusra isteni mivoltának kidomborítása céljából – megfélemlítve arról, hogy Istenhez imádkozása (46. v.) igencsak nehezen egyeztethető össze istenítésével.

Lélektanilag is alátámaszthatja a fentieket, ha elképzeljük, hogy éjszaka van, vihar tombol a hajó körül, miközben a Jézus miatti aggodalom és a Heródes poroszlótól való félelem dül a tanítványok lelkében (vö. Mk 6,14-16,45); ha aztán hirtelen megjelenik a tengerparton egy futólépésben haladó férfi, aki – talán a felhőkön áttörő holdfénytől megvilágítva – a felhevült kedélyű tanítványok szemében túlméretezettnek látszik, akkor a tanítványok páni rettegése nem igényel természetellenes vagy természetfölötti magyarázatot, különösen ha tekintetbe vesszük meg az egész Galileában elterjedt démonhitet is.

***Színeváltozás?* (9,1-8)**

Akárhogyan zajlott is le az eredeti történet, és akármi legyen is a jelentése, annyi biztos, hogy *leírásában* az evangélista számos ószövetségi elemet alkalmaz (a szakirodalom a teofániák,

ill. epifániák „stíluselemeinek” is nevezi őket); ilyen a „magas hegy” (a „kinyilatkoztatás” helye), a „felvinni” (az áldozatbemutatásra utaló kultikus fogalom), az „átalakulás” (részesedés Isten dicsőségében), a „túlvilági” fényjelenség (az isteni világ titkainak észlelése), a vakítóan fehér ruha (mennyei lények sajátossága), a felhő (Isten jelenlétének jelképe), a „mennyei hang” („kinyilatkoztatás”).

Elvileg nem zárhatjuk ki az embert *közvetlenül* érő „túlvilági” hatásokat, akár Isten, akár más szellemi létezők részéről, a *közvetetteket* pedig (a „misztikus, karizmatikus” tapasztalatokat) még kevésbé. Feltételezhető, hogy az utóbbiak mind Jézus, mind a tanítványok részéről szerepet játszottak az itt leírt eseményben (ahogyan Jézusnak a Jordánba történt alámerítésekor szerzett – a tanítványok mostani tapasztalatával lényegileg azonos tartalmú [vö. Mk 1,11-et 9,7-tel] – istenmegtapasztalását is nevezhetjük karizmatikusnak: Mk 1,9-11), mégis úgy vélem, lehet egyszerűbb, *természetes* magyarázatot is adni rá. Nagyon vázlatosan ez így foglalható össze:

Jézus minden valószínűség szerint (Mk 8,27.31; 10,1.33) már az életveszélyes jeruzsálemi útra készül, s erre föl akarja készíteni minden hallgatóját (Mk 8,34), tanítványait azonban különösen is (Mk 8,31.34), főképpen a legbelső kört, Pétert, Jakabot és Jánost (Mk 9,2; vö. Mk 5,37; 13,3; 14,33), ezért őket viszi föl a hegyre „lelkigyakorlatozni”, beszélgetni és imádkozni (vö. Lk 9,28). A tanítványokat feltehetően az a kérdés nyomasztja leginkább, helyes úton jár-e ez a hihetetlenül vonzó, de vallásuk hagyományait bíráló és felülbíró rabbi, és kövessék-e (*helyes-e* és *érdemes-e* követniük) továbbra is, most, amikor ez már életveszélyes.

Nem csoda, hogy lelki szemeik előtt (vagy álomszerűen? vö. Lk 9,32; vagy egyszerűen a Jézussal folytatott beszélgetésekben?) „megjelenik” [a görög *óphthé* általában a paranormális „látás” igéje] Illés és Mózes: az egyik az „Isten harcosa”, aki nek szellemétől óvta őket Jézus (vö. Lk 9,54-55), a másik annak a „törvényvallásnak” a „megtestesítője”, amelyet Jézus istenellenesként leplezett le (pl. Mk 7,5-13). A tanítványok *lelkében* ők tusakodnak most „együttes erővel” Jézus ellen, igyekezve kivenni fejéből a „butaságait”, ahogyan igyekezett nem sokkal

korábban maga Péter is (Mk 8,32). – Nem lehetetlen, hogy az eredeti görög kifejezés [*észan szüállalúntesz tó Iészú* = együtt beszéltek Jézusnak; hasonlóan Lk 9,30: *szünelalun autó*] magában hordja azt a jelentésárnyalatot, hogy „együttes [erővel] lelkére beszéltek Jézusnak, igyekeztek befolyásolni Jézust, együttes [erővel] ellentmondtak Jézusnak”. – Nem véletlenül fogja el őket nagy félelem: egész korábbi „hitük” a tét, és ráadásul az életük (vö. Mk 8,34), amelyet Illés és Mózes jeruzsálemi „hitbizományosai” fenyegetnek. A *bennük* dúló kérdés tehát: Mózes és Illés („a törvény és a próféták”), vagy Jézus? Legszívesebben közös nevezőre hoznák őket: „Csinálunk majd három sátrat...”

Jézus „átváltozása”, „ragyogása”, belülről kifelé ható, arcát és egész külsejét is fényessé tevő sugárzása azonban (akár a beszélgetések, akár Jézus imádkozása során látták is, mindenestre *saját szemükkel*) meggyőzi őket: *szívükben, lelkiismeretükben* ők is „hallják” („normális” módon? „karizmatikus” módon?) azt a hangot, amelyet annak idején Jézus is „hallott” a szívében (Mk 1,11): ő a „fiú”, „Isten szeretett fia”, őt már egészen áthatotta Isten, benne valóban eljött már „Isten országa” (1. v.), *mert ő* valóban azt gondolja (és akarja), „amik Istenéi”, és nem azt, amit az emberek gondolnak és akarnak (Mk 8,33!). Következésképpen *őrá* kell hallgatniuk – *nem* pedig „Mózesre és Illésre” (és még kevésbé „*nemcsak* őrá, *hanem* Mózesre meg Illésre *is*”)! Amikor pedig ez megvilágosodik bennük, abban a pillanatban eltűnik a „jelenés”, „Mózes és Illés” kísértő szelleme: „Amikor hirtelen körülnéztek, nem láttak többé senkit maguk mellett, csak egyedül Jézust.”

Miért „sietett” Jeruzsálembe? (10,33-34)

„*Nézzétek csak! Fölmegyünk Jeruzsálembe, és ott az emberfiát Isten ki fogja szolgálatni a főpapoknak és az írástudóknak...*”

A harmincas éveiben járó Jézus elvileg azzal számolhatott, hogy hosszú évek állnak még rendelkezésére küldetése teljesítéséhez. Egyik példázatában (Mk 4,26-28) azt ajánlotta munkatársainak, hogy vessék el a magot, de aztán ne aggodalmaskodja-

nak, hanem nyugodtan hagyják nőni. Ő maga miért gyorsított kétszer is a tempóján?

Első alkalommal, amikor hosszú éjszakai „imádság” után úgy döntött, hogy tizenkét küldöttet képez ki Izrael egészének minél gyorsabb elérése érdekében (Mk 3,14; 6,7-13), *a tömegek iránti részvéte* mozgatta, mert úgy látta, senki sem törődik velük (Mk 6,34).

De mi mozgatta e *második* gyorsításban, ebben a több mint kockázatos, látszólag öngyilkos jeruzsálemi utazásban (vö. Jn 11,8!), és éppen az adott időpontban? A biztos válasz alighanem az ő titka marad. Mi azzal a *feltételezéssel* élhetünk, hogy *az életművét fenyegető végső veszélyt akarta elhárítani*. Tudta ugyanis, hogy mint tévtanítót a hittani hatóságok félre akarják állítani az útból (vö. Mk 3,6.22!; 7,1!; 8,31.34; Lk 13,31), mégpedig titokban, mivel a római rendelkezések értelmében nincs joguk az eretnekek kivégzésére (Jn 18,31). „Ha ez sikerül nekik, vége a művemnek – gondolhatta –, mert a követőim még túlságosan gyengék.”

Ebben a kényszerhelyzetben *a következő lehetőségei maradtak*: a) Visszamenekül „anyukája szoknyájához”, hogy „szegény tévelygőként” a család védelmében éljen tovább (vö. Mk 3,21.31-35). b) Külföldre menekül, a diaszpórában élő zsidók, esetleg a pogányok közé. Mindkét esetben elárulta volna belső megbízatását. c) Istenben bízva folytatja munkáját, bevárja az inkvizíció orgyilkosait, és áldozati bárányként meghal a gonosz világért. Csakhogy még nem tudott Pál világmegváltási elméletéről. d) Értelme és lelkiismerete a legnehezebb utat tárta eléje mint olyat, amely összhangban áll Isten akaratával: El kell mennie Jeruzsálembe, az ország vallási, hatalmi és szellemi központjába, és mielőtt még titokban likvidálják őt, nyílt támadást kell intéznie a hit legfőbb őrei ellen, de nem fegyveres harccal, hanem azzal, hogy *megettérésre hívja fel őket*, a világtalanok vak vezetőit (Mt 15,14; ebben szintén ott rejlik Mk 6,34 motívuma!), tanúságot téve a valódi Istenről, amilyen hangosan csak lehet – *ha* kell (vö. Mt 26,39.42), akkor megfeszítettként.

Ez utóbbi értelmezés nemcsak azt magyarázná meg, miért vállalta az önmagában véve is életveszélyes jeruzsálemi utazást (és miért nem menekült el akkor sem, amikor erre még lehető-

sége lett volna, vö. Mk 14,26; Lk 21,37; Mk 14,32-38), hanem azt is, miért viselkedett Jeruzsálemben olyan *provokatív* módon, szóban és tettben egyaránt (vö. Mk 11,1-11.15-18; 12,1-11.35-37).

***Az ő szavai nem múlnak el?* (13,31)**

„Az ég és a föld elmúlik, az én szavaim azonban nem múlnak el.” – Nem zárhatjuk ki, hogy utólag adták Jézus szájába ezt a mondást, hiszen kitűnően beleillik a későbbi krisztológia eszmevilágába. Mégis úgy vélem, nem idegen a történeti Jézustól, főltéve hogy gondolkodásának egészében elhelyezve értelmezzük.

Ekkor *egyrészt* azt mondhatjuk: Azért, mert Jézus biztos volt abban, hogy tanítása soha nem veszíti érvényét, még semmi „emberfelettire” nem kell gondolnunk, hiszen tanítása „egyszerűen” annyi volt, hogy szeretet az Isten, és az ember akkor cselekszik helyesen, ha (Isten példája szerint) szeret. Olyan nehéz erről belátni, hogy nem veszíti érvényét? Istennek gondolnánk-e azt, aki kijelentené: Ég és föld elmúlhat, de a kétszer kettő mindig négy marad? Ilyen „vallási kétszer kettő” Jézus tanítása is.

Másrészt viszont kétségtelen, hogy Jézus, mint oly sokszor, ez esetben is fölébe helyezkedett a Tórának, az isteninek tartott Törvénynek. A korabeli (és valószínűleg nemcsak a korabeli) írástudóknak az volt a véleményük (amit aztán később tévesen Jézus szájába adtak – vagy egyszerűen csak nem jelezték, hogy Jézus nem a saját véleményét mondja, hanem idéz?), hogy „ég és föld könnyebben múlik el, mint hogy egy pont is elveszen *a Törvényből*” (Lk 16,17; Mt 5,18). Jézus feltehetően ezzel állította szembe azt a meggyőződését, hogy „ég és föld elmúlhat, de *az én tanításom* nem múlik el”. A kétségtelenül kemény megfogalmazás ellenére nem az „*én*”-re kell tenni a hangsúlyt, hanem a „*tanításom*”-ra. Jézus ugyanis nem hagyott kétséget a tekintetben, hogy számára *Isten* az egyedüli Úr (Mk 12,29), az egyedüli Atya (és ezzel atyai tekintéllyel bíró: Mt 23,9), az egyedüli Jó (Mk 10,18), és *őhöz* *mérve* ítélte meg aztán a legnemesebbnek vagy leginkább Isten elgondolását tükrözőnek tűnő emberi gondolatokat is (pl. Mt 16,23: „emberi módon gondolkodol”, Lk 9,55: „nem tudjátok, miféle lélek lakik benne-

tek”). Az ő szavai tehát csak azért biztosabbak, mint a Tóra szavai, mivel töretlenebbül tükrözik Isten gondolatait, hiszen azokat közvetlenül Istentől kapta (vö. Mk 1,10-11), nem pedig az „atyák”, a „régiek” révén.

Persze ezzel igen kemény választás elé állította hallgatóit, és állítja minden kor evangéliumolvasóit, hiszen nincs olyan filozófiai, teológiai, még kevésbé csodabizonyíték, amely *kényszerítően* igazolná Jézus állítását.

Jobb lett volna meg sem születnie? (14,21)

Árnyalatokat leszámítva minden fordításban így olvashatjuk Jézusnak ezeket a Júdásra vonatkozó szavait: „*Jaj annak az embernek, aki elárulja az Emberfiát. Jobb lett volna annak az embernek, ha meg sem születik.*” Az utóbbi mondat azonban nyelvtanilag problematikus, teológiailag pedig elfogadhatatlan.

A fordítók – a Vulgatát követve – nem vetnek számot a (kétségtelenül nehezen érthető) mondat „egyenetlenségével”, a végére furcsán „odabiggyesztett” *ho anthróposz ekeinosz*-szal ([ha meg sem születik] „az az ember”), és ezt az alanyesetet egyszerűen beleolvasztják a mondat elején álló részes esetbe (*autó* = [jobb lett volna] „számára”), illetve a *gennan* igének is csak a legkézenfekvőbb („nemz”) jelentésére vannak tekintettel. Ez az ige azonban a „nemz” (és a ritkán előforduló „szül”) jelentésen kívül az általános „létrehoz, növeszt, valamilyenné tesz, alakít” értelemmel is bír, passzív *aorisztosz* alakja fordítható tehát így is: „tétetett, alakított”, mai nyelven „lett, alakult” (valakivé, valamivé, valamilyenné). A helyes fordítás tehát szerintem ez: „*Jobb lenne számára, ha nem vált volna azzá az emberré, akivé lett.*”

Ha ez a nyelvtani érvelés nem lenne is meggyőző, teológiailag kétségtelen, hogy csak egy apokaliptikusan kigondolt „Krisztus” vagy „Emberfia” szájába illik bele a „Jobb lenne annak az embernek, ha meg sem születik” kijelentés; a történeti Jézus semmiképp sem mondhatott ilyesmit, hiszen ez lényegileg a végérvényes elveszettség kifejezése, márpedig Jézus annak az Istennek a követségében járt, aki a legelveszettebbeket is addig keresi, amíg meg nem találja (Lk 15,4.8; vö. még Lk 9,56; 19,10).

Értelmezésemben tehát a kérdéses mondat is része Jézus Júdas megmentésére irányuló fáradozásának (vö. 14,20: Jézus nem nevezi néven kiszolgáltatóját; ezzel egyrészt tapintatáról tesz bizonyosságot, másrészt lehetőséget ad Júdásnak arra, hogy még meggondolja magát, azaz segítséget nyújt neki esetleges megtéréséhez). Arról viszont sajnos sehol sem olvashatunk az egész Újszövetségben, hogy – Jézus világos figyelmeztetése ellenére: „...majd erősítsd meg testvéreidet”, Lk 22,31-32 – Péter vagy egy másik tanítvány legalább utólag igyekezett volna tenni valamit Júdásért. A második-harmadik nemzedék is csak arra volt képes – az első nyomában? –, hogy tehetsége szerint minél jobban befektítse őt (ld. Mt 27,5b; Lk 22,3; Jn 12,4-6; 13,23-27; ApCsel 1,16-20).

***Isten is elhagyta Jézust?* (15,34)**

„*Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?!*” – Jézus e felkiáltását a legutóbbi időkig teljesen félreértették, mert függetlenítették a 22. zsolttár egészétől. Ha egy haldokló keresztény azt mondja: „Mi Atyánk, aki mennyekben vagy”, senkinek sem jut eszébe ezt úgy értelmezni, hogy azt akarta mondani: „Van Isten az égben”, hanem mindenki csak arra gondolhat, hogy az illető a Miatyánkot akarta imádkozni, de nem volt ereje a folytatáshoz. Ugyanez érvényes itt Jézusra: a 22. zsolttárt kezdte imádkozni.

Ha pedig valaki odafigyelve végigolvassa a zsolttárt, maga is megállapíthatja: ez egyáltalán nem az Istentől való elhagyatottság, még kevésbé a végső kétségbeesés világgá kiáltása, hanem épp ellenkezőleg, az Istenbe vetett, meg nem rendült bizalom és az Istentől jövő szabadítás bizonyosságának kifejezése; második fele hálaadás Isten szabadításáért, mégpedig missziós célzatú hálaadás, amellyel az imádkozó másokat is meg akar nyerni a maga Istenének, utolsó szavai pedig Isten győzelmét hirdetik: „Elvégeztetett” (vagy: „Beteljesített”), azaz „Ő elvégezte” a szabadítás művét. (János evangéliuma – 19,30 – majd ezt a szót adja Jézus ajkára, és méltán, mert ez ugyanúgy az *egész* zsolttár szemléletét és mondanivalóját fejezi ki, mint annak kezdőszavai.)

Teljesen abszurdak tehát azok a teológiai tételek, amelyek szerint Isten itt átmenetileg elhagyta az Istenembert (vagy legalábbis ő így érezte), Jézus helyettesítőleg elszenvedte a kárhóztok kínját, vagy „példát és megerősítést” akart adni minden korok kétségbeesettjeinek.

Óvakodnunk kell attól, hogy Jézust emberfeletti hőssé magasztaljuk; az volt és maradt, amit maga mondott magáról: kiszolgáltatott és sebezhető „emberfia” (Mk 14,41 vége), akit azonban a szerető Isten ereje hordoz (ld. Mk 3,27 és 14,62 [az „és jönni fog az ég felhőivel” apokaliptikus betoldás]). Utolsó szavaival is mint ERŐ-t, ERŐS-t szólítja meg Istent (ahogyan az apokrif Péter-evangélium – 5,17 – kifejezetten értelmezi is az „Istenem!” megszólítást: *hé diinamisz mu* = „az én erőm”).

Jézus tehát sem az Olajfák-hegyének halálfélelmében (Mk 14,36), sem a Golgota dombján, haldoklásában nem érezte magát Istentől elhagyatottnak, és ami legalább ennyire fontos, ő sem hagyta el Istent. Ellenkezőleg, *kiállta a végső szakítópróbát is*: úgy halt, ahogyan élt (és amire mindenkit tanított), azaz rendületlenül, tántoríthatatlanul *bízva* Istenben, az *ABBÁ-ban* (ld. Lk 23,46!). Az „ÉLI, ÉLI” ezért nemcsak Isten végső győzelmét hirdeti, hanem Jézus *Istenbe vetett bizalmának* végső győzelmét is a sötétség erőivel, a szenvedés és a halál hatalmával szemben. Igaz, tanításában nem adott racionális magyarázatot a megmagyarázhatatlanra, de szerényen tudomásul vette – és *mégis* bízott Istenben, nem vonta kétségbe abszolút jóságát. Ez a „mégis” választja el Jézus jőzanságát azok jőzanságától, akik azt mondják: Nincs Isten. S ha létezik „jézusi misztika”, akkor az ebben a „mégis”-ben áll.

Máté evangéliuma

***Bármit megad Isten, ha kérjük?* (18,19)**

„Mondom nektek, hogy ha közületek ketten a földön egyetértésre jutnak bármilyen dologban, amit kérnek, mennyei Atyám megadja nekik.”

E mondás helyes értelmezéséhez két dolgot kell előzetesen tudatosítanunk: a) Jézus sosem ígérte meg, hogy *tetszőlegesen* bármit kérhetünk Istentől, és ő megadja nekünk, hanem csak

azt, *amire szükségünk van* (Mt 6,32; Lk 11,5-8), és *ami jó*, azaz a javunkra van (Mt 7,11; Lk 11,9-13), és ezeket is csak akkor, ha bizalommal kérjük Istent, és előzetesen megbocsátunk embertársainknak (Mk 11,24-25). b) Ha két (vagy több) imádkozó ember eleve ugyanarra a célra törekszik, akkor fölösleges az effajta figyelmeztetés; csak akkor helyénvaló, ha ellenségessé vált, vagy legalábbis vitázó, eltérő akaratú testvérek külön-külön fordulnak Istenhez, és egyik a másik ellenében szeretné igénybe venni Isten segítségét – ahogyan sok zsoltárban az imádkozó teljesen magától értetődően kéri Isten segítségét az ellenségével szemben, vagy ahogyan Jézust kérte valaki egy örökösödési vitában, hogy álljon melléje testvére ellenében (Lk 12,13). Ilyen esetekben vetődik fel a kérdés: Melyiküket hallgassa meg Isten?

Jézus a „hegyi beszédben” figyelmeztetett, hogy eleve ne ellenségeink ellenében, hanem *értük* kérjük Istent (Mt 5,44)! Hasonlóképpen beszél itt is: Ha közületek ketten – bármilyen vitás ügyben kérik is Isten pártfogását – eljutnak az alapvető meg egyezésre, összhangra (a görögben a *szümphónein* ige áll, vö. „szimfónia”), azaz jól akarnak egymásnak, akkor Isten megadja nekik, amit kérnek, s amire valóban szükségük van, vagyis a konfliktus megoldását, a békét.

***Lakodalmas ruha nélkül?* (22,11-13)**

Máté szerkesztésében ez a (csak nála található) néhány vers az előző, a királyi lakomáról szóló példabeszéd (2-10. v.) befejező része, nézetem szerint azonban eredetileg önálló példázatot alkotott, és ténylegesen a Mt 22,2 volt a bevezetése.

Azok a magyarázók, akik a 11-13. verset a 2-10. vershez tartozónak tartják, következtetlenséget vetnek Jézus (vagy Máté) szemére, mondván: Szegény vendég hogyan lett volna lakodalmas ruhába öltözve, ha egyszer az utcáról hívták be a lakodalomba? Mások ezt azzal hárítják el, hogy arra hivatkoznak: szokás volt a meghívottaknak ünnepi öltözéket ajándékozni (vö. 2Kir 10,22), erre azonban Jézus korából nincs példa. Vagy azt mondják: nem kell különleges öltözékre gondolni, amelyet az ember csak kivételesen, ünnepeken hord, csupán tisztára mosott ruhának kellett lennie (vö. Jel 19,8; 22,14), mert a piszkos öltö-

zet a vendéglátó megvetésének számított. Maga a példázat tanúsítja azonban, hogy ez *a vita fölösleges*, hiszen bármi legyen is az oka annak, hogy hétköznapi ruhában (vagy egyenesen munkaruhában) ment be a lakodalomba, a szóban forgó vendég mentegetőzhetne, megmagyarázhatná viselkedését, de ő nem teszi: hallgat. Nyilvánvaló hát, hogy viselkedése dacból fakad, fellépésével *tüntet* az ünneplés ellen. Éppen ez a mozzanat adja meg a kulcsot a példázat helyes értelmezéséhez:

Keresztelő Jánostól (vö. Mt 3,10.12) eltérően Jézus Isten örömunnepeként hirdette meg „Isten országát” (vö. Mt 25,21.23). Isten az ő népének vőlegényeként van jelen, és boldogító jelenlétében lehetetlen a szomorúságot kifejező böjtölés (Mk 2,19). Isten boldog, ha embereket menthet meg, és ilyenkor úgy örül, mint az elveszett bárányát megtaláló pásztor vagy az elveszett drachmáját megtaláló asszony (Lk 15,5-7.9-10). Az Istent jelképező apa túlradóan ünnepli tékozló fiának hazatérését (Lk 15,20.22-24), és szépen kéri korrekt, „tisztességes” fiát, hogy ünnepeljen velük – ő azonban nem akar. Pontosan *erről van szó* itt is: ahogyan a lakomára meghívott vendégek sem akartak ünnepelni, hanem elmentek a munkájuk vagy az üzletük után (Mt 22,5), ez a vendég sem akar ünnepelni, hanem hétköznapi ruházatával *némán* tüntet az ünneplés ellen – hasonlóan azokhoz (a farizeusokhoz és írástudókhöz), akik *hangosan* zúgolódva tüntettek (vö. Lk 5,30; 7,32; 15,2; 19,7).

Jézus igazi ellenlábasai nem a vámosok és az utcanők voltak, hanem azok a halálosan komoly „igazak” (vö. Mk 2,17; Lk 18,9), akik nem akarták tudomásul venni, hogy Isten (és ezért Jézus is) örömét leli az ajándékozásban, a megbocsátás és a jószág „pocsékolásában” (vö. Lk 15,22-23!). Nekik mondja Jézus ezzel a példázattal: Tiltakozásokkal nem tudjátok tönkretenni a király és barátai örömét. *Ha* nem akartok bemenni és együtt ünnepelni, noha szívélyes meghívást kaptatok, *akkor* nincs helyetek Isten országában, a szabad és vidám ajándékozás világában. (A fogcsikorgatás helye azon kívül van; vö. Lk 15,28: az idősebbik fiú megharagudott, és nem akart bemenni! Nem zárták ki, sőt az apja kérlelte, de *ő nem akart* bemenni).

Senki sem szólítható „atyának”? (23,8-9)

„Ti azonban ne szólíttassátok magatokat rabbinak, mert egy a ti mesteretek, ti pedig mindnyájan testvérek vagytok! Atyátoknak se szólítsatok senkit a földön, mert egy a ti atyátok: a mennyei!”

A „rabbi” és az „atya” – többek között – a magasabban állók udvarias megszólítása volt a zsidó nyelvhasználatban. Jézus aligha bizonyos megszólítási formulák ellen akart támadást intézni, hanem az ezek által kifejezett *magatartás* ellen. Aki azt mondja valakinek: „Atya!”, vagy „Rabbi!” (= „Tisztelt Mesterem!”), az bizonyos *atyai tekintélyt* tulajdonít az illetőnek, és ezzel felhatalmazást is a tanításra, az útmutatásra.

Jézus azonban ismételten küzdött az ellen, hogy az emberek *szellemileg alávessék* magukat az „atyáknak” (Izrael korábbi vagy kortárs „tanítóinak”, vö. Lk 12,57!), mert ez azt eredményezte, hogy mereven kötődtek olyan hagyományokhoz, amelyek gyakran istenellenesek voltak (ld. az ún. antitéziseket a Máté 5. fejezetében, vagy a 2., 4. és 13. verset ebben a 23. fejezetben, valamint Mk 7,1-8.9-13 és Mt 23,2.4).

Jézus számára ugyanis minden feltétel és korlátozás nélkül *Isten volt az egyetlen tekintély* (ld. Mk 12,29). Ebből következett az az álláspontja, hogy istenellenes dolog emberek előtt meghajolni, még ha azok Isten tekintélyét igénylik is maguknak. Hogy milyen mélyen áthatotta őt Isten egyedüli tekintélye, az mintegy „mellékesen” mutatkozott meg, amikor valaki jó szándékkal térdre esett előtte, és ő határozottan visszautasította a „Jó mester!” megszólítást: „Senki sem jó, csak egy valaki: Isten” (Mk 10,18), következésképpen annak is egyedül Isten a mércéje, hogy mi jó.

Jézusnak ebből a felfogásából adódott *útmutatása* tanítványai közösségi életére vonatkozóan: a) Senkit se ruházzatok föl „atyai tekintéllyel”! b) Ne hagyjátok, hogy „atyai tekintéllyel” ruházzanak föl titeket! – Mert Isten az egyedüli Úr, Atya, Tanító.

Lukács evangéliuma

Jézus látta a Sátánt lebukni? (10,18)

„*Láttam a Sátánt, amint villámként leesett az égből.*” – Az effajta mondások értelmezésével rendkívül óvatosan kell bánunk, hiszen a „túlvilágról” semmiféle határozott, közvetlen ismeretünk nincs. Ez a mondás ráadásul azért is rejtélyes, mert Jézus nemcsak pályája elején (Lk 4,2-12) és közben (Mk 7,29; Lk 13,16) osztotta – lényegét tekintve – az Ószövetség sátánhitét, hanem Lukács tanúsága szerint *még annak legvégén is* (Lk 22,31).

Zsidó felfogás szerint a Sátán eredetileg az istenfiak vagy a trónálló angyalok egyike (vö. Jób 1,6-12; Zak 3,1-2), az Isten és az ember közti igazságosság ügyvédje, akinek az a feladata, hogy „próbára tegye”, megvizsgálja az emberek hűségét; arra ösztönzi Istent, tegye próbára az embert, megérdemli-e a jót, illetve arra ösztönzi az embert, hogy megkövetelje Istentől a neki „igazságosan járó” javakat. Csak Lukács (és Máté) csinál a Márk leírása szerinti „Sátánból” (*szatanasz*) „Ördögöt” (*diabolosz*, szó szerint „szétdobáló”).

Ha tehát hitelesnek akarjuk elfogadni az itteni mondást, azt kell feltételeznünk, hogy *Húsvét után* hangzott el az újra feléledt Jézus szájából, és szenvedése során szerzett új tapasztalatait és ismeretét tükrözi:

Ahogy a Jordán vizébe merítettése után azt „látta”, azaz *ismerte fel*, hogy Isten nem zárkózik el az emberek elől, sőt éltető erejét adja mindenkinek (ld. Mk 1,10-11), most, miután bementették a szenvedésbe (vö. Mk 10,38; 16,16; Lk 12,50), de a legmélyebb sötétségben sem veszítette el Isten iránti bizalmát (vö. fönt Mk 15,34), képes volt még a korábbiaknál is pontosabban „meglátni”, *felismerni* Isten igazi mivoltát: „a Sátán villámként leesett az égből”, azaz „kiesett Isten udvartartásából”, vagyis *nem Isten megbízásából és jóváhagyásával* vádolja, kísérti és kínozza az embereket (vö. Mk 1,13; Lk 22,31); másképpen fogalmazva: a Sátán nem „Isten árnyéka”, mert Istenben nincs árnyék, ő merő világosság; Isten lelkülete nem a „szeretet is”, hanem „csak a szeretet”.

Ez persze még nem ad választ nekünk arra a kérdésre, hogy akkor honnan a rossz a világban, és hogy a világban lévő rossz miképpen egyeztethető össze Isten kizárólagos jóságával.

***Aki nincs Jézussal, az ellene van?* (11,23)**

„Aki nincs velem, az ellenem van, ugyanis *aki nem gyűjt velem, az szétszór.*”

Az „aki nem gyűjt velem, az szétszór” *nem* jelentheti azt, hogy Jézus sajátjának vallotta volna a *barát-ellenség* sémát, amely oly pusztítóan hat a vallásokban és a „profán” történelemben egyaránt; őt ugyanis egészen más lelkiület vezérelte az „ellenséget” és a „bűnösöket”, vagy akár csak a „másként gondolkodókat” illetően (ld. Mk 2,17; 9,38-39; 9,40; Lk 6,32-36; 9,52-56; 11,18b-19; 19,9-10).

Nem is az ő *személyének* középpontba állításáról, elfogadásáról vagy elutasításáról van itt szó („személyi kultuszát” mindig csírájában fojtotta el: Mk 8,30; 9,39; 10,17-18; Lk 11,27-28), hanem a *feladatáról*, megbízatásáról, a „gyűjtésről”. Ő, aki a napját jókra és gonoszokra egyaránt fölkelő Istent képviselte (Mt 5,45), azért jött, hogy Izrael *egész* népét (Mt 5,15; 10,6-7!) *összegyűjtse* „Isten országába”, „a szeretet modelltársadalmába” (ld. Mk 10,28-30; Lk 4,18-19), nem pedig azért, hogy egy „igazakból” álló „elitet” gyűjtsön *maga* köré.

Jézus mellett azonban mások is „gyűjtöttek”: a farizeusok, a zelóták, a kumráni szerzetesek vagy éppen Keresztelő János. Csakhogy ezek a csoportosulások – az „elveszett juhokat”, a „vámosokat és bűnösöket”, vagyis a „lumpen elemeket” összegyűjtő Jézustól eltérően – kizárólag hozzájuk illő, „derék” embereket fogadtak maguk közé, s ezzel ténylegesen „szétszór-ták”, egymással hadakozó „elit csoportokra” darabolták fel a népet. Jézus tehát egyszerűen *csak a tényeket állapította meg*, amikor kijelentette, hogy aki nem „vele”, vagyis az ő elvei alapján, az ő módszereivel, az ő célja érdekében gyűjt „nyáját”, az szétszórja (s ezzel tönkreteszi) Izrael népét.

Persze fel lehet tenni a kérdést, hogy az „atyák” és az „ősök” elleni „hadakozásával” (pl. Mk 7,1-13; Mt 5,21-48; 10,34-36) nem osztotta-e meg maga Jézus is a népet. Első pillantásra úgy tűnik, hogy igen, azonban mélyebben átgondolva világossá

válik, hogy pontosan azért kellett olyan élesen elhatárolódnia amazoktól, mert az általuk képviselt elvek a szétszóráshoz vezettek. Ezzel kapcsolatos „kemény mondásaival” tehát ugyanazt fejezte ki, mint az ittenivel.

Mindezek alapján az „Aki nincs velem, ellenem van” mondatról vagy azt kell tartanunk, hogy nem Jézustól származik – hiszen aki azt mondta, hogy „aki nincs ellenünk, az értünk van” (hagyományos fordításokban: „velünk van”, „mellettünk van”: Mk 9,40), az nem mondhatta, hogy „aki nincs velem, az ellenem van” –, vagy azt, hogy csupán *általánosságban* fogalmazza meg ugyanazt, amit az „Aki nem gyűjt velem, az szétszór” *konkrétan*, mert hiszen aki szétszór, az valóban az összegyűjtő Jézus (ügye) ellen van. Ebben az esetben a két mondat összekapcsoló „és”-t (gör. *kai*) „értelmező vagy kifejtő és-ként”, azaz „ugyanis”-ként kell felfogni és fordítani.

Rossz szem = rossz test? (11,34)

„A tested fényforrása a szemed. Ha a szemed egyszerű, akkor egész tested is fényes lesz; de ha szemed rossz, akkor tested is sötét lesz.”

Olyan kis példázattal van itt dolgunk, amelynek a megfejtése „hiányzik”, mivel nem hagyományozták át a konkrét helyzetet, amelyben elhangzott. Mondanivalóját azonban megfejtethetjük, ha tekintetbe vesszük Jézusnak a szemmel kapcsolatos egyéb nyilatkozatait.

Mindenekelőtt az „elégedetlen napszámosokról” szóló példabeszédet (Mt 20,1-15), amelyben nyilvánvaló, hogy a „rossz szem” az *irigykedő tekintetet* jelenti, amely megakadályozza, hogy az illetők helyesen mérjék fel a (pozitív) valóságot: a szőlősgazda nem járt el igazságtalanul, illetve a későn munkába álltakat nem várt szerencse érte. A szálka-gerenda példázatában (Lk 6,41-42) a „törvény”, Isten akarata helytelen értelmezéséhez ragaszkodó, *előítéletes magatartás* jelképe a rossz látás. Hasonlót feltételezhetünk abban az esetben is, amikor Jézus vaksággal vádolja korának szellemi vezetőit (Mt 15,14).

Úgy tűnik tehát, hogy Jézus szóhasználatában a „rossz szem” a helytelen, illetve rosszindulatú valóságsszemléletet, főként az Isten és a világ közti összefüggések rosszindulatú

szemléletét jelképezi, aminek következtében az illető sötétebbnek látja a valóságot, mint amilyen az ténylegesen, s ezért ő maga is sötétségbe borul.

Megjelenik ez a gondolat olyan helyeken is, ahol konkrétan nincs szó a szemről. A legszebb virágot is lehet pesszimistán nézni, s ettől az ember maga is pesszimista lesz: El fog száradni, minden élet a halál martaléka. Jézus ugyanezt a valóságot látja, de „világos tekintettel”: Jóllehet holnap elszárad, Isten Salamonnál is szebben öltözteti – mennyivel inkább gondoskodik tehát rólatok (Lk 12,27-28). Hasonlóképpen: Aki *nyílt tekintettel*, a tisztasági előírások rácsozata nélkül figyeli meg, mi az ételek útja, észre fogja venni, hogy a szívet nem érintik, tehát a „tisztátalan ételek” nem tehetik tisztátalanná az embert Isten előtt (Mk 7,14-23).

Az „egyszerű” szem ezek szerint annak az *elfogulatlan*, tárgyilagos érzékelésnek, odafigyelésnek, „hozzáállásnak” a jelképe, amelyet nem tesz zavarossá, homályossá, sötétté valamilyen „hátsó gondolat” vagy „mögöttes szándék”. Ahogyan maga a szó is sugallja: egy-szerű, egy-féle – azaz nem összetett, nem kevert (vö. Mt 10,16), hanem vegyítetlen, más szóval: tiszta. Ezért minden további nélkül párhuzamba állíthatjuk a „tiszta szívvel” (Mt 5,8), amely szintén képes arra, hogy „meglássa Istent”, vagyis helyesen ismerje fel, ki ő és mit akar, például hogy a gonoszokra is fölkelti napját, a bűnösöknek is ad esőt, és azt kívánja, hogy egyetemes jóságát mi is kövessük (Mt 5,44-48). Akinek viszont ez nem fér bele a rendszerébe, az el fogja fedni a valóságot a maga sötét gondolataival (például: „Isten – ha most nem is, de egyszer – majd leszámol a gonoszokkal!”), és maga is „sötétté válik” (vö. Róm 12,17-20!).

***A nem termő fügefűt kivágják?* (13,6-9)**

„Valakinek volt egy fügefája a szőlőjébe ültetve. Odament, gyümölcsöt keresett rajta, de nem talált. Erre megmondta a vincellérnek: »Íme, három éve járok ide, és keresek gyümölcsöt ezen a fügefán, de nem találok. Vágd ki! Minek tegye még használhatatlanná is a földet?» Az megfelelt neki, és így szólt: »Uram, hagyd meg még ebben az évben is, amíg köröskörül

megkapálom, és megtrágyázom, és ha jövőre gyümölcsöt terem... akkor jó. Ha azonban mégsem, majd kivágod.»

E példázat jézusi hitelessége nagyon kétséges: a) A benne foglalt bírói, végérvényesen elítélő és elpusztító Isten képe („Vágd ki!” – vö. Mt 3,10-12; Lk 3,17) ellentmondásban áll Jézus mindenkit megmenteni akaró Istenének képével (ld. pl. Lk 15,4.8). – b) E példázat szőlőtulajdonosának (Istennek) a fügefával (Izraellel) kapcsolatos reménytelensége ellentmondásban áll az imént említett istenképpel, valamint Jézusnak a fügefával kapcsolatos reményével (ld. Mk 11,12-14: ennek téves fordítása/értelmezése a megszokott felszólító mód: „Senki ne egyék rólad gyümölcsöt soha többé!”; helyesen, kérdő módban Jézus reményét fejezi ki: „*Hát az örökkévalóságon át soha többé ne egyék rólad gyümölcsöt senki?*”). – c) Jellemzően apokaliptikus vonás, hogy aki egy bizonyos időpontig nem tér meg („Ha jövőre sem...”), annak vége: soha többé nem lesz lehetősége megtérni, és így „üdvözülni” sem fog (ld. Lk 12,58-59; 13,25-27; Mt 25,10-12).

Viszont: e példázat érdekes párhuzamával találkozunk az ún. Akhikar-történetben, amelynek már a Kr. e. 5. században írásos nyoma van, s valamelyik változata feltehetően közzájön forgott Jézus korában is. Ebben ez áll: „Fiam, olyan vagy, mint az a fa, amelyik nem hozott gyümölcsöt, noha víz mellett állt, és ura arra kényszerült, hogy kivágja. És a fa így szólt hozzá: »Ültess át, és ha akkor sem hozok gyümölcsöt, akkor vágj ki!« De ura ezt mondta neki: »Amikor víz mellett álltál, nem hoztál gyümölcsöt. Hogyan akarsz gyümölcsöt hozni, ha más helyen állsz?«”

Ha tehát feltételezzük, hogy Jézus hallgatói ismerték ezt a történetet, akkor annak *módosításában* (az átültetés *megtagadása* helyett a körülkapálás és megtrágyázás – burkolt – *engedélyezése*) jézusi mondanivalót fedezhetünk fel: a példázat ekkor már nem az ítélet meghirdetése, hanem *megtérésre felhívás* akar lenni. (És ebben az esetben összhangban is áll Mk 11,12-14 fügefafa-történetével!)

Csak átlagos szolgálak vagyunk? (17,7-10)

(7) „Ki az közületek, aki azt mondja szántó-vető vagy legeltető szolgálának, amikor az bejön a mezőről: »Azonnal gyere, és telepedj asztalhoz!«, (8) és nem azt mondja inkább neki: »Készíts (nekem) valamit vacsorára, gyúrd fel a ruhádat, és szolgálj ki engem, amíg eszem és iszom, és azután eszel és iszol te!«? (9) Talán hálás lesz a szolgálának, hogy megtette mindazt, amit megparancsolt neki? (10) Így ti is, ha megtettetek mindent, amit Isten megparancsolt nektek, mondjátok ezt: »Átlagos szolgálak vagyunk. Csak azt tettük meg, amivel tartoztunk.«”

Többnyire félreértett, és kétségtelenül nehezen érthető példázattal állunk szemben. Ha azonban komolyan veszünk három szempontot, akkor világossá válik mondanivalója: 1) A „Ki az közületek...?” kérdéssel bevezetett példázatoknak (pl. Lk 11,5; 11,11; 12,25; 14,5; 14,28; 15,4) az a jellegzetességük, hogy Jézus minden esetben a kisebbről a nagyobbra (*a minori ad majus*) következtetés eszközével él, és azt mondja: „Ha már az emberek körében így van ez..., mennyivel inkább jellemző Istenre...” – 2) Jóllehet a 9. és a 10. versben ugyanaz a kifejezés áll: „amik megparancsoltattak” („neki”, ill. „nektek”), azt kell feltételeznünk, hogy a 10. versben *passivum divinum*mal, Isten nevének körülírásával van dolgunk, hiszen ha itt is emberek által kiadott parancsokról lenne szó, akkor egyrészt a példázat mondanivalója olyan közhely lenne, amiért Jézusnak fölösleges lett volna példázatot mondania, másrészt – és ez a fontosabb – nem valósulna meg a „Ki az közületek...?” kérdéssel bevezetett példázatokra jellemző, a kisebbről a nagyobbra történő következtetés. – 3) A problematikus helyeket mindig Jézus tanításának egészében kell elhelyeznünk, mert csak így dönthetünk helyesen hitelességükről, illetve mondanivalójukról.

Jézus azt mondja: A rabszolga nem várhat köszönetet, ha megtette a dolgát, azaz ha csak annyit tett, amennyi a kötelessége, amennyit megparancsoltak neki. Mai nyelven: a napszámos, a kereskedő, az autószerelő nem várhat el még köszönetet is, ha megkapta a munkabérét. *Mennyivel inkább* érvényes ez az ember és Isten kapcsolatában: Ha csak a kötelességünket, azaz ha *csak Isten „parancsait”* teljesítettük (mondhatnánk úgy is: ha csak tisztességesen viselkedtünk), *nem várhatunk külön köszö-*

netet Istentől; mert a parancsok teljesítésével megmaradunk a kötelességek és jogok világában, az igazságosság világában.

Valami mást, *valami többet kell tennünk* ahhoz, hogy átlépünk Isten világába („Isten országába”: az Isten elgondolása szerinti magatartás világába, illetve az Istennel való közösségbe). Amíg csak a parancsait teljesítjük, addig úgy viszonyulunk hozzá, mint szolgálta az urához; de ő nem úr a szó szokványos értelmében, hanem „atya” (vö. Mt 6,9; Lk 6,36), és nem „szolgákat” akar, hanem azt, hogy „fiaivá-lányaivá” váljunk (vö. Mt 5,9.45). A felnőtt fiak-lányok pedig egy jó szülő-gyermek kapcsolatban *nem parancsokat*, kirótt feladatokat teljesítenek (mint például a tékozló fiú bátyja: Lk 15,29!), *hanem* apjuk-anyjuk *szándékát*, kedvét keresik, s azzal *belsőleg azonosulva*, de mégis szabadon cselekszenek – „többet” (akárcsak a talentumok példabeszédének első két szolgálja; vö. még Mt 5,21-22.27-28.33-34.38-39.43-44; Mk 10,3-6; Mt 25,16-17).

Néhány példával szemléltetve a mondottakat: Parancs, hogy „Ne lopj!”, és parancs az is, hogy „Ne ölj!”. De aki nem lop, vagy nem öl, az még semmi rendkívülit nem tesz, csak egy „jogi” (mondhatnánk: jogos) előírást teljesít. Aki azonban nemcsak nem lop, hanem *még azt is odaadja a rászorulóknak, ami jogosan a sajátja*, az valami „többet” tesz. Aki nemcsak nem öl, hanem meg is bocsát az őt bántónak, és *„odatartja a másik arcát”* (Mt 5,39), azaz valami jót is tesz az ellenségének, az valami „többet” tesz. – Egészen világos példa annak a gazdag ifjúnak a története, aki azt állítja: „*A parancsokat* mind megtartottam” (ti. Isten parancsait, a „tízparancsolatot”). Jézus ezt nem vonja kétségbe. Mégis azt feleli: „*Valami még hiányzik neked. Add oda vagyonedat a szegényeknek*” (Mk 10,21)!

Mindezek alapján végül is egyszerű a példabeszéd tanulsága: Isten részéről csak azoknak „jár ki a köszönet”, Isten csak azokat tessékelteti be „örömlakomájára” (Mt 25,21.23), másképpen: Isten csak azokat fogadhatja magához fiaiként-lányaiként (vö. ismét Mt 5,9.45), még másként: csak azok nyerhetik el a „mennyei kincset”, Isten barátságát (vö. Mk 10,21), akik olyanokká válnak, mint ő, azaz *többet* tesznek, mint amit a jog vagy a parancsok előírnak, *vagyis az igazságosságon túl eljutnak az ingyenes, ajándékozó szeretethez* (vö. Mt 5,20; 20,1-15!) – hi-

szen maga Isten is többet tesz, mint amennyi igazságos, mert fölkelte napját a gonoszokra is, és esőt ad a bűnösöknek is (Mt 5,45).

(2021. december 13.)

Nehezen értelmezhető részletek

Rengeteg nehezen értelmezhető részlet van az evangéliumokban. Ezek közül nagyon sokkal foglalkoztam korábbi kötetemben is, és ebben a fejezetben is ilyenekről esett szó az alábbi tanulmányokban: *Értelmezési bizonytalanságaim, Mondhatta-e Jézus?, Megalapozott találgatások*. Tehát itt csak arról van szó, hogy ezúttal olyan részleteket válogattam ki, amelyekkel korábban nem foglalkoztam kiemelten.

Máté evangéliuma

5,38-41

(38) „*Úgy hallottátok, hogy megmondatott: »Szemet szemért! « és »Fogat fogért!«* (39) *Én viszont azt mondom nektek, hogy **ne álljatok szembe ellenségesen a gonosz emberrel!** Ellenkezőleg: Aki megüti a jobb arcodat, annak fordítsd oda a másikat is!* (40) *És: aki pereskedni akar veled, és el akarja venni az alsóruhádát, annak add oda a felsőt is!* (41) *És: aki egy mérföldnyi munkaszolgálatra kényszerít, azzal menj el kettőre!”*

Itt a 39. vers okoz rendkívüli nehézséget, legalábbis akkor, ha a hagyományos fordítások valamelyikében olvassuk, például így: „Ne álljatok ellent a gonosznak...” (SZIT), vagy: „Ne szálljatok szembe a gonosszal...” (Simon T. L.), vagy: „Ne szálljatok szembe a gonosz emberrel...” (RÚF). Az olvasó ekkor joggal gondolhatja, hogy Jézus aligha biztathatott erre a passzivitásra.

A „ne szálljatok szembe” vagy „ne álljatok ellene” fordítás azonban nem felel meg Jézus szellemiségének és gyakorlatának, hiszen ő – a maga szelíd és segíteni akaró módján! – igenis „szembeszállt” a neki (vagy az embereknek) rosszat akarókkal,

legyen szó írástudókról, farizeusokról, szadduceusokról vagy éppen a főpapról és annak poroszljáról (Jn 18,19-24).

E mondás helyes megértését egyrészt az segíti, ha tudatosítjuk, hogy itt a jog világából vett kifejezésről van szó: a vádló és a vádlott egymással szemben állt a bíró előtt, másrészt és főleg pedig az, ha nem ragadjuk ki ezt a felszólítást a szövegösszefüggésből, hanem tudatosítjuk, hogy az itt következő három példa fejti ki, miképpen értette Jézust azt, hogy „Ne álljatok szembe ellenségesen a gonosz emberrel”.

Ha valaki nem akarja kimagyarázni e példákat, akkor minden magyarázat nélkül is teljesen világosak (még ha képes beszédéről van is szó). Ezért elég, ha csupán két közös vonásukra hívom fel a figyelmet: a) Nyilvánvaló, hogy magukban foglalják a *lemondást* a fizikai ellenállásról, az erőszak alkalmazásáról és a fizikai visszavágásról, vagyis a bosszú és a megtorlás minden formájáról – mégpedig mind „magánéleti”, mind jogi vonatkozásban (pl. pereskedés). b) Nyilvánvaló, hogy Jézus nemcsak a bántás vagy a megkárosítás elviselését kívánja meg (ez a gyávaság vagy a balekság jele is lehetne), hanem minden esetben arra szólít fel, hogy a rossz elviselésén kívül *még valami jót is tegyünk* azzal, aki bántott minket.

A három példa közül csak az első igényel egy kis magyarázatot: A jobb arcra adott ütés – jobbkezességet feltételezve – kézfejjel történik, s a fizikai fájdalomkøzøson túl meggyalázást, megalázást is jelent. A másik arc odatartása nyilvánvalóvá teszi az ellenség iránti jóindulatot, ami több, mint a bántás pusztá elviselése.

9,13

„Irgalmasságot akarok, nem pedig áldozatbemutatást!”

Ez a mondás kétségtelenül Jézus szellemét tükrøzi, mégis bizonytalan, hogy valóban mondta-e (vagy legalábbis a Máté szerinti helyzetben mondta-e), ugyanis sem Márknál, sem Lukácsnál nem olvasható, Máté viszont még a 12,7-ben is betoldja egy Márk-szøvegbe (Mk 2,26). Továbbá egy ószøvetségi idézettel (Oz 6,6) történő igazolásról, „bizonyításról” van szó, ami ugyancsak Mátéra jellemző. Az ún. „beteljesedési idézetek” (pl. 1,22-23; 2,15; 2,17-18; 2,23) Máté teológiájának jellegzetessé-

gét alkotják, és krisztológiai, illetve ekkleziológiai elgondolásait tükrözik: segítségükkel egyrészt Izrael és a „pogányok” Messiásaként akarja bemutatni Jézust, másrészt az Ószövetség prófétai hagyományához akarja kötni egyházát, pontosabban ezt a hagyományt akarja élővé tenni a maga egyházának korában.

Mindenesetre témáját tekintve ez az idézet nem illik bele ebbe a szöveggörnyezetbe, sokkal inkább a „főparancs” kérdéséhez (vö. Mk 12,33) vagy „a templom megtisztításához” kapcsolódik (vö. Mk 11,15). – Az is lehetséges azonban, hogy Máténak a korabeli zsidóság egyik vitás kérdésével kapcsolatos állásfoglalásáról van szó: A jeruzsálemi templom s benne az oltár lerombolása után lehetetlenné vált az áldozatbemutatás. A rab-bik körében ezért felvetődött a kérdés, hogy az irgalmasság, a szeretet cselekedetei helyettesíthetik-e az engesztelő áldozatokat. Máté talán ebbe a vitába avatkozik be, amikor Ozeást idézve azt mondja, hogy Isten akarata az irgalmasság gyakorlása, nem a kultusz. Ez a kijelentése kétségtelenül hűen tükrözi Jézus szellemét, s ezért joggal adja Jézus szájába.

10,24-25

(24) „*A tanítvány nincs a mester fölött, sem a rabszolga az ura fölött.* (25) *Elég a tanítványnak, ha olyan lesz, mint a mestere, és a rabszolgának, ha olyan, mint az ura. Ha a házigazda a Belzebúb nevet kapta, mennyivel inkább a házanépe?”*

Máté két közmondásszerű megállapítást helyez egymás mellé: a tanítványra, ill. a rabszolgára vonatkozót (bár a rabbinikus irodalomban csak a másodiknak van nyoma – amelyet csak dőlt betűkkel szedtem – , s akkor is úgy, hogy az „úr” Istenre vonatkozik), de nyilvánvaló, hogy ezek eredetileg nem tartoztak össze, hanem elszigetelten, „életbe ágyazottságuk” nélkül hagyományozták át őket; ugyanis a két mondással négy különböző helyen találkozunk, más-más értelemben: ezen a helyen mind a két mondással az *üldöztetés* összefüggésében (ld. 17-22. és 28-31. v.), Lk 6,40-ben az első mondással (*meghatározhatatlan* értelemben), Jn 13,16-ban a másodikkal (egy harmadik változat kíséretében: „sem a küldött a küldője fölött”) a *szolgálattal* összefüggésben, és Jn 15,20-ban szintén a másodikkal, de *két*

különböző értelemben, egyrészt az üldöztetéssel, másrészt Jézus tanításának megtartásával kapcsolatban.

A 24. v. első felében Jézus egy közhelyszerű mondást idéz, hogy aztán (a 25. v. elején) levonja belőle a meglepő következtetést. Ha ez a következtetés az lenne, hogy tanítványainak is számítaniuk kell az üldöztetésre, akkor ezzel egyrészt megmaradna a közhelyek szintjén, és semmi meglepő nem lenne benne, másrészt talán még bizonyos lekezelés is lenne szavaiban: „Elégedjenek csak meg a tanítványok, ha ők is szenvedhetnek...” A szenvedés azonban nem játék, nincs is önértéke, Jézus sosem kereste, inkább igyekezett kitérni előle (vö. Mt 26,39). Ráadásul miért kellene megtiltani azt, hogy a „teljességre” törekedve (vö. Mt 5,48) a tanítvány adott esetben túltegyen mestereén?

Így már világos, hogy Máté fölöslegesen állította a második („rabszolga”) mondást az első („tanítvány”) mellé, és csak elhomályosította ennek értelmét, amikor mindkettőt a 25. v. második felének („Ha a házigazda...”) összefüggésébe állította, és így a várható üldöztetésekre vonatkoztatta (tévesen).

Jézus következtetésének („Elég a tanítványnak...”) eredeti értelméhez – és egyúttal elhangzásának eredeti élethelyzetéhez – akkor juthatunk el, ha ironikusan értelmezzük: Jámbor emberek, de különösen a törvény őrei nemegyszer ösztönözhatték Jézus tanítványait, hogy szárnyalják túl furcsa mesterüket, azaz böjtöljenek többet, mint ő (Mt 9,14), hajtsák végre szigorúbban a kultikus tisztaság előírásait (Mk 7,5), vegyék komolyabban a szombat szentségét (Mk 2,24), tartsák meg jobban a távolságot a nyilvános bűnösöktől (Mk 2,16). Nekik, a tanítványoktól nagyobb buzgóságot számon kérőknek adhatta meg Jézus az *ironikus* választ, a közmondásból levont meglepő következtetést: „Tanítványaimnak nem kell túlszárnyalniuk engem. *Elég a tanítványnak*, ha olyan lesz, mint a mestere...”

A „Ha a házigazda...” kezdetű mondás csak Máténál található meg, és a fentiek alapján egyértelmű, hogy semmi köze sincs a megelőző két mondathoz. Eredetileg a Mk 3,22 // Mt 12,24 // Lk 11,15-ben leírt összefüggésben hangozhatott el. Ennek alapján így értelmezhetjük: Jézus körül magasra csaptak a hullámok, és teológiai ellenfelei azzal vádolták, hogy „az

ördöggel cimborál”. Ezzel a mondásával megnyugtatja és megerősíti tanítványait: „Ti hozzám tartoztok, tehát ugyanúgy polkalfajzatnak fognak tartani titeket is, mint engem. Ne törődjetekek vele!” (Vö. Lk 6,22-23.) – Egyébként az a tény, hogy Jézus ilyen könnyedén és magától értetődően idézi egyik gúnynevét (Belzebúb = A trágya ura), megmutatja, micsoda higgadsággal és *humorral* tudott reagálni az őt érő dühös támadásokra.

18,19

„Mondom nektek, hogy ha közületek ketten a földön egyetértésre jutnak bármilyen dologban, amit kérnek, mennyei Atyám megadja nekik.”

E mondás helyes értelmezéséhez két dolgot kell előzetesen tudatosítanunk: a) Jézus sosem ígérte meg, hogy *tetszőlegesen* bármit kérhetünk Istentől, és megadja nekünk, hanem csak azt, amire szükségünk van (Mt 6,32; Lk 11,5-8) és ami jó, azaz a javunkra van (Mt 7,11; Lk 11,9-13), és ezeket is csak akkor, ha bizalommal kérjük Istent, és előzetesen megbocsátunk ember-társainknak (Mk 11,24-25). – b) Ha két (vagy több) imádkozó ember eleve ugyanarra a célra törekszik, akkor fölösleges az effajta figyelmeztetés; csak akkor helyénvaló, ha ellenségessé vált, vagy legalábbis vitázó, eltérő akaratú testvérek külön-külön fordulnak Istenhez, és egyik a másik ellenében szeretné igénybe venni Isten segítségét – ahogyan sok zsoltárban az imádkozó teljesen magától értetődően kéri Isten segítségét az ellenségével szemben, vagy ahogyan Jézust kérte valaki egy örökösödési vitában, hogy álljon melléje testvére ellenében (vö. Lk 12,13). Ilyen esetekben vetődik fel a kérdés: Melyiküket hallgassa meg Isten?

Jézus a „hegyi beszédben” figyelmeztetett, hogy eleve ne ellenségeink ellenében, hanem *értük* kérjük Istent (Mt 5,44)! Hasonlóképpen beszél itt is: Ha közületek ketten – bármilyen vitás ügyben kérik is Isten pártfogását – eljutnak az alapvető meg-egyezésre, összhangra (a görögben a *szümphónein* ige áll, vö. „szimfónia”), azaz jót akarnak egymásnak, akkor Isten megadja nekik, amit kérnek, s amire valóban szükségük van, vagyis a konfliktus megoldását, a békét.

19,21

„Ha teljes akarsz lenni, rajta, menj el, add el, amid van, és add a szegényeknek – így kincset birtokolsz majd Istennél! Aztán gyere ide hozzám, és kövess engem!”

Hagyományos fordításban: „Ha tökéletes akarsz lenni...” Ez nincs benne sem Márk, sem Lukács párhuzamos szövegében (Mk 10,17-22; Lk 18,18-23). Sokan azt a következtetést vonták-vonják le belőle, hogy Máté (vagy ami rosszabb: Jézus) „kétosztályos etikát” hirdetett: mindenki számára érvényes „parancsokat”, illetve kivételesek számára érvényes, ún. evangéliumi „tanácsokat”, s ez utóbbiak közé tartozna a vagyonról való lemondás is (vagy az önkéntes nötlenség, vö. Mt 19,12).

Csakhogy Máté (és az evangélisták közül kizárólag ő) mindössze kétszer használja a „teljes” (*teleiosz*) kifejezést, az 5,48-ban és itt, s az 5,48-beli jelentése nyújt eligazítást az itteni mondásnak a helyes értelmezéséhez is: A megszokott „legyetek tökéletesek – amilyen tökéletes” szóhasználat nagyon félrevezető, ugyanis a görög filozófia, illetve a későbbi keresztény teológia tökéletességeszményének – téves – felfogását idézi. Az eredeti görög *teleiosz* az Ószövetség Hetvenes fordításában (LXX) a héber *tamim* szót adja vissza, amelynek jelentése: egész, teljes, sértetlen, osztatlan. A jézusi felszólítás tehát nem a „hibátlan erényességet”, az abszolút erkölcsi tökéletességet kívánja meg az embertől (ami nyilvánvaló képtelenség), hanem azt, hogy „egészen, teljesen, osztatlanul” embertársainak, embertársaiért éljen, ahogyan Isten „egészen, teljesen, osztatlanul” az emberért van (Mt 5,45). Ezt az „osztatlanul”-t ma talán úgy is mondhatnánk: radikálisan.

Valószínű azonban, hogy Máté a legalista zsidó szókészletből meríti a „teljes/tökéletes” kifejezést, s ezzel szemben ennek a mondásnak a lukácsi változatát kell eredetinek tekintenünk: „Váljatok olyan irgalmassá, amilyen irgalmas a ti Atyátok” (Lk 6,36)! Ez az Ószövetség hagyományos szóhasználata (pl. 2Móz 34,6; 5Móz 4,31; Zsolt 78,38; 86,15), s ez fejezi ki hűen az egész szakasz (Mt 5,38-48) szellemiségét is. Ebben az esetben az egész „teljesség-tökéletesség” problematika tárgytalanná válik, hiszen Jézus így „egyszerűen” Isten irgalmasságának követésére szólít fel.

Mindez egyértelművé teszi, hogy itt sem a gazdag ifjúnak címzett kivételről, hanem *mindenkire* érvényes *feltételről* van szó.

26,52

„Tedd vissza kardodat a helyére, mert mindazok, akik kardot ragadnak, [a] kard által vesznek el!”

Jézusnak ez a mondása csak Máté evangéliumában van benne (Jn 18,11 más, nem hiteles változatot közöl). *Közhelyszerű értelmezése* – „aki erőszakot alkalmaz (esetleg az emberölésig menően), az maga is erőszak áldozata lesz (esetleg meg is ölik) – két szempontból sem jöhet szóba: egyrészt Jézus nem azért tanított, hogy közhelyeket ismételgessen, főképp nem olyan végsőig kiélezett helyzetben, mint az itteni, másrészt ez a közhely a gyakorlatban nem is állja meg a helyét, mert rengeteg gyilkos (sőt tömeggyilkos!) „ágyban, párnák közt” hal meg, miközben erőszakot nem alkalmazó emberek sokaságát gyilkolják le.

A felszínes, közhelyszerű értelmezés abból fakad, hogy az *apolüein* (elveszejt/elvész) igének csak a konkrét, fizikai értelmét veszik figyelembe, pedig nagyon határozottan megvan az átvitt értelmű, lelki-szellemi jelentése is – Jézus ajkán is. Például Jézus azt vallotta: Isten nem akarja, hogy csak egy is „elveszzen” a kicsik közül (Mt 18,14), és hogy Isten olyan, mint az egyetlen elveszett báránynak utánamenő pásztor, illetve az elveszett drachmáját megkereső asszony (Lk 15,4-7.8-10), ezért saját küldetésének is az „elveszettek” megkeresését és megmentését tartotta (Lk 19,10 és Mt 15,24), és tanítványait is ezzel a küldetéssel bízta meg (Mt 10,6). Arról az „elveszettségről” van itt szó, amelyet Zakeus példája mellett (Lk 19,1-10) a „tékozló fiú” esete szemléltet a legjobban: hátat fordított az apai háznak és az ott érvényes törvényeknek, és ezért – bár fizikai értelemben életben maradt! – a szó lelki-szellemi-erkölcsi-egzisztenciális értelmében „elveszett” (Lk 15,24). Úgy is mondhatnánk: ez az „elveszettség” az Isten országán, azaz a (jézusi!) *szereket világán kívüli létet* jelenti, és ezzel együtt az embernek *mint embernek a tönkremenését*, ahogy erről más alkalmakkor is

beszél Jézus: „Aki meg akarja menteni életét, el fogja veszejteni [tönkre fogja tenni]...” (Mk 8,35).

Mindezek alapján már megfogalmazhatjuk Jézus itteni mondanának jelentését: aki erőszakot alkalmaz embertársa ellen, az a *saját maga* által alkalmazott erőszak *következtében* („a saját kardja által”) „elvész”, lelki-szellemi-erkölcsi értelemben halott lesz („emberileg tönkremegy”), mert szembekerül a szeretetnek az ellenségre is érvényes követelményével (Mt 5,44). *Erről* a halálról beszél Jézus az „elveszettség” párhuzamos kifejezéseként a „tékozló fiúval” kapcsolatban kétszer is: „...halott volt, de életre kelt, elveszett, de rátaláltunk” (Lk 15,24.32). (Természetesen ebből a halálból is fel lehet támadni, ahogyan például épp a tékozló fiú példabeszéde tanúsítja.)

Márk evangéliuma

1,40-41

(40) Odament hozzá egy leprás, térdre borult előtte, és így esengett hozzá: „Ha akarnád, képes lennél megtisztítani engem!”

(41) Jézus haragra gerjedt, és megesett rajta a szíve...

Jézus haragját (amelynek emlékezetét csak néhány kódex őrizte meg, nem véletlenül, hiszen az idő múlásával egyre kevésbé illett bele a róla alkotott képbe) három dolog is magyarázza: a leprás térdre borulása, babonás várakozása és az egyre terjedő csodamánia. – 1) Zsidó érzék szerint a térdre borulás egyedül Istent illeti meg. Noha Izraelben Jézusnak nem kellett félnie attól, hogy felcserélik őt Istennel, de már a személyi kultuszt is elutasította (ld. még Mk 10,17-18; Mt 20,20). Isten „uralmában” (vö. Mk-komm. 22. láb.) nincs helye semmiféle emberi uralomnak. 2) A leprás kérésének megfogalmazásában ugyanaz a babonás várakozás szólal meg, mint a vérfolyásos asszony elképzelésében (Mk 5,28). Benne volt a kor levegőjében, hogy kiemelkedő személyiségekről feltételezték a mágikus erőátvitel képességét. 3) Sikeres gyógyításai nyomán egyre inkább szenvedélyes csodavárás vette körül Jézust.

Jézusban egyáltalán nem zárja ki egymást a harag és a részvét, amiről Mk 3,5 is határozottan tanúskodik, és ha bizalommal

találkozott, akkor is segített, ha az babonával keveredett (vö. Mk 5,25-34).

3,4-5

(4) És ezt mondta nekik: **„Megengedett dolog-e szombaton jót tenni vagy rosszat tenni, életet megmenteni vagy megölni?”** Azok azonban hallgattak. (5) Ekkor haraggal végignézett rajtuk, és mivel részvétet érzett irántuk, szomorú volt szívük megkövesedettsége miatt.

Haraggal, mert hallgatásuk bűnös gyávaságból, látni-nem-akarásból és szellemi uralomvágyból (vö. Mt 23,4) fakadt, és részvéttel, mert maguk is áldozatai lettek teológiájuknak és az általuk védelmezett vallási rendszernek: elsorvadt, megkövesedett, érzéketlenné vált a szívük.

5,39

Bement, és azt mondta nekik: **„Miért zajongtok és sírtok? A gyermek nem halt meg, hanem alszik.”**

Miért hagyta figyelmen kívül Jézus a hírvivők jelentését (5,35), s aztán már a háznál a siratóasszonyok jajgatását? Feltehetően azért, mert (ismerve övéit) finom érzékkel megérezte, hogy ezek az emberek (a „Végre akasztják a hóhért!” mentalitásával) titokban mintha csak arra vártak volna, hogy végre „kifejzhessék mély együttérzésüket” a zsinagóga elöljárója iránt, akit gyermeke halálával „megvert az Úr”. Mintha csak az alkalmat lesték volna, a gyermek mozdulatlanságát rögtön halálára magyarázták, és megüzenték a „halálhírt”, illetve belefogtak a jajveszékelésbe.

Az a kilátás, hogy halottsiratásuk elsietett, egyáltalán nem bátorítja a siratóasszonyokat, ellenkezőleg; cinikus és iszonyatos nevetésük – amely egyedülálló az Újszövetségben – inkább kárörvendésnek hat, és ezzel is igazolni látszik az előző bekezdésben megfogalmazott feltételezést.

8,15

Jézus rájuk parancsolt, mondván: „*Vigyázzatok! Óvakodjatok a farizeusok kovászától és Heródes kovászától!*”

A kovász erjesztőanyag, amely átalakítja azt a másik anyagot, amelybe belekerül. Az igazi és jó kovász Jézus szemében Isten országának szelleme, amelynek az a rendeltetése, hogy fokozatosan áthassa-átalakítsa egész Izraelt (vö. Mt 13,33).

Nem könnyű meghatározni, mit érthetett Jézus a *farizeizmus* szellemén. Bár beletartozik a képmutatás is, mégsem egyszerűsíthető erre (ahogy Lk 12,1 teszi), annál is kevésbé, mert az ellen számos farizeus is fellépett; valószínűbb, hogy arra a teológiára és magatartásra gondolt, amely „*Isten dicsőségét*” fontosabbnak tartotta, mint a rászoruló embertársak iránti megértést és azok megsegítését (vö. Mk 2,5-9; 2,16-17; 3,2-4; Mt 9,10-13; 12,7; Lk 7,36-50; 18,10-14 stb.). Kétségtelen: ahová ez a szellem behatol, ott megakadályozza, hogy a valódi Isten szándékai érvényre jussanak.

Ami *Heródes* illeti: börtönbe záratta és kivégeztette Keresztelő Jánost (6,17-29); embereit a farizeusok bevonták Jézus elleni összeesküvésükbe (3,6); Heródest nyugtalanította Jézus működése (6,14-16); a farizeusok szerint Heródes meg akarta öletni Jézust is (Lk 13,31). Ezek alapján azt mondhatjuk: „Heródes kovása” valószínűleg *a bénító félelem légköre*, amelyet a zsarnok mint valami fertőző betegséget terjesztett maga körül, hogy elfojtsa Isten ügyének, vagyis az ember igazi felszabadításának képviselőjét. Jézus ismételten óvta tanítványait ettől a ragálytól, különösen az ún. üldöztetési mondásokban (pl. Mk 8,34; Lk 9,23; vö. Mt 16,22-23).

Lehetséges, hogy valóban Jézus kapcsolta egybe a két figyelmeltetést, de az is lehetséges, hogy csak Márk vonta össze őket a közös „kovász” címszó alapján. Mindenesetre ahol e két „erjesztőanyag”, a vallási ideológia és a politikai hatalom összekapcsolódik, ott valóban nagy veszély fenyegeti az „Isten országát kereső” embert.

9,28-29

(28) Miután hazamentek, tanítványai azt kérdezték tőle maguk között: „Mi miért nem voltunk képesek kiűzni?” (29) Azt mond-

ta nekik: „*Ez a fajta semmi más hatására nem képes kimenni, csak imádság révén.*”

Számos kézirat kiegészíti Jézus válaszát: „... és böjt révén”. Ezzel azonban úgy hat az egész, mint a démonok bizonyos fajtájára nézve hatásos „ördögűző recept” – ami azonban *idegen* Jézustól, már csak azért is, mert ő maga nem megfeszített „imádsággal és böjttel” gyógyított, hanem Istenbe vetett bizalmával, amelyet maga körül sugárzott. Ezért aztán e tekintetben a mátéi változatot kell hitelesnek tartanunk (Mt 17,20), abban ugyanis a tanítványok kérdésére azt feleli Jézus: „Mert túlságosan kevés az Istenbe vetett bizalmatok!”

Egyébként lényegében ugyanezt mondja el itt Jézus az apának adott tanításában. Előbb az „Ez a »Ha képes vagy«!” (23. v.) szavakkal felindultan utasítja vissza az apa feltételezését (amelyet nyilván tanítványai is osztanak), miszerint talán képes olyasmire, amire mások nem: „Ha képes vagy valamire, szánj meg minket, és siess segítségünkre!” (22. v.) – majd rámutat arra, hogy nem a különleges képességről, az emberi erőről van szó, hanem kizárólag az Istenbe (a tulajdonképpeni gyógyítóba) vetett bizalomról: „Minden lehetséges annak, aki bízik Istenben” (23. v.). Aki tehát feltétel nélkül rábízta magát, és ezzel eltakarítja az útból a lelki akadályokat, például a kételkedést, a félelmet, a görcsös erőlködést stb., az lehetővé teszi, hogy *a Teremtő életereje* kifejtse benne gyógyító hatását. Mindössze ennyi a „titok”, ebben áll Jézus, a nagy gyógyító „módszere”.

9,50

„Jó a só. Ha azonban a só sótlanná válik, mivel fogjátok megfűszerezni? Bennetek legyen só, egymással pedig éljetekek békében!”

A só a korabeli felfogásban a Tóra, a mózesi törvény jelképe; ennek az volt a rendeltetése, hogy megőrizze Izraelt a „romlástól”, attól, hogy elpártoljon Istenétől, Jahvétól. Jézus, mint másutt is (pl. Mk 10,19), elismeri, hogy alapszándékát tekintve a Tóra jó, de azzal, hogy mindenféle emberi gondolattal kevert, illetve tabuizált hagyománygyűjteménnyé vált, amelyben minden leírt szó Isten saját szavának számított, „sótlan sóvá”, azaz használhatatlanná vált.

A folytatásban Jézus *kétszer két ellentétes fogalmat* kapcsol össze szellemesen: „bennetek” – „egymással/egymás között”, „só” – „békesség”. Mondanivalója még világosabb lesz, ha fölcseréljük az elemeket, mintha azt mondta volna: „Magatokban őrizzétek meg a békét, legyetek türelmesek és barátságosak önmagatok iránt – az egymás közti érintkezésben azonban mindenki legyen romlástól megóvó só, ügyeljen kritikusan a másik hibáira, igyekezzen még a szálkát is eltávolítani annak szeméből!” Jézus nyilvánvalóan ennek az *ellenkezőjét* várta attól a „sótól”, amellyel Isten meg akarja fűszerezni az embereket: „Önmagotokat óvjátok meg a romlástól, a többiekkel pedig éljetekek békességben!”

13,28-29

(28) *„A fügefától pedig tanuljátok el ezt a példázatot: Amikor ágai már puhává válnak és levelet hajtanak, tudjátok, hogy közel van a nyár. (29) Ugyanígy vagytok ezzel ti is: Amikor látjátok ezeket megtörténni, tudjátok meg, hogy [Isten/Isten országa] közel van, a küszöbön.”*

Előzetesen egy fordítási megjegyzés: tárgy nem állhat a küszöbön (bebocsátásra várva), csak személy, ezért kell a 29. v. végén betoldani az Istenre utaló, de a görög szövegben nem szereplő „Isten”-t vagy „Isten országát”.

Az evangélium itteni szövegösszefüggésében a 28-29. v. biztosan nem jézusi kijelentés, hiszen apokaliptikus jóslás akar lenni. Jól beleillik azonban két másik összefüggésbe, s azoknak megfelelően két különböző értelmet hordozhat.

1) Egy számunkra ismeretlen, de Lk 12,54-56-hoz hasonló helyzetben (ott a néphez, itt tanítványaihoz szólva?) ugyanazt a mondanivalót fejezi ki Jézus, csak most más képpel: „Látván ezeket megtörténni”, ti. az ő tanítását és az általa végbevitt tetteket, józan paraszti ésszel rájöhetnek, hogy – általa – *Isten itt van* egészen közel (vö. Mt 12,28; Lk 11,20!).

2) A Mk 13,3-4-ben leírt (vagy ahhoz hasonló) élethelyzetet feltételezve „az apokaliptikából a morálba átkapcsolás” szép példája áll előttünk. Az apokaliptikus események időpontja és előjelei iránt érdeklődő tanítványok figyelmét Jézus *önmagukra* irányítja: „Amikor a fügefa ágai a téli merevség után ismét pu-

hává válnak, és megjelennek rajtuk a levelek, tudjátok, hogy közel a nyár. Amikor magatokon »látjátok *ezt* megtörténni«, vagyis a »felpuhulást«, azt, hogy szívetek kibontakozik »téli merevségéből« [a régi, az igazságosságra épülő gondolkodás-módból és az annak megfelelő viselkedésből, vö. pl. Lk 9,53-54], és a »puha«, gyengéd szeretet járja át, akkor tudhatjátok, hogy »közel«, a szívetek »küszöbén« van már *Isten*” (vö. Mk 12,34!).

Lukács evangéliuma

7,35

„A bölcsességet azonban minden gyermeke igazolta.”

A „bölcsesség” itt vagy Isten bölcsessége, vagy az a gyakorlati bölcsesség, amely eldönti, mi helyes (Isten szemében, Isten mércéjével), és mi nem.

A párhuzamos helyen (Mt 11,19) „minden gyermeke” helyett az áll: „művei”. Lehetséges, hogy csupán ugyanannak az arám eredetinek kétféle fordításával van dolgunk, a kétféle fordítás azonban kétféle értelmezést tesz lehetővé.

Ha *Lukács* változatát fogadjuk el, akkor alighanem azt jelenti: Bár sokan elutasítják a Jánosban és Jézusban megnyilatkozó isteni bölcsességet, de korántsem mindenki; mindazok, akik „*gyermekei*” ennek a bölcsességnek, vagyis akik magatartásuk révén hasonlítanak rá, elismerik. – Ez azt jelentené, hogy Jézus bizonyos értelemben egy kalap alá veszi magát Jánossal, ami közös sorsukat, illetve János szubjektív nagyságát tekintve lehetséges is: „Asszonyok szülöttei közül senki sem nagyobb Jánosnál...”, mondja a 7,28a versben, viszont képtelenség, hogy Jézus elismerte volna: *ugyanaz* az isteni bölcsesség működött Jánosban is, mint őbenne, ld. a mondat folytatását: „...de aki a legkisebb Isten országában, nagyobb nála” (7,28b).

Máté változatában („A bölcsességet azonban *művei* igazolják”) valószínűleg ez a mondas értelme: Hogy Isten szemében mi a helyes és bölcs dolog, János aszkézise-e, vagy Jézus emberibb életstílusa, ezt nem a kortársak hangulata dönti el – ők az egyiket túlságosan szigorúnak, a másikat túlságosan szabadosnak találták, s ezért mindkettőt elvetették –, hanem a „művek”,

a tettek. A prófétákat ugyanis „gyümölcsseikről” lehet felismerni, és kell megítélni (Mt 7,15-16). Mindenesetre felszabadult és fesztelen gondolkodás- és életmódjával Jézus egyrészt lelkiismeret-furdalás nélkül élvezi a föld javait („eszik és iszik”, vö. még Lk 5,33), másrészt talpra állítja a lesújtott embereket (tanításával: Mk 6,34, gyógyításával: Lk 7,22, és azzal is, hogy megosztja velük kenyerét: Mk 6,35-44; 8,1-9), még a vámosokat és szajhákat is, akikkel (azok valódi barátjaként) közösséget vállal (Lk 5,29-32; 7,34.36-50). – Ez az értelmezés pontosan beleillik a tágabb szövegösszefüggésbe, és azt jelenti, hogy a piacon tanyázó gyerekek hasonlatával (7,31-34) Jézus a János prófétái mivoltát (7,26), illetve saját prófétái mivoltát (7,34), valamint kettejük viszonyát firtató kérdésre ad választ.

7,47

„Ezért azt mondom neked: Isten megbocsátotta a sok bűnét, hiszen sok szeretetet mutatott.”

Ez a vers különös fordítási és értelmezési nehézségeket rejtget: A meglehetősen gyakori „Bocsánatot nyert sok bűne, mivel nagyon szeretett” fordítás ellentmondásban áll mind a megelőző példázattal (41-42. v.), mind a mondat folytatásával („Akinék kevés bocsáttatik meg, kevésbé szeret”), ezért ezt a fordítást és értelmezést bátran kizárhatjuk. Csak olyan fordítás jöhet szóba, amely összhangban van a tényleges itteni mondanivalóval, nevezetesen hogy *a szeretet (nagysága) a megbocsátás (nagyságának) következménye* (és jele).

Így aztán két fő változat lehetséges: a) „Amiatt [= azon az alapon] mondom neked, [hogy] megbocsáttatott a sok bűne, hogy sok szeretetet mutatott.” b) „Ezért [azt] mondom neked, megbocsáttatott a sok bűne, mert hiszen sok szeretetet mutatott.” Vagyis a szemmel látható szeretet-megnyilvánulásokból lehet visszakövetkeztetni a szemmel nem látható megbocsátásra: „*Nyilvánvalóan* megbocsáttatott a sok bűne, *hiszen* sok szeretetet mutatott (írántam).”

Nagyon is lehetséges persze, hogy Lukács nem így érti, és nem ezt akarja sugallni, hanem igenis a fordítottját, azt, hogy a bűnös nő azért nyert bocsánatot a sok bűnéért, mert sok szeretetet mutatott (Jézus iránt). Zakeus történetében ugyanis (Lk 19,1-

10) szintén ellenkezőjére fordítja Jézus logikáját, és csak azért részesítteti „megmentésben/üdvösségben” Zakeust, mert az sok szeretet tanúsítását ígérte meg (az általa becsapottak és a szegények iránt). (Vö. még Lk 5,32: ebben a beállításban Jézus nem Isten *ingyenes* jóságát jeleníti meg, hanem megtérésre szólítja fel a bűnösöket.)

10,22

„Mindent az én Atyám adott át nekem, ezért senki sem ismeri, hogy ki a fiú, csak az Atya, és hogy ki az Atya, csak a fiú, és akinek a fiú adott esetben fel akarja tárni.”

Minden prófétának, aki másoknál többet lát, aki másmilyennek, esetleg nagyon másmilyennek ismeri Istent, mint ahogyan a hagyományok alapján elvárják tőle, felteszik a kérdést: „Honnan szedted mindezt? Mitől vagy ilyen biztos a dolgodban? Ki hatalmazott fel arra, hogy így beszélj?” A negatív alapállású kérdezőktől Jézus megtagadta, hogy csodákkal igazolja magát (ld. Mk 8,11-13; 11,27-33; Lk 11,29-32), a benne megbízó embereknek, legközvetlenebb tanítványainak azonban feltárhatta a szívét: „Mindent az én Atyám adott át nekem!”

De ha tovább kérdezik, miről lehet felismerni, hogy éppen ő áll ilyen egyedülálló apa-fiú viszonyban Istennel (Mk 12,6), nem pedig, mondjuk, Mózes vagy Illés (Mk 9,4-6!), vagy épenséggel Keresztelő János (vö. Lk 16,16; távolabbról: Lk 7,18-20; Jn 1,19-22), akkor csak azt felelheti: „Magán az Atyán kívül senki sem ismeri, ki »a fiú«” (Mk 12,6), vagyis ki az, *aki valóban belső rokonságban van vele* (Mk 9,7).

De hogyan lehet megismerni Istent, hogy annak alapján meg lehessen ítélni, melyik prédikátor áll összhangban vele? Nos: „Magán a fiún kívül senki sem ismeri, ki az Atya”, vagyis hogy a különböző istenképek közül melyik a helyes.

Azt jelenti-e ez, hogy a kör bezárult (vagyis „körkörös érvelési hibáról” van szó), és „normális halandók” nem juthatnak hozzá a helyes istenismerethez, ahhoz, amelyik ténylegesen megfelel a fiú-apa viszonynak? Erre a kérdésre válaszol Jézus utolsó félmondata – amely azonban komoly értelmezési nehézségek elé állít minket:

Hagyományos (és kézenfekvő) magyarázata nagyon idegen Jézustól, hiszen ő kétségtelenül *minden* emberrel közölni akarta üzenetét Istenről (Mt 5,15). Ezt tekintetbe véve csak valahogy így értelmezhetjük az „és akinek a fiú adott esetben fel akarja tárni” kijelentést: Jézusban tudatosult, hogy istenismeretével – amelynek lényege, hogy Isten „anyai apa” (Lk 6,36), azaz merő jóság – teljesen egyedül áll kortársai között (akik mind úgy gondolták, hogy Isten „igazságos bíró”; vö. Lk 3,7-9.17), s ezért csak ő adhatja tovább a helyes istenismeretet – »ha akarja«. De kockára tegye-e életét ezzel az új tanítással, amelynek nyomán tévtanítónak, eretneknek fogják minősíteni? A tények azt mutatják, hogy kockára tette, és mindenütt nyíltan hirdette üzenetét, új istenismeretét – vagyis ténylegesen mindenki előtt »fel akarta tárni«. (Az elmondottakból melleleg az is nyilvánvaló, hogy itt nem szentháromságtani fejtegetésekről van szó Jézus részéről.)

11,34

„A tested fényforrása a szemed. Ha a szemed egyszerű, akkor egész tested is fényes lesz; de ha szemed rossz, akkor tested is sötét lesz.”

Olyan kis példázattal van itt dolgunk, amelynek a megfejtése „hiányzik”, mivel nem hagyományozták át a konkrét helyzetet, amelyben elhangzott. Mondanivalóját azonban megfejthetjük, ha tekintetbe vesszük Jézusnak a szemmel kapcsolatos egyéb nyilatkozatait:

Mindenekelőtt az „elégedetlen napszámosokról” szóló példabeszédet (Mt 20,1-15), amelyben nyilvánvaló, hogy a „rossz szem” az *irigykedő tekintetet* jelenti, amely megakadályozza, hogy az illetők helyesen mérjék fel a (pozitív) valóságot: a szőlősgazda nem járt el igazságtalanul, illetve a későn munkába álltakat nem várt szerencse érte. A szálka-gerenda példázatában (Lk 6,41-42) a „törvény”, azaz Isten akarata helytelen értelmezéséhez ragaszkodó, *előítéletes magatartás* jelképe a rossz látás. Hasonlót feltételezhetünk abban az esetben is, amikor Jézus vaksággal vádolja korának szellemi vezetőit (Mt 15,14).

Úgy tűnik tehát, hogy Jézus szóhasználatában a „rossz szem” a helytelen, illetve rosszindulatú valóságsszemléletet, főként az Isten és a világ közti összefüggések rosszindulatú

szemléletét jelképezi, aminek következtében az illető sötétebbnek látja a valóságot, mint amilyen az ténylegesen, s ezért ő maga is sötétségbe borul.

Megjelenik ez a gondolat olyan helyeken is, ahol konkrétan nincs szó a szemről. A legszebb virágot is lehet pesszimistán nézni, s ettől az ember maga is pesszimista lesz: El fog száradni, minden élet a halál martaléka. Jézus ugyanezt a valóságot látja, de „világos tekintettel”: Jóllehet holnap elszárad, Isten Salamonnál is szebben öltözteti – mennyivel inkább gondoskodik tehát rólatok (Lk 12,27-28). Hasonlóképpen: Aki *nyílt tekintettel*, a tisztasági előírások rácsozata nélkül figyeli meg, mi az ételek útja, észre fogja venni, hogy a szívet nem érintik, tehát a „tisztátalan ételek” nem tehetik tisztátalanná az embert Isten előtt (Mk 7,14-23).

Az „egyszerű” szem tehát annak az *elfogulatlan*, tárgyilagos érzékelésnek, odafigyelésnek, „hozzáállásnak” a jelképe, amelyet nem tesz zavarossá, homályossá, sötétté valamilyen „hátsó gondolat” vagy „mögöttes szándék”. Ahogyan maga a szó is sugallja: egy-szerű, egy-féle – nem összetett, nem kevert (vö. Mt 10,16), hanem vegyítetlen, más szóval: tiszta. Ezért minden további nélkül párhuzamba állíthatjuk a „tiszta szívvel” (Mt 5,8), amely szintén képes arra, hogy „meglássa Istent”, vagyis helyesen ismerje fel, ki ő és mit akar, például hogy a gonoszokra is fölkelti napját, a bűnösöknek is ad esőt, és azt kívánja, hogy egyetlenes jóságát mi is kövessük (Mt 5,44-48). Akinek viszont ez nem fér bele a rendszerébe, az el fogja fedni a valóságot a maga sötét gondolataival (például: „Isten – ha most nem is, de egyszer – majd leszámol a gonoszokkal!”), és maga is „sötétté válik” (vö. Róm 12,17-20!).

A most elmondottak *összefoglalásának* tekinthetjük Mk 4,25 rejtélyesnek tűnő kijelentését, illetve az itteni, képes megfogalmazásokat felfoghatjuk az ottani „elméleti tétel” *kifejtésének*.

12,29-31

(29) *„Ti ne azt kutassátok, mit egyetek vagy mit igyatok, és ne legyetek felfuvalkodottak: (30) mindezekért ugyanis a világ pogány nemzetei törik magukat! A ti Atyátok viszont tudja, hogy szükségetek van ezekre. (31) Ehelyett inkább az Ő orszá-*

gára irányuljon törekvésetek, s akkor mindezeket Isten majd hozzáadja nektek.”

Ami a „felfuvalkodottak” fordítást illeti: A *meteóridzein* ige csak itt fordul elő az egész Újszövetségben, nem könnyű hát meghatározni a jelentését. A fordítások mind „nyugalankodással, aggodalmaskodással, gyötrődéssel” adják vissza. Ez lehetséges is az ige passzív alakjának „felindul, felizgul, nyugalmi állapotából kibillen” jelentése alapján, de úgy vélem, ezt az értelmezést a 22-28. vers szokásos felfogása, illetve annak feltételezése határozza meg, hogy a 22-28. és a 29-31. vers egyetlen *egységet* alkot. Ha azonban Lukács ezt az értelmet kívánta volna kifejezni, itt is használhatta volna a *merimnan* = „aggódik, aggodalmaskodik, tépelődik” igét, mint a 22. és 25-26. versben, vagy akár a Lk 10,41-ben.

A *meteóridzein* igenek azonban az iméntiektől eltérő jelentése is van: aktívumban „magasba emel”, mediumban „felemelkedik, büszkélkedik, magasan hordja az orrát”, passzívumban „*magasra hág, felmegy, felszáll*”, az ige szócsaládjába tartozó *meteórosz* melléknév jelentései pedig a „magasan fekvő, lebegő; feszülten várakozó; ingadozó, bizonytalan, kétséges” mellett a „büszke, *fennhéjázó, felfuvalkodott, gögös, kevély*”. Nézetem szerint az imént dőlt betűkkel szedett kifejezések pontosan beleillenek a szövegösszefüggésbe, illetve ezek tükrözik hűen a jézusi mondanivalót.

Ami mármost a magyarázatot illeti:

Ha az ember – *bízva* Teremtőjében, aki ABBA-ként törődik vele (vö. 12,6-7. és 24,27-28. v.) – a pusztába vonult Jézushoz hasonlóan, szerényen „az állatokkal van” (Mk 1,13), vagyis beilleszkedik a természet rendjébe, akkor ugyanúgy képes lesz megélni („enni-inni”), mint ahogy az állatok is képesek. („Természetesen” úgy, hogy vetni és aratni, fonni és szőni fog, amint a hollók is utánajárnak táplálékuknak, s a liliumok is elvégzik a fotoszintézist. Vagyis hamis a „Dolgozzunk, vagy Istentől várjuk megélhetésünket?” kérdésfelvetés a 22-28. vers szokványos értelmezésében!) Tehát *felfuvalkodott* az az ember, aki *egyrészt* többet akar birtokolni, mint amire szüksége van, hasonlóan „a világ népeihez” (a „pogányokhoz”), akik nem elégszenek meg az egyszerű, természetes életvitellel, hanem pompázni és büsz-

kélnedni akarnak (30. v.), *másrészt* pedig nem számol az Atyával, hanem megjártssza a Teremtőt, mert azt képzei, hogy kizárólag neki kell gondoskodnia magáról (az ilyen ember, aki „átveszi a Gondviselés szerepét”, s így nem engedi működni, természetesen nem is tapasztalhatja meg azt).

A 29-31. v. *tényleges dilemmája* tehát ez: „Közvetlenül” akarja-e biztosítani a megélhetését az ember, vagy pedig az Isten országára törekvés „kerülő útján”? A „*pogány*” *alternatíva*: „Isten országát” – mai nyelven szólva: a feltétel nélküli szolidaritást – figyelmen kívül hagyva, közvetlenül akarjuk biztosítani a magunk megélhetését. A „*zsidó vagy jézusi*” *alternatíva*: Isten országát „juttatjuk érvényre”, s akkor ő „ráadás-ként” gondoskodik az „ételről-italról” is (a fölöslegről és a luxusról természetesen nem!).

A második változat természetesen nem azt jelenti, hogy csak „vallásosnak” kell lenni, és Isten majd küldi a „sült galambot”, hiszen Jézus szerint Isten országa „úgy működik”, hogy Isten belülről áthatja az embereket, és így Isten „lelkülete”, feltétlen jósága határozza meg az emberek lelkületét és viselkedését (ld. pl. Lk 6,32-36; Mt 5,38-48). Ennek „*automatikus*” *következménye* („hozzáadatik”), hogy az élet minden területén rendben mennek majd a dolgok – a gazdaságot, a megélhetést illetően is, hiszen az emberek többé nem ellenségesen szemben állnak egymással, hanem testvériesen egymásért élnek: együtt teremtik elő a kenyeret, vagy megosztják, ha valami miatt épp kevés van belőle (vö. Mk 6,35-44; 8,16-21).

Mindehhez még egy megjegyzés kívánkozik: A fentiek érvényességét, bár számtalan példa van rá, természetesen nehéz „egyedileg” megtapasztalni, vagyis akkor, ha csak néhányan és elszórtan azonosulnak Jézus szemléletével. Isten „országának” megvalósulásához sokak „megtérésére” van szükség... Társadalmi méretű hatások csak társadalmi méretű cselekvés esetén remélhetők.

12,39-40

(39) „Ezt pedig jegyezzétek meg: *Ha a házigazda tudná, melyik órában jön a tolvaj, résen állna, és nem hagyná, hogy betörjön a házába.* (40) *Ti is legyetek felkészültek...*”

A „betörjön a házába” az eredetiben: „...hogy átfúrja a házat”. Az egyszerű emberek háza rendszerint egyetlen helyiségből állt, amelyhez ablaktalan éléskamrát ragasztottak, így abba csak a ház belsejéből lehetett bejutni. Ravasz tolvajok azonban a ház ajtajának kinyitása nélkül is behatolhattak oly módon, hogy hátulról megfúrták a gyenge vályogfalat.

Jézus szellemében értelmezve a képet: a megvédendő kincs „Isten országa”, illetve az Istenbe vetett bizalom (Mk 1,15; 9,42) és a hozzá való hűség (vö. Mk 14,27), másodlagosan pedig a Jézushoz való hűség (vö. Mk 6,3; 14,30; Lk 7,23).

A képnek megfelelő figyelmeztetés: Számolnotok kell azzal, hogy nemcsak erőszakosan (brutális üldözéssel) akarják majd elrabolni a kincseteket (vö. Lk 13,31), hanem megpróbálják majd titokban is ellopni, anélkül hogy észrevennétek.

Létezik ugyanis a hűtlenség *álcázott* kísértése is, amely megjelenhet „okos emberi gondolatokként” (Mt 16,22-23), családtagok „jóindulatú aggodásaként” (Mk 3,21) vagy „komoly válaszos emberek” botránkozásaként (Mk 2,16).

Az üldözés alakjában megjelenő *durva* kísértés ajtódongéttel tör a házba, és küzdelemre készíti az embert, viszont az Istennel szembeni bizalmatlanság és hűtlenség *finom* kísértése ellen – amely tolvajként, észrevétlenül fúrja át a ház falát – csak az állandó belső éberség segít (ld. ezzel kapcsolatban a Tamás-evangélium [97] példabeszédét arról az asszonyról, akinek korsójából kifolyt a lisztje, anélkül hogy észrevette volna).

(2022. május)

Vallomás

Ki nekem Jézus?

Meglepett valakinek a felkérése, hogy valljak arról, ki nekem Jézus. Úgy éreztem, két mondatnál többet nem tudok mondani. Legalábbis szubjektíve... Aztán rádöbentem, hogy objektíve ennél sokkal többet... Majd felvillant, hogy esetemben a szubjektív és az objektív talán azonos... A végén még visszatérek erre. Az alábbi alcímek tehát a címben feltett kérdésre válaszolnak: **Jézus számomra...**

...a realista ember megtestesítője

Azért kezdem ezzel, mert a Jézust csak felszínesen ismerők könnyen gondolhatják azt, hogy egy rajongóról van szó, akit nem érdemes komolyan venni.

Kétségtelenül van Jézusnak jó néhány olyan megnyilvánulása, amely **látszólag** ezt a benyomást kelti. Például: „Ha csak akkora hitetek lesz is, mint a mustármag, és azt mondjátok az eperfának: Szakadj ki tövestül, s verj gyökeret a tengerben! – engedelmeskedni fog nektek.” Vagy: „Ne legyetek gondban étel, ital, ruha miatt: Nézzétek az ég madarait és a mezők virágait...” „Kérjétek és kaptok, keressetek és találtok!” „Ha megütik a jobb arcodat, fordítsd oda a másikat is; ha elveszik a kabátodat, add oda az ingedet is!” „Ha csapdába ejt a lábad, vágd le!” „Ég és föld elmúlhat, de az én tanításom nem veszi érvényét.”

De ha alaposan átolvassuk az evangéliumokat, mégiscsak az a benyomásunk támad, hogy Jézus a valóságot ismerő és tudomásul vevő, **józan** és két lábbal a földön járó, a határokat elismerő, a tényeket tisztelő ember volt – mert olyanokat is mondott, hogy van sziklára alapozott, de van homokra épített ház is; az elvetett magok nemcsak jó talajra hullanak, hanem kitaposott útfélre, kövekre és tövisek közé is, és terméketlenek maradnak; a búza mellett konkoly is nő, s ez a világ végéig így lesz; az

uralkodók zsarnokoskodnak, s ráadásul jótevőknek hívatják magukat; sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint a saját hazájában és a rokonai között; a népek nem kell sem az aszkéta, sem a természetesen viselkedő tanító; Isten követéit rendre megverik, megkövezik, kivégzik...

Ilyeneket olvasva az ember hajlamos lesz azt gondolni, hogy akkor talán az első mondáscsokor idézeteit sem „rajongó módon” kell értelmezni, és hogy Jézus realista, józan, normális ember volt, akit érdemes követni. Messzemenően megerősödik ez a benyomásunk, ha rádöbbenünk, hogy Jézus milyen gyakran és határozottan rombolta le az emberek, főképpen a „hívő”, „vallásos” emberek illúzióit:

...az illúzióromboló

Talán a legdöbbenetesebb a maga korában is jellemző *istenképpel* kapcsolatos illúziórombolása.

Közvetlenül csak ritkán, de Jézus egyértelművé tette, hogy szerinte *Isten nem mindenható*. Amikor Péter apostol vissza akarta tartani őt az üldöztetésből fakadó szenvedésnek még a gondolatától is, azt felelte neki: „Menj innen mögém, sátán! Kelepce vagy számomra, mert *nem Isten gondolatai* járnak a fejedben, hanem az emberekéi.” Ennek megfelelően imádkozott is azután a Getszemáni-kertben, a rá váró szenvedések küszöbén: „Atyám, *ha lehetséges*, távozzék el tőlem ez a pohár!”

Ez a két eset egyúttal leszámol azzal az illúzióval is, hogy Isten kedveltjeit, *az istenszeretőket nem érheti baj*, ahogyan erre Jézus ellenségei is hivatkoznak, amikor ő már a kereszten van: „Istenben bízott, szabadítsa meg most, ha szereti őt”, és ahogyan ezzel a *Sátán* is érvelt Jézus pusztai megkísértésekor: „Ha fia vagy Istennek, vedd le magad innen!”

A fentiek azt is magukban foglalják, hogy *Isten nem avatkozik be csodákkal* a dolgok menetébe, sem annak érdekében, hogy megmentse „övéit”, sem azért, hogy valamit bebizonyítson. Ezt az alapállását Jézus „elvi síkon” is megfogalmazta, amikor a farizeusok „égből való csodajelel” követeltek tőle: „Bizony, mondom nektek, ez a nemzedék nem kap *semmiféle* csodajelel.” Máskor ugyanezt elmondta a tömegnek is: „Ez a

nemzedék rossz nemzedék, mert csodajelet követel. De Isten nem fog csodajelet adni neki...”

Istennek a világ menetébe történő be nem avatkozását Jézus egy alkalommal sokkal közvetlenebbül, mondhatjuk úgy is, sokkal durvábban fejezte ki: „Vegyétek fületekbe ti ezeket a szavakat! Az embernek ugyanis, és így nekem is számolnom kell azzal, hogy *Isten emberek kezének szolgált ki.*”

Mindezekkel összhangban Jézus általános érvénnyel rámutatott arra, hogy *nem lehet minden rosszat elűntetni* a világból: „Lehetetlen, hogy botrányok ne forduljanak elő”, vagy más fordításban: „Lehetetlen, hogy bűnre vezető alkalmak ne történjenek.” Azaz arra kell berendezkednünk, hogy együtt éljünk Istenbe vetett bizalmunk állandó veszélyeztetettségével, meg kell birkóznunk a „botrányok” állandóságával, ahelyett hogy bűn és szenvedés nélküli földi paradicsomot várnánk.

A fentiek alapján már nem is meglepő, hogy Jézus „vérlázító” példabeszédekkel világossá tette: *Istennek nem tulajdonsága az igazságosság* (ti. az „osztó igazságosság” = „mindenkinek megadni, ami megilleti”); ezt a jézusi tagadást fejezi ki, hogy a király egyetlen kérő szóra elengedi szolgájának tízezer talentumos („végtelen nagyságú”) tartozását, a gazda kifizeti a teljes napi munkabért azoknak is, akik a tizenkét órából csak egyet dolgoztak le, és az apa feltételek nélkül visszafogadja a „tékozló fiút”, és még annak bűnvallomását sem engedi végigmondani. És Istennek ezt a „nem igazságos” mivoltát fejezik ki Jézus azon megnyilatkozásai is, amelyek szerint Isten soha *nem áll bosszút, nem bünteti betegséggel a bűnöst, nem büntet halállal* semmiféle bűnt.

Ami Jézus önképét illeti: kíméletlenül leleplezte *a személyvel* kapcsolatos illúziókat is. Tagadta, hogy ő lenne *a szó közkeletű értelmében vett Messias*, elutasította magától az Úr avagy Király mivoltot, nem tartotta magát különleges csodatevőnek. Ezekkel szemben „emberfiának” tartotta magát, a kifejezés eredeti, hétköznapi értelmében, ami azt jelentette: „az ember”, „egy ember”, „az ember általában”, vagyis az „én” körülírására használták. Mindebből logikusan következik, hogy Jézus elutasította magától a személyi kultusz bármiféle megnyilvánulását;

például már azt is visszautasította, hogy valaki jónak nevezze őt.

Rendkívüli fontosságú, mert Jézus központi témájával és üzenetével, az „Isten országával” kapcsolatos, hogy leleplezte az *apokaliptikus* illúziókat, vagyis azokat az elgondolásokat és vágyakozásokat, amelyek szerint Isten egyszer csak látványos csodákkal beavatkozik a történelem menetébe, „végre rendet csinál”, és megvalósítja „az ő országát”, vagyis „a földi Paradicsomot”. Ezzel szemben azt képviselte, hogy ennek az „országának” a megvalósítása *nem Isten feladata*, hanem a miénk, embereké; szóban forgó mondásának ugyanis téves fordítása az is, hogy „Isten országa bennetek van”, és az is, hogy „Isten országa köztetek van”, mert tényleges értelme az, hogy „Isten országa rajtatok áll vagy bukik”!

A továbbiakban Jézus realista mivoltának számos más jellegzetességét mutatom be.

...a talpraesett ember

Legalább tíz alkalommal csodálhatjuk meg Jézusnak ezt a tulajdonságát, de most csak a három legismertebb jelenetet vesszük szemügyre; az elsőt még tekinthetjük egyszerűen teológiai vitának, de a másik kettő súlyos, az életét veszélyeztető csapdahelyzetet jelentett Jézus számára.

A zsidó vallási hagyományok közé tartoztak a böjtölési szokások is, különösen a farizeusok körében, akik egy alkalommal számon is kérték Jézustól, hogy az ő tanítványai *miért nem böjtölnek*. Ahhoz, hogy megértsük e számonkérés súlyát, illetve Jézus válaszának nagyszerűségét, három dolgot kell tudatosítanunk: a) Ez a böjtölés nem valamilyen külsőséges-felszínes vallásgyakorlatot jelentett, hanem azt a böjtölést, amely a Jahve (azaz Isten) távolléte miatti szomorúságot fejezte ki, illetve „Isten uralmának” eljövételét akarta siettetni. b) Az Ószövetségből mindenki számára ismert volt az a kép, amely szerint „Izrael Jahve menyasszonya”, és „Jahve Izrael népének vőlegénye”. c) A Jordánba történt alámerítésekor Jézus azt élte át, hogy nem kell tovább várakozni: „Itt a kedvező idő”, Isten nincs távol, hanem jelen van, mégpedig nem leszámolásra kész

bíróként (ahogyan Keresztelő János prédikálta), hanem – az ószövetségi képet használva – népének szerető vőlegényeként.

Így már érthető Jézus ezúttal kérdésbe öltöztetett, roppant egyszerű, egy nagyobbacska gyerek számára is érthető, mégis nagy teológiai mélységű, szemléletes válasza: „Vajon *böjtlhet-e a násznép*, ha a vőlegény vele van a lakodalmas teremben?”

*

Az egyik olyan csapdahelyzet, amelyben Jézus közvetlen életveszélyben forgott, és a választától függött, megmenekül-e abból, az volt, amikor a farizeusok és a heródiánusok (egymás vallási és politikai ellenfelei!) összefogtak, és hogy szaván fogják, megkérdezték tőle: „*Szabad-e adót fizetni a császárnak*, vagy nem? Adjunk, vagy ne adjunk?”

Ha Jézus helyesli az adó megfizetését a rómaiaknak, akkor a nyilvánosság előtt kollaboránsnak bizonyul – és könnyen áldozatául eshet például zelóta fanatikusok orgyilkosságának; *ha helyteleníti az adó megfizetését*, akkor a megszálló római hatalom nyílt ellenségének bizonyul – és Pilátus minden további nélkül kivégeztetheti. Tehát nem felelhet sem igennel, sem nemmel!

És ekkor – a dénár bemutatásának bizonytalan hitelességű közzjátéka után – elhangzik Jézus talán legtöbbet idézett, értelmezett és félreértelmezett válasza: „*Ami megilleti a császárt, azt adjátok meg a császárnak, viszont ami megilleti Istent, azt adjátok meg Istennek!*”

E válasz első felének lényege viszonylag egyszerű: A császár nem versenytársa Istennek, következésképpen mindazt, ami megilleti őt, jó lelkiismerettel megadhatjátok neki, mert ezzel semmit nem vesztek el Istentől, és adjátok is meg neki, ahelyett hogy lázadoznátok ellene! (Ez nagyon súlyos üzenet volt a zelótáknak és minden „igaz zsidó hazafinak”...)

Jézus válaszában második felét azonban csak akkor érthetjük helyesen, ha tudatosítjuk, hogy nem mellérendelten áll az első mellett (mintha bármit is mellé lehetne rendelni Istennek, és lehetséges lenne „két úrnak szolgálni”), hanem annak tökéletesen fölérendelten, mint az a nézőpont („hermeneutikai horizont”), amelyből az adózást és minden más kérdést is tekinteni kell. Mondanivalója tehát: Az *elsődleges* az, hogy megadjuk

Istennek, ami őt megilleti – mindenki másnak pedig csak annyit, ami ezután még „megmarad”, vagyis ami ebből következik, illetve ezzel nem áll ellentétben! (Jézusnak nem kellett külön meghatároznia ezt az elsődlegeset, hiszen minden zsidó tudhatta, mert ezt tartalmazta a „főparancs”: szeretni őt minden képességünkkel. Pontosításként legfeljebb annyit tett hozzá, hogy az Isten iránti szeretettől *elválaszthatatlan* az emberek iránti szeretet, Isten egyetemes, azaz *mindenkit* megmenteni kívánó akaratának teljesítése.)

Válaszával Jézus nemcsak az életét mentette meg, és adott eligazítást egy egész nép számára kényes kérdésben, hanem – az ókori világban gyakorlatilag ismeretlen módon – egyfelől *szétválasztotta* a politikát és a vallást (de nem szigetelte el őket egymástól irreális módon!), másfelől – teljes ellentétben Pállal – *megszüntette* az uralmi struktúrák misztifikálását és abszolutizálását.

*

Nézzük végül azt a jelenetet, amelyben talán a korábbiaknál is zseniálisabban nyilvánult meg Jézus talpraesettsége és szellemessége!

Az egyik kora reggel, amikor Jézus megjelent a Templomban, a farizeusok és írástudók egy *házasságtörésen ért asszonyt* visznek oda, középre állítják, és közlik Jézussal a tagadhatatlan tényállást, majd azt, hogy *Mózes törvénye* mit rendel az ilyen esetre: halálbüntetést, konkrétan *megkövezést*, és megkérdezik a népszerű rabbit, akiről közismert az irgalmassága és a bűnösök iránti szeretete: „*Te mit mondasz?*”

Az evangélium szerint „ezzel próbára akarták tenni, hogy aztán bevádolhassák”. Mindenesetre kérdésük sokszorosan rafinált – és életveszélyes: *Jézus négyszeresen kínos helyzetbe került*. Ha megengedi a megkövezést, akkor (1) szembekerül Róma törvényével, amellyel a kivégzések jogát magának tartotta fenn, (2) pusztulni hagyja az asszonyt, és (3) szembekerül saját elveivel is; ha megtiltja a megkövezést, akkor (4) szembekerül a zsidók törvényével, amely Isten törvényének számított. Ezek közül az 1-es és a 4-es szembekerülés mint lázadónak, illetve törvénszegőnek *az életét veszélyeztette!* Tehát olyan választ kellett volna adnia, amely egyszerre felel meg mind a négy,

egymást kizáró követelménynek. Abszolút képtelenség, mondanánk mi.

Jézus először nem szólt semmit, hanem „lehajolt, és ujjával írni kezdett a földön”. Sokan és sokszor találgatták már, hogy mit írt, és két válasz látszik a legvalószínűbbnek. Az egyik: annak a törvénynek a szövegét írta le, amelyre a vádlók hivatkoztak, amely azonban ilyen esetben azt is előírta, hogy a bűntárs férfit is ki kell végezni; a másik: jelképesen Jeremiás próféta egyik mondására akarta emlékeztetni őket: „A porba íratnak [értsd: megsemmisülnek] azok, akik elpártolnak tőlem, mert elhagyták az Urat, az élő vizek forrását.”

Mindenesetre úgy látszik, nem értették, vagy nem akarták érteni Jézus jelképes válaszát, ezért tovább faggatták, mire elhangzott tőle a történelem egyik legzseniálisabb mondata: „Aki bűn nélkül van közületek, az dobja rá az első követ!”

Ez a válasz pofon egyszerű, ugyanakkor elképesztően szellemes, és egyszerre felel meg mind a négy fenti (egymást kizáró) követelménynek!

Bámulatunkat csak fokozza, ha tudatosítjuk, hogy egyfelől Jézus úgy akadályozta meg a megkövezést, hogy felszólított rá (csupán a kezdés sorrendjét állapította meg: „az dobja az első követ”), s hogy másfelől felszólítását a megkövezés végrehajtásának korabeli gyakorlatából vette – egy leheletfinom, ugyanakkor gyökerekig ható módosítással. Az volt ugyanis a szokás, hogy a megkövezés kezdetén valamelyik vezető ember, vagy a jelenlévők közül a legidősebb egy bevett formulával felszólította a körülállókat: „Aki közületek szemtanúja volt a bűnnek, az dobja az első követ!” Jézus viszont, látszólag azonosulva felfogásukkal, és látszólag magára öltve a bíró szerepét, így szólított fel a kövezés megkezdésére: „Aki közületek bűn nélkül van, az dobja rá az első követ!...”

...az érvelő tanító

A „keresztény köztudatban” Jézus abszolút tekintélyi alaként él, olyanként, aki „kinyilatkoztatta”, megfellebbezhetetlenül közölte tanítását, követelményeit, és elvárta, hogy követői „gondolkodás nélkül” elfogadják, egyszerűen elhiggyék mindazt, amit mond.

Kétségtelen, hogy Jézusnak vannak „tekintélyi” vagy legalábbis tekintélyi jellegű kijelentései (például: „A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért”), de a szinoptikus evangéliumokban nem találkozunk Jézusnak olyan megnyilatkozásaiival, amelyek közvetlenül vagy közvetve azt kívánnák, hogy bármit is elhiggyünk neki, *csak azért*, mert ő mondja. Viszont számtalanszor lehetünk tanúi annak, hogy megindokolja, érvekkel támasztja alá kijelentéseit, erkölcsi követelményeit vagy Isten jóságára vonatkozó meggyőződését, illetve a maga „lelkipásztori gyakorlatát”, nevezetesen azt, hogy egy asztalhoz ül a lenézett és a társadalomból kitaszított bűnösökkel, azaz közösséget vállal velük. Lássunk ezekre egy-egy példát!

A zsidóságban komoly *elvi* és gyakorlati problémák sorát tartalmazta a rituális tisztaság kérdésköre. Jézus világos logikával magyarázta meg értetlenkedő tanítványainak például azt, hogy semmilyen étel, az ún. tisztátalanok sem tehetik Isten szemében „tisztátalanná”, azaz értéktelenné az embert „*Ti is ennyire értetlenek vagytok? Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül? Viszont ami kijön az emberből, az teszi tisztátalanná az embert; ugyanis belülről, az ember szívéből jönnek elő a gonosz gondolatok, és ezek valóban tisztátalanná teszik az embert.*”

Jézus rendszeresen megindokolta *erkölcsi* követelményeit is, ami nagyon is érthető, ha arra gondolunk, hogy ezek a követelmények messze felülmúlják a bevett, „hétköznapi” erkölcsiséget”, az ún. tisztességetikát, és nem kisebb mércét állítanak, mint magának Istennek az erkölcsiségét: „Váljatok olyan irgalmassá, mint amilyen irgalmas a ti Atyátok!” Ennek az erkölcsnek legkiemelkedőbb megnyilvánulása az ellenségszeretet, amit Jézus így indokolt meg: „*Ha csak azokat szeretitek, akik szeretnek titeket, miféle jószág lakik bennetek? Hiszen a bűnösök is szeretik azokat, akik szeretik őket! És ha csak azokkal tesztek jót, akik jót tesznek veletek, miféle jószág lakik bennetek? Hiszen a bűnösök is ugyanezt teszik! És ha csak azoknak adtok kölcsön pénzt, akiktől reméletek, hogy meg is kapjátok, miféle jószág lakik bennetek? A bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy*

ugyanannyit kapjanak vissza. Inkább az ellenségeiteket szeresétek...”

Isten jóságáról elsősorban érzékletes képekkel/hasonlatokkal akarta meggyőzni hallgatóit, mégpedig sajátos „érvelési technikával”, a kisebbről a nagyobbra következtetés (*a minore ad majus*) módszerével. Például a megélhetést illetően azt mondta: „Nézzétek meg az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrökbe sem gyűjtenek, mennyei Atyátok mégis táplálja őket. Nem értek-e ti sokkal többet náluk? ... Figyeljétek meg a mező liliomait, hogyan növekednek! Nem fáradoznak, és nem is fonnak! De azt mondom nektek: Salamon minden pompájában sem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ám ha Isten ilyen előkelően öltözteti a fűvet, amely ma a mezőn áll, holnap meg kemencébe vetik, nem sokkal inkább titeket, csekély bizalmúak?” (Ahhoz, hogy meggyőzőnek érezhessük ezt az érvelést, természetesen figyelembe kell vennünk – egyebek mellett! – azt, hogy a madarak is utánajárnak táplálékuknak, és a liliomok is elvégzik a fotoszintézist...)

Óvodás korú gyerekek számára is könnyen megválaszolható kérdéssel védte meg Jézus azt az eljárását, hogy szombati napokon is gyógyított (ha valaki szándékosan megszegte a szombat törvényét, rabbinikus felfogás szerint megkövezéssel ki kellett végezni...): „Isten részéről megengedett dolog-e szombaton jót tenni vagy rosszat tenni, életet megmenteni vagy megölni?” Aztán hasonló érveléssel szembesítette ellenfeleit a maguk gyakorlatával: „Ki az közületek, aki szombat napján is azonnal ki nem húzza a fiát, vagy akár csak az ökrét, ha az kútba esik?”

...a szabadon gondolkodó

Ámbár azt is lehetne mondani, hogy a bátran gondolkodó Jézus. Ugyanis enyhén szólva meghökkenítő, hogy pozitív mondanivalóját viszonylag gyakran szemlélteti negatív, sőt kifejezetten erőszakos képekkel/példákkal. Elevenítsünk föl néhány esetet ezek közül! Mivel semmilyen logikai összefüggés nincs az egyes esetek között, az egyszerűség kedvéért a finomabb képektől/példáktól haladunk a durvábbak felé.

Egyszer Jézus felszólított valakit, hogy kövesse őt, ám az illető ezt mondta: „Uram, engedd meg, hogy előbb elmenjek, és

eltemessem apámat!” Ő azonban azt felelte neki: „Hagyd a halottakra, hogy eltemessék halottaikat! Te pedig menj el, és hirdesd mindenütt Isten országát!”

Irreális az a szokványos feltételezés, hogy az illető apja holtan feküdt, és Jézus nem engedte meg neki, hogy megvárja a temetést. Sokkal inkább az áll a háttérben, hogy ez a tanítvány-jelölt meg akarta várni apja – ki tudja, mikor – bekövetkező halálát, hogy ne maradjon majd le az örökségről... Persze Jézus válasza így is igen kemény, de pozitív üzenete világos: „Csak a *szellemileg halottak* [= a szeretet ügye szempontjából halottak] számára fontos az örökség, csak ők várnak arra, hogy hozzájussanak, ezt hagyj meg nekik! Te ne késlekedj, hanem menj, és hirdesd az [igazi] életet!”

*

Igencsak merész Jézusnak ez a sokszor értetlenséggel fogadott felszólítása: „Ha csapdába ejt a lábadd, vágd le! Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábadd birtokában a holtak gödrébe vetnek.”

Brutális öncsonkítás! – gondolják sokan, pedig szó sincs róla. A kép tömör és ironiával fűszerezett („mindkét lábadd birtokában a holtak gödrébe...”), háttere pedig az, hogy a korabeli felfogás szerint ha a róka csapdába esik, inkább lerágja beszorult mancsát, semmint hogy bevárja a vadászt, és az agyonverje. Azaz egy tagot feláldozni az életért: okossággal párosult élni akarás. A mondanivaló tehát: *Ahogy* viselkedned kell, ha a lábadd csapdába esik, *úgy* viselkedj, ha...!

Ez az általános életbölcesség persze csak azáltal válik *jézusi* útmutatássá, hogy szerinte Isten országa az a legfőbb jó, aminek a kedvéért az embernek még „a lábát is le kell vágnia”, vagyis *ezért* érdemes, illetve „kell” is minden egyebet föláldoznia.

Jézus útmutatásából azonban az is következik, hogy – képletesen szólva – értelmetlen lenne szükség nélkül levágni a lábunkat az életben maradás érdekében. Magyarán: értelmetlen az élet javait *önmagukban véve* megvetni, vagy *szükség nélkül* lemondani róluk. Vidáman enni-inni, hitelesen jézusi magatartás; ha azonban vannak éhezők, *akkor* meg kell osztanunk kenyérünket. Családban élni természetes és jó; ha azonban a csa-

ládi kötelékek az Isten országa melletti elkötelezettség akadályaiává válnak, *akkor* el kell szakítanunk őket.

*

Első hallásra rettenetesnek tűnik Jézusnak az a kijelentése, hogy *„ha valaki csak egyet is eltántorít Isten útjától ezek közül a kicsik közül, akik bíznak Istenben, jobb lenne neki, ha malomkövet kötnének a nyakába, és a tengerbe vetnék”*, és szokványos értelmezésében, vagyis hogy az ilyen félrevezetőknek „örök kárhozát” a sorsuk, nincs is semmi pozitív.

Természetesen értelmetlen és jézusiatlan is ez a szokványos értelmezés, hiszen az az Isten, akinek Jézus a követségében járt, *mindenkit* meg akar menteni, a végleges megfulladás gondolata viszont kizárja a reménynek még a csíráját is. Jézus *példaadása* egyértelművé teszi a helyes értelmezést: Péter egy alkalommal különösen veszélyes „csapda, botránykő”, azaz félrevezető volt számára, de sem a tenger fenekére, sem a pokol mélyére nem küldte őt, hanem oda, ahol a helye volt, vagy legalábbis kellett volna lennie, azaz maga mögé, hogy kövesse a példáját.

A nyakba kötött malomkő képével Jézus valójában azt *szemlélteti* a „bölcsek és okosak” számára, *mekkora* rosszat követnek el az Istenben bízó „kicsik” ellen azzal, ha Istennel szembeni saját bizalmatlanságukkal amazokat is ráviszik ennek a bizalmatlanságnak a tévútjára.

*

„Egy ember szőlőskertet ültetett, körülvette sövénykerítéssel, szőlőprést ásott a földbe, őrtornyot épített, majd bérbe adta parasztoknak, és külföldre utazott. A megfelelő időben elküldött egy szolgát a parasztokhoz, hogy megkapja a parasztoktól a szőlőskert terméséből neki járó részt. Azok megfogták, megverték és üres kézzel küldték el. Ismét küldött hozzájuk másik szolgát: ezt meg fejbe verték és meggyalázták. Újabbat küldött: ezt megölték. Majd sok másikat küldött, ezek közül egyeseket megverték, másokat megöltek. Még egyetlen valakije volt, egy szeretett fia: őt küldte el legvégül hozzájuk, mondván magában: »A fiamat tiszteltemben fogják tartani!« ”

Meggyalázás, ütlegetés, fejbeverés, gyilkosságok – mondhatnánk: vér, vér és vér Jézus egyik legismertebb példabeszédében: a gonosz szőlőmunkások sorra elbánnak a gazda küldöt-

teivel, akik szeretnék begyűjteni a termésből a gazdának járó részt. És mégis: ez a példabeszéd egyike azoknak, amelyek egészen különleges módon hangsúlyozzák Isten jóságát, irgalmasságát és türelmét (mint például a tékozló fiúról szóló példabeszéd is). Elmondásával Jézus azt akarta elérni, hogy hallgatói megfontolják: Az, hogy Izrael annyiszor elvetette a prófétákat, „nem szegte Isten kedvét”, hanem ismételten újabbakat küldött, és most őbenne, az egyszerű galileai vándorprédikátorban az ő „szeretett fiát” küldte el, remélve, hogy fölismerik majd benne „legvégső” esélyüket, és hallgatnak rá.

*

Izgalmas és tanulságos az a „negatív kép – pozitív mondanivaló” szerkezet, amelyben Jézus az eddigieknél is vadabb képet alkalmaz, s amelyet a kánonon kívüli Tamás-evangéliumban olvashatunk: *„Az Atya országával úgy vagyunk, mint azzal emberrel, aki meg akart ölni egy nagy urat. Otthon kihúzta a kardját hüvelyéből, és átszúrta a falat, hogy megtudja, elég erős-e a karja. Azután megölte a nagy urat.”*

Egyfelől minden további nélkül érthető, miért nem vették be ezt a példabeszédet a szinoptikus evangéliumokba. Másfelől viszont alig képzelhető el, hogy ezt a példabeszédet az ősegyház alkotta volna meg. A mondás merészsége csak magának Jézusnak tulajdonítható, aki nem riadt vissza attól, hogy enyhén szólva kétes morális alakokat tegyen meg példabeszédei tárgyává (amilyen a „hamis sáfár” is volt).

Ami a pozitív mondanivalót illeti, végül is nem olyan nagyon nehéz fölfedezni, ha tudjuk, hogy itt is Jézus sajátos „érvelési technikájával”, a kisebbről a nagyobbra következtetés módszerével van dolgunk. Azaz: „Ha már egy merénylő sem vág bele a dologba anélkül, hogy meg ne győződött volna arról, elég erős lesz-e a karja, akkor elképzelhetetlen, hogy Isten elindította volna világ- és emberteremtő művét anélkül, hogy képes lenne véghez vinni! Bármilyen kicsinek és szerénynek tűnjék is a kezdet, és bármilyen nagynak az ellenhatalom: Isten keresztülvizsi, amit elkezdett.”

*

Végiggondolva mindezeket, megdöbbenve állapíthatjuk meg, hogy a feltétlen és korlátlan szeretetet, s ezen belül totális *erőszakmentességet* hirdető, szelíd Jézus sokszor nem habozott *erőszakos képekkel* szemléltetni mondanivalóját. Erre mondom azt: Micsoda szabadság!...

...az, aki komoly elvárásokat támaszt

Itt nem a Jézus által megfogalmazott „egyetemes” erkölcsi követelményekről, erkölcsi „törvényekről”, „parancsokról” vagy „intelmekről” lesz szó, hanem *a szó hétköznapi értelmében* vett elvárásokról: olyan magatartások elvárásáról, amelyeket Jézus az adott helyzetben „magától értetődően feltételezett”, vagy „joggal kívánhatott volna meg” környezetének egyik-másik tagjától, csoportjától vagy egészétől – és ha nem ilyen magatartást tapasztalt, akkor ezt többnyire kifejezésre juttatta, sőt határozottan számon kérte! Konkrétan az alábbiakat várta el:

Logikus gondolkodás – Talán meglepőnek tűnik, de kétségtelen tény: az esetek majdnem kétharmadában valamilyen formában a logikus gondolkodást várta el partnereitől: egyes emberektől, tanítványaitól, szellemi (vallási) ellenfeleitől és a „tömegtől”, vagyis az átlagembertől egyaránt.

A legkeményebb hangon *tanítványaitól* kérte számon a logikus gondolkodást, illetve annak eredményeként a megértést: Amikor azok arról vitatkoztak, hogy elfelejtettek kenyeret vinni magukkal (és hogy akkor most mi legyen a kevés meglévővel), szinte rájuk támadt: „*Még mindig nem fogjátok föl, és nem is értitek?*”, tudniillik azt, hogy ilyenkor nem vitázni kell, hanem osztozni a meglévőn.

Szellemi/vallási *ellenfeleivel* finomabb hangon beszélt, de nem kevésbé határozottan: Miután kiutasította a jeruzsálemi templomból a kereskedőket és a vásárlókat, odamentek hozzá a főpapok, az írástudók és a vének, és megkérdezték: „Milyen hatalommal teszed ezeket? Vagy ki adta meg neked a hatalmat, hogy ezeket tedd?” Mire ezt mondta nekik: „...*Nevezetek meg egyetlen ésszerű indokot, és ... akkor megmondom majd nektek...*”

A *tömegtől* is elvárta, hogy logikusan szemlélve a dolgokat, megértsék, miről van szó: Egy alkalommal így szólt: „*Amikor*

látjátok, hogy felhő támad nyugatról, rögtön azt mondjátok: »Esző jön!«, és úgy is történik. És amikor látjátok, hogy déli szél fúj, azt mondjátok: »Tikkasztó hőség lesz!«, és úgy történik. Ti színészek! A föld és az ég arculatának megítéléséhez értetek. Hát ennek a kedvező időnek a megítéléséhez hogy-hogy nem értetek?» Magyarán: „Csak arra lenne szükség, hogy használjátok józan paraszti eszeteket, amellyel kiválóan meg tudjátok ítélni az időjárási fejleményeket. Ti azonban tettetitek magatokat, mint a színészek: Úgy tesztek, mintha nem lennétek képesek meglátni, hogy általam karnyújtásnyi közelségbe került hozzátok Isten országa!”

Különös hangsúllyal kell megemlítenünk azokat az eseteket, amelyekben a teológia területén kérte számon a tárgyszerű, logikus gondolkodást, többnyire természetesen az „írástudóktól”, azaz a kor teológusaitól, de másoktól is. – Amikor Jézus közölte a hozzá vitt bénával, hogy Isten feltétel nélkül megbocsátja bűneit (tehát bénaságának nincs köze azokhoz), akkor az ott ülő írástudók azt fontolgatták: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza!” Erre Jézus nekik támadt: „*Miért fontolgatjátok ezeket szívetekben? Mi könnyebb? Azt mondani a bénának: »Isten megbocsátja bűneidet!«, vagy azt mondani: »Állj fel, fogd hordágyadat, és járkálj!«?*” Vagyis: Milyen céllal teologizáltok? Valóban az a célotok, hogy „Isten megdicsőüljön”, azaz tiszteljék és szeressék őt az emberek, vagy az, hogy a „bűnösök” verést kapjanak? Jézus ironikus kérdései mögött az áll: Ha becsületesen használnátok az eszeteket, akkor tudhatnátok, és el is ismernétek, hogy egyformán könnyű *mondani* az egyiket is, meg a másikat is – de ti még ezt a semmi fáradságot nem igénylő segítséget sem akarjátok megadni a bénának, hanem azt akarjátok, hogy „érvényesüljön Isten igazságossága”: maradjon beteg, „elnyerve bűnei méltó büntetését”.

Helyes cselekvés – Amikor a Genezáreti-tavi viharban a kétségbeesett tanítványok fölrázták a szendergő Jézust, ő érdekes módon nemcsak az Isten iránti bizalmat kérte számon rajtuk, hanem a „normál” hétköznapi bátorságot is elvárta volna tőlük, legalábbis erre utal első kérdése: „*Miért vagytok ennyire gyávák?*”

Amikor a tanítványok elfelejtettek elég kenyeret vinni magukkal, és ebből vita támadt közöttük, Jézus többek között ezt kérdezte tőlük, nem csekély méltatlankodással: „*Nem emlékeztek, hogy amikor az öt kenyeret megtörtem az ötször sok embernek, hány tele hordeszköznyi kenyérdarabot vettetek át?*” Azt mondták neki: „Tizenkettőt.” „*És amikor hét kenyeret törtem meg a négyszer sok embernek, hány tele fonott kosárnyi kenyérdarabot vettetek át?*” Azt mondták: „Hetet.” Erre így szólt hozzájuk: „*Még mindig nem értitek?*” Vagyis elvárta volna, hogy tanuljanak a tapasztalatokból: szükséghelyzetben osztozni kell.

Az aktuális helyes cselekvést illetően kiemelkedő jelentőségű, mert háromszor is előfordul, hogy Jézus elvárta volna, tanítványai ne veszekedjenek: Az egyik éppen az imént említett helyzet volt, ahogyan ez kiténik Jézus ekkor elhangzott négy (!) kérdése közül az elsőből: „*Miért vitatkoztok azon, hogy nincs kenyereitek?*” – A másik két eset a tanítványok vissza-visszatérő rangvitájával függ össze, mert szinte folyton az izgatta őket, melyikük a nagyobb, és ennek megfelelően olykor rámenősen is a remélt első helyekre törtek. Ez történt egy alkalommal Kafarnaumba tartva is, ezért amikor hazaértek, Jézus feddően megkérdezte tőlük: „*Miért vitatkoztatok az úton?*” De még az utolsó vacsorán is versengés is támad köztük amiatt, vajon melyikük számít a legnagyobbnak, s ez arra indítja Jézust, hogy felháborodottan, ironikus kérdések zuhatagával kérje számon tőlük azt, aminek már réges-rég magától értetődőnek kellene lennie: „*Végtére is ki a nagyobb? Aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Hát nem az, aki az asztalnál ül? Én azonban olyan vagyok közöttetek, mint aki felszolgál. Ti viszont?...*”

Istenbe vetett bizalom – Amikor a „színeváltozás” hegyéről visszatérve egy apa azzal a kéréssel fordul hozzá, hogy gyógyítsa meg epilepsziás fiát, mert tanítványai nem voltak képesek erre, Jézus kifakad: „*Ó, ti Istenbe vetett bizalom nélküli nemzedék vagytok! Hát meddig legyek még veletek? Hát meddig viseljelek el titeket?*” – Lehetséges, hogy ez az írástudókra, a tömegre, tanítványaira és az apára egyaránt vonatkoztatható. Mindenesetre aztán Jézus rámutat arra, hogy „*minden lehetséges annak, aki bízik Istenben*”, vagyis: Nem különleges képességről, az emberi erőről van szó, hanem kizárólag az Istenbe (a tulajdon-

képpen gyógyítóba) vetett bizalomról: aki feltétel nélkül rábízta magát, és ezzel eltakarítja az útból a lelki akadályokat, például a kételkedést, a félelmet, a görcsös erőlködést stb., az lehetővé teszi, hogy a Teremtő életereje kifejtse benne gyógyító hatását.

...kritikus személyiség

A legbősegebben a farizeusok, írástudók, papok részesültek Jézus „kritikus” énjéből – tehát azok az emberek, akik magukat igaznak tartották, másokat lenéztek, és a hibát mindig másokban keresték és találták meg; a példák tömege közismert, fölösleges idézni őket.

Szülőfalujában, ahol nem fogadták el őt („Honnan vette mindezt? Ki adott ennek ekkora bölcsességet? Nem az ács fia ez? Nem... ezek a testvérei?”), kijelentette: „Sehol sincs a prófétaának kevesebb becsülete, mint saját hazájában és családjában.”

Rokonairól, akik nem értik őt, működését károsnak tartják, s ezért „haza akarják zsuppolni”, így beszél: „Ki az én anyám, és kik az én testvéreim? Aki teljesíti mennyei Atyám akaratát, az az én testvérem, nővérem és anyám.”

A népnek, amelyen megesett a szíve, amelyért annyit fáradozott, amelyért mindent kockára tett (egy béna kézért az egész életét...), egy gyógyítási kérelem kapcsán ezt vágja oda: „Hitetlen és romlott nemzedék! Meddig kell még veletek maradnom? Meddig tűrjelek titeket?”

A gazdagokra vonatkozó sok-sok eset közül csak a gazdag ifjú példája álljon itt szemléltetésül. Amikor az megkérdezi: „Jó Mester, mit kell tennem...?”, Jézus erélyesen „igazítja el”: „Miért mondasz engem jónak?... Ismered a parancsokat... Valami még hiányzik neked...”.

Hasonlóan kemény útmutatásban részesíti Keresztelő Jánost is, amikor az érdeklődik, ő-e Isten igazi küldötte, vagy tovább váraкоzzanak-e: „Mondjátok meg neki: Vakok látnak, sánták járnak... [„Kedves János! Ha lenne szemed, nem kérdeznél ilyen butaságokat!”] Boldog, aki nem botránkozik meg bennem [mint te]!”

Az általa meggyógyított betegekkal sem bánik kesztyűs kézzel: Amikor a tíz leprás meggyógyítása után csak egy megy

vissza köszönetet mondani, méltatlankodva fakad ki: „Nemde tízen gyógyultak meg? Nem akadt más, aki visszajött volna, hogy hálát adjon Istennek, csak ez az idegen?”

Tanítványjelöltjeit nem éppen megnyerő módon előre inti: „A rókának is van odúja, de az emberfiának nincs hová lehajtania a fejét... Hagyd a holtakra, hadd temessék el halottaikat... Aki kezét az eke szarvára teszi, de hátratekint, nem alkalmas Isten országára.”

Tanítványait számtalanszor „helyretette”, már láttunk jó néhány esetet.

Barátait sem igen kíméli. A körülötte sürgölődő, és nővére nem-sürgölődése miatt méltatlankodó Mártának azt mondja: „Márta, Márta, sok minden aggaszt és nyugtalanít téged. Pedig csak egy a szükségés!”

A hatalomgyakorlók és kiszolgálóik is magatartásuk súlyának megfelelően kapják meg a magukét. Amikor értesítik arról, hogy Heródes meg akarja öletni, így üzen: „Mondjátok meg annak a rókának: Gyógyítok ma és holnap, csak harmadnapra leszek készen...” Amikor Pilátus azzal kérkedik, hogy hatalma van őt keresztre juttatni vagy fölmenteni, szinte egy kézmozdulattal intézi el: „Semmi hatalmad nem lenne, ha fölülről nem adatott volna [ti. „az emberi szabadságod, amellyel tehetsz, amit akarsz”, nem pedig a gyilkolás hatalma].” Amikor kihallgatása során „illetlen beszéde” miatt az egyik smasszer szájon vágja, nem hagyja szó nélkül: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem!?”

...a nagy valláskritikus

Jézus egyfelől alkalmazkodott népe vallásához-vallásosságához, másfelől azonban gondtalanul bírálta, sőt felülbírálta azt, olyannyira, hogy nem túlzás azt állítani: *szinte minden szava és tette* kritikája annak a vallásnak, amelyben felnőtt. Állításmat olyan hatalmas anyag támasztja alá, hogy külön könyvben kellene tárgyalni, ezért csak utalásszerűen mutatom be a három legfontosabb területen.

Az öröklött istenkép kritikája – Jézus egész valláskritikájában ez a leggyakrabban előforduló mozzanat, amely több változatban jelenik meg:

Az Ószövetség önközpontú, önmaga tiszteletét feltétel nélkül megkövetelő, önmaga dicsőítését elváró Istenével Jézus az emberért lévő Istent állítja szembe: „A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért.”

Ennek az emberrel törődő, az emberről gondoskodó, „csak jó” Istennek az egyetemes szeretete sajátosan mutatkozik meg abban, hogy nem személyválogató, hanem szeretete magától értetődően és feltétel nélkül kiterjed a „bűnösökre” is, amint ezt látványosan szemlélteti például Máté meghívása a szűkebb tanítványi körbe és Zakeus meglátogatása.

Eltörli az Isten igazságosságáról alkotott elképzelést, amely a legegyszerűbb megfogalmazásban így hangzik: Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti. Jézus szerint viszont Isten olyan, aki „fölkelti napját gonoszokra és jókra, esőt küld igazaknak és bűnösöknek”. Am ez nem jelenti azt, hogy Isten igazságtalan lenne, csupán azt, hogy Isten mérhetetlenül *több, mint igazságos*: feltétel és korlátozás nélkül, egyetemesen szeret.

Noha Jézus korlátozás nélkül képviselte, hogy Isten nem személyválogató, ezen belül maradva azonban óriási hangsúly-áthelyezést hajtott végre. Az ószövetségi felfogásban ugyanis Isten elsősorban a gazdagok és a hatalmasok Istene: a gazdagság és a társadalmi nagyság Isten áldása, az ő tetszésének jele. Jézus a feje tetejére állította ezt az értékrendet, az ő szemében Isten elsősorban a szegények és a „kicsik”, azaz a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedők Istene.

Bibliakritika – Jézusra nem volt különösebben jellemző, hogy az ószövetségi Szentíráshoz hivatkozott vagy azzal érvelt volna, mégis van három nagyon fontos és tanulságos eset.

Az egyikben – a „názáreti székfoglaló” alkalmával, saját küldetését értelmezve – Jézus kihagyott egy félmondatot az általa idézett Izajás-szövegből: a „kihirdessem az Úr kedves esztendejét” után már nem olvasta föl, hogy „és Istenünk boszszújának napját”.

A másokban – a gazdag ifjúval beszélgetve – Jézus betoldott egy félmondatot az általa idézett Tízparancsolatba, ugyanis annak egyik szövege sem tartalmazza a „Ne rabolj!” felszólítást, amellyel Jézus feltehetően Mózes ötödik könyvére utalt, s akkor

ez azt jelenti: „a munkásnak kijáró bér meg nem adásával ne rabold ki őt”, vagyis a kizsákmányolást tiltja.

A harmadik esetet tarthatjuk a legsúlyosabbnak, ekkor ugyanis – a válás lehetőségéről vitázva a farizeusokkal – a Tóra egyik kijelentésével szembeállította annak másik kijelentését, nevezetesen: a válást megengedő részt emberi találmánynak minősítette, a válást ellenző részt viszont Isten akaratának.

Mindhárom példa Jézus szabad, sőt kritikus bibliakezeléséről tanúskodik, amelynek súlyát akkor értjük meg igazán, ha felidézzük az egykori rabbik felfogását: „Nem lesz része a jövőben annak, aki azt mondja: »Az egész Tóra Istentől van, ennek a versnek a kivételével, amelyet nem Isten mondott, hanem Mózes.« Az ilyenre vonatkozik: »Megvetette Jahve szavát«.”

Kultuskritika – A zsidó gyakorlati vallásosság három fő területének a jótékonykodás, az imádkozás és a böjtölés számított. A Máté-evangéliumban ezek egyik közös sajátosságának kritikájával találkozunk: mind a három megnyilvánulást fenyegeti az a veszély, hogy a vallásos ember azért gyakorolja őket, *hogy az emberek megbámulják* érte, elnyerje a többiek tetszését.

Súlyosan bírálja Jézus a farizeusok tizedfizetését is: „Jaj nektek, mert tizedet adtok ugyan mentából, kaporból és minden zöldségféléből, viszont kikerülitek Isten ítéletét [= azt, hogy Isten szerint mi a helyes] és szeretetét.”

Még keményebb szavakkal ostromozza ezt a magatartást Jézus a korbán [fogadalmi adomány] gyakorlatáról szólva, mondván: „Így helyezitek hatályon kívül Isten szavát hagyományotok révén, amelyet ti magatok tettetek hagyománnyá.”

Ami a kultikus tisztasági előírásokat illeti, Jézus „hiábavaló istentiszteletnek” nevezte ezek megtartását, és a korbánnal kapcsolatban is elhangzott kritikáját így fogalmazta meg: „Isten akaratát figyelmen kívül hagyjátok, és [helyette] emberek hagyományához ragaszkodtok”; de azt is megmondta, hogy e hamis tisztaság helyett hogyan lehet eljutni az igazi tisztaságra: „Adjátok oda a tálban lévőket adományként [a rászorulóknak], és íme, [rögtön] minden tiszta lesz számotokra.”

A kultusznak, az „istentiszteletnek” alighanem minden vallásban az áldozatbemutató a „csúcsa”, a legfontosabb meg-

nyilvánulása. Kultuskritikájában Jézus ez ellen intézte a legkeményebb támadást, leglátványosabban azzal a *jelképes próféta cselekedetével*, amelyet „a templom megtisztításának” szokás nevezni, és amelynek az az értelme, hogy nem „megtisztítani”, hanem *megszüntetni* akarta az áldozati állatokkal folytatott kereskedést (és a részben ennek a szolgálatában álló pénzváltást). Csakhogy áldozati állatok (vagy más „áldozati adományok”) nélkül nincs kultikus áldozat, így hát ez azt jelenti, hogy *magukat a kultikus áldozatokat* akarta megszüntetni, mert azok egyfajta cserekereskedelmet jelentenek az ember és Isten között – Isten országában, a szeretet rendjében viszont nincs helye ilyesminek.

Érdemes tudatosítanunk Jézus sokszoros kultuskritikájának *vissza-visszatérő jellegzetességét*, amelynek két összetevője van: a) Az általa bírált vallásosság/vallásgyakorlás mindig közvetlenül *Istenre* irányul: imádság, áldozatbemutatás stb., ehelyett a helyes *emberi* kapcsolatokat kéri számon: a megbocsátást, az irgalmasság gyakorlását és a rászorulókat megsegítését. – b) A „helyes emberi kapcsolatokat” az esetek túlnyomó többségében *az anyagi javakkal, a pénzzel* függenek össze: tized fizetése helyett az Isten mércéje szerinti szeretetet kell gyakorolni, a templomnak nyújtott fogadalmi adomány (korbán) helyett az idős szülőket kell támogatni, áldozatbemutatás helyett az irgalmasságot kell gyakorolni...

...az, aki keményen tilt, ha jónak látja

Jézus nemcsak elvárásokat támasztott és nemcsak kritizált, hanem ha szükségesnek látta, akkor konkrét, kemény tiltásokat is megfogalmazott. Lássuk a legjellegzetesebbeket:

A csodapropaganda tiltása – Egy-egy sikeres gyógyítása után Jézus keményen megtiltotta, hogy elterjessék a gyógyulás hírét: Jairus lányának meggyógyítása után „*erősen elrendelte*, hogy ezt senki se tudja meg...” Máskor „*megparancsolta* nekik, hogy senkinek se mondják el” a süketnéma gyógyulását... A Máté-evangéliumban szereplő két vakkal kapcsolatban pedig azt olvassuk, hogy „*rájuk ripakodott*”, és így szólt: „Vigyázzatok, hogy senki meg ne tudja!”

Kiutasítások – Amikor Péterrel, Jakabbal és Jánossal együtt Jézus megérkezett Jairus házába, és észrevette a zajos tolongást, a sírókat és hangosan kiáltozókat, bement, és azt mondta nekik: „Miért zajongtok és sírtok? A gyermek nem halt meg, hanem alszik.” Erre kinevettek. „Ő azonban mindenkit kiutasított, csak a gyermek apját, anyját és a vele lévőket vette magához, és bement oda, ahol a gyermek volt...” – Még látványosabb és botrányosabb volt ez a fajta kiutasítás „a jeruzsálemi templom megtisztításának” híres-hírhedt történetében. Noha a János-evangélium közismert „korbácsos” jelenete meglehetősen problematikus, a három szinoptikus evangélium egybehangzóan tanúskodik arról, hogy Jézus „bement a templomba, elkezdte kiutasítani azokat, akik eladtak és akik vásároltak a templomban”.

A tanítványok letiltása – A tizenkét tanítványból álló kis kör önmagában több tiltásban részesült Jézus részéről, mint mindenki más együttvéve. Nézzünk meg néhány példát:

Amikor Jézus megkérdezte tanítványait, hogy kinek tartják őt, Péter azt felelte: „Te vagy a Messiás.” Erre keményen rájuk szólt, hogy senkinek se beszéljenek öröla. A tanítványoknak ugyanis nem Jézus személyét kell igehirdetésük középpontjába állítaniuk, hanem Jézusnak Istenről és az ő országáról szóló üzenetét, és azt tetteikkel is hitelesíteniük kell

Az első „kenyérzaparítás” leírása után Márknál ezt olvasuk: „Ezután azonnal arra kényszerítette tanítványait, hogy szálljanak be a hajóba, és előtte menjenek át a túlsó partra, Betsaida felé, amíg ő maga elbocsátja a tömeget.”

Egy alkalommal János apostol így szólt Jézushoz: „Rabbi, láttunk valakit, aki rád hivatkozva üz ki démonokat, de nem követ minket, igyekeztünk tehát útját állni tevékenységének, mert nem követ minket.” Jézus azonban határozottan megtiltotta tanítványai „útonállását”: „Ne álljátok útját, mert aki nincs ellenünk, az értünk van.”

Ugyanilyen rendreutasításban és tiltásban részesültek tanítványok, amikor egy szintén a társadalmi ranglétra alján álló személyt akartak visszatartani Jézustól: azt az asszonyt, aki drága nárduszolajat öntött Jézus fejére. Tettét a Jézus iránti hála

és rajongás mozgatta, de a tanítványok ráripakodtak, Jézus viszont azt mondta: „Hagyjátok békén!”

A legkeményebb hangvételű tiltásban Péter apostol részesült. Amikor ugyanis Jézus arra kezdte oktatni tanítványait, hogy majd szenvednie kell, és a kivégzés lehetőségével is számolnia kell, Péter magához vonta őt, és kezdett keményen beszélni vele. Ő azonban megfordult, ránézett tanítványaira, keményen rászólt Péterre, és azt mondta: „Menj innen mögém, sátán!”

A „tiltó Jézus” alighanem legindulatosabb megnyilvánulásával az „utolsó vacsorán” találkozunk. Feltehetően az áll a háttérben, hogy a veszélyhelyzetben elfogyott a tanítványok Istenbe vetett bizalma, és elkezdhettek így gondolkodni: „Most már nekünk kell gondoskodnunk magunkról! Most mindegyikünknek pénzre lesz szüksége, meg útravalóra, és mindenekelőtt fegyverre, hogy megvédhessük magunkat. Egy kardra nagyobb szükség lesz, mint egy köpenyre!” Jézus meghallhatta ezt, vagy tudomást szerezhetett erről, ezért megkérdezte őket: „Amikor elküldtelek titeket erszény és tarisznya nélkül, volt-e hiányotok valamiben?” Ők pedig azt mondták: „Semmiben!” Erre súlyos iróniával így szólt hozzájuk: „Most viszont, akinek van erszénye, vegye elő?? Hasonlóképpen a tarisznyát is?? És akinek nincs kardja, adja el felsőruháját, és vásároljon??” ... Ők pedig azt mondták: „Uram, nézd, van itt két kard!” Ő pedig azt mondta nekik: „Elég!”

...az, aki sokszor dühös

Az iménti eseten kívül még számos olyannal találkozunk, amelyben Jézus türelmetlenkedett, sőt teljesen elfogyott a türelme, bosszús lett, feldúlt volt, mérges volt, zaklatottan reagált, indulatosan beszélt vagy cselekedett...

Amikor hirtelen heves viharba kerülnek a Genezáreti-tavon, a kétségbeesett tanítványok fölrázzák a hajó hátsó részében nyugodtan szendergő Jézust, és szemére vetik: „Rabbi, nem törődöl azzal, hogy elveszünk?” Jézus reakciója enyhén szólva meglepő. Nem nehéz kihallani a kérdéseiben megbújó bosszúságot: „Miért vagytok ennyire gyávák? Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?”

A Jeruzsálemben tartó úton Jézus a szamaritánusok egyik falujában akart szállást venni tanítványaival, de a zsidókkal ellenséges viszonyban álló szamaritánusok nem fogadták be őket. Jakab és János, a „Mennydörgés fiai” ekkor ezzel a kérdéssel fordultak Jézushoz: „Uram, akarod-e, hogy azt mondjuk: »Tűz szálljon le az égből, és pusztítsa el őket!«, ahogyan Illés is tette?” Erre Jézus keményen rájuk szólt, és ezt mondta: „Nem tudjátok, miféle szellem hatása alatt álltok! Az emberfia ugyanis nem azért jött, hogy elpusztítsa az emberek életét, hanem hogy megmentse azt.”

Amikor gyerekek – feltehetően a társadalmi ranglétra alját, a kisembereket jelképező „utcagyerekek”! – mentek Jézushoz, a tanítványok el akarták hárítani „tolakodásukat”, ezért „keményen rájuk szóltak”. Amikor azonban Jézus észrevette ezt, „bosszús lett”, és keményen rájuk szólva azt mondta nekik: „...*Ne álljátok útjukat, mert az ilyenek számára van itt Isten országa!*”

Egyszer valaki megszólította Jézust: „Mester, mondd meg a testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökséget!” Amint megszólítása mutatja („Mester!”), a kérelmező hiteles tanítót lát Jézusban, ezért tőle kér döntést. Jézus azonban meglepő módon annyira türelmetlenné válik, hogy bele sem bocsátkozik a témába, nem érdeklődik a konkrétumok iránt, még csak elvi eligazítást sem nyújt, hanem méltatlankodva szinte rátámad az illetőre: „*Ember, ki tett engem bíróvá köztetek?*”, és alighanem egyszerűen faképnél hagyja (amint megtette a farizeusokkal, amikor azok az égből való csodajeleket követeltek tőle).

A kánai menyegző történetében azt olvassuk, hogy amikor Jézus anyja észrevette, fogytán a bor, szólt Jézusnak: „Nincs már boruk!” Sok fordítás nagyon finoman adja vissza Jézus reagálását, például így: „Asszony, a mi gondunk ez?” Az eredeti kifejezés azonban sokkal keményebb: „Asszony, mi dolgom veled?”, sőt talán még inkább: „Asszony, mi közöm hozzád?” Magyarul: „Ne szólj bele abba, hogy mikor mit teszek!” (Az „Asszony!” megszólítás önmagában véve nem számított tiszteletlenségnek.)

Amikor a farizeusok egy alkalommal figyelték Jézust, szombati napon vajon meggyógyítja-e a béna kezű embert,

hogy aztán vádat emelhessenek ellene, Jézus megkérdezte tőlük: „Megengedett dolog-e szombaton jót vagy rosszat tenni, életet menteni vagy megölni?” Azok azonban hallgattak. „Ekkor *haraggal* végignézt rajtuk...” Haraggal, mert hallgatásuk bűnös gyávaaságból, látni-nem-akarásból és szellemi uralomvágyból fakadt.

Máskor odament hozzá egy leprás, térdre borult előtte, és így esengett hozzá: „Ha akarnád, képes lennél megtisztítani engem!” Erre Jézus „*haragra gerjedt*”. – Ekkori haragjának emlékezetét csak néhány kódex őrizte meg (nem véletlenül, hiszen az idő múlásával egyre kevésbé illett bele a róla alkotott képbe), de három dolog is magyarázza ezt a haragot: a leprás térdre borulása, babonás csodavárása és az egyre terjedő csodamánia.

...a közvetetten társadalomformáló

A közfelfogás szerint Jézus nem szólt bele társadalmi kérdésekbe, különösen nem strukturális problémákba, hanem mindig csak az egyént szólította meg, csupán az egyes ember életét akarta megváltoztatni, és nem azt a társadalmi berendezkedést, amelyben az egyén él. Ez helytálló is akkor, ha *felszínesen* nézzük a dolgot, illetve ha Jézus működésének *közvetlen* irányultságát vesszük tekintetbe – de egyáltalán nem helytálló akkor, ha Jézus „távlati céljaira”, vagy ha úgy tetszik, „*végső céljára*” gondolunk, ami nem csupán egy-egy ember életének megváltoztatása volt, hanem „Isten országának megvalósulása a földön”. Ezért nyugodtan állíthatjuk, hogy Jézus háromszorosan, morális, strukturális és politikai szempontból is folytonosan beleszólt társadalmi kérdésekbe. (A téma olyan hatalmas, hogy itt értelemszerűen csak címszószerű utalásokra van lehetőség.)

Morális beleszólása – Bárki, aki azzal az igénnyel lép föl, hogy morális tanítást adjon az embereknek, akarva vagy akaratlanul, közvetlenül vagy közvetve máris beleszól társadalmi kérdésekbe, mivelhogy „senki sem sziget”, az egyes ember nem remete, hanem társadalmi lény. Jézus pedig fenekestül felforgatta a közgondolkodás értékrendjét, mégpedig a leginkább társadalmi vonatkozású területeken: a pénz, az erőszak és az uralkodás kérdéseiben. Szemléltessük ezt az alábbi utalásokkal:

Jézus kijelentette, hogy „nem a vagyonban való bővelkedéstől függ az ember élete”, következőképp arra buzdított, hogy „ne gyűjtsetek kincset a földön”, és egyenesen sátáninak, azaz minden gonoszság forrásának és foglalatának nevezte az egész társadalmi gépezet motorját, a „mammont”, azaz a pénzt. Ennek a szemléletnek és a belőle fakadó következtetéseknek a valóra váltása nem vezetne-e minden eddigőtől eltérő társadalmi berendezkedéshez?

Nem kevésbé radikális beleszólás volt a „közélet” dolgaiba az, amit Jézus az erőszakról és az erőszakmentességről tanított. Ennek lényegét az ellenségszeretet parancsa foglalja össze, ami nemcsak a passzív megbocsátást és az önvédelemről való lemondást jelenti, hanem arra is int, hogy aktív alakítói legyünk a társadalmi viszonyoknak, és fizessünk a rosszért jóval! Egyáltalán: Jézus (saját rendszerén belül) megszüntette az ellenség fogalmát, amikor az ellenséget is a „felebarát” kategóriájába sorolta. Ide vágó tanításának logikus következménye és „minősített esete” az emberölés tilalma, ami az úgynevezett önvédelem esetén is fennáll. Sőt tiltotta már az ölésre vezető haragot és gyalázkodást is.

A meghatározó társadalmi alapok közé tartoznak az uralmi viszonyok: kinek sikerül a hatalmat megszereznie, ki uralkodhat, kiken és hogyan. Jézus itt is fejük tetejére állította a dolgot: a pusztai kísértések kapcsán ő maga is elutasította az uralkodás pozícióját (lényegileg mindhárom kísértésben erről van szó!), és övéit is ismételten arra buzdította, hogy uralkodás helyett szolgálatra, társadalmi nagyság helyett társadalmi kicsiségre törekedjenek, a társadalom legkisebb egységeitől kezdve a legnagyobbakig.

Strukturális beleszólása – Ezen Jézusnak azokat a kijelentéseit és tetteit értem, amelyek a(z akkori) társadalom többnyire államhatalmilag igazolt, támogatott, sőt fenntartott szervezeti felépítését és begyökerezett, „törvényerejű” szokásait, egyszóval strukturáit érintik.

Jézus egyszerűen túllépett a bevett társadalmi és nemzeti korlátokon, sőt semmisnek tekintette őket.

Tágabb értelemben ez a következőket jelentette: Minden társadalomban többé-kevésbé külön „kasztot”, és többnyire meg-

vetett kasztot alkotnak a *betegek*, nyomorékok, akiket az egészségesek igyekeznek elkerülni. A zsidó társadalomban különösen is így volt ez, de Jézus már a gyógyításainak és azok módjának pusztá tényével túllépett ezen a társadalmi korlátokon (elég csak arra gondolni, hogy úgy gyógyított meg egy leprást, hogy megérintette őt).

Fokozottan vonatkozik ez az ún. „*nyilvános bűnösök*” esetére. Jézus ebben a tekintetben is gond nélkül felrúgta a társadalmi korlátokat, és nagyon sokszor kellett ezt tennie, hogy kialakulhasson róla a sommás vélemény: „A vámosok és bűnösök barátja!” A szimbólumokra rendkívül fogékony zsidóknak mindennél többet mondott, hogy együtt evett a vámosokkal és bűnösökkel.

De Jézus ennél nagyobb korlátokat is ledöntött. A *szamaritánus-kérdés* félig nemzeti (félzsidók voltak), félig nemzetközi ügynek tekinthető (elkülönültek). Zsidók és szamaritánusok kölcsönösen utálták egymást, és ennek megfelelően viselkedtek is. Erre a zsidó Jézus az ellenségnek számító szamaritánusokat felebarátnak (gyakorlatilag: honfitársnak) minősítette, ennek megfelelően viselkedett is velük, sőt előfordult, hogy példaképpül állította őket a zsidók elé.

Még ennél is tovább ment. A korabeli zsidóság számára aligha volt fájóbb dolog a *római megszállásnál*, és minden zsidó számára, aki valamit is adott magára, becsületbeli ügy volt a rómaiakkal nem érintkezni és gyűlölni őket... Jézus pedig ezt a nemzetközi korlátot is felborította, amikor azt mondta: „Ha a római légionárius – az ő törvényeik értelmében – arra kényszerít, hogy cipeld ezer lépésnyire a holmiját, menj el kétannyira, kifejezve ezzel, hogy nem ellenségnek tekinted az elnyomó pogányt, hanem felebarátnak!”

Szűkebb körű, sajátos esete a társadalmi korlátokon való túllépésnek az, hogy Jézus a *családi-vérségi kötelékeket messze-menően alárendelte* a szellemi kötelékeknek (konkrétan: az Isten országának). Általános érvényű tételként megfogalmazta, hogy az emberi összetartozás alapja számára nem a családi, vérségi kötelék, hanem az Istenhez tartozás, az Atya akaratának teljesítése! (Ez persze egyáltalán nem jelenti azt, hogy családellenes volt – de most nem ez a témánk.)

Ám a társadalmi-nemzeti korlátok túllépésénél is mélyebben szólt bele a társadalom strukturális viszonyaiba Jézus azzal, hogy *alaptalannak, tehetetlennek és károsnak, következőképp főlslegesnek minősítette, és a maga részéről tiltotta is az ún. igazságszolgáltatást*, például a következő esetekben:

Általános érvényű elvként fogalmazta meg ezt a Hegyi beszédben: „Ne ítéljetek, hogy meg ne ítéljenek!” A bírói vagy *bírói jellegű* ítélkezés tiltásáról van itt szó, azaz olyan ítélkezésről, amely az elítélt megbüntetéséhez vezet. – Elvi tételét félre-magyarázhatatlanul fejti ki a búzáról és a konkolyról szóló példabeszéd: a világból nem szabad „kigyomlálni” = *kiirtani* a gonosz embereket, hagyni kell, hadd éljenek-növekedjenek az „aratásig”, azaz a világ végéig! – Jézus alkalmazta is ezt mind a „*polgári*”, mind a „*büntetőjogi*” *perekre*! Az előbbire a pereskedéssel kapcsolatos útmutatásaival adott példát, az utóbbira pedig a házasságtörő asszony esete kapcsán, félreérthetetlen tanúságot téve arról, hogy az állami igazságszolgáltatást és ítélet-végrehajtást is helyteleníti.

Mindezt Jézus önmagára is vonatkoztatta, és *személyes példájával támasztotta alá*: megtiltotta övéinek a vele ellenséges magatartást tanúsító, „*ösellenség*” szamaritánusok megbüntetését, megtiltotta Péternek, hogy a vele szemben igazságtalanul eljáró templomrendőrséggel szemben „*igazságot szolgáltasson*”, és Pilátusnak is kifejtette, hogy nem óhajt önmagának (erőszakkal) „*igazságot szolgáltatni*”.

Ide tartozik még az *eskü* határozott és minden kibúvót kizáró tilalma is Jézus részéről; annál is inkább, mivel esküre általában az „*igazságszolgáltatás*” folyamatában van szükség, de tulajdonképpen elég arra gondolni, mi van akkor, ha egy munkavállaló nem hajlandó letenni a hivatali esküt, vagy egy „*sorköteles*” nem hajlandó letenni a katonai esküt.

Politikai beleszólása – Politikán a szó *közhasználatú értelemben* a hatalomgyakorlást, illetve az erre való törekvést értjük, és természetesen beleértjük a (fegyveres) erőalkalmazást is. Ebben az értelemben persze Jézus nem szólt bele politikai kérdésekbe. De ha a „*politika*” szót *sajátos értelemben* használjuk, azaz a „*polisz*”, az emberi társadalom közérdekű ügyeibe történő aktív, de mindenfajta erőalkalmazást eleve kizáró beleszólást

értjük rajta (beleértve az államapparátust is), akkor azt kell mondanunk, hogy Jézus beleszólt politikai kérdésekbe is. Ebből a szempontból természetesen „politikainak” minősíthetjük Jézus morális és strukturális jellegű megnyilatkozásait is, ezért most már csak két sajátos területre utalok.

Jézus *beleszólt a vallás kérdéseibe*, amint ez köztudomású, és a fentiekben is sokszorosan szóba került. Márpedig egyetlen államhatalom sem tekinti magánügynek a vallást (függetlenül attól, hogy mi áll az alkotmányban). A Jézus korabeli zsidó államra ez fokozottan érvényes volt, ugyanis a zsidók – a politikai vezetők és a nép, az „állam” és a „társadalom” egyaránt – lényegében teokráciának tekintették államformájukat, s ez azt jelentette, hogy a szó közhasznú értelmében vett politika (hatalomgyakorlás) és a vallás teljes mértékben *összemosódott*, tehát minden politikai kérdés egyúttal vallási kérdés is volt, és megfordítva, minden vallási kérdés egyúttal politikai kérdés is.

Amikor tehát Jézus „beavatkozott a vallás kérdéseibe”, akkor egyúttal „beavatkozott” a politika világába is, elsősorban azért, hogy *kérlelhetetlenül föllépett a vallási visszaélésekkel szemben*, és gondolkodás nélkül megszegte a vallási (tehát politikai következményekkel bíró) előírásokat és szokásokat, ha azok Isten akaratával, a szeretettel ellentétesek voltak. – Legenyhébb formája ennek, hogy *megbélyegezte a képmutató vallásosságot*, és ezért azt tanította, hogy az embernek nem szabad addig áldozatot bemutatnia, amíg rendezetlen nézeteltérései vannak embertársával (ha ezt mindenki komolyan vette volna, akkor az áldozatbemutatásból hasznot húzó papságnak és főpapságnak hamar felkopott volna az álla). Továbbá felülbírálta *a szombat törvényét* (elsősorban gyógyításaival, de a legmagasabb elvi síkon is: „A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért”), és *a rituális tisztasági előírásokon* is túltette magát. Mindennek „betetőzéseként”, s ha tetszik, szimbolikus összefoglalásaként *„megtisztította” a Templomot*, kiutasítva onnan a kereskedőket, és ezzel végső soron elutasította az áldozatbemutatást.

Jézus *pártos „politikai” állásfoglalást tett* azzal, hogy „pártosan” állást foglalt a szegények, a (társadalmilag) kicsinyek (gyöngék) és az üldözöttek (szelídek) mellett. Teljesen világos

ez már nagy „programbeszédében”, a Hegyi beszédben, majd az egész nyilvános működése során tanúsított, e programnak teljesen megfelelő magatartásából: szinte mindig a szegények körében és értük dolgozva látjuk őt. De későbbi nagy beszédek is tanúskodnak erről, ahogyan „az utolsó ítélet tablója” is: Jézus az éhezők, nincstelének, betegek és bebörtönzöttek, illetve a velük jól cselekvők és közösséget vállalók oldalán áll.

...az, aki fölemelte a nőket

Úgy is lehetne mondani: aki a férfiakkal *egyenrangúvá tette* a nőket. Jézusnak ezt a vonását lehetett volna az előző alpont részleteként is tárgyalni, gondoljunk csak a Jézus által egyetemes érvénnyel tiltott válás társadalmi vonatkozásaira. De sokkal többről, valami világviszonylatban egyedülállóról van itt szó, nevezetesen arról, hogy a történelemben Jézus volt az első férfi, aki *áttörte a szokásos férfiközpontúságot* (Platont vagy Arisztotelészt, de Buddhát vagy Mohamedet sem lehet vele egy lapon említeni), s a férfiak bevett, indulatos ellenségessége (szakkifejezéssel „animozitása”) helyett fesztelen magától értetődőséggel, a férfiakkal egyenrangú lényként és önmagával is egyenrangú társként bánt a nőekkel. Érdemes tudatosítani ennek három fő megnyilatkozási módját.

Megvédte a nőket – Nemcsak általánosságban védte meg a nőket a férfiaknak való kiszolgáltatottságtól, hanem konkrét esetekben is, még hozzá nehéz helyzetbe került, „bűnös” nőket vett védelmébe.

Márk evangéliuma elmondja, hogy működésének végén, közvetlenül letartóztatása előtt egy étkezés alkalmával egy asszony alabástrom edényben valódi, sokat érő nárdusolajat öntött Jézus fejére, amiért a tanítványok „bosszankodtak”, arra hivatkozva, hogy az olajat el lehetett volna adni (300 dénárért, azaz háromszáz napi minimálbérért!), és árát a szegényeknek lehetett volna kiosztani, majd „ráripakodtak” az asszonyra. Jézus azonban *határozottan kiállt mellette*: „Hagyjátok békén őt! Miért zaklatjátok? Hiszen jó tettet vitt végbe rajtam!” Majd hozzátette: „Amire képes volt, megtette!” Ezt az elismerést azonban nem csupán minimális értelemben kell felfogni: „*Any nyit, amennyit és ahogyan képes volt megtenni, megtett*”, ha-

nem maximális értelemben is: „*Mindazt*, amire csak képes volt, megtette.” – Talán ugyanennek a történetnek a Lukács-féle változatában Jézus az őt vendégül látó farizeus fölháborodásával szemben védte meg az asszonyt, és közölte a farizeussal, hogy Isten megbocsátotta az asszony sok bűnét, hiszen „sok szeretetet mutatott”.

Fentebb, „a talpraesett ember” alponban pedig már részletesen bemutattam, hogy Jézus *az élete kockáztatásával* védett meg egy nőt, mégpedig ismét csak egy „bűnös nőt”, a házasságtörő asszonyt.

Egyenrangú partnereinek tekintette őket – Környezete számára alighanem az fejezte ki a leglátványosabban, hogy Jézus egyenrangú partnereinek tekintette a nőket, hogy országjáró útjain *nők is voltak a kíséretében* (közülük néhányat név szerint is megemlíti Lukács evangélista). Egyedülálló és rendkívül jelentős ez a tény. Súlyának megértéséhez tudatosítanunk kell, hogy a kor patriarchális társadalmában a nőket alacsonyabb rendű lényekként kezelték, erkölcsi, vallási és társadalmi szempontból egyaránt törvényen kívül helyezték, s a gyerekekkel és a rabszolgákkal álltak egy sorban.

Szűk körben mutatkozott meg, de az előbbi mozzanatnál is jelentősebb, hogy alkalomadtán Jézus *teológiai párbeszédet folytatótt* nőekkel:

Az egyik a *sír-föníciai* nő esete, aki kérte, hogy gyógyítsa meg a lányát, de valamelyik tanítvány vagy Jézus zsidó vendéglátója ellene vetette, hogy a zsidók előbbre valók: „Engedd, hogy előbb a gyerekek lakjanak jól! Nem helyes ugyanis elvenni a gyerekek [= zsidók] kenyerét, és a kutyák [= pogányok] elé vetni.” A „pogány” asszony azonban megfelelt neki: „Igen, uram! De a kutyák is esznek az asztal alatt a gyerekek morzsáiból.” Erre Jézus azt mondta neki: „Erre az értelmes beszédre való tekintettel menj el! Lányodból kiment a démon.”

A másik eset teológiai szempontból még súlyosabb. Jákob kútjánál Jézus összetalálkozik egy *szamariai*, azaz félzsidó-félpogány, a történet szerint ötszörösen elvált asszonnyal. Jézus felszólítására, hogy hívja el a férjét, az asszony jobbnak látja más vizekre evezni, és teológiai témára vált: „Atyáink ezen a hegyen imádták az Istent, ti pedig azt mondjátok, Jeruzsálem az

a hely, ahol imádni kell őt.” Jézus komolyan veszi a felvetést, és mélyen teológiai választ ad rá: „...Eljön az óra, sőt már itt is van, amikor az igazi imádók lélekben és igazságban imádják az Atyát...”

Az eddigieknél is jelentősebb azonban a Máriáról és Mártáról szóló történetnek az az apró megjegyzése, hogy a „csak” az asztalnál szolgáló Mártával ellentétben *Mária* „az Úr lábához is odaült”; ugyanis „valakinek a lábainál ülni” abban a korban szakkifejezés volt, s azt jelentette: „tanítványának lenni”. A mondat folytatása is („kitartóan hallgatta szavát”) megerősíti, hogy Máriát valóban Jézus tanítványának kell tekintetünk. (Ennek fényében még azt is feltételezhetjük, hogy azon nők között, akik útjain kísérték és szolgálták Jézust, olyanok is voltak, akiket szintén a férfiakkal egyenrangú tanítványainak nevezhetünk.)

Helyreigazította őket – Jézusnak a nőket illető, a fentiekben leírt rendkívül pozitív viselkedése láttán az első pillanatban talán meglepőnek tűnik, milyen gyakran intette, figyelmeztette, igazította helyre őket. De érdemes tudatosítanunk, hogy ez egyrészt *elvileg* így helyes, mert az igazi szeretet sosem jelenthet kritikátlanságot, másrészt pedig *gyakorlatilag* ebben is az nyilvánul meg, hogy Jézus a férfiakkal egyenrangúaknak tekintette a nőket, hiszen a férfiakhoz ugyanilyen kritikus szeretettel viszonyult. Éppen csak utalok három példára:

A tizenkét éve vérfolyásban szenvedő, gyógyulni vágyó asszonyt az a babonás meggyőződése vezette Jézushoz, hogy a belőle áradó „mágikus” erő átárad mindenre, amihez csak hozzáér, tehát a ruhájára is. Ezért gondolta azt, hogy ha csak Jézus ruháját érinti is, meg fog gyógyulni. A ténylegesen bekövetkezett gyógyulás után azonban Jézus figyelmeztette: „Leányom, *a bizalmad* mentett meg téged!”

Mária és Márta történetében a háziasszonyi teendőkben „túl-ságosan foglalatoskodó” Márta fellázad azellen, hogy Mária „cserbenhagyta” őt, és Jézus lábához ült, hogy tanítását hallgassa; ezért aztán határozottan számon kéri Jézust, és felszólítja, hogy kötelezze Máriát a konyhai munkára. Jézus azonban ugyanolyan határozottsággal helyreigazítja őt: „Márta, Márta, *sok minden aggaszt és tesz zaklatottá téged*, pedig kevésre van

szükség”, tudniillik „ahhoz, hogy kiszolgálj minket, hiszen kevéssel is megelégszünk”.

Egészen megrázó az az eset, amely már Jézus keresztútján történik. A népsokaságban asszonyok is követik, akik „gyászolják és siratják” őt. Amikor Jézus ezt észreveszi, megfordul, és így szól hozzájuk: „Jeruzsálem leányai, ne miattam sirjatok! *Síriatok inkább magatok miatt és gyermekeitek miatt!* ... Mert ha már a nedvdús fával ezeket teszik, mi történik majd a szárazzal?” Vagyis Jézus még a Golgotára vezető úton, a kivégzésére menet is népe sorsával törődött, s az asszonyoknak címzett kritikájában-figyelmeltetésében ez a törődés nyilvánult meg!

...az önmagához kegyetlen ember

Jézus nemcsak másokkal szemben tudott komoly elvárásokat támasztani, kritikus és kemény lenni, hanem önmagával szemben is, egészen az önmagával szembeni „kegyetlenségig” terjedően.

Ez a legenyhébb formában az *öniróniájában* mutatkozott meg, például abban, hogy fesztelenül idézte a ráaggatott gúnyneveket: „falánk és iszákos ember, vámosok és bűnösök barátja”, „Belzebub” (= „a trágya ura”), „eunuch” (magyarul „herélt”), „idióta”. És nem önirónia-e, amikor éppen szülőfalujában állapítja meg: „Sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint saját hazájában...”? Amikor pedig Heródesnek visszaüzen, azt mondja: „...ma és holnap gyógyítok... Csak harmadnap »leszek készen«” [ami a görög szövegben így hangzik: »fejeztetem be«...], mivel „nem veszhet el próféta Jeruzsálemen kívül”.

Önmagával szembeni igazi kegyetlenségét pedig a következő viselkedéseiben figyelhetjük meg:

Tanításával egyfolytában vágta maga alatt a fát. Ugyanis *totalisan fölborította* a bevett istenképet (ld. fent: az illúzióromboló...); *keményen bírálta* a pénzt, a vagyont, a jólétet, az életszínvonal imádatát („Nem szolgálhattok Istennek és a Pénznek”; „Könnyebb a tevének átmenni a tű fökán, mint a gazdagnak bejutni Isten országába”); *tanítását fölébe helyezte* Mózesének, azaz a korábbi „kinyilatkoztatásnak” („Hallottátok, hogy megmondattam a régieknek... Én viszont azt mondom...”), és ennek megfelelően *gondtalanul fölülbírálta* a Szentírást (ld. fent: Bib-

liakritika); *saját személyét és művét fölébe helyezte elődeiének, sőt vízvázalasztóvá tette* („Jónásnál nagyobb van itt”, „Boldog a szem, amely látja, amit ti láttok”).

A hagyományok és a vallási előírások felrúgásával folytonos életveszélynek tette ki magát: *Nem tartotta meg* a kultikus tisztasági előírásokat (elhagyta a kézmosást, bement a „tisztátalan” vámosok házába, és asztalhoz ült velük, utcanővel kezegette magát, megérintette a leprást); *nem böjtölt; nőkkel tárgyalt, sőt társaságukban járta az országot; megtörte a szombatot* (kalásztépéssel, számtalan gyógyítással); *viselkedését* ráadásul elvi magaslatra emelte és *isten i igazolással látta el* („Csak nem böjtölhet a násznép, ha vele van a Völegény [ti. Isten!]”; „Isten a szombatot teremtette az emberért, és nem az embert a szombatért”).

Rendszeresen bírálta az írástudókat, farizeusokat és papokat, *a vallási és az állami vezetőket*, és azok kiszolgálóit („Világtalanok vak vezetői ők. Ha pedig vak vezet világtalant...”; „Akiket a világ urainak tartanak, zsarnokoskodnak népükön és önkényüket érzetik velük”).

A mindenki által megvetett *ellenségeket példaképpül állította*: az eretnek és szakadár *szamaritánusokat* (példabeszéd az irgalmas szamaritánusról), a föníciai *pogány asszonyt* („Erre az értelmes beszédre való tekintettel menj el, lányodból kiment a démon”), a kafarnaumi *pogány századost* („Ekkora bizalmat senkinél sem találtam Izraelben”).

A sikert és a személyes kényelmet visszautasította, és kérésselhetlenül alárendelte az Ügynek. Sikeres gyógyításai nyomán népszerűvé válik, tartóztatják: „Mindenki téged keres”, de ő tántoríthatatlan: „Menjünk tovább!”

Tudatában volt sorsának, de nem menekült el, és nem tett semmit, hogy elkerülje azt, ellenkezőleg: tudatosan vállalta, és nyíltan megmondta („Az emberfia emberek kezébe adatik, sokat szenved, megölik”; „Illés eljött már, de kényük-kedvük szerint bántak veled, és így szenved majd az emberfia is tőlük”; „Képesek vagytok inni abból a kehelyből, amelyből én iszom?”).

Agonizált és „vért izzadt”, amikor kínszenvedésének küszöbére ért, és gyötrelmes tusakodásban vívta ki a helyes döntést és a hűséget mindhalálig.

Letartóztatásakor *leállította a karddal segítségére siető tanítványokat* („Tedd vissza kardodat a helyére! Mindaz, aki kardot ragad, [az általa megragadott] kard által vész el”).

Pere során, amikor talán még mindig megmenthette volna magát, *semmit sem tett* ennek érdekében, sőt: a főpap kérdésére („Te vagy-e a Messiás?”) visszavágott: „Ezt te mondd. Én viszont azt mondom...”; Pilátus, a helytartó hasonló kérdésére („Te vagy-e a zsidók királya?) csak két szót válaszolt: „Te mondtad”; Heródest, a helyi uralkodót pedig szóra sem méltatta.

Keresztútján, fizikai és lelki gyötrelmei közepette mindvégig *mások gondjával-bajával törődött*.

...a tréfa, a humor és az irónia mestere

Ki dobja az első követ? c. könyvemben nagyon részletesen bemutatam Jézusnak ezt a sajátos, és néhány kivételtől eltekintve soha senki által nem méltatott vonását, ezért most éppen csak utalok rá néhány példával.

A *tréfa* itt azt jelenti, hogy Jézus *meglepő módon ad alakot* egy-egy gondolatnak. Például: „Egy dolog hiányzik neked: add el *mindenedet!*”, mondja a gazdag ifjúnak, majd megjegyzi: „Könnyebb átmenni *a tevének a tű fokán...*” – „Ha csapdába ejt a lábad, vágd le! Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha *mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe vetnek*” – „Akinek *van füle, hallja meg!*”

A *humor* a közfelfogással ellentétben nem a viccet vagy a viccelődés képességét jelenti, hanem azt, hogy egy nehéz, fájdalmas, szomorú helyzetben *az ember „mégis” nevet*, ezáltal méregtelenít, és egzisztenciálisan legyőzi az ellenére lévő helyzetet. Ennek sajátos megnyilatkozása Jézus részéről fent említett *öniróniája*, vagy az, ahogyan a magvetőről szóló példabeszédben tárgyilagosan és panaszos felhang nélkül állapítja meg igehirdetésének *veszteségeit*: szavainak vetése (nagyobb?) részben a keményre taposott útfélre, köves vagy tövises talajra hullik, vagy amikor sikertelenségei közepette *felujjong* („Magasztallak téged, Atyám, ég és föld Ura, mivel elrejtetted ezeket a »bölcsék és értelmesek« elől”).

Az *ironia* a keserű, de szellemes és finom gúny. Jézus bőven részesített ebben minden népcsoportot; csak három példa a sok

helyett: „Ki az közületek, aki képes akár csak egy arasznyival is megtoldani létezését azáltal, hogy tépelődik?” – „Kihez hasonlítam ezt a nemzedéket? Hasonló azokhoz a gyermekekhez, akik a piacokon ülnek, és ezt kiáltják oda egymásnak: »Lakodalmast furulyáztunk nektek, de ti nem táncoltatok!« »Jajveszékeltünk, de ti nem gyászoltatok!«” – „Ti mindvégig kitarottatok velem próbatételeimben?? És én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? Hogy asztalomnál egyetek és igyatok »az én országomban«?? És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??”

A korábbi alpontok fényében különösen is rendkívülinek és rendkívül jelentősnek kell minősítenünk Jézus hajlandóságát és képességét a tréfára, a humorra és az iróniára.

...a fölcserélhetetlen

Sokan sokféleképpen próbálták már beleszorítani Jézust valamilyen sémába, előregyártott kategóriába, vagy gazdag személyiségét leszűkíteni valamilyen részletszempontra (*kicsoda ő, mit mondott, mit tett, mit használ...*), de ha valaki alaposan átgondolja a fentieket, alighanem egyet fog érteni azzal a véleményemmel, sőt meggyőződéssel (különösen ha tekintetbe veszi azt a rengeteg nagyszerű dolgot, amit még el lehetne mondani), hogy Jézus az eddigi emberi történelem összetevészhetetlen, legnagyobb alakja.

* * *

Akkor hát végül is ki nekem Jézus? A fentiekben elmondtam, hogy ki nekem „objektív”: a realista ember megtestesítője – illúzióromboló – talpraesett ember – érvelő tanító – szabadon gondolkodó – aki komoly elvárásokat támaszt – kritikus személyiség – nagy valláskritikus – az, aki keményen tilt – sokszor dühös – közvetetten társadalomformáló – aki fölemelte a nőket – az önmagához kegyetlen ember – a tréfa, a humor és az irónia mestere – a fölcserélhetetlen.

És „szubjektív”? Egész életem középpontja, „vezérfonala”, meghatározója – legalábbis szándékom szerint. S ez arra int, hogy folyton szem előtt tartsam a lényegre rámutató kérdését: „Miért szólítottok így: »Uram, Uram!«, ha nem teszitek azt, amit

mondok?” Ez pedig nem engedi felednem Sören Kierkegard figyelmeztetését: „Kétféle keresztény van: az egyik, aki követi Jézust, és a másik – az olcsóbb kiadás –, aki csodálja őt.”

(2021. február 12.)

Tartalom

Átfogó témák

Jézus Isten-képei.....	11
Jézus gyermeki teológiája.....	25
Jézus és a próféták.....	37
Jézus hazafisága.....	47
Semmi személyi kultusz!.....	59
Jövendőmondó Jézus?.....	66
Názáreti székfoglaló és hegyi beszéd.....	79
Jézus és a halál.....	85
Jézus és a Gondviselés.....	94
Beleszólt-e Jézus társadalmi kérdésekbe?.....	99

Egyes szövegek elemzése

Szellemi-erkölcsi önállóság.....	109
Szemlélődés vagy aktivitás?.....	114
Jézus pusztai kísértései.....	119
Alázat – vagy túllépés a tisztességetikán?.....	126

Személyes viszonyulások

Jézus és a teológusok.....	133
Jézus és a gazdagok.....	144
A kifogásolt Jézus.....	151
A tanítványok viszonyulásai.....	160

Nyelvészet

Verssorrend-csere.....	170
Kedvelt – de nem hiteles idézetek.....	184
Jézus elbeszéléstechnikai zsenialitása.....	197
Értelmezési bizonytalanságaim.....	210
Boldogság vagy szerencse?.....	226
A kérdező Jézus.....	237
Mondhatta-e Jézus?.....	245
Megalapozott találgatások.....	260
Nehezen értelmezhető részletek.....	280

Vallomás

Ki nekem Jézus?.....	303
----------------------	-----

A könyv megrendelhető a szerzőtől:
gromonandras@gmail.com

vagy a kiadó címén:
2120 Dunakeszi, Táncsics u. 9.